magazin istoric

SERIE NOUĂ — IULIE 1993

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 7 (316)
iulie 1993

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan (responsabil de număr)

Secretar de redacţie: Theodor Lianos

Macheta artistică: arh. Marian Oproiu

Corectura : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Consilier onorific: Radu Ion Popescu

Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti, în secţiile fotoculegere, offset şi legătorie

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Echilibrul românesc: D. Stăniloae 2
Adevărul de sub cenuşa istoriei: Ştefan S. Gorovei 3
Manuscrisele robite de cazaci: Emil Turdeanu 5
Moravurile veacului fanariot: P. Cernovodeanu 9
România şi războaiele balcanice: Dumitru Preda 13
„...Veţi avea cu siguranţă Transilvania şi Basarabia": Dimitrie Ghica 19
Din istoria S.S.I. Traian Borcescu: Cristian Troncotă 25
Rhône-Poulenc: Dorin Matei 33
Istorie trăită în prizonierat: Nicolae Fuiorea 36
Generalul Iacobici împotriva mareşalului Antonescu: Gh. Buzatu 38
Cinci ani şi două luni în penitenciarul din Sighet: Constantin C. Giurescu 40
Ioan Hudiţă — Pagini de jurnal. Corespondenţă: Dan Berindei, C. Prangati 43
Urmele Vicinei?: M. Rada, N. Cochina, D. Manea 51
Anii '70. În spatele uşilor închise, la Bucureşti şi Washington: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney 53
August 1971. KGB contra Soljeniţân: F. Dolghin 59
Arhivele şi dramele istoriei: Marian Ştefan 62
Din nou despre „misterul" celei de a cincea valize a lui Nicolae Titulescu: Pompiliu Gâlmeanu 66
În Bucureşti, acum 50 ani 72
Trebuia omorât Ludovic XVI?: François Furet, Mona Ozouf 77
O zi la hipodromul din Bizanţ: René Guerdan 83
„Malta trebuie apărată!"...: Niculae Koslinski, François Pernot 86
• **Premiile Fundaţiei Culturale Magazin Istoric ...12** • **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1993,** Autori - cititorii **...31** • **Cărţi sosite la redacţie ...50** • **Ora şcolii ...89** • **Istoria şi şcoala ...92** • **Rebus istoric ...94** • **Dialog cu cititorii** 95

D. STĂNILOAE:

Echilibrul românesc

Românul consideră că echilibrul constituie normalitatea existenței. Lipsa de echilibru, purtând existența din extremă în extremă, e păgubitoare acesteia; manifestările neechilibrate sunt bolnăvicioase și producătoare de dezordine sau de boală sufletească.

În păstrarea conștientă sau voluntară a echilibrului se manifestă o cumințenie. Ea este o conduită conformă firii, sau sintezei legilor ei complexe. Tendințele parțiale multiple și chiar contradictorii ale naturii converg într-o rezultantă, într-o tendință comună, prin a cărei observare se menține sănătatea firii. Echilibrul, ca act de conștiință și de voință, înseamnă intuirea acestei rezultante și automenținerea omului în conformitate cu ea (...).

Fără echilibru la nivele inferioare nu se poate menține echilibrul la nivele superioare. Dar și invers grija de echilibru la nivelul superior al relațiilor sociale și educația în acest sens ce i-o dă omului societatea îl ajută să mențină echilibrul la nivelele subordonate.

Omul echilibrat manifestă această calitate a lui la toate nivelele. În acest scop, el ține în orizontul privirii lui spirituale și în subordinea voinței lui toate aceste planuri.

Poporul român a primit, prin literatura bizantină, o educație în acest sens; el a primit o educație în vederea unui umanism echilibrat, de stăpânire asupra pornirilor unilaterale, pătimașe, stăpânire fără de care omul nu poate valorifica toate potențele naturii sale, adică umanitatea sa integrală. Poate această capacitate a minții nepătimașe de a valorifica toate potențele naturii umane se numește, în spiritualitatea bizantină și apoi în cea românească, „minte întreagă". Ea a fost capabilă să mențină umanismul echilibrat al poporului român ca umanism integral.

Poporul român a învățat să nu se lase rob al pasiunilor nesocotite, sau al aventurilor în sens pătimos care numai la aparență sunt opera omului, în realitate omul fiind purtat în astfel de cazuri în mare măsură de pasiuni insuficient gândite. Omul face uz numai pe jumătate de mintea sa, când alege pripit o faptă la care-l ispitește o astfel de pasiune.

Echilibrul, ca act continuu de conștiință și de voință, e o cumpănire între aplicarea totală într-o parte sau alta. Poporul român îl socotește pe omul aplecat într-o parte lipsit de mintea întreagă. „E cam într-o parte" are sensul: e cam nebun. E „cam într-o ureche" are sensul că respectiva persoană nu ia seama la tot ce i se spune, ca să-și facă judecata pe baza tuturor elementelor variate și contradictorii ale realității date. Amândoi aceștia sunt lipsiți de echilibru. Redând în alte cuvinte lipsa „minții întregi", românul spune de un om purtat unilateral de o pasiune: „nu e în toate mințile", iar aceasta înseamnă nebun sau furios. Pe cel ce e luat în stăpânire în mod unilateral de o pasiune îl numește „apucat".

Toate aceste expresii conțin însă nu numai o caracterizare a individului în sine, ci și o caracterizare a raportului individului cu societatea. Ele indică un om „cu care nu te poți înțelege", care lucrează „de capul lui", nu se sfătuiește cu alții, nu ține seama și de părerile lor, care îi atrag atenția asupra altor aspecte ale realității, urmându-i o judecată și o faptă echilibrată.

De aceea, toate expresiile amintite indică nu numai o deficiență referitoare la dreapta judecată, sau la gândirea corectă, care ține seama de toate elementele situației, ci și o deficiență de ordin moral: omul acela e „nebun" pentru că nu e bun, pentru că ceea ce face el nu e folositor sau bun pentru societate și până la urmă nici pentru el. „Nebunia" nu e numai o deficiență mintală, ci și una morală. Desigur, e vorba de o nebunie care încă nu e o stare de schizofrenie, sau de idiotenie. Aceasta nu e osândită, căci nu implică o manifestare conștientă și voluntară.

ADEVĂRUL DE SUB CENUŞA ISTORIEI

Voluminósul „hronic al vârstelor" românești adună, între scoarțele sale de tărie bimilenară, file scrise cu purpură, file scrise cu aur, file scrise cu sânge: bucurii și suferințe, glorii și mizerii, biruințe și înfrângeri — vârste de lumină și vârste de întuneric. Sunt file pe care istoricii le-au descifrat, le-au citit, le-au tălmăcit și le-au „transcris" în graiul contemporanilor lor. Ele alcătuiesc baza pentru ceea ce numim, îndeobște, istoria neamului românesc.

Dar în acest „hronic"-tezaur, nenumărate, neștiut de nenumărate, sunt filele care lipsesc: arhive și monumente care s-au mistuit în pojarurile, de tot soiul și de toate provenientele, care au bântuit trecutul nostru. Pierderea lor este iremediabilă. Numeroase sunt și filele albe, pe care abia de acum încolo istoricii, de azi și de mâine, le vor acoperi cu știri culese din cele patru zări ale orizonturilor interesând istoria românească. Unele file par, doar, a fi albe: ele sunt ca și cum ar fi scrise cu cerneală simpatică — rândurile de pe ele apar în fața ochilor numai în anumite condiții (când istoricul a acumulat o sumă de cunoștințe care îi îngăduie să perceapă mesajul, să-i sesizeze însemnătatea, să-i înțeleagă sensurile și să plaseze în contextul corect informațiile astfel recuperate). Sunt, însă, și *file-palimpsest*. Folosesc acest termen de tehnică paleografică, pentru că el exprimă cel mai plastic realitatea pe care o am în vedere.

Când textul unui document este șters sau răzuit de pe suportul său material (pergamentul, îndeobște) și înlocuit cu un alt text, „noul" document este un *palimpsest;* recuperarea unor pasaje și fragmente din vechiul text — dacă nu chiar textul întreg — este astăzi posibilă, prin metode fizice și chimice. În vechime, se recurgea la acest procedeu, care îngăduia refolosirea materialului de scris, din motive de economie: pergamentul era un produs foarte scump. Nu de puține ori, însă, asemenea prelucrări aveau ca țintă elaborarea unor falsuri, care aveau avantajul de a păstra elemente exterioare de autenticitate (pergament de epocă, pecete autentică), precum și fragmente de text care, supuse criticii, să apară ca reale și controlabile (sfatul domnesc, datarea topică și cronologică, pisarul etc.). Asemenea falsuri — totale sau parțiale — au avut, aproape întotdeauna, o viață scurtă: unele au fost dovedite chiar la vremea fabricărilor; altele, însă, au fost mai „trainice" și adevărul despre ele nu s-a aflat decât după zeci sau chiar sute de ani.

S-a întâmplat la fel în istoria noastră. Din diverse motive, unele din paginile ei au devenit *palimpseste:* adevărurile „vechi", adevărurile cele adevărate, au fost șterse și înlocuite cu adevăruri „noi". Aceste noi „adevăruri" — de fapt, falsuri (totale sau parțiale) — au cunoscut cea mai largă difuzare, în primul rând prin școală și prin presă, menite să intre în conștiința publică și să devină, la rândul lor, adevăruri adevărate. O contribuție deloc neglijabilă au avut-o, în această direcție, și creațiile literare.

Palimpsestele acestea ale istoriei noastre au existat pentru toate epocile: dacomania sau tracomania, exacerbarea rolului slavilor în procesul de formare a poporului român și a limbii române sau diminuarea lui până la un punct neglijabil; exacerbarea interesului pentru țărănimea medievală, paralel cu diminuarea interesului pentru păturile conducătoare sau pentru Biserică; ridicarea la proporții nereale a raporturilor cu unele state și popoare, paralel cu neglijarea sistematică a studierii raporturilor cu alte state și popoare, unele prezentate în culorile cele mai trandafirii, altele — în culorile cele mai întunecate. Și lista acestui gen de „palimpseste" ar putea continua pe multe pagini...

Un capitol care, din motive lesne de înțeles, a fost sistematic alterat (când într-un sens, când într-altul!) e acela al relațiilor pe care românii le-au avut, de-a lungul veacurilor, cu lumea slavă. Astfel, de pildă, raporturilor cu marele cnezat al Moscovei li s-a atribuit o însemnătate pe care, în veacurile XV-XVI, nu au avut-o. Un prezenteism de factura cea mai simplistă a făcut ca Evdochia de Kiev, una din soțiile lui Ștefan cel Mare, să fie o prințesă rusă, când, în realitate, ea aparținea neamului marilor duci lituanieni, urmași ai celebrului Gedymin. Azi, încă, acest prezenteism acționează din plin, făcând din aceeași Evdochia de Kiev o prințesă... ucraineană!

Alterarea (citește: falsificarea) unor realități ale trecutului nostru, fabricarea unor *palimpseste istoriografice* (dacă s-ar putea spune așa!) capătă o exemplificare grăitoare în cazul raporturilor cu cazacii. Nu a fost episodul romantic al aventurii lui Nicoară Potcoavă — meșteșugit (re)povestit de Mihail Sadoveanu — cel care a influențat optica istoriografiei postbelice în privința cazacilor, aruncând un văl trandafiriu peste grozăviile pe care le-au marcat contactele cu hoardele înarmate ale acestei populații. „Rațiuni" politice apăsătoare au putut face să se vorbească despre „colaborarea militară dintre români și cazaci în ultimul sfert al veacului al XVI-lea" (am citat titlul unui studiu publicat de Eugen Stănescu în 1954), câtă vreme prezența lor în Moldova era doar urmarea unor aventuri, ca aceea a lui Despot vodă în 1561, a lui Dimitri Wiszniowiecki (Visneveckij) la 1563, a lui Ioan vodă și ale așa-zișilor săi frați de la 1572 înainte; până și ultimele rânduri din letopisețul lui Grigore Ureche o faptă ca aceasta consemnează: „Când au venit Lobodă cu oaste căzăcească și au gonit pre Aron vodă den scaun și au ars târgul Iașii..."

Acest „daltonism istoriografic" (formula aparține lui Lucian Blaga) a fost expresia unui amestec (nu numaidecât involuntar...) a unor planuri deosebite: social, religios, politic. Ortodocși, adversari ai nobilimii polone catolice și ai puterii otomane, războinici cărora frica le

era necunoscută, cazacii zaporojeni și comunitatea lor au putut să fie văzuți ca un model pentru idealul național și democratic al ucrainenilor — după opinia celui mai naționalist dintre istoricii acestui popor, M.S. Hrușevski (Grusevskij). Dar nu întotdeauna o alianță împotriva unui dușman comun înseamnă și împărtășirea unor idealuri comune sau raporturi armonioase, de adevărată colaborare și întrajutorare. De aceea, cuvintele cu care un istoric ucrainean din veacul nostru caracterizează istoria cazacilor — „Puține probleme privind trecutul îndepărtat al poporului ucrainean au suscitat discuții așa de aprige și au provocat asemenea conflicte de opinii" — se pot raporta, cu toată dreptatea, și la relațiile româno-cazace din veacurile XVI-XVII.

O istorie dreaptă și nepărtinitoare a acestor relații nu s-a scris; fila care, în „hronicul vârstelor" românești, conține datele de bază, e un *palimpsest:* adevărurile știute din izvoarele vremii au fost șterse și peste ele s-au scris alte „adevăruri", slujind unor scopuri care n-au avut nimic de-a face cu spiritul cercetării științifice. E timpul să încercăm a citi, în acest *palimpsest,* adevărurile cele adevărate.

Într-un șir de materiale — studii și documente — *Magazin istoric* va încerca să contribuie la această lucrare, complicată și delicată, de restabilire a adevărului, apelând la istorici de necontestată autoritate și la surse de primă mână. Am ales, pentru început, o categorie de izvoare nefolosite, de obicei, în cercetarea acestor probleme: însemnări de pe manuscrisele furate de cazaci în raidurile lor prin Moldova, la sfârșitul domniei lui Vasile vodă Lupu. Studiul *Manuscriselor robite de cazaci la 1653* a fost tipărit la Paris, în 1966, în revista *Ființa românească* (nr. 4), rămânând aproape necunoscut publicului iubitor de istorie din România. Autorul său, profesorul Emil Turdeanu (născut la 10 noiembrie 1911, la Sibot, județul Alba), unul din marii noștri specialiști în literatură română veche și în literatura religioasă apocrifă, a lucrat trei decenii la Paris, la *Centre National de la Recherche Scientifique* (Centrul Național al Cercetării Științifice), conducând apoi catedra de limbă și literatură română de la Universitatea din Roma. Studiile sale stau la temelia înțelegerii fenomenului cultural românesc din Evul Mediu.

Adunând însemnările despre manuscrisele furate de cazaci și apoi răscumpărate și redăruite vechilor posesori, profesorul Turdeanu nu a putut să nu observe că tentativa de rescriere a istoriei românești a mers, în anii '50, atât de departe, încât respectivele însemnări au fost sistematic omise din descrierea manuscriselor! Astfel, folosind un studiu din 1955, semnat de Teodora Voinescu, autorul constată: „Dintr-o reticență pe care n-o explică decât constrângerea de a nu publica nimic din ceea ce ar fi putut stingheri politica de reabilitare a rușilor în ochii românilor, nu se face, în descrierea de altminteri foarte precisă a manuscriselor, nici o aluzie la jaful cazacilor de la Dragomirna". Sau, în alt loc: „Nici una din însemnările cu privire la cele două jafuri ale cazacilor la Putna nu a fost reprodusă în descrierea recentă a manuscriselor din timpul lui Ștefan cel Mare" (din *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare,* București, 1958). E lesne de observat cum, printr-o subtilă manevră care amintește de romanul *1984* al lui George Orwell, se pregătește *palimpsestul...*

Cu bunăvoință și generozitate, profesorul Emil Turdeanu a autorizat reproducerea fragmentară a studiului d-sale în paginile revistei *Magazin istoric,* bucuros că, în felul acesta, el „va pătrunde mai adânc în masa cititorilor". În scrisoarea care a adus această autorizație, d-sa a ținut să adauge: „Am simțit omenește *durerea* acestor manuscrise ca a unor ființe vii, luate «în robie», cum ele însele o spun. Soarta lor e soarta atâtor momente zdrobite din cultura noastră veche". O ediție nouă, cu toate adaosurile și precizările necesare, este inclusă în volumul pregătit a fi tipărit, cât de curând, în țară. Relev și aici cuvintele în care profesorul Turdeanu a condamnat „doctrina" conform căreia „poporul român a trăit necontenit în «subistorie»", socotită (cum și este, de altfel) „un pas greșit și primejdios, care neagă însuși sensul continuității istorice ca o biruință *peste vremi".* Și concluzia, ca o adevărată profesiune de credință: „supraviețuirea poporului român, *sinteză biruitoare peste două milenii care au înghițit atâtea alte popoare ce s-au spulberat pe pământul nostru,* e, dimpotrivă, mărturie «peste vremi» împotriva cronicarului și a celor ce identifică istoria cu înfrângerile trecătoare".

Marele public iubitor de istorie românească are, astfel, prilejul de a descoperi, odată cu unele adevăruri ținute multă vreme între parantezele tăcerii, pe unul din maeștrii științei istorice românești, care demonstrează, prin studiul de față, câtă adâncime este în acel îndemn pe care Nicolae Iorga îl adresa istoricilor, de a scrie „cu grijă de adevăr, cu compătimire pentru suferinți, cu bucurie pentru triumfurile scump câștigate și, înainte de toate, cu ceea ce învie orice națiune: *cu iubire".* ■

Ștefan S. GOROVEI

PUBLICITATE = EFICIENȚĂ = REUȘITĂ

Nu ocoliți posibilitatea de a vă adresa celor mai largi categorii de cititori!

Oferta dv. poate interesa chiar pe cititorul acestor rânduri.

Adresați-vă cu încredere lui prin intermediul paginilor noastre.

Magazin istoric **vă stă la dispoziție pentru a vă prezenta cu produsele dv., cu inițiativele și ofertele dv., cu semnificative pagini din cronica ascensiunii dv. în afaceri.**

Publicitatea în Magazin istoric **vă oferă o șansă de a vă întâlni cu istoria!**

MANUSCRISELE ROBITE DE CAZACI

EMIL TURDEANU

Anul 1649 a fost „începătoriu spre mare scădere ţărâi Moldovei“, scrie Miron Costin.

Tătarii se vânturaseră neopriţi prin Polonia, după pradă, şi acum se întorceau spre Bugeac, încărcaţi cu robi, cu turme şi cu boarfe. Dar în loc s-o ia prin părţile lor de dincolo de Nistru, s-au lăsat mai jos prin nordul Moldovei. Nu umblau tocmai după jaf, căci erau sătui, şi-apoi voievodul Moldovei era în pace cu hanul, amândoi fiind vasali ai sultanului. Dar, neputându-şi stăpâni năravul, tot îşi mai împlineau prada, ba cu câte o femeie, ba cu câte un cal, ba cu alte furtişaguri de prin gospodăriile moldoveneşti. Prutenii şi locuitorii de pe văile apropiate, supăraţi şi plini de grijă, au dat fuga la Iaşi, să se plângă stăpânirii. Vasile Lupu era la masă, „vesel“. Sânge de arnăut, era iute la mânie şi nestăpânit la chef. Fără să mai asculte şi de unii boieri mai cu măsură ce se găseau la acel ospăţ, Lupu a dat poruncă să se adune îndată căpitanii şi să lovească pe tătari fără veste. În grabă s-a înjghebat o oaste de strânsură, care cum a găsit un cal s-a încetat cu slujitorii şi astfel s-au bulucit cu toţii, ţărani năpăstuiţi dar şi oameni fără căpătâi, „lacomi de dobândă“, spre duşmanul încărcat de prăzi.

Hoarda tătarilor era descălecată la Brătulenii de pe Răzina. „Nefiind gata, au intrat ai noştri îndată într-înşii cu sabiile. Perit-au mulţi tătari şi le-au luat ai noştri şi pleanul şi robii“. Cei ce-au putut scăpa de sabie au luat-o în goană spre Bugeac: „ce şi pe cale, în multe locuri, le-au ţinut calea ai noştri pe la Lăpuşna“.

Că prutenii şi basarabenii aveau dreptate să-şi apere casele şi câmpul de tătarii care-i necăjeau, nu mai încape vorbă. Dar că Vasile Lupu a putut să dea poruncă atât de grea, care însemna de fapt un început comun, sultanul, numai aşa, „din socoteala de la masă“, acest lucru Miron Costin nu-l poate ierta.

Şi într-adevăr, din scânteia de la Brătuleni s-a încins apoi o pălălaie uriaşă, care a cuprins toată Moldova, mistuind în cele din urmă chiar şi tronul lui Vasile Lupu.

„Ca un lup în mărăcini...“

Tătarii din Bugeac s-au plâns hanului lor din Crimeea; hanul s-a plâns stăpânului său, sultanul de la Constantinopol; turcului i s-a părut că voievodul Moldovei începe să calce a hain şi a dat dezlegare hanului „să hie volnic a prăda ţara Moldovei, pentru fapta aceie“. Iar hanul, ca să lovească şi mai greu, a poftit la jaf şi pe hatmanul cazacilor, pe temutul Bogdan Hmielnickij.

Sosind în mare taină la Nistru, pe la sfârşitul lui august 1650, oastea de cazaci şi de tătari s-a despărţit în două „drâmbe“: una s-a năpustit de la Soroca de-a dreptul spre Suceava, alta a coborât spre Orhei şi Lăpuşna, până-n Prut. De când Ion vodă (zis cel Cumplit) a adus pe cazaci în ţară, la 1574, nu s-a mai pomenit atâta urgie, spune Miron Costin. „Plean, robi, au luat fără număr multe, şi case de boieri au robit“. „Satele, oraşele, toate arzând...“, Suceava s-a răscumpărat cu bani. Mai puţină pagubă au avut doar chighecenii, care, cum au auzit de prăpădul ce se apropia, „îndată au năzuit la codrişorul lor, ce au ei acolea“ — pădure răpoasă şi plină de spini, pe unde tătarii nu se puteau băga cu caii.

Trezit din semeţia lui, Vasile vodă s-a grăbit să apuce şi el calea codrului, sau, cum zice acelaşi cronicar cu iscusite înţelesuri, „s-au mutat din Iaşi în nişte poieni“. Tătarii şi cazacii au găsit capitala pustie. „Şi au ars atunci tot oraşul. Unde şi unde au rămas câte o dugheniţă. Curtea cea domnească, casele boierilor şi tot oraşul într-o mică de ceas cenuşe au stătut. Iară mănăstirile au hălăduit, că n-au vrut căzacii să dodiească [să facă stricăciune], den porunca lui Hmil hatmanul, şi tătarii n-au putut, că era şi oameni cu sineţe închişi pren mănăstiri“.

E de mirare grija lui Bogdan Hmielnickij de a cruţa mănăstirile. Nu doar că n-ar fi vrut cazacii să dea un iureş şi prin ele, ci fiindcă hatmanul, pe lângă că se socotea apărătorul ortodoxiei împotriva papistaşilor, a armenilor şi a evreilor — pe armeni şi pe evrei, mai ales, pe unde-i apuca îi şi jefuia! — mai avea şi un alt scop de cruţat. De câţiva ani umbla să-şi însoare băiatul, pe Timuş sau Timoşca, cu fata voievodului Moldovei.

Ruxanda lui Vasile Lupu era într-adevăr frumoasă de i se dusese vestea; pe de-asupra, mai primise şi învăţătură îngrijită, vorbea uşor patru limbi, era bogată şi, ca atare, era peţită de un roi de prinţi

și prințișori poloni. Feciorul lui Hmielnickij era viteaz și foarte îndemânatec la lupta din goana calului, dar era urât, cu fața mâncată de vărsat, și mai era sălbatic și nebun la fire, și aprig la beție, încât Miron Costin, care l-a putut cunoaște bine, spune că avea „singur fața numai de om, iară toată hirea de hiară". E ușor de înțeles că Vasile Lupu nu se îndura să dea odorul de fată după un astfel de ginere. Și într-adevăr, vreo doi ani izbutise să-l poarte cu vorba pe Hmielnickij. Dar acum, cu ochii la mormanul de ruine ce se ridica pe unde fusese până mai ieri capitala țării, trebui să se lege din nou că primește ca ginere pe acest „om cu hirea de hiară sălbatecă", cum stăruie să-l numească Miron Costin. Astfel, cu bani grei — 130 000 de taleri vărsați tătarilor ca despăgubire pentru prada de la Brătuleni și 10 000 de taleri plătiți cazacilor, care mai câștigau și o silită promisiune de încuscrire — dușmanii au fost scoși din țară.

Au mai trecut totuși alți doi ani până la amarnica nuntă. Între timp, Hmielnickij și feciorul său au avut de furcă cu polonii. Un val de speranță izbucni în sufletul lui Vasile Lupu când, în vara anului 1651, într-o luptă la care a luat parte și Miron Costin — de partea polonilor, firește — cazacii au fost risipiți cu pierderi mari. Dar în 1652, când hoardele aliate ale stepei — cazacii și tătarii — au zdrobit pe polonezi într-o luptă, și mai crâncenă, din care abia au scăpat câțiva ostași ai coroanei, nunta nu mai putu fi amânată. Se zice chiar că, în vederea acestui ospăț, Bogdan Hmielnickij i-ar fi trimis știre lui Vasile Lupu că se pregătește să vină din nou în Moldova cu 100 000 de nuntași înarmați, ori pentru cununie ori pentru altă petrecere.

Deci nunta s-a făcut, la 31 august 1652. Se știe bine cum s-a petrecut la Iași în acele zile și se cunosc toate amănuntele ceremoniei, datorită unui raport german contemporan, descoperit de N. Iorga.

La cuvântarea de bună primire pe care i-a rostit-o Vasile Lupu la marginea orașului, Timuș n-a fost în stare să răspundă măcar cu o vorbă seacă, ci doar își mișca buzele fără grai: „Timoszek nicht ein halbes Wort zum Bescheid ertheilete". Primit la Curte, părea în mijlocul boierilor ca un lup prins în mărăcini: „alss wie ein Wolff im Gestrauch ansache". O dată, întorcând spatele celor ce erau cu dânsul, își scoase cuțitul din buzunar și începu să-și taie unghiile. Cazacii au dat iama prin podgorii, făcând locuitorilor multă pagubă; au prins pe evrei și nu le-au dat drumul decât în schimbul unei mari sume de bani.

La prânzul ce s-a dat în cinstea lui, vineri, înainte de nuntă, Timuș s-a lăsat așteptat până-ntr-un târziu. La masă n-a rostit nici un cuvânt, deși domnul îl îndemna cu urările, muzicile „românești și turcești" cântau, iar comedianți turci distrau mesenii cu un joc vesel („Freudenspiel": probabil, cum notează N. Iorga, cunoscutul spectacol comic „karagöz", de unde vine și cuvântul românesc de „caraghios").

Sâmbătă, fiind zi de pregătire pentru nuntă, Timuș a rămas în iatacul lui, privind de la o fereastră la jupânesele și jupânițele ce dansau hora și alte jocuri românești, în curtea palatului. Privea și fuma. Duminică, s-a făcut nunta cu pompă strălucită. Mire vesel, mireasă plânsă, sau, cum scrie Miron Costin: „Mare netocmală în depotriva caselor și a hirelor! Această parte era o domnie de 18 ai [ani] și împărăției cu bivșug [bogăție] și cu cinste sămănătoare, iară cealaltă parte de doi ani ieșită den țărănie... Însă câte trebuia la o nuntă domnească, nemică n-au lipsit".

După ce bărbații s-au așezat la masă, cu mireasa, doamna trimise după femeile cazacilor, pe care se vede că le așteptase în zadar, ca să le ospăteze. Dar de unde să le ia? La cvartirurile lor nu le-au găsit: se îmbătaseră în birt cu țuică, iar acum erau poftite de doamna Ecaterina, o cercheză de o rară frumusețe și de neam bun, cumpărată din țara ei, cu multe mii de galbeni, anume pentru a fi soția lui Vasile vodă. Cu femeile cazacilor veniră și „druștele", adică prietenele lor, tot atât de cu chef, dar mai obraznice. Una din ele — al cărei nume a și rămas în istoria acestor întâmplări, pentru necuviința ei — a găsit cu cale să înfrunte pe Ecaterina doamna și să ocărască pe jupânese. Apoi, dând să plece în grabă, ametită și grasă cum era, s-a împleticit pe scară și s-a rostogolit ca un poloboc până jos, de a trebuit să sară argații, ca s-o ridice și s-o împingă într-o caretă.

Vineri, 6 septembrie, cazacii au părăsit Iașul, ducând cu ei pe cea mai scumpă floare a Moldovei. La marginea orașului, convoiul s-a oprit pentru ceremonia despărțirii. Încolăcită de gâtul mamei sale vitrege, care, fiind doar cu câțiva ani mai mare, i-a fost ca o prietenă, Ruxanda plângea cu amar. Dar, după ce și-au luat rămas bun și de la Vasile vodă, soții s-au sărutat în văzul tuturor, arătând fețe vesele. Apoi convoiul s-a urnit spre drumurile altei vieți, în timp ce Vasile vodă, cu cușma-n mână, nu știa de e mai bine să plângă de jalea fetei ce-i pleca, ori să se bucure că a scăpat de un musafir atât de bădăran ca Timuș

„...dirept giudețul a lui Dumnedzău"

Mai-nainte de a se împlini anul, Timuș cu nuntașii săi aveau să se întoarcă din nou pe scena istoriei moldovenești. În aprilie 1653, răzbiră dinspre munți cătanele lui Kemény János, în timp ce dinspre Focșani apăru Diicu spătarul, cu un pâlc de oaste muntenească. Și unii și alții veneau să pună pe tronul

Moldovei pe logofătul Gheorghe Ştefan. Luat fără de veste de trădarea boierului său, Vasile Lupu se retrase la Hotin, de unde repezi soli la poloni, ca să le ceară adăpost, şi la cazaci, ca să le ceară ajutor. Dar cum află că un detaşament al lui Gheorghe Ştefan înaintase până în dumbrăvile din apropierea Hotinului, voievodul lăsă cetatea şi fugi, cu puţini boieri, la Cameniţa. Cumplită greşală! De unde i-a putut veni un gând atât de nesocotit?, se întreabă Miron Costin. Numai din întâmplarea oarbă, care a făcut ca şi cei mai vestiţi sfetnici, din alte timpuri, să greşească. „Iară vremile de acmu nu sunt în putere şi nici un sfat nu încape la greu ca acesta... *Nu sunt vremile supt cârma omului, ci bietul om supt vremi*".

Cred că nu e de prisos să ne oprim o clipă la contextul istoric în care se înscrie cunoscuta frază a lui Miron Costin. Cu atât mai mult cu cât, intrată în lumea proverbelor, sentinţa cronicarului a ajuns să capete o primejdioasă notorietate. Situaţia care-o inspiră e clară: dacă Vasile Lupu ar fi apărat cetatea Hotinului, ar fi putut să-şi scape şi tronul şi avuţiile. Însă din „nesocoteală", „îndată a lăsat-o pe mâna altuia". De unde i-a venit această „nesocoteală"?. Departe de a-i căuta motivul în datele imediate — de exemplu, în firea repezită a arnăutului, sau în neajunsul mijloacelor şale de apărare — cronicarul se mulţumeşte cu o concluzie pasivă: „giudeţul lui Dumnedzău spre ce trage, cu anevoie să mută cu sfatul omenesc". Explicaţia iese din ordinea faptelor istorice. Sentinţa e a unui determinism ineluctabil. Ea apasă, nu îndeamnă. De la ea până la doctrina pe care o citim prea des în publicaţiile exilului nostru, că poporul român a trăit necontenit în „subistorie", nu e decât un pas: un pas greşit şi primejdios, care neagă însuşi sensul continuităţii istorice ca o biruinţă *peste vremi*. În supravieţuirea poporului român, *sinteză biruitoare peste două milenii care au înghiţit atâtea alte popoare ce s-au spulberat pe pământul nostru*, e, dimpotrivă, mărturie „peste vremi" împotriva cronicarului şi a celor ce identifică istoria cu înfrângerile trecătoare.

Dar, nefiind în stare să stăpânească o primejdie pe care cronicarul însuşi o socoteşte neînsemnată, Vasile Lupu a căzut, pe drept cuvânt şi numai din vina lui, „supt vremi".

Ajutorul lui Timuş a sosit fără întârziere. Bătând de-a dreptul spre Iaşi, cazacii reuşiră să împingă pe ungurii şi pe moldovenii lui Gheorghe Ştefan până dincolo de oraş. Apoi Timuş, fără a mai aştepta să se întoarcă socrul său de la Cameniţa, se aşează în capitală, ca un învingător ce era: „Iară până a sosi Vasile vodă, au prădat căzacii codrii Iaşilor de la drumul Căpoteştilor până aproape de Huşi, şi scoaseră fără număr vită, care apoi, dacă au sosit Vasilie vodă, pre câtă au aflat nemâncată, tot câte un zlot au dat căzacilor pre vită, şi

Prealrumoasa şi nefericita Ruxanda, alături de iubitorul dar imprudentul său tată

au dat ştire la oameni de şi-au luat vita, care o au cunoscut. *Mulţi au perit atuncea de căzaci, oameni neştiutori ce sunt căzacii oploşiţi în târg*".

Dar Vasile vodă era pedepsit de firea sa neastâmpărată să mai facă un pas „supt vremi". Al treilea şi cel din urmă al domniei sale. Neputându-se mulţumi doar că a scăpat de năvălitori, şi-a pus în gând să năvălească el însuşi în Ţara Românească şi să se răzbune asupra lui Matei Basarab pentru ajutorul dat duşmanului său. După ce au pus un pod de vase peste apele umflate ale Siretului, oştile lui Vasile Lupu şi ale lui Timuş au intrat în Ţara Românească pe la Focşani: „şi îndată, fără nici o milă, au dat foc oraşului şi ori pre unde-şi agiungea căzacii, fuma a bieţâlor lăcuitori nevinovaţi lăcaşurile, odăile şi hrana".

Aşa scrie Miron Costin, vădit mai aproape de suferinţa bieţilor munteni decât de nechibzuinţa moldovenilor săi şi a aliaţilor lor. Din hart în hart şi din jaf în jaf, năvălitorii au ajuns până aproape de Telejen, „stricând şi ardzând ce le-şi sta înainte". La Cocoreşti, dincolo de Telejen, Timuş a mas o noapte la nişte curţi boiereşti. Dar „aflând casele pline de toate bucatele, singur au pus de au dat foc caselor, dacă s-au sculat de la masă ameţit de vin". A doua zi, cu oştile trudite de drumurile lungi, în neorânduială şi cu tabăra nelegată, călcând şi peste sfatul lui Vasile Lupu, Timuş a dat lupta de la Finta (27 mai 1653). Cu tot avântul moldovenilor, a căror năvală a fost „a mari viteji", lupta s-a încheiat, după cum se ştie, cu o strălucită izbândă pentru munteni. O izbândă ce le-a venit, zice Miron Costin, „din nebunia lui Timuş întâiu şi den bărbăţiia şi a lui Matei vodă, al doilea. Însă din nebunia lui Timuş cu câtva mai mult..."

Se înţelege, prin urmare, că „ospăţul de la Matei vodă" nu i-a priit nici Lupului, nici nebunului. După zece zile de odihnă la Iaşi, Timuş a trecut Nistru spre olaturile sale, lă-

sându-şi socrul doar cu o mână de oaste. Atunci apăru din nou, pe drumul deschis al înfrângerii moldoveneşti, Gheorghe Ştefan. În zadar domnul Moldovei s-a zbătut, ca un adevărat lup, să iasă din această strânsoare. Urât de ţară, părăsit de oşteni, încolţit, bătut, fugărit, abia a scăpat dincolo de Nistru. Singura nădejde a domniei îi mai rămăsese la Timuş. Iar Timuş, parcă atâta aştepta! Ca o săgeată trecu vadul pe la Soroca, cu 9 000 de călăreţi, şi apucă drept spre Suceava, dornic să arate încă odată moldovenilor neştiutori „ce sunt căzacii". Cumplita lui petrecere în ţara care îl primise, abia cu un an mai nainte, cu strălucire de ginere domnesc, ne-o descrie Miron Costin în cuvinte ce se cuvine să fie cântărite unul câte unul: „Timuş, cum au sosit la cetate [la Suceava], de a doa dzi s-au desfrânat la jacurile mănăstirilor şi *întâi asupra Dragomirnei mănăstirii cu puşci au mărs şi au bătut mănăstirea. Şi dacă i s-au închinat, toate odoarăle, veşmintele, în jac au dat,* şi câţi bieţi neguţitori era închişi acolea şi mulţi den boiari, ruşinând căzacii fămei şi fete. Şi nu ca creştinii, ce mai mult decât păgânii s-au purtat cu aceia mănăstire. Şi să hie mai avut vreme cevas Timuş, nici o mănăstire n-ar fi hălăduit neprădată odoacă".

Într-adevăr, ţinut pe loc de asediul Sucevei, Timuş n-a mai avut vreme să bată cu tunul şi celelalte mănăstiri, să le despoaie de odoarele lor scumpe şi să necinstească lumea refugiată între zidurile lor. Dar treaba aceasta de oşteni viteji şi prieteni puteau s-o facă şi ceilalţi cazaci, ce nu erau din pâlcul lui. Despre isprava lor, scrie tot Miron Costin: *„iară alte cete pre la toate mănăstirile au purces în jac".* Numai că, spune tot cronicarul, „celelalte cete de sârg le-au plătit Dumnedzău plata pentru jacul caselor sale, că au mărs oastea lui Ştefan vodă de le-au ieşit înainte, de le-au ţinut calea, şi s-au topit câteva cete cu totul".

La rândul său, Timuş avea să plătească şi el atâta nebunie şi atât dezmăţ. Înconjuraţi la Suceava de nemţii trimişi de regele Poloniei şi de ungurii principelui din Ardeal, şi înfometaţi de ajunseseră să-şi mănânce opincile, cazacii au fost bătuţi cu tunul până s-au năruit şanţurile peste ei. Se zice că trei prizonieri poloni, izbutind să fugă din cetate, au arătat lui Dimitrie Wisznowiecki, comandantul detaşamentului polon ce susţinea asediul, locul unde avea obicei să se odihnească Timuş, în şanţuri. Wisznowiecki fusese peţitorul fără de noroc al Ruxandei. Lupta dintre el şi Timuş capătă o strălucire de tragedie romantică. Câteva ghiulele bine ochite căzură pe locul arătat şi Timuş, rănit la picior, fu luat în palatul din cetate, unde-şi dădu sufletul a patra zi, îngrijit de soacră-sa, doamna Ecaterina. „Cu direpţ giudeţul a lui Dumnedzău *pentru prada ce făcuse bisericilor",* scrie Miron Costin, rostind parcă, în numele ţării, ultima sentinţă a acestei furtunoase vieţi.

După moartea căpitanului lor, cazacii încercară să mai reziste câtăva vreme, îndemnaţi energic de doamna Ecaterina. Apoi, sleiţi, s-au ajuns cu învingătorii să fie lăsaţi să plece în pace, dar fără robi şi fără prăzi. Printre lucrurile pe care se legau cu jurământ să le dea înapoi celor păgubiţi de ei, erau odoarele furate de la biserici.

Doamna Ecaterina a căzut în mâinile lui Gheorghe Ştefan, care a trimis-o la o moşie a lui, după ce — spune de această dată Neculce, din auzite — încercase în zadar s-o facă să-i plătească tributul frumuseţii. Trupul îmbălsămat al lui Ţimuş a fost dus de cazaci, cu mare cinste, la Cehrin, unde era capitala lor. Abia cu câteva zile înainte de a sosi tristul convoi, domniţa Ruxanda născuse doi gemeni. Alungat de la „curtea" cuscrului său, Vasile Lupu porni spre Constantinopol, ca să-şi petreacă ultimii ani ai vieţii măcinând zadarnice vise de domnie nouă.

La 1654, Bogdan Hmielnickij se închină ţarului de la Moscova, lărgind dintr-o dată cuprinsul Imperiului rusesc cu un ţinut cam cât Franţa de azi. Doar în Crimeea şi pe ţărmul Mării Negre, până-n Bugeac, continuau să roiască tătarii... ■

(Va urma)

CLIO ANUNŢĂ

UN MARCO POLO PORTUGHEZ

Ce poţi face în Portugalia secolului XVI, când eşti tânăr şi sărac? Să intri în slujba unui om cu avere sau să te îmbarci. Ferñao Mendes Pinto a ales ultima soluţie. A plecat în călătorie în 1537 şi a revenit după 20 ani. Urma un impuls naţional, căci navigatorii portughezi brăzdaseră mările, trasând prin descoperirile lor un arc imens între Oceanul Indian şi Pacific, pe care chinezii l-au numit — cu poezia care-i caracterizează — „geana lumii".

Călătoria eroului nostru a început prost, cu un naufragiu pe coasta Africii. A fost apoi, potrivit propriei sale relatări, „de 13 ori luat prizonier şi de 16 ori vândut". Pe rând negustor, sclav, mercenar, sfetnic diplomatic, bogat şi sărac lipit pământului, a revenit în Portugalia cu aceeaşi avere cu care plecase. În aşteptarea unei pensii regale, s-a hotărât să-şi scrie memoriile. A murit în 1583. *Peregrinarea* a apărut — nu ştim de ce — abia în 1614 şi s-a bucurat de un succes imediat, fiind tradusă din Olanda până în Japonia. Autorul descria, pe lângă aventurile trăite, şi starea ţinuturilor prin care a trecut, realizările artistice pe care le-a văzut, zeii la care se închinau popoarele respective, excesele unor suverani locali, fără a trece sub tăcere nici afacerile necurate ale conaţionalilor săi. Din păcate, în afară de ceea ce ne povesteşte el însuşi, nu ştim nimic altceva despre Ferñao Mendes Pinto. Iar în *Peregrinarea* sa autorul a avut grijă să nu iasă prea mult în faţă, după cum aflăm din revista franceză *L'Express.*

DIN CRONICA MORAVURILOR VEACULUI FANARIOT

PAUL CERNOVODEANU

Sigur, viaţa societăţii româneşti la mijlocul secolului XVIII era mult mai complexă şi nu cred că cineva dintre cei care urmăresc acest ciclu de articole ar putea să creadă că ea se rezuma la căsătorii şi divorţuri. Condica Mitropoliei însăşi vine şi demonstrează contrariul, în ea fiind reţinute numeroase alte cazuri supuse spre judecare dicasteriei metropolitane. Iată de ce, în încheierea acestui serial, ne-am oprit şi asupra altor pricini consemnate în amintita condică, pentru a vedea ce anume fapte erau considerate în afara moralităţii sociale şi prin ce mijloace se încerca stăvilirea lor.

Un sărut cu râvnă curvească

Să aruncăm o privire fugară şi asupra unor sentinţe prin care se condamnau ceea ce noi astăzi numim perversiuni sexuale. Şi spre a evita stereotipia, vom menţiona numai două cazuri.

Astfel, la 29 aprilie 1739, trimiţând în cercetarea egumenului Rafail pe arhidiaconul Ştefan de la mănăstirea Snagov, acuzat de furtul unor cărţi aparţinând bibliotecii Mitropoliei, precum şi a uneia din peceţile răposatului mitropolit al Ungro-Vlahiei Ştefan, Neofit mitropolitul a descoperit şi înclinările spre pederastie ale celui incriminat. „Şi pre lângă acestea — relatează înaltul prelat cu indignare —, ca un porc de căine, au sărutat pe un cafegiu al nostru, om striin fiind şi de altă lege, carele l-am adus noi la pravoslavnica credinţă, încă şi pre altul şi le-au grăit cuvinte blestemăteşti; pentru care lucruri înţelegând noi i-am pus pre amândoi de faţă cu dânsul, fiind şi Nifon eclisiarhul şi toţi părinţii şi slugile Mitropoliei şi i-am pus supt groaznică afurisenie ca să mărturisească adevărul în ce chip le-au grăit; şi ei înaintea noastră şi a toată adunarea aşa au mărturisit cum că nu numai i-au sărutat cu râvnă curvească, ci încă le-au grăit şi cuvinte asémene sărutării"; iar arhidiaconul a fost acuzat şi de alte flagrante abuzuri, cerând mită în galbeni de la diverşi egumeni, de la diverse mănăstiri, fără nici un drept.

Sentinţa a fost pronunţată prompt: „Deci noi după ale lui blestămăteşti fapte şi tălhăreşti lucruri şi împotrivire şi stricăciune de numele nostru ce ne-au făcut de către eg[u]m[eni] şi de către alţii şi pentru multa lui zavistie l-am făcut argos [a fost lipsit] de darul diaconiei lui şi să fie monah şi l-am trimis la mănăstirea Snagovul în seama egumenului ce s-au zis mai sus, ca să-şi stea acolo la opreală cu bună pază".

Al doilea caz este şi mai relevant. La 15 decembrie 1742, „s-au scos den egumenie Theofil proegumen ot Căldăruşani pentru căci s-au dovedit că au făcut sodomie cu ţiganii [robi ai mănăstirii], însă ţiganii făcând la el sodomie. Ci pentru această faptă rea şi spurcată s-au scos den egumenie şi s-au caterisit de darul preoţiei, să fie monah prost. Şi din luminată porunca Mării Sale lui Vodă s-au trimis în exorie [exil] la sfânta mănăstire Tismana să-şi plângă păcatul acolo. Şi luându-i-se socoteală dreaptă de 2 ani au rămas datoriu mănăstirii taleri 371 1/2, bani 33".

Din păcate, pentru nici unul din aceste cazuri, nu se face vreo referire la legislaţia canonică după care se aplicaseră pedepsele. Se ştie

În imagine: un preot de ţară de la sfârşitul secolului XVIII.

însă că pentru sodomie, atât *Cartea românească de învățătură*, cât și *Îndreptarea legii* prevedeau în sec. XVII pedepse mult mai severe, atât pentru mireni cât și pentru preoți. Lămuriri de ordin juridic găsim în condica Mitropoliei cu privire la alte delicte săvârșite de clerici. Bunăoară, la 22 august 1740, Neofit a ridicat „darul diaconiei" unui oarecare Filaret „pentru că l-am dovedit în multe rânduri în păcatul acesta al curviei și au mai luat și alte certări și părăsire n-au luat", aplicând cel de „al 25-lea canon al Sfinților Apostoli ce poruncește «când să va afla preot și diacon în păcatul curvăsăriei să i se ia tot darul preoției»".

Condica ne prezintă însă și alte cazuri, cum sunt cele ale unor preoți turbulenți sau alcoolici. Astfel, la 9 decembrie 1740, Neofit a luat darul preoției „popei Radului de la biserica Săpunarilor" din București, „pentru căci au umblat tot beat prin cârciume și au dat cu geretul [un joc turcesc] și n-au bătut pe om mirean, ci au bătut pre protopopul Iordache care iaste vechil în locul nostru (fiind beat), precum au mărturisit preoții și mahalagii cu carte de blestem pentru faptele lui céle blestămățești și pentru bătaia ce au bătut pre prot[opop] și ocările ce l-au ocărât".

Și mai sever a fost Neofit la 27 aprilie 1742, când a „trimis pă Ambrosie diiacon la închisoare la Snagov pentru că iaste om rău și bețiv, au jucat la cârciumă leșește și au sărit la oamenii noștri scoțând cuțitul". Pentru „aceste blestămății", inculpatul a plătit cu pușcărie, după cum a căpătat încredințare înaltul prelat și de la grămăticul Panait.

Rămânând tot în lumea clerului, să menționăm alte două cazuri extrem de grave, de omucidere. La 24 aprilie 1746, Neofit a dispus ca „să fie lepădat din preoție" un anume „Albu ce au fost odinioară preot, din orașul Argeșului [Curtea de Argeș], fiindcă au făcut ucidere făr-de-voe, dupre cum el însuși au mărturisit cu gura sa și alți oameni l-au mărturisit că pre Badea Cazacul dintr-acel oraș al Argeșului împingându-l cu mâinile lui, fiindcă se gâlceviia Badea cu mumă-sa și din pingerea lui căzând jos acest Bade, după judecățile ce știe Dumnezeu, i s-au întâmplat moarte".

Absolut consternantă rămâne însă sentința pronunțată de mitropolit într-un caz de dublu omor săvârșit de un diacon în complicitate cu alte două persoane. La 24 mai 1742, mitropolitul s-a mulțumit deci să ridice „darul diaconiei diaconului Sandu Miu de la Verbilău sud Saac, pentru că s-au însoțit cu alți doi oameni și au mersu de au ucis pe o jupânească de la Scăieni și au tăiat capul unei țigănci".

Brezaia, devla și păpăruda

În final, să zăbovim puțin asupra unei pastorale, interesantă și ea pentru istoria mentalităților și a cărei semnificație a scăpat atenției specialiștilor. Prin mijlocirea acestei pastorale, înaltul prelat își propunea să combată superstițiile populare cu înveliș religios, fără a fi, însă, în măsură să deosebească obiceiurile folclorice autentice de unele practici vulgare răspândite în acea epocă tulbure, de frământări, răzmeriță și molime. Geneza pastoralei își are rădăcinile, după opinia mea, în dispozițiile luate în 1738 de domnitorul Constantin Mavrocordat împotriva practicilor superstițioase ivite atunci spre a combate epidemia de ciumă. În timpul virulentei molime din vara și toamna anului 1738, flagel adus și răspândit de oștirea otomană în cursul războiului cu austriecii și rușii, aflând despre unele practici „diavolești" și „vrăjitorești" oficiate pe la sate și în unele orașe pentru a îndepărta „duhul" rău al bolii, Constantin vodă Mavrocordat a dat strașnice porunci tuturor căpitanilor și pârcălabilor de la județe și sate să împiedice asemenea manifestări și să pedepsească cu cea mai mare asprime pe cei care se făceau vinovați de asemenea „răutăți", iar preoții ce se vor dovedi complici să fie deferiți atât tribunalelor ecleziastice, cât și justiției domnești.

Dar confundând sau nefăcând discernământul necesar între superstițiile reprobabile și unele manifestări folclorice autentice, de reală valoare spirituală și cu vechi tradiții în conștiința poporului nostru, Neofit a emis pastorala sa (nedatată, dar aparținând perioadei 1739-1741), la insistențele domnitorului, îngrijorat de răspândirea obscurantismului, interzicând și străvechi obiceiuri legate de unele mari sărbători religioase (Crăciunul, Sfântul Vasile, Boboteaza, Rusaliile ș.a.) sub pretext că ar fi de origine păgână.

Iată extrasele cele mai semnificative din cuprinsul amintitei pastorale, ale cărei prevederi au fost incluse în 1765 în proiectul unui cod legislativ alcătuit de juristul Mihail Fotinopulos, în timpul domniei lui Scarlat Grigore Ghica: „Dovedit și foarte arătat iaste, cum că călcarea poruncilor lui Dumnezeu face pre cei ce le calcă blestemați... Deci dar, pentru ca să vă depărtați de la acest blestem și voi toți credincioșii creștini preoți și mireni, bătrâni și tineri, bărbați și mueri ca cum n-ați știut până acum aciastă călcare a poruncilor lui Dumnezeu ce făceți, iată că ne-am socotit să vă arătăm cum că săboarele sfinților părinți și canoanele lor când se calcă de către creștini iaste ca cum ar călca cinevași și dumnezeiești scripturi, întru care scripturi sunt scrise poruncile lui Dumnezeu. Și aceasta chiar o zice[a] 131-[a] nearaoa [novelă] pururea pomenitului Iustinian împăratul... Ce dar, de vreme ce și canonul 62 al sfântului sobor den Trul poruncește și zice chiar așa: «Céle ce să numesc *Calande*, adică zilele cele dentâi ale fiștecăreia luni în care avea obicei elinii de făcea niște jărtfe, și cele ce se numesc

bota şi cele ce se numesc *brumalia* sau *rusalii*, care era nişte praznice elineşti pentru că *brumii* era poreclele ai lui Dionisios şi jocurile cele din vilean [vileag?] de la zbor [sobor] ale muerilor care putea să pricinuiască şi multă stricăciune şi vătămare şi însăşi câte să făcea de oamenii şi de muerile elineşti cu numele dumnezeilor lor celor mincinoşi după oarecare obicei vechi şi străine de viaţa creştinească, acestea toate le lepădăm şi poruncim să nu să îmbrace bărbaţii în haine muiereşti, nici muierile în haine bărbăteşti, care acestea le făcea elinii pre la praznicele lui Dionisos jucând». Ci doar pre cei ce să ispitesc de acum înainte a face vreune dentr-aceste ce s-au grăit mai sus, ştiind aceste hotărâri ale noastre, pre aceştiia, de vor fi clerici, poruncim să să catherisească, iar de vor fi mireni, să se afurisească. Aşijderea şi canonul al 63 [lea] tot al acestui sfânt săbor aşa zice: «Chiar focurile ce să aprind de către unii la începuturile lunilor, înaintea prăvăliilor lor sau a casilor lor, care aceste focuri să şi ispitesc oarecarii de le săr după vreun obicei vechiu elinesc, acestea de acum înainte poruncim să să înceteze». Carele dar va mai face vreuna ca aciasta, de va fi cleric să să cathirisească, iar de va fi mirean să să afurisească".

Şi mitropolitul Neofit continua: „Deci dar şi noi, după porunca sfinţilor părinţi, părinteşte vă sfătuim şi vă învăţăm pre voi pre toţi, preoţi şi mireni, bărbaţi şi muieri, mari şi mici, de acum înainte să încetaţi de unile ca acestea diavoleşti obiceiuri, care faceţi unii, dupre cum sânt *borăcenii* ce să îmbracă cu haine muiereşti şi *călușarii* ce joacă pre la *Rusalii* şi *Drăgaica* ce să îmbracă în haine bărbăteşti şi joacă la naşterea Mergătorului înainte şi Botezătorului Ion, ţiind şi sabia în mână şi *Brezaia* ce pune pă obrazul lui o faţă de ocară cu peri, chip de mascara şi de batjocură şi joacă pe la Naşterea D[o]mnului H[risto]s şi *devla* ce iaste căpăţână de râmătoriu şi umblă ţiganii cu dânsa în zioa ajunului sfântului marelui ierarh Vasilie şi *păpăruda* ce iaste înfăşurată cu bozii şi joacă joia a treilea săptămână după Paşte şi câte altele asemenea diavoleşti obiceiuri sânt. De vreme ce până acum, fiindcă n-aţi ştiut voi cum că iaste călcare de lege, vă ertăm că le-aţi făcut prin neştiinţă, iar de acum înainte, după ce se va ceti aciastă carte a noastră, la al oricăruia preot de mahala sau la vreun sat de să va face vreun obiceiu ca acesta diavolesc, de va putea preotul, să-l oprească să nu facă, iar de nu va putea să-l oprească, să vie să ne facă noao în ştire, iar de care cumva nu ne va face el noao în ştire iar oricarile mirean, bărbat sau muiare sau ţigan sau ţigancă va îndrăzni de acum înainte să facă vreuna dentru acestea obiceiuri diavoleşti, să fie afurisit de la Tatăl şi de la Fiul şi de la Sfântul Duh şi să fie afară de Biserica lui H[risto]s. Şi nici de o muri, nimenea să nu îndrăznească să-l îngroape nici pe el, nici pre muerea lui, nici pre copiii lui".

Aşadar, „ceia ce să fac călcători poruncilor lui Dumnezeu şi mai ales după ce vor auzi aciastă carte a noastră şi vor cunoaşte cum că mare păcat iaste acestea ce fac ei, ... să vor pedepsi şi după legi, dar încă vor avea şi pe D[u]mnezeu împotrivitoriu lorusi şi le va veni şi moarte grabnică şi lor şi copiilor lor şi muierilor lor şi dobitoacelor lor şi la toate bucatele lor le va veni mare stricăciune şi prăpădenie şi, în scurt, şi într-această viaţă vor vieţui foarte rău şi în cea viitoare, după moarte, să vor pedepsi în veci".

Pentru a fi mai sigur de efectele pastoralei sale, în final, mitropolitul Neofit declara că „pohtescu şi mă rog şi bun credinciosului şi iubitoriului de H[risto]s d[o]mnului nostru... Ioan Constantin Nicolae [Mavrocordat] voevod să dea luminată poruncă a Mării Sale la toţi boiarii ispravnici ai judeţilor ca să oprească unile ca aceste obiceiuri diavoleşti..."

Interdicţia lui Neofit şi recurgerea la măsuri coercitive, la îndemnul şi prin autoritatea domniei, dovedesc că atât mitropolitul cât şi domnitorul, îngrijoraţi de practicile superstiţioase din timpul epidemiei de ciumă, ca şi de acelea de îndepărtare a aşa-zişilor „strigoi", ce conduceau la reprobabile profanări de morminte, au dispus şi suprimarea unor obiceiuri populare ce li se păreau străine spiritului moralei creştine, dar care aveau străvechi rădăcini în folclorul românesc şi nu constituiau acte de sacrilegiu. Persistenţa lor în timp este însă dovada cea mai evidentă că iniţiatorii pastoralei, deşi bine intenţionaţi, s-au lăsat pradă unei viziuni exclusiviste greu de înţeles pentru două minţi luminate cum au fost mitropolitul Neofit şi domnitorul Constantin Mavrocordat. ■

SECTANTĂ

(Monoverb reflexiv: 5—8)

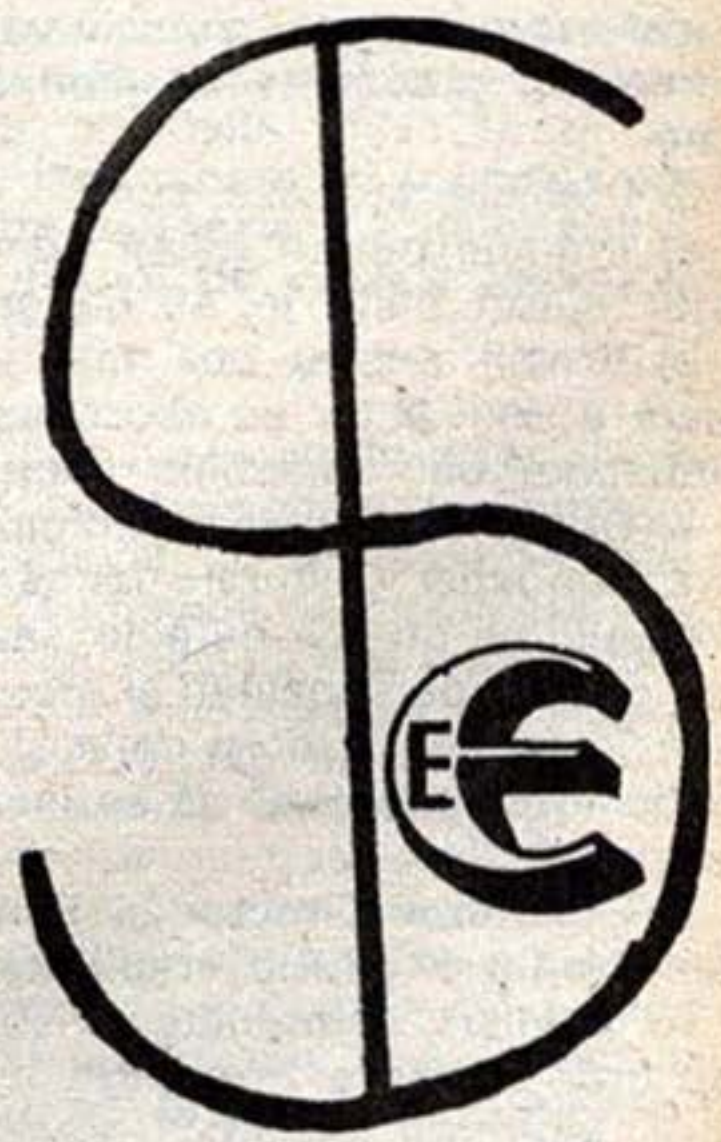

Radu STOIANOV

PREMIILE FUNDAŢIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

— ediţia I —

Regulament privind acordarea de premii pentru lucrări ştiinţifice originale în domeniul istoriei naţionale.

În baza articolului 7, paragraf e din Statutul Fundaţiei Culturale Magazin Istoric şi în conformitate cu hotărârile Comitetului Director din 22 decembrie 1992, 21 ianuarie şi 7 mai 1993, s-au elaborat următoarele criterii ale regulamentului acordării acestor premii.

Dispoziţii generale

1. În vederea realizării obiectivului său de activitate şi în limita posibilităţilor sale financiare şi ale membrilor săi, pentru promovarea istoriografiei naţionale în spiritul adevărului ştiinţific, Fundaţia Culturală Magazin Istoric instituie premii acordate lucrărilor originale elaborate şi publicate de istorici din România şi diaspora românească.

2. Premiile se acordă la propunerea membrilor Fundaţiei Culturale Magazin Istoric sau a oricărei alte persoane interesate, care doreşte să contribuie la acordarea unor astfel de stimulente destinate tinerilor istorici ce şi-au finalizat prin lucrări tipărite cercetările lor în domeniul istoriei naţionale, al culturii, al istoriei finanţelor, al istoriei presei, al istoriei diplomaţiei sau al istoriei militare. Deoarece în această perioadă cel mai acut se simte nevoia de lucrări de istorie contemporană românească, comisia va lua în considerare cu precădere asemenea cărţi originale.

3. Premiile propuse sunt:

a) Premiul pentru debut editorial, atribuit unor autori până la 40 de ani;

b) Premii pentru cea mai valoroasă lucrare a unui autor ce abordează un subiect dintr-unul din domeniile menţionate.

4. Donatorul sumei premiului poate solicita Fundaţiei Culturale Magazin Istoric ca premiul să poarte numele său, al familiei sau al unei personalităţi şi are dreptul să indice în termeni preciși chiar şi domeniul tematic în care trebuie să se încadreze lucrarea premiată.

5. Comitetul Director al Fundaţiei Culturale Magazin Istoric stabileşte:

— Comisia însărcinată cu selecţia lucrărilor propuse spre premiere;

— Referenţii lucrărilor propuse spre premiere;

— Publicarea, prin intermediul revistei *Magazin istoric*, a rezultatului deliberărilor comisiei de selecţie şi a listei autorilor premiaţi.

Condiţiile de participare

Pentru acordarea premiilor — Ediţia I —, Fundaţia Culturală Magazin Istoric va lua în considerare lucrări cu teme din domeniile numite mai sus şi tipărite în cursul anilor 1990-1991-1992. În cazul operelor colective, premiul se divide în mod egal tuturor autorilor.

Pentru ca o lucrare să poată intra în evaluarea comisiei de premiere, este necesar ca:

a) autorii, o altă persoană sau instituţie, interesate în încurajarea cercetării istorice, să expedieze pe adresa Fundaţiei Culturale Magazin Istoric un exemplar al lucrării şi fişa personală a autorului, conţinând: nume-prenume, data naşterii, adresa, locul unde îşi desfăşoară activitatea, un scurt memoriu de lucrări (dacă este cazul);

b) opţiunile comisiei de atribuire a premiilor vor fi anunţate de către Fundaţia Culturală Magazin Istoric în paginile revistei *Magazin istoric* din luna septembrie 1993. Precizăm încă o dată că, pentru această ediţie, vor fi luate în considerare lucrări apărute în anii 1990, 1991 şi 1992.

Acestea sunt criteriile regulamentare de acordare a viitoarelor noastre premii. Propunerile de lucrări trebuie să sosească pe adresa Fundaţiei până cel târziu la data de 5 august 1993.

Suntem în măsură să vă aducem la cunoştinţă că Fundaţia Culturală Magazin Istoric oferă în cadrul primei ediţii trei premii, purtând nume cu mare rezonanţă în viaţa ştiinţifică şi culturală a ţării. Este vorba despre:

Premiul pentru debut **„CONSTANTIN C. GIURESCU“** — în valoare de 160.000 lei, donat de familia Giurescu;

Premiul **„RADU R. ROSETTI“** — în valoare de 160.000 lei, şi

Premiul **„D.A. STURDZA“** — în valoare de 160.000 lei, ambele reprezentând donaţii ale prinţului Dimitrie Sturdza.

ROMÂNIA ȘI RĂZBOAIELE BALCANICE

DUMITRU PREDA

Războaiele balcanice desfășurate în anii 1912-1913 au reprezentat, pe fundalul crizei politice generale europene, punctul culminant în evoluția așa-numitei „chestiuni orientale" până la primul război mondial. Având rădăcini istorice îndepărtate, „chestiunea orientală" a constituit un fenomen internațional complex, în cadrul căruia lupta de eliberare națională a popoarelor de sub dominația otomană a jucat, mai ales din a doua jumătate a secolului XVIII, un rol tot mai important. În urma războiului ruso-româno-otoman din 1877-1878 (Magazin istoric, **nr. 5/1977), unele state, precum România, Serbia și Muntenegru și-au cucerit independența deplină, recunoscută de Congresul marilor puteri europene de la Berlin din 1878, alăturându-se, astfel, Greciei, independentă încă din 1830. Dar însemnate probleme, printre care pe primul plan se situa cea a stăpânirilor otomane din Europa — ce îmbrăca, totodată, un aspect fundamental al rivalităților dintre marile puteri —, fuseseră lăsate nerezolvate. Politica statelor balcanice, după 1878, a avut drept obiectiv central desăvârșirea lor națională prin eliberarea teritoriilor care le aparținuseră în vechime și în care trăiau, în majoritate, conaționalii lor. La începutul sec. XX, mișcările de emancipare s-au intensificat în Tracia, Macedonia și Albania și au primit un impuls puternic în urma proclamării Bulgariei independente (1908). Anexarea Bosniei și Herțegovinei, în același an, de către Austro-Ungaria, indicase însă tendința sporită a cercurilor conducătoare de la Viena de a controla Peninsula și de a se opune categoric eforturilor Belgradului — considerat un pion fidel manevrelor Rusiei în zonă — de a edifica, sub sceptrul Karagheorghevicilor, un stat iugoslav puternic, cu ieșire la Marea Adriatică. Dificultățile interne și externe prin care trecea Imperiul otoman, accentuate de războiul din Tripolitania cu Italia (1911-1912), au creat premisele încununării cu succes a politicii de eliberare națională a statelor balcanice, printr-un război de coaliție împotriva Imperiului otoman.**

Între pericolul unei victorii și teama unei înfrângeri

În cursul anului 1912 avea să se realizeze, în urma unor acorduri secrete, bilaterale, Alianța Balcanică[1] între Bulgaria, Serbia, Muntenegru și Grecia, cu sprijinul foarte activ al diplomației ruse. Deși informat cu întârziere asupra negocierilor și a clauzelor tratatelor încheiate, ceea ce a provocat unele animozități între Paris și Sankt Petersburg, cabinetul francez va susține demersurile partenerului său, secondat îndeaproape de cel britanic, demersuri menite a ralia Antantei noi forțe, care să fie opuse politicii de penetrație a Imperiilor Centrale în Balcani.

Rapoartele diplomatice, ca și corespondența altor observatori străini, în parte difuzată în presa timpului, dezvăluiau — încă în vara lui 1912 — creșterea sensibilă a stării tensionale în întreaga regiune, în pofida prudenței manifestate de guvernele statelor balcanice și a preparativelor militare încă bine mascate. Grave fenomene anarhice erau semnalate în provinciile europene ale Imperiului otoman: alături de noi acțiuni, încă izolate, ale albanezilor — care la 27 august își proclamau, la Mitrovița, o primă tentativă de independență —, de tot mai frecvente incidente de frontieră, îndeosebi la cea muntenegreană, rebeliunea unor trupe din garnizoana orașului Monastir, dezertările frecvente ale sol-

[1] Este vorba de: 1) tratatul de alianță sârbo-bulgar din 29 februarie, urmat de convențiile militare din 19 iunie și respectiv, 15 septembrie; 2) tratatul de alianță „defensivă" bulgaro-grec din 16 mai, urmat de convenția militară din 22 septembrie; 3) acordul verbal bulgaro-muntenegrean din august.

daților creștini[1] refugiați apoi în statele vecine, unele măsuri surprinzătoare luate de guvernul otoman — precum trecerea în concediu a trupelor de redifi concentrate în Albania și în peninsula Gallipoli (cca 150 000) —, ca și tentativa de răsturnare a guvernului otoman din 24 septembrie, indicau persistența unei crize profunde la nivelul instituțiilor de bază ale Porții. „*Imperiul otoman* — raporta la 21 septembrie 1912 locotenent-colonelul Aristide Razu, atașat militar la Atena și Istanbul — *străbate în momentul de față cea mai grea criză prin care trece acest imperiu de un lung șir de ani*".

La rândul său, ministrul român din capitala otomană, N. Mișu, informa, la 15 septembrie, confidențial la București, că „grație conflictului italo-turc și a ocupării unor insule din Egee de trupele italiene, comitetele grecești din Atena operează acum în Samos și celelalte insule", cu intenția de „a accelera unirea fragmentelor naționale de sub stăpânirea turcească".

Evenimentele sângeroase petrecute la Coceani (100 km depărtare de Sofia) în 28 iulie (după unele surse, provocate chiar de bulgari) produseseră, în acest timp, o activizare a opiniei publice din țările balcanice — în primul rând a celei bulgare: la 12 august Congresul societăților macedonene de binefacere vota o *Rezoluție* în care se cerea intervenția marilor puteri pentru obținerea autonomiei depline a Macedoniei (guvernator general — un creștin, adunare populară și miliție autohtonă); în mitinguri, în care alături de comitetul macedo-bulgar participau și grupări politice din opoziție, ca și în acțiuni de masă, guvernul premierului Ivan Gheșov era chemat să declanșeze războiul de eliberare. Preparativele militare, inclusiv planul operativ, erau deja stabilite între statele majore bulgar și sârb, iar proiectul declanșării unei stări de război cu Poarta, elaborat la Sofia, era transmis pe 26 august Belgradului, ceea ce îi permitea generalului Ivan I. Ficev (1858-1931), șeful Statului Major General al armatei, să declare confidențial, câteva zile mai târziu, atașatului militar al Franței: „Suntem gata... și noi putem, când vom vrea, să lansăm ordinul de mobilizare". Marile manevre de la Șumen din prima decadă a lunii septembrie, la care atașații militari străini nu au fost convocați, urmate festivităților prilejuite de a 25-a aniversare a suirii pe tron a țarului Ferdinand al Bulgariei, concretizau o atmosferă războinică aproape de nestăvilit. Problema era *când* și *cine* urma să facă primul pas.

Iar pretextul, de fapt pretextele, aveau să fie oferite chiar de Poarta otomană: mai întâi, în mod neașteptat, date fiind bunele raporturi oficiale sârbo-otomane, sechestrarea materialului militar sârbesc la Usküb (Skoplje); apoi ordinul de concentrare a unor contingente de redifi în Tracia și Macedonia, pentru 6 săptămâni, pe motivul unor manevre de toamnă. Cele patru state balcanice au răspuns prompt, la 17 septembrie, anunțând mobilizarea generală. A doua zi, guvernul otoman decreta și el mobilizarea inspectoratelor I (Istanbul), II (Salonic) și parțial III armată (Erzinghian, Asia Mică).

Surprinse de precipitarea evenimentelor, marile puteri aveau totuși să reacționeze: la 25 septembrie ele interveneau colectiv pe lângă Poarta otomană, angajându-se să susțină realizarea reformelor în administrația provinciilor otomane din Europa, conform art. 23 al Tratatului de la Berlin, fără a se aduce însă vreo atingere integrității teritoriale a imperiului. Rusia și Austro-Ungaria erau mandatate să intervină în capitalele balcanice pentru a obține demobilizarea armatelor acestora. În fond, așa cum just remarca N. Iorga, „Europa capitalurilor străine făcea o ultimă intervenție pentru a-și salva interesele".

„Războiul pare inevitabil"

Era însă mult prea târziu, deși Sublima Poartă consimțea să înainteze un proiect de lege pentru introducerea reformelor stabilite încă din 1880 pentru vilaetele respective. Același atașat militar român de la Istanbul consemna că decizia „a fost primită favorabil de către masele populare musulmane, care interpretează aplicarea acestor reforme ca o îndrumare spre autonomia Macedoniei". Dar, în condițiile mobilizării și concentrărilor de trupe ce avansau, a stării de spirit existente în statele balcanice, concluzia exprimată de reprezentanții diplomatici ai României era una singură: *„războiul pare acum inevitabil"*; și aceasta, în pofida unor ultime ezitări din partea aliaților ca urmare a „relațiilor nesigure" dintre Rusia și Austro-Ungaria.

La 30 septembrie, Bulgaria, Serbia și Grecia prezentau o notă cu caracter ultimativ guvernului otoman, însoțită de o anexă având nouă articole ce indicau reformele cerute, angajamentele ce urmau să fie luate de Poarta otomană și garanțiile necesare pentru executarea lor, printre care și demobilizarea forțelor otomane din jurul Adrianopolelui. Nota, apreciată ca ofensătoare, nu va primi răspuns. Poarta s-a grăbit să semneze la Ouchy preliminariile păcii cu Italia (2 octombrie), după care și-a rechemat miniștrii de la Sofia și Belgrad, declarând război Serbiei și Bulgariei. Imediat, Grecia s-a alăturat aliaților săi (4 octombrie), a doua zi, 5 octombrie, cele trei armate aliate trecând concomitent frontierele otomane.

Între timp, încă din 25 septembrie, Muntenegrul declarase război Porții, trupele sale avansând în sangeacul Novi Pazar și în Albania.

[1] Printr-un decret din 09.08.1909 fuseseră puse bazele serviciului militar general obligatoriu în armata otomană, fără deosebire de naționalitate și credință religioasă.

Luptele s-au desfășurat pe trei teatre de operații principale: Tracia orientală, Macedonia și Thesallia și trei secundare: sangeacul Novi Pazar, Albania și Epir. Deși, în majoritatea cercurilor politico-militare oficiale europene, ținându-se seama de starea armatelor balcanice, se aprecia ca sigură victoria armatei otomane, încă de la începutul ostilităților s-a putut constata incapacitatea comandamentului otoman de a opri ofensiva energică a aliaților. Într-un interval de șase săptămâni, trupele bulgare, sârbești, elene și muntenegrene, susținute logistic și cu efective de voluntari de populația creștină, reușeau să învingă principalele forțe otomane din Europa, eliberând cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice, ajungând până la Adriatica și la porțile Capitalei otomane (liniile de apărare de la Ceatalgea, circa 40 km de Istanbul); în același timp, escadra elenă din Marea Egee punea stăpânire pe insulele Lemnos, Tasos, Imbros ș.a., debarca detașamente în Golful Salonic și începea blocusul coastelor Asiei Mici, dovedindu-și superioritatea în fața flotei otomane, repliată spre Marmara și Marea Neagră.

Situația dezastruoasă în care se afla armata otomană a determinat pe marele vizir să propună țarului Ferdinand I de Coburg al Bulgariei, încă la sfârșitul lunii octombrie, încetarea operațiilor militare și începerea negocierilor de pace, prin intermediul marilor puteri. Dar abia după eșecul ofensivei de la Ceatalgea (3-6 nov.), a fost acceptată propunerea otomană, armistițiul fiind semnat la 20 noiembrie; la el aveau să adere Serbia și Muntenegru, în timp ce guvernul elen a refuzat să participe pentru a da flotei sale posibilitatea de a împiedica transporturile adverse pe Marea Egee.

Profitând de înfrângerile armatei otomane, sub încuviințarea interesată a Vienei, reprezentanți ai grupărilor politice albaneze proclamau la Vlöre, la 28 noiembrie, statul albanez independent, fapt istoric legitim, parte integrantă a procesului de formare a statelor naționale din sud-estul Europei.

Nevoite să renunțe la principiul statu-quo-ului teritorial al Imperiului otoman, marile puteri — inclusiv Marea Britanie — și-au intensificat în același interval de timp eforturile și presiunile pentru rezolvarea problemelor balcanice la masa negocierilor, sub stricta lor supraveghere. Astfel s-a ajuns ca, alături de Conferința de pace a beligeranților deschisă la Londra la 30 noiembrie, în capitala britanică să se întrunească curând și o Conferință a ambasadorilor marilor puteri, sub președinția lordului Edward Grey, ministru de externe și inițiator al ei. Anul 1912 se încheia fără nici un rezultat practic pozitiv, dezvăluind, pe lângă grave neînțelegeri dintre beligeranți privind condițiile păcii, în special refuzul Porții de a ceda Adrianpolul, destule contradicții chiar în sânul aliaților — privind împărțirea „moștenirii otomane" — alimentate de intervențiile contradictorii ale celor două coaliții politico-militare, Tripla Alianță și, respectiv, Tripla Înțelegere.

Victoriile spectaculoase repurtate de aliații balcanici începeau să-și arate urmările nu numai asupra raporturilor și ordinii internaționale, dar și asupra situației celor care acceptaseră curajos inițiativa declanșării războiului eliberator. „Războiul, care produce zbaterile omului bolnav, Turcia — se sublinia în *Cronica anului 1912*, publicată în *Buletinul armatei și marinei române* — nu este decât preludiul altor războaie ... aceeași Europă, care acum patru luni se declara pentru *menținerea statu-quo-ului*, e gata a face presiuni asupra Turciei pentru a ceda și Adrianopolul. Ce bogat izvor de experiență pentru formarea încrederii ce trebuie acordată marilor puteri și aceleia ce trebuie pusă pe vârful propriilor sale baionete..."

„Urmărind cu luare aminte"

Situat în mare parte la limita nordică a ceea ce a fost desemnată a fi „zona balcanică" poporul român a fost angrenat de-a lungul secolelor în aproape toate afacerile care au privit starea politică a lumii balcanice. Cu atât mai mult, după dobândirea independenței depline, factorii responsabili aflați la cârma României au urmărit cu atenție evoluția și transformările care se petreceau în Peninsulă, cu atât mai mult cu cât aici trăiau în mase compacte români care, numai în Macedonia și Albania, depășeau 500 000 suflete.

România a promovat în întreaga perioadă de după 1878 o politică externă pașnică, de bună vecinătate, indiferent de opțiunea orientării sale spre Puterile Centrale (1883), menită a-i garanta securitatea atât de necesară propriei sale dezvoltări interne. Iată de ce în 1885-1886 a mediat conflictul sârbo-bulgar, încheiat prin Pacea de la București (1886), iar apoi în anii 1912-1913 va acționa constant pentru restabilirea păcii și a unui echilibru, pe care guvernul de atunci l-a apreciat ca indispensabil în urma prefacerilor radicale produse în configurația politico-teritorială statuată la Congresul de la Berlin.

Acționând pe linia creșterii rolului statelor sud-est-europene în soluționarea numeroaselor și, nu de puține ori, complexelor probleme moștenite în bună măsură din timpul îndelungatei dominații străine, România, care salutase și sprijinise eforturile lor spre independență și modernizare, fără a neglija vreodată influența marilor puteri în regiune, se va pronunța tot mai deschis împotriva intervenției directe a acestora în afacerile balcanice. *„Balcanii - popoarelor balcanice"* nu era o simplă formulă lansată de Congresul slav din iulie 1910 de la Sofia, ci se înscria pe linia unei reale necesități vi-

zând modificarea opticii și mai ales a ordinei relațiilor internaționale. Dar așa cum avea să afirme și liderul conservator-democrat Take Ionescu, membru al guvernului Titu Maiorescu (*Magazin istoric*, nr. 6-8/1986) *„România nu a despărțit nici un moment interesele sale de marile interese europene"*, adăugând cu convingere: „Cine dorește pacea în Balcani, trebuie să dorească și o strânsă alianță a statelor balcanice".

Situația externă a României atunci, în toamna anului 1912, a fost exprimată cu claritate de șeful statului, regele Carol I, cu prilejul deschiderii sesiunii parlamentare: *„Politica României, urmată cu o statornicie tradițională, politică de cumpănire și de pace în limite compatibile cu interesele superioare ale țării, ne-a pus să fim în relații amicale cu toate statele și să ne bucurăm mai ales de încrederea deosebită ce ne-o arată marile puteri ale Europei"*. În continuare, referindu-se la războiul ce izbucnise în apropierea frontierelor sale, suveranul a subliniat că *„România, în voința ei de a contribui la localizarea războiului, a păstrat neutralitatea față de statele beligerante din Peninsula Balcanică, urmărind însă cu luare aminte desfășurarea unor evenimente care ating numeroase interese ale statului nostru"*.

Analiza obiectivă a evenimentelor pe baza documentelor interne, a celor diplomatice și militare, inclusiv externe, relevă cu pregnanță importanța politică și militară a României în zonă și chiar pe eșichierul strategic european, pune în lumină poziția ei moderată și înțeleaptă, rolul constructiv avut în ansamblul afacerilor balcanice, care au fost apreciate, cvasiunanim, ca hotărâtoare pentru localizarea războiului și revenirea la starea normală de pace cât mai repede posibil. Serghei D. Sazonov, ministrul de externe al Rusiei, avertizase public de altfel, încă în octombrie 1912, în *Russkoe Slovo:* „Națiunile balcanice trebuie să țină seama și de România, care e un factor politic important. Contrariul ar fi o ușurință pe care nu o pot bănui la ele". Iar oficiosul *Wienner Tageblatt* avea să sublinieze câteva luni mai târziu, în momentul producerii intervenției armatei române în al doilea război balcanic: „Rolul României ca primă putere la porțile Orientului este dat prin împrejurările naturale și ea și-l va menține din toate puterile sale".

Acest rol, sesizabil încă din lunile premergătoare, devine tot mai evident încă din prima fază a războiului, când se poate constata existența unor semnificative demersuri diplomatico-militare la București și Sinaia: dese audiențe ale miniștrilor statelor implicate în conflict, vizite ale unor personalități politice și militare din statele balcanice, contacte frecvente între rege, guvern (îndeosebi Titu Maiorescu) și alți lideri politici români cu reprezentanți ai Triplei Alianțe și ai Antantei. Poziția cabinetului de la București, potențialul militar al României sunt tot mai insistent introduse în calculele strategilor de pe continent, în contextul unei apropiate confruntări armate generalizate.

Într-un studiu înaintat Statului Major General francez, în decembrie 1912, consacrat ultimei lucrări *Unsere Zukunft* [Viitorul nostru] a generalului german von Bernhardi, atașatul militar al Franței la București făcea interesante observații referitoare la aprecierile acestui exponent al doctrinei ofensive a celui de-al II-lea Reich, care specificase că „trebuie făcut războiul atâta timp cât România este încă dispusă să servească în mod benevol interesele noastre". Adăugăm că din cauza deosebirilor de vederi în soluționarea complexei situații regionale — mai ales față de Austro-Ungaria —, în pofida poziției active, favorabile a Germaniei care continua să pună pe alianța României „cel mai mare preț", dezacordul Bucureștilor cu politica generală a Imperiilor Centrale se va adânci tocmai în aceste luni, fără a putea, totuși, vorbi de o reală desprindere din alianța încheiată cu trei decenii în urmă. Revenind la raportul căpitanului Pichon, care se îndoia chiar de faptul că România ar mai putea susține tabăra Centralilor, acesta se întreba: „Ce are deci de așteptat România în lagărul Triplicei... și ce ar avea ea de așteptat în lagărul Triplei Înțelegeri, făcând abstracție, bineînțeles, de loviturile pe care nu va întârzia să le suporte dată fiind situația sa geografică?". În rezumat — sublinia el — se poate trage concluzia că „pentru România a merge pentru interesele personale ale Austriei (căci nu este vorba de altceva) poate aduce avantaje minime, în caz de victorie și, în schimb, pierderi de o im-

În p. 13: trupele grecești atacă impetuos și înfrâng garnizoana turcă din insula Chio

Londra, 30 mai 1913: semnarea tratatului de pace între Turcia și gruparea aliaților balcanici

portanță capitală în caz de înfrângere. Dimpotrivă, a merge cu Rusia și Balcanii îi poate aduce avantaje considerabile în caz de victorie și, în schimb, minimum de pierderi, în caz de înfrângere".

„Bătălia diplomatică" pentru România va cunoaște noi ofensive din ambele tabere și, chiar dacă desprinderea oficială din corsetul alianței cu Viena și Berlinul se va produce ceva mai târziu, perioada războaielor balcanice a însemnat momentul hotărâtor al adoptării acestei opțiuni a politicii sale externe.

Un alt raport diplomatic francez din toamna anului 1912 consemna începutul schimbării: „În acest moment pare a se desemna un curent foarte clar: la București se cântăresc avantajele dobândite datorită prieteniei austriece în ultimii 30 de ani și nu sunt găsite prea mari... De aici, a abandona în mod deliberat Austria pentru a căuta alianțe odinioară disprețuite, nu este decât un pas. El este făcut deja de o parte a oamenilor politici din această țară, care ar întinde cu plăcere mâna slavilor din nord și din sud cu gândul ascuns de a se sprijini pe ei... pentru a căuta expansiunea românească în singura parte unde ea este posibilă [și anume] spre românii din Transilvania".

Cu ochii spre Balcani și sufletul la Transilvania

Atitudinea României față de evenimentele care se precipitau furtunos, riscând o agravare a raporturilor internaționale, nedorită în acele momente de nici una din coaliții, firește a fost sondată de marile puteri, dar și de balcanici, și nu puține au fost sugestiile, ca și speranțele îndreptate spre București. Încă din vară, șeful diplomației vieneze, Leopold von Berchtold, căutase să asigure Bucureștii de solicitudinea dublei monarhii, dar să afirme, totodată, opoziția categorică față de planurile unei Serbii Mari, pregătind terenul unei înțelegeri bulgaro-române în scopul de a izola Serbia și mișcarea de eliberare iugoslavă.

Dar la București Serbia era socotită în mod constant ca un stat prieten, aproape aliat, fără însă a fi acceptată și o eventuală cooperare militară împotriva Bulgariei.

La 13 septembrie, din împuternicirea ministrului de externe Noradunghian -effendi, Sefa-bey, ministrul otoman la București, solicita primului ministru și ministru al afacerilor externe român, Titu Maiorescu, publicarea unei declarații oficioase în care să se specifice că „guvernul român nu va rămâne indiferent în cazul unei acțiuni de natură a tulbura pacea și statu-quo-ul din Balcani". Șase zile mai târziu, el revenea, insistând asupra a „ce intenționăm să facem ca prieteni ai Turciei?", în condițiile amintitelor pregătiri războinice ale statelor balcanice. Maiorescu îi răspundea cu tact: „ca amici ai Turciei, noi credem mai întâi că este în interesul său să încheie pacea cu Italia", precizând că însuși Carol I se va adresa, în acest sens, direct sultanului. „În ceea ce privește atitudinea noastră în raport cu complicațiile posibile din Balcani — adăuga el — noi suntem decișI ca pentru moment să păstrăm neutralitatea". Întrebat și de ministrul bulgar Kalinkov pe aceeași temă (cu atât mai mult cu cât acesta făcuse aluzie și la o eventuală convenție militară româno-otomană, zvon ce circula de mai multă vreme), premierul român îi va preciza: *„România va păstra o strictă neutralitate atâta timp cât nu va fi vorba de schimbări teritoriale"*. Poziție ce izvora, de altfel, din declarațiile aliaților balcanici și din hotărârea exprimată de marile puteri.

Informat personal de ministrul rus la București, Nikolai Shebeko, asupra demersurilor întreprinse pentru împiedicarea conflictului armat, premierul român releva suveranului său voința marilor puteri de „a nu tolera nici o schimbare teritorială în Balcani". „Am adăugat — continua el — că trebuie să exprim mulțumirea noastră de câte ori vedem Rusia și Austro-Ungaria înțelegându-se asupra unei direcții comune în criza balcanică".

„România — arăta din Sofia, la 24 septembrie, maiorul francez Matharel — pare că vrea să rămână neutră: venirea la putere a domnului Take Ionescu [în noul cabinet Titu Maiorescu — *n.n.*] și curentul de opinie *favorabil unei politici trănsilvănene care se formează în țară* [subl. noastră], ne îngăduie să admitem că ea nu va interveni în luptă".

Într-un comentariu al ziarului elen *Patris*, poziția României era prezentată și cu alte nuanțe, sugestive însă pentru modul în care opinia publică din afară percepea politica de la București: „Adevărul este că [România] se va întoarce în contra Bulgariei, în cazul când aceasta

ar lucra cu dispoziţiuni cuceritoare. Dar pentru prezent nu este vorba de aşa ceva. Bulgaria urmăreşte în mod exclusiv autonomia Macedoniei şi, prin urmare, România nu are nevoie de a-şi strica liniştea".

Într-o întrevedere cu ministrul de externe elen, Coromilas, care l-a chestionat şi în problema „Bulgariei Mari", Alexandru G. Florescu, ministrul român la Atena, avea să aducă alte lămuriri asupra deciziei luate de guvernul său: „Un simţământ de gelozie din partea noastră s-ar înţelege cu atât mai puţin în cazul de faţă, cu cât am ajutat în parte la desrobirea Bulgariei, inexistentă ca stat acum 35 de ani. N-am ascuns însă ministrului de externe — îi raporta confidenţial lui Maiorescu — că chestiunea echilibrului din Balcani a preocupat întotdeauna cercurile noastre oficiale".

Într-adevăr, pe tot parcursul primului război din Balcani, guvernul român, potrivit politicii sale tradiţionale de menţinere a unui echilibru de forţe în sud-estul continentului, a adoptat o atitudine de neutralitate, condiţionată însă de eventualitatea unor schimbări teritoriale care să modifice clauzele Tratatului de la Berlin şi, implicit, să afecteze sensibil acest echilibru.

Pe diverse canale, la Bucureşti şi Sinaia se cunoşteau, deja, detalii asupra conţinutului acordurilor dintre balcanici, în primul rând ale stipulaţiilor convenţiei militare sârbo-bulgare, ce includea o posibilă cooperare împotriva României, în cazul intervenţiei acesteia în Bulgaria.

Referindu-se la acest aspect, ataşatul român la Sofia, maiorul Gheorghe Dabija, avea să mărturisească mai târziu (lucru confirmat şi de rapoartele înaintate Marelui Stat Major, cercetate acum de noi), că, după iunie 1912, omologul său sârb a ţinut să-i spună în mai multe ocazii: *„Serbia şi România au trăit totdeauna în pace, ele au un ideal comun;* până când nu vom realiza acest ideal, nu trebuie ca să facem un pas greşit. Chiar dacă Serbia ar fi nevoită pentru oportunitate să se lege acum de Bulgaria, România să nu uite idealul comun ce-l are cu Serbia, ideal care nu poate fi decât *eliberarea populaţiunilor sârbo-croate şi române ce stau sub jugul Ungariei"* [subl. noastră].

Iată de ce atitudinea Austro-Ungariei şi reacţiile celorlalte mari puteri la acţiunile întreprinse de aceasta au stat permanent sub observaţie, nu întâmplător, liderii politici, inclusiv suveranul României — aşa cum o făcea la 20 octombrie corespondentului oficiosului vienez *Neues Wienner Tageblatt* — afirmând importanţa atribuită Vienei în rezolvarea situaţiei din Balcani. Dar rigiditatea cabinetului austro-ungar, reieşită mai ales din poziţia faţă de mărirea Serbiei şi Muntenegrului şi ieşirea lor la Marea Adriatică, ca şi eforturile sale de spargere a blocului balcanic prin ademenirea Bulgariei, alternând negocierile cu ameninţări făţişe, produceau o anumită izolare diplomatică a sa. Ministrul român la Roma, Constantin Diamandi, informând asupra convorbirii avute cu ambasadorul de Merey la 22 octombrie, menţiona că acesta îi explicase, cu amărăciune: „Toată politica urmată de Monarhie de la Andrassy până azi ţintea către o expansiune spre sudul balcanic şi de a împiedica o joncţiune slavă. Pentru contele Aerenthal anexarea Bosniei şi Herţegovinei a fost făcută nu atât pentru a căpăta teritorii, ci pentru a da un hinterland limbei de pământ a Dalmaţiei şi a împiedica încercuirea slavă... Dacă suntem încercuiţi şi ni se taie drumul spre Balcani, încotro va fi expansiunea noastră? La ce ar sluji puterea noastră armată şi sacrificiile făcute pentru armată şi marină? Monarhia ar fi redusă la rangul unei ţări mercantile, un fel de Belgie mai mare... Ieşirea Serbiei la mare şi extensiunea Muntenegrului modifică echilibrul adriatic". Se adăuga conflictul surd cu Italia în problema albaneză. Diplomatul habsburg nu uită să avertizeze, totodată, asupra „momelilor" pe care Rusia le întindea României (de curând fusese publicat ordinul de numire în gradul de mareşal rus a regelui Carol I), Cancelaria de la Viena trimiţând curând la Bucureşti pe feld-mareşalul Conrad von Hoetzendorf, fostul şef al Marelui Stat Major, tocmai pentru a consolida o legătură necesară promovării intereselor sale în Balcani.

Dar nu apelurile şi vagile promisiuni ale Ballplatz-ului şi Curţii vieneze, ci sfaturile şi mai ales atitudinea rezervată de la Wilhelmstrasse — relevând că Berlinul nu era dispus să se complice printr-o acţiune de forţă — vor fi luate în considerare de guvernul român.

Păstrând ferm poziţia exprimată încă de la începutul conflictului balcanic, poziţie apreciată corespunzător de marile puteri, România — în paralel cu luarea unor măsuri militare preventive, ca şi trimiterea unor ajutoare umanitare ambelor tabere combatante — a dezvoltat pe tot parcursul războiului (octombrie 1912 - mai 1913) o intensă activitate diplomatică, concentrată pe trei obiective principale: 1) rectificarea frontierei sud-dobrogene, impusă de Rusia în 1878 ca „pedeapsă" pentru protestul vehement faţă de reanexarea Basarabiei de sud, în perspectiva transformărilor teritorial-statale din Balcani; 2) statutul comunităţilor (a)române; 3) admiterea la Conferinţa de pace care să reglementeze problemele din regiune. „România — declara Take Ionescu corespondentului ziarului *The Morning Post* — are interese morale şi materiale de apărat şi atunci când va fi sosit momentul, dacă se va convoca o conferinţă europeană, România va reclama locul ei acolo". ■

(Va urma)

„NU VĂ FACEŢI GRIJI. VEŢI AVEA CU SIGURANŢĂ TRANSILVANIA ŞI BASARABIA“

DIMITRIE GHICA

Familia Ghica a dat ţărilor române, pe parcursul a trei secole şi jumătate, domni, miniştri, oameni politici, diplomaţi, literaţi (vezi Magazin istoric, **nr. 7-8/ 1978). Cei zece voievozi cu numele Ghica au guvernat ţările române, în 25 domnii, timp de 75 ani. O figură de referinţă o constituie Grigore III Ghica, omorât pentru că s-a opus raptului teritorial (unul dintre multele ce ne-au marcat istoria) din 1775, când Bucovina a fost desprinsă din Moldova şi încorporată Imperiului habsburgic. Iar primul domn pământean venit în Ţara Românească după ce Tudor Vladimirescu pusese capăt domniilor fanariote, a fost Grigore IV Ghica (1822-1829). În sfârşit, Grigore Alexandru Ghica (1849-1856) a urcat pentru ultima oară pe tronul Moldovei dinainte de Unirea din 1859. Nepotul acestuia, Dimitrie I. Ghica, a fost un ilustru reprezentant al diplomaţiei române din prima jumătate a secolului XX.**

În cursul şederii mele în Statele Unite ale Americii — ca beneficiar al unei burse la Hoover Institution — am găsit un text semnat de prinţul Dimitrie Ghica, rămas inedit, redactat în limba franceză, cu titlul De la diplomatie à la voyoucratie. Souvenirs de 45 ans de carrière diplomatique, 1894-1940 **(De la diplomaţie la puterea ticăloşilor. Amintiri dintr-o carieră diplomatică de 45 ani, 1894-1940). Din el am desprins două fragmente pentru a le prezenta cititorilor revistei** Magazin istoric, **cu titlul şi subtitlurile noastre. Înainte de a-l lăsa pe autor să îşi depene, în acest episod, amintirile legate de prezenţa sa la Conferinţa de Pace de la Paris, din 1919, să îi prezentăm, succint, cariera diplomatică.**

Dimitrie Ghica s-a născut la 21 ianuarie 1875 la Constantinopol. Tatăl său, generalul Iancu Ghica, se afla acolo în calitate de agent diplomatic al ţării şi avea să fie mai apoi ministru plenipotenţiar al României în capitala Imperiului otoman. Dimitrie şi-a luat licenţa în drept la Facultatea de ştiinţe juridice din Toulouse, cu o lucrare despre succesiunea în dreptul ginţilor, iar mai târziu a absolvit Şcoala de ştiinţe politice din Paris, abordând o temă referitoare la extrădarea în dreptul internaţional. Cariera diplomatică a început-o la 1 februarie 1894 (fusese numit la 15 ianuarie) în calitate de ataşat pe lângă Legaţia României de la Paris. Avea să rămână în slujba diplomaţiei române până în 1937, prezentând în cele mai importante capitale ale lumii imaginea unei Românii întregite, moderne, în care democraţia parlamentară îşi vădea din plin roadele. Reperele cronologice ale carierei sale diplomatice sunt: iunie 1894 — ataşat de legaţie la St. Petersburg; ianuarie 1897 — secretar de legaţie, Consulatul României din Rusciuk; iunie 1897 — secretar de legaţie, Berna; aprilie 1904 — secretar de legaţie, Consulatul general al României la Salonic; aprilie 1905 — secretar de legaţie, Viena; decembrie 1909 — consilier de legaţie, Viena; noiembrie 1911 — trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar, legaţia României din Sofia; octombrie 1913 — trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar, Legaţia României la Roma; noiembrie 1919 — delegat plenipotenţiar al României la Conferinţa Păcii, Paris; februarie 1920 — trimis extraordinar şi Ministru plenipotenţiar al României la Paris; iulie 1926 — secretar de stat la Ministerul afacerilor străine; februarie 1928 — trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Roma; 27 aprilie 1931-1 iunie 1932 — ministru al afacerilor externe; iunie 1932-iulie 1933 — trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Roma; iulie 1933-1937 — trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Bruxelles şi în Luxemburg.

Şi acum, fragmentul anunţat.

O alegere fericită

După patru ani de război, marcați de doliu și ruine, Parisul se abandona acum unei destinderi generale, iar tineretul, dornic de a uita coșmarul, se aruncase, alături de foștii combatanți, într-o nebunie colectivă a dansurilor, majoritatea importate din S.U.A. și America de Sud. Peste tot era o omniprezență a dancing-urilor unde spre surprinderea vechii generații obișnuite cu valsul, jazz-ul se împletea cu tangoul, one-steps, shimmies.

În atmosfera acestei trepidații produsă de tineretul eliberat definitiv de spectrul morții, capitala Franței, într-o atmosferă de glorie și mândrie națională, era punctul de convergență al somităților din întreaga lume, conducători de popoare, adunați pentru a îndeplini dificila sarcină de stabilire a păcii.

În fruntea guvernului francez, în pragul retragerii definitive de la putere, trona Clemenceau, „Tigrul", aproape octogenar[1], dar atât de ager și combativ încât era capabil să facă față negociatorilor reprezentanți ai puterilor aliate, aflați deja în postura de adversari în atâtea probleme arzătoare.

El a primit noua delegație a României la Conferința Păcii, care i-a succedat aceleia prezidată de dl. Brătianu[2], la Ministerul de Război aflat pe strada Saint Dominique. Această delegație era formată din doctorul Ioan Cantacuzino, președinte, lângă care mă aflam eu, alături de subsecretarul de stat la Ministerul afacerilor externe, transilvăneanul Constantin Brediceanu și Nicolae Titulescu; alegerea lui Cantacuzino de către guvernul Vaida s-a dovedit din toate punctele de vedere fericită. Biolog de înaltă valoare, numărând amiciții prețioase atât în mediile oamenilor de știință din lumea întreagă cât și în acelea ale artiștilor — deoarece era extrem de pasionat de muzică și de gravurile vechi, el însuși posedând o colecție faimoasă și încă bogată, în ciuda „împrumuturilor" efectuate de ofițerii germani în perioada ocupației Bucureștiului, Cantacuzino, socialist convins, avea legături strânse cu parlamentarii.

Îmbrăcat în gri, purtând mănuși de borangic gri, cu privirea asiatică de sub binecunoscutu-i melon, Clemenceau ne-a făcut o primire călduroasă, debutând printr-un șir de complimente urmate la scurt timp de un raport de vorbe mușcătoare la adresa delegației române precedente: „Fiți bineveniți domnilor! Vă cunosc personal sau din reputație și știu că sunteți înainte de toate, oameni onești. Nu pot spune însă același lucru (aici figura „Tigrului" s-a transformat într-o mască de război japoneză, cu ochii în flăcări și sprâncenele zbârlite) despre președintele delegației anterioare, căreia dvs. îi succedați. Dacă aș fi intenționat să fac uz de prerogativele mele, l-aș fi condus pe acest personaj la frontieră, încadrat de doi jandarmi, deoarece nu este permis ca un șef de guvern al unei națiuni prietene și aliate să vină în calitate de invitat al guvernului francez și să înceapă imediat să conspire pentru înlăturarea guvernului al cărui șef sunt eu..."

Apoi, fizionomia i s-a destins: „Cu dumneavoastră domnilor, voi lucra cu încredere și vă asigur că, de acum înainte, România poate conta pe sprijinul și strădaniile mele pentru a obține câștig de cauză, dincolo chiar de dreptul strict". Imediat „Tigrul" și-a subliniat propria declarație printr-un gest elocvent al mâinilor sale înmănușate: Această intrare direct în subiect avea pentru urechile noastre o rezonanță specială. Oricare ar fi fost — în ceea ce mă privește — procedeele d-lui Brătianu, țin să nu colportez durele aprecieri, veritabile acuzații de fapt, ale lui Clemenceau la adresa acestuia; dar coechipierii mei, liberi de orice grijă de abținere și înscriși în partide politice, nu s-au jenat de a povesti această scenă în anturajele lor, ea ajungând în scurt timp la București. Dl. George Brătianu, fiul fostului președinte al Consiliului de Miniștri, el însuși strălucit istoric și tânăr profesor la universitate, când a publicat mai târziu un studiu în care l-a zugrăvit pe Clemenceau drept un adversar constant și hotărât al revendicărilor românești, a fost poate mult prea afectat de ceea ce știa referitor la ostilitatea personală a „Tigrului" față de tatăl său. Delegația din care făceam parte nu a constatat acest lucru sau ceva asemănător la primul ministru francez fie direct, fie din jocurile de culise ale Conferinței. Din contră, în ședința care a avut loc la Salonul orologiului, dl. Vaida[3] a fost apostrofat cu violență de Lloyd George în următorii termeni: „I s-a recunoscut deja României Silistra (premierul britanic, bine cunoscut pentru superba sa ignoranță în domeniul geografiei europene, lua un oraș drept o provincie), prin urmare ea nu va mai primi nimic de acum încolo dacă se încăpățânează să-și mențină armata în Ungaria (unde tru-

---

[1] George Clemenceau (1840-1929) avea atunci 79 de ani.

[2] Într-un raport adresat, la 13 septembrie 1919, de însărcinatul cu afaceri al S.U.A. la București, secretarului de stat se spunea că în urmă cu o zi I.I.C. Brătianu înmânase regelui demisia guvernului. Și se cita din scrisoarea de demisie: „După victoria Aliaților, Majestatea Voastră a fost atât de bun să mă însărcineze cu formarea guvernului și să mă numească primul delegat al României la Conferința de Pace. De acord cu colegii mei, eu mi-am asumat această înaltă și dificilă misiune și Majestatea Voastră a consimțit că eu o voi îndeplini numai în virtutea Tratatului de alianță pe care l-am semnat în 1916. Consiliul Suprem al Marilor Puteri, care a înlocuit Conferința de Pace a statelor aliate, nu a luat în considerare acest tratat și a decis să impună României condiții pe care ea nu le poate accepta deoarece ele sunt incompatibile cu demnitatea, independența și cu interesele ei politice și economice... Ca urmare a faptului că tratatul nostru de alianță a fost ignorat, am onoarea să rog pe Majestatea Voastră să fie atât de bun să accepte demisia guvernului". Drept urmare, la Conferința de Pace a fost trimisă o nouă delegație.

[3] Alexandru Vaida-Voievod, prim-ministru al României, decembrie 1919 - martie 1920.

Membri ai delegației române la Conferința de Pace de la Paris. Printre cei surprinși de obiectivul fotografic pe terasa Trocadero, în acea zi de 4 iunie 1919, se aflau și (rândul întâi, de la stânga la dreapta): Mircea Djuvara, E. Antonescu, G. G. Danielopol, E. Pangrati și E. Niculcea

pele noastre, care lichidaseră regimul odios și sadic al lui Belá Kun și Samuely reprezentau singurul mijloc de menținere a ordinii...) care-l împiedică astfel pe sărmanul cetățean maghiar să voteze!" La care d-l Vaida, nelalocul lui în folosirea limbii franceze, s-a mulțumit să răspundă cu simplitate, fără a folosi accentul teatral al englezului: „Bietul ungur, n-o mai putea el vota după ce a luat și cămașa de pe țăranul român". La această replică, care l-a lăsat pur și simplu mut pe Lloyd George, Clemenceau și-a părăsit locul și mergând drept spre președintele Consiliului de Miniștri român, flancat de Cantacuzino, l-a bătut cordial pe umăr, spunându-i: „Nu vă faceți griji. Veți avea cu siguranță Transilvania și Basarabia. Nu-i așa, Philippe?" (Philippe era Berthelot, Deus ex Machina de pe Quai d'Orsay și veriga esențială a Conferinței)[1].

„Rasă inferioară"?

În saloanele parterului Ministerului afacerilor externe francez o echipă de funcționari de înaltă valoare îl secondau pe Clemenceau întru apărarea intereselor naționale în cadrul unei păci echitabile. Jules Cambon era președintele Conferinței ambasadorilor și aducea cu sine spiritu-i fin și cunoașterea problemelor puse în discuție; Philippe Berthelot era el însuși repertoriul tuturor textelor celebre din istoria diplomației, beneficiind de o memorie infailibilă; l-am regăsit pe șeful de cabinet al ministrului afacerilor externe, Pichon, pe ministrul Legrand, vechi coleg al meu de la Roma, și am discutat deseori cu Paléologue[2] încercând să atenuăm efectul produs asupra lui de elocvența ardentă a contelui Apponyi[3].

Olimpul diplomatic coborât la Paris se cantona în norii divini, cu excepția lui Lloyd George, pe care-l vedeai peste tot scuturându-și chica albă în accese alternante de râs zgomotos sau furie ostentativă. După ce fusese sufletul luptei comune, aducea la Conferința de Pace metode de șiretenie pentru a duce la bun sfârșit tot soiul de combinații, pe drumuri în zig-zag.

Printre delegațiile țărilor învinse, cea germană îl avea în fruntea ei pe Brockdorf-Rantzau, pe care l-am cunoscut bine când îndeplinea funcția de consilier de ambasadă la Viena; el a refuzat cu ostentație să semneze Tratatul de la Versailles, iar cei care au făcut-o au fost personaje secundare, care s-au înfățișat la

---

[1] Philippe Berthelot, diplomat (1866-1934), director al Direcției afacerilor politice în Ministerul afacerilor externe francez și consilier al primului ministru în timpul guvernelor Briand (august 1914-octombrie 1917) și Clemenceau (noiembrie 1917 - ianuarie 1920).

[2] Maurice Paléologue (1859-1944), diplomat, ambasador al Franței la Moscova (1914-1917) și secretar de stat în M.A.E. francez în 1920.

[3] Contele Albert Apponyi (1846-1933), șeful delegației maghiare la Conferința de Pace.

Grand Trianon spre a-şi depune semnăturile pe un tratat consacrând victoria aliaţilor. Parterele împodobite în mod exagerat cu flori, sala cu nobile arcade, tot decorul de o măreţie regală, contrastau izbitor cu viziunea care nu putea fi ştearsă uşor a noroiului tranşeelor, satelor rase de pe faţa pământului, a osuarelor şi crucilor din cimitirele de ţară ale Franţei.

Privirile tuturor erau atrase de statura înaltă a contelui Apponyi, bătrân vultur care-şi pierduse o parte din panaş, imaginea marelui senior ungur, dotat cu un remarcabil talent oratoric, apreciat mai târziu la Societatea Naţiunilor. În memorandumul maghiar redactat de el, preponderenţa numerică a elementului românesc în Transilvania era recunoscută, dar în vederea legitimării dominaţiei Budapestei, aceşti români erau calificaţi drept „rasă inferioară". În replica sa, delegaţia română a precizat că refuză discutarea acestei remarci injurioase, limitându-se, la această chestiune, „Să-i lase pe Aliaţi să se pronunţe". Cu excepţia acestei formule supărătoare de limbaj, nobilul conte era curtoazia întruchipată, făcând faţă de mine figura patriotului resemnat cu sacrificiile înfrângerii, îmi repeta într-una: „De azi înainte România şi Ungaria trebuie să se apropie una de alta pentru a îndeplini o sarcină comună, aceea de a fi reduta cea mai avansată a Europei împotriva bolşevismului..."

Italienii s-au distins printr-o neobişnuită ieşire teatrală de la lucrările Conferinţei. După aceea au revenit: Orlando[1], Sonnino[2], Bonin Langare, ambasadorul Italiei la Paris, şi marchizul Salvago Reggi — acesta arborând un surâs ironic şi dezabuzat, fiind destinat a deveni mai târziu ambasador al ţării sale în Franţa.

[1] Vittorio Emanuelo Orlando (1860-1952), jurist, profesor universitar, premier italian (octombrie 1917-iunie 1919).

[2] Giorgio Sidney Sonnino (1847-1922), diplomat şi om politic, ministru al afacerilor externe al Italiei (1914-1919).

Per total, un teren prielnic

Sub impulsul lui Take Ionescu, promotor al Micii Antante, al cărei statut civil a fost stabilit la Paris prin acte în regulă, unde am semnat eu pentru România, cele trei state — România, Regatul Sârbo-Croato-Sloven şi Cehoslovacia — s-au prezentat la dezbateri într-o falangă unită. Reuniunile noastre se desfăşurau în majoritate la umbra Arcului de Triumf, într-un hotel unde îşi avea reşedinţa delegaţia prezidată de primul ministru sârb Paşici, bâtrân cu o barbă mare şi albă, despletită asemeni lui Neptun şi fluturând precum zeul mărilor un trident imaginar în direcţia acelor „Quos ego" iritaţi, atât la adresa rivalilor înfrânţi cât şi vis-à-vis de colaboratorii săi de la Zagreb şi Ljubliana. Nefiindu-i prea accesibilă limba franceză, îşi rostea diatribele în germană. De altfel, acest inginer cu creier solid se arăta a fi incredibil de despuiat de reflexe balcanice, dovedindu-se un om de stat cu un temperament constructiv, vederi largi şi un apetit controlat.

Echipa cehoslovacă era condusă de Beneş, flancat de ministrul Cehoslovaciei la Paris, slovacul Osuski, acesta din urmă posedând o inteligenţă strălucitoare, fasonată de studiile universitare din S.U.A., un personaj cu care am întreţinut relaţii de prietenie cordială şi care a ştiut mai târziu să profite de postul deţinut pentru a-şi face o situaţie demnă de invidiat, datorită şi recepţiilor organizate în frumosul hotel al Legaţiei cehoslovace de pe Câmpul lui Marte. Între el şi Beneş desemnat ministru al afacerilor externe al noului stat şi aflat în graţia lui Masaryk, se percepea deja dacă nu o rivalitate formală, cel puţin o autonomie a caracterelor care cauza câteva fricţiuni, destinate a se agrava în anii următori, pentru a sfârşi cu o completă neînţelegere.

Eforturile noastre conjugate pentru a supraveghea şi contracara activitatea delegaţiei maghiare şi a susţinătorilor ei oculţi au găsit un sprijin constant la Quai d'Orsay, cu câteva alerte atunci când contele Apponyi reuşea, pe parcursul a scurte perioade, să îl seducă pe d-l Paléologue care, romancier şi ambasador în aceeaşi măsură, era sensibil la anumite expresii de limbaj. Apponyi de exemplu îl cucerise cu ideea că „Ungaria era placa turnantă a Europei" şi întâmpinam destule greutăţi să deplasez această placă şi să-l conving că Elveţia era singura care merită această definire, ţară care, fără a reclama un „debuşeu la mare în numele drepturilor milenare", supravieţuia liniştită în hotarele ei refuzând chiar anexarea regiunii Vorarlberg care solicita integrarea în Confederaţia Helvetică. Mai mult, Apponyi îl convinsese la un moment dat pe Paléologue că Ungaria fusese de-a lungul istoriei — şi urma să rămână şi în viitor — unica redută în calea bolşevismului. El utiliza de altfel foarte des termenul „colmataj", utilizat în grădinărit şi necunoscut deocamdată de Paléologue (care nu era la vremea aceea academician, deci nu deschidea prea des dicţionarul). Cu bună ştiinţă evita să-i aducă la cunoştinţă că, vreme de aproape 150 de ani, Budapesta fusese guvernată de un paşă turc şi că, fără intervenţia decisivă a armatei române, Belá Kuhn ar mai fi continuat şi acum sistemul execuţiilor capitale masive, precedate de supliciile după modelul chinezesc. Mult mai supărător a fost faptul că Millerand[3], influenţat de Paléologue, a sfârşit prin a trimite delegaţiei maghiare bine cu-

[3] Alexandre Millerand (1859-1943) a îndeplinit în primii ani postbelici funcţia de comisar special al Republicii Franceze în Alsacia şi Lorena (martie-septembrie 1919), devenind ulterior prim-ministru al guvernului (ianuarie-septembrie 1920). Este vorba despre bine cunoscuta scrisoare din 6 mai 1920, în care el răspundea în calitate de preşedinte al Conferinţei de Pace observaţiilor guvernului ungar la proiectul Tratatului de pace cu Ungaria.

noscuta scrisoare, interpretată de Ungaria drept o recunoaştere formală a dreptului de revizuire pentru anumite clauze teritoriale ale Tratatului de la Trianon — interpretare inexactă după cum avea să mă asigure mai târziu Millerand — dar răul fusese deja comis şi el avea să provoace ulterior un şir de neplăceri.

Per total, România se mişca pe un teren prielnic, iar noi am găsit peste tot o primire favorabilă şi un sprijin loial; pe de o parte, ofiţerii care făcuseră parte din misiunea generalului Berthelot în Moldova păstrau o amintire emoţionantă a şederii lor acolo, amplificată de o nostalgie al cărei obiect îl reprezenta graţia femeii române, cunoscută multora din cei prezenţi. Robert de Flers[1], care sosise la Iaşi în plin război, ne susţinea acum cu pana şi cu vorba-i înflăcărată şi convingătoare, iar contele de Saint Aulaire[2], care împărţise împreună cu noi spaima şi pâinea mucegăită din Moldova, era un veritabil prieten al românilor şi apărător consecvent al revendicărilor noastre.

Lloyd George nu este de acord

Curentul care purtase de la începutul secolului al XIX-lea elita Principatelor Române prin liceele şi universităţile Franţei stabilise între cele două ţări o înţelegere amicală, cimentată de legăturile de rudenie personale de care beneficia România, aliat constant al Franţei şi apărătoare, la Conferinţa de Pace, a unei cauze naţionale juste. Ambianţei cordiale în care se exercita acţiunea noastră diplomatică i s-a adăugat sosirea şi sejurul la Paris al cuplului regal român.

[1] Robert de Flers (1872-1927), autor dramatic de comedii de moravuri şi vodeviluri: *Miquette şi mama sa* (1906), *Măgarul lui Buridan* (1909), *Frumoasa aventură* (1913).

[2] Contele de Saint Aulaire, ministru al Franţei în România (1916-1920), prieten şi susţinător al drepturilor legitime ale românilor.

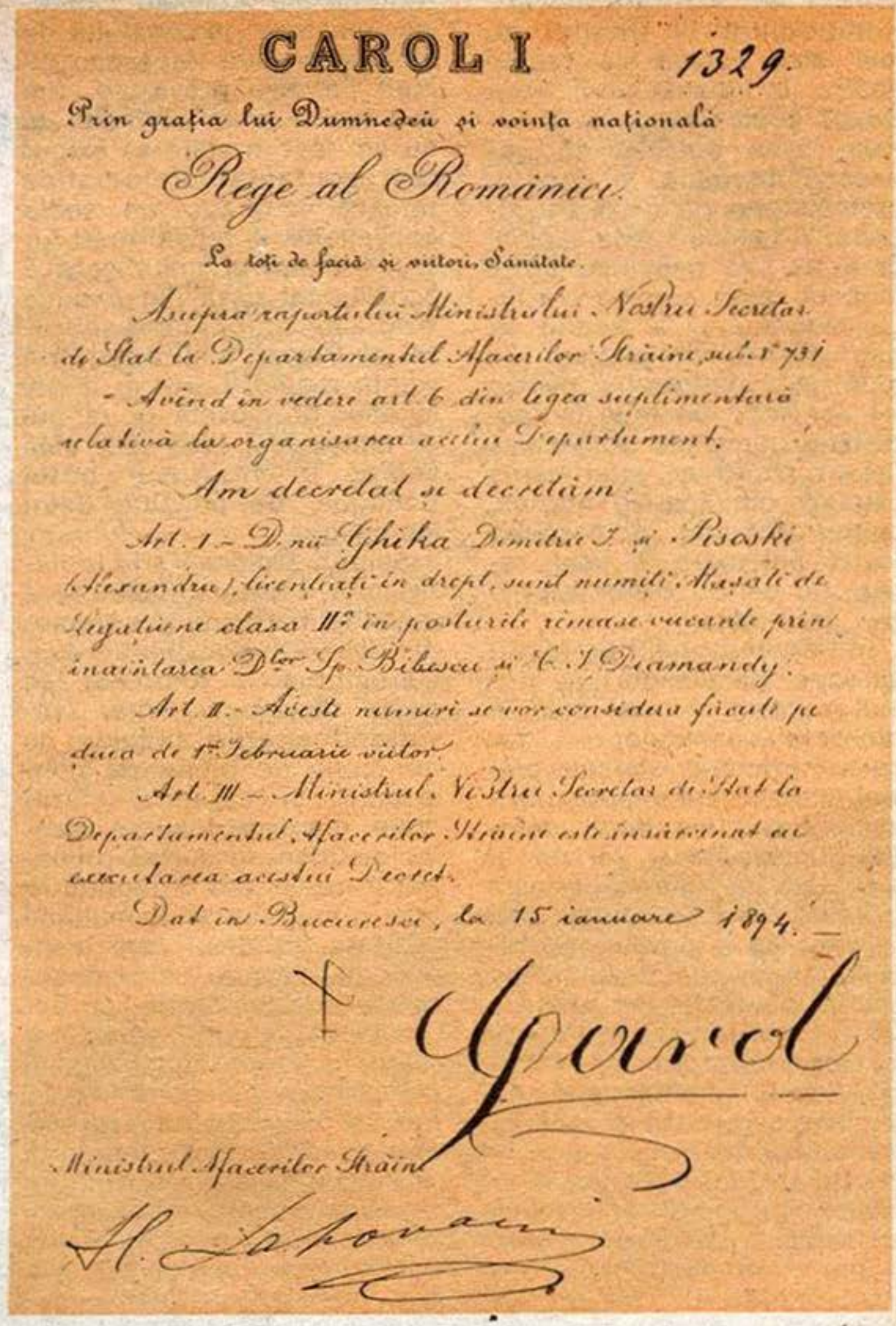

CAROL I 1329.

Prin graţia lui Dumnedeu şi voinţa naţională

Rege al Romînilor.

La toţi de faţă şi viitori, Sănătate.

Asupra raportului Ministrului Nostru Secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine sub. N° 731

- Având în vedere art. 6 din legea suplimentară relativă la organisarea acelui Departament.

Am decretat şi decretăm:

Art. I - D-nii Ghika Dimitrie I. şi Pisoski (Alexandru), licenţiaţi în drept, sunt numiţi Ataşaţi de Legaţiune clasa II-a în posturile rămase vacante prin înaintarea D-lor Sp. Bibescu şi C. I. Diamandy.

Art. II - Aceste numiri se vor considera făcute pe ziua de 1 Februarie viitor.

Art. III - Ministrul Nostru Secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine este însărcinat cu executarea acestui Decret.

Dat în Bucuresci, la 15 ianuare 1894. —

Carol

Ministrul Afacerilor Străine

Al. Lahovary

Decretul regal de numire a lui D. Ghica şi Al. Pisoski ca ataşaţi de legaţie clasa II, la 15 ianuarie 1894

Acest voiaj nu era totuşi acela, prevăzut deja, care trei ani mai târziu avea să-i aducă la Paris, în vizită oficială, pe regele Ferdinand şi pe regina Maria, încoronaţi la Alba Iulia ca suverani ai „României Mari", primiţi cu pompă de preşedintele Republicii la gara din Bois de Boulogne şi aclamaţi de francezi în timp ce străbăteau Avenue Foch şi Champs Elysées. Era vorba despre o luare de contact mai discretă — prima pentru regele Ferdinand — care declara zâmbind: „Sunt un fenomen românesc deoarece sunt singurul care nu a venit niciodată până acum la Paris sau oriunde în Franţa". Din proprie iniţiativă şi nesfătuit de nimeni, suveranul român a decis să intre în Franţa prin Alsacia, oprindu-se la Strasbourg; acest gest, venind din partea unui prinţ de origine germană, a unui Hohenzollern în special, a emoţionat profund conducerea politică şi opinia publică franceză. Deoarece programul acestei vizite regale, semioficiale, acorda o parte însemnată turismului, pentru vizitele la

Versailles, Fontainebleau, Rambouillet și ținându-se mai ales seama că regele nostru, la volanul unui Rolls Royce adus special de la Sinaia, avea obiceiul să gonească încoace și încolo, prefectul de poliție a achiziționat o Lancia foarte rapidă, care să țină pasul cu automobilul regal; sarcina era totuși ingrată și a trebuit să dau dovadă de extrem de mult tact diplomatic pentru a-l convinge pe rege ca, ascultând sugestiile poliției, să fie de acord cu suprimarea plăcuței din spatele mașinii, împodobită cu o coroană foarte bătătoare la ochi, reper clar pentru vreun terorist sau atentator.

În ciuda unei timidități aproape paralizante, la primul contact — mai ales în prezența doamnelor —, regele Ferdinand sfârșea prin a-și etala în fața interlocutorilor cunoștințele largi, datorate unor lecturi variate și bine dirijate, cât și perfecta onestitate a caracterului său. În ceea ce o privește pe regina Maria, atât de plină de viață, provoca în locurile unde apărea, chiar înainte de a deschide gura să vorbească, o vie emulație și animație. Frumusețea ei celebră era strălucitoare, luminată fiind de cei doi ochi de un albastru pur, rivalizând parcă cu safirele diademei pe care o purta cu atâta maiestate. Prin prezența ei, așeza România în prim planul scenei politice.

Țara noastră nefiind încă proprietara unui imobil pentru legație, recepțiile care au avut loc în onoarea suveranilor noștri s-au desfășurat într-un frumos hotel de pe Rue de Belle Chasse, închiriat de mine de la contele Souza. Prezența unei trupe de la Comedia Franceză, care a încântat auditoriul cu reprezentațiile oferite, a mai înviorat puțin atmosfera. Guvernul român mă însărcinase cu achiziționarea unei locuințe pentru Legația României, iar ofertele nu lipseau (hotelul Ganay, hotelul „Prințul Roland Bonaparte"), dar aceste hoteluri vaste și somptuoase solicitau cheltuieli necesare personalului de întreținere care depășeau cu mult pe cele prevăzute. Am fost foarte jenat de faptul că nu am fost în stare să asigur reprezentanței diplomatice române la Paris un sediu convenabil. A reușit acest lucru succesorul meu, care a achiziționat casa din Avenue Wagram, proprietatea ducesei de Pomar. Mai târziu, prin voința regelui Carol al II-lea, legația, promovată la rangul de ambasadă, avea să-și aibă sediul în frumosul hotel Béhague, de pe Rue Saint Dominique.

Sejurul reginei Maria la Paris mi-a furnizat prilejul de a invita să participe la ceremonia decorării orașului Verdun. Ceremonia a fost cât se poate de emoționantă. Traversând străzile străjuite de mormane de pietre de construcție și cărămizi sfărâmate, marcând locurile caselor distruse, în curtea primăriei în ruine, am pronunțat în fața primarului și a mulțimii adunate discursul care însoțea actul propriu-zis de decorare a orașului martir, iar dejunul de onoare ne-a fost oferit nici mai mult nici mai puțin decât în subteranele citadelei, singurul adăpost rămas intact după asediu. A urmat pelerinajul la osuarul din Douaumont, printre tranșeele presărate cu baionete, într-un peisaj lunar, ciuruit de cratere cretoase de obuz, jalonate de arbori îndoiți, străbătuți de fire de sârmă ghimpată a căror rugină părea sânge închegat. Imaginea urmelor tragicelor încleștări de la Verdun mi-a rămas și astăzi prezentă în fața ochilor, cu aceeași intensitate.

La fel de emoționantă a fost inaugurarea — în prezența reginei Maria — a unuia din cimitirele prizonierilor români morți în captivitate în Alsacia-Lorena, și anume a aceluia de la Dieuze [*Magazin istoric*, nr. 2/1992].

O comisie trimisă de guvernul român a anchetat timp de un an la fața locului pentru a găsi, exhuma și înmormânta în mod decent cadavrele acestor prizonieri, folosindu-se de informațiile autorităților și țăranilor din regiune; corpurile neînsuflețite au fost descoperite din întâmplare, zăcând claie peste grămadă, fie aruncate în șanțuri, fie în cariere abandonate, fie la rădăcina vreunui arbore; povestea soartei lor este cumplită. Primarul din Colmar, care văzuse o coloană de prizonieri români traversând orașul la ora 6 dimineața, mărturisea că a avut impresia unor larve care se târau fără vlagă; acești nenorociți care de-abia se mai puteau ține pe picioare, cei mai valizi susținându-i pe cei complet epuizați, scotoceau în pubele adunând cu lăcomie gunoaiele, mai exact resturile alimentare, sub o avalanșă de lovituri cu patul armei și baioneta, împărțite fără milă de soldații din escortă. La primăria din Dieuze am decorat mai multe țărănci care oferiseră supă acestor prizonieri, suferind în consecință pedeapsa cu închisoarea, în special o tânără de 15 ani, condamnată la 3 luni de temniță pentru „insultă la adresa onoarei armatei germane". Distribuind pe ascuns farfurii cu supă, la ora repausului, conform indicațiilor și cu complicitatea soldatului de gardă polonez, a fost surprinsă de locotenent; acesta, după ce i-a răsturnat căldarea cu supă, a ordonat fiecărui prizonier să ridice, singur, o șină de cale ferată de 4 metri. Fiecare încercare, infructuoasă deoarece lucrul era complet imposibil, era calificată drept „nerespectare de ordin", iar vinovații au fost aliniați și împușcați fără milă. Nemaiputând suporta, tânăra le-a strigat în față: „Sânteți niște asasini!". A plătit cu închisoarea. Țin să adaug fără a face vreun comentariu, că atunci când autoritățile române au cerut, prezentând documentele necesare, înscrierea locotenentului în cauză pe lista criminalilor de război, dl. Lloyd George a respins acest demers, argumentând că această listă îi cuprindea pe autorii proaste-

(Continuare în p. 39)

„Subsemnatului nu mi s-a dat nici o misiune cu organizarea vreunei rețele informative în interiorul Palatului, deși aceasta n-aș fi putut-o executa.

Cum din diferite interceptări telefonice trimise de Dl. Mareșal Antonescu și din acțiunea partidelor politice în legătură cu Palatul reieșea – în mod evident – că interesează și persoana Majestății Sale, m-a îndreptățit să-i cer lămuriri D-lui Eugen Cristescu, pentru că fiind militar, nu doream să fiu expus.

Domnul Eugen Cristescu a declarat:

«Nu urmărim pe M.S. Regele sau pe M.S. Regina-Mamă, ci clica de politicieni care vor să profite de lipsa de experiență a M.S. Regelui, pentru a schimba politica Mareșalului. El va ști să ne ducă la izbândă, indiferent cu cine a început războiul și cu cine îl va termina».

Un fapt demn de menționat – nu ca justificare sau acoperire – este că schimbarea gimului îmi era cunoscută cu circa două săptămâni înainte de 23 august 1944; iar camarazii de la Marele Stat Major mi-au solicitat ajutorul, cu circa 10 zile înainte de această dată, în sensul de a nu denunța nimic din tot ceea ce cunosc în această chestiune.

Cred că reușita schimbării regimului dovedește în mod evident că nimic nu a transpirat de la subsemnatul și nici o măsură de contracarare nu a fost luată de vechile organe".

TRAIAN BORCESCU — RISCURILE JOCULUI DUBLU

CRISTIAN TRONCOTĂ

„Bravo Trăienică, ai fost la înălțime!"

Am citat din Nota-memoriu **trimisă de Traian Borcescu mareșalului Palatului, baronul Ion Mocsonyi-Styrcea, la 8 septembrie 1944. Ea ne lămurește asupra unui fapt esențial: că** șeful Secției a II-a contrainformații, locțiitorul lui Eugen Cristescu, omul **care trebuia să știe totul despre** ceea ce se **pregătea, nu și-a informat decât parțial** șeful (Magazin istoric, **nr. 8/1973). Deși, așa cum știm deja** (Magazin istoric, **nr. 6-9/1992), Eugen Cristescu îi dăduse, cu binecuvântarea lui Ion Antonescu, dispoziția să protejeze pe conspiratori și să îi urmărească pe germani, pentru ca la momentul oportun să poată fi contracarați. Activitatea desfășurată de Traian Borcescu în perioada ianuarie 1942-23 august 1944 ne interesează în acest episod.**

„Mărul de lângă drum"

Am văzut în numărul trecut care erau atribuțiile Secției conduse de Traian Borcescu. La acea dată, România se afla în război alături de Germania. Oficial, Secția a II-a contrainformații trebuia să se ocupe de toți cetățenii români care, într-o formă sau alta, se manifestau împotriva continuării războiului alături de aliatul din acel moment. Tot oficial, în această acțiune ea trebuia să colaboreze strâns cu serviciul de informații al armatei germane. Practic lucrurile au stat altfel. O sublinia și Traian Borcescu lui Emil Bodnăraș, într-o scrisoare din 1945: „Eu, umilul funcționar, ajutat de câțiva subalterni și cu îngăduința lui Eugen Cristescu, în parte, [am reușit] să evităm deportarea a 15 000 de personagii politice și militare în Germania". Într-adevăr, cele 11 servicii germane de informații care au acționat în România în perioada 1941-1944 — dintre care, ne spune Eugen Cristescu, doar trei au avut acceptul statului român: Abwehr, atașatul de poliție german pe lângă Legația din București și serviciul de informații al Legației germane — supravegheau îndeaproape activitatea oamenilor politici români. Pe baza informărilor lor, Berlinul cerea periodic și insistent internarea opozanților mareșalului. Iată ce povestea Gheorghe Cristescu, fratele directorului S.S.I. din acea perioadă: „La un moment dat Berlinul insistă chiar pentru «dublarea» poliției române cu cadre germane, argumentând că atât Ungaria cât și Bulgaria au admis acest lucru. Pleacă atunci însuși Mihai Antonescu la Berlin [la 22-23 septembrie 1942]. Dublarea nu se mai efectuează, însă samavolniciile se înmulțesc... Curgeau cererile Misiunii militare germane la Președinție pentru arestări, internări în lagăre, evacuări de populație ș.a.... S-a cerut chiar trimiterea în lagărele din Germania a unor supuși ai statului român, lucru care însă [Ion] Antonescu l-a respins categoric... Maniu și alți politicieni se plâng lui [Ion] Antonescu că sunt supravegheați «strâns» și chiar urmăriți de agenți naziști civili".

„Presiunile germane — își amintea și Borcescu — erau destul de puternice și totuși, toți au fost scăpați de la deportare, arestare sau internare în lagăr!" Aceasta, arăta el în *Memoriul* din 1964, în opoziție cu ceea ce se întâmplase în Franța, Belgia, Olanda și Austria. Ba, mai mult chiar, „Ungaria, în aceeași situație ca și România, ba chiar ceva mai bună totuși, a cedat germanilor nu numai pe evrei, dar și pe politicienii lor proprii". Într-o întrevedere cu Eugen Cristescu, Nicu Stănescu și cu gazetarul Soreanu (*Magazin istoric*, nr. 7/1992) s-a propus și, după dezbateri s-a căzut de acord, ca pentru a da impresia germanilor că totuși se iau măsuri față de politicienii români, să se realizeze formula unui avertisment. Ca urmare, Ghiță Pop, Corneliu Coposu, dr. Solomon, poetul Iliești și Gatterburg Veretu au fost chemați de S.S.I. la Secția a VIII-a juridică, unde, prin colonelul magistrat Radu Ionescu, li s-a citit o drastică observație, însă pur formală, lăsându-i apoi liberi.

Despre comunism, Traian Borcescu avea o idee clară: „[P.C.R.] a trăit în conspirativitate și nu prea a avut priză în țară, din cauza propagandei care s-a făcut contra cursului. Românul este cunoscut ca un conservator și iubitor de pământul lui, de casa lui, deci cum l-ai deslipit de la ideea de proprietate a acestor bunuri, el rămâne refractar la ideea de comunism". Dar contextul geo-politic și evoluția situației de pe front au impus S.S.I.-ului să trateze nuanțat problema comunistă. În cadrul Secției a II-a contrainformații exista o grupă care se ocupa de problema comunistă[1]. În toamna anului 1943, s-a pus problema creării unei Brigăzi speciale anticomuniste, proiect rămas nerealizat. Traian Borcescu afirma, în documentul citat din 1964, că i-a convins pe Eugen Cristescu și Piki Vasiliu să „renunțe definitiv la această nouă măsură represivă împotriva comuniștilor, deoarece îngreuna și mai mult tratativele pentru ieșirea României din război". Dar grupa pentru problema comunistă exista în structura S.S.I. încă din vremea lui Moruzov și pentru scurtă vreme îi fusese șef și Florin Becescu (Georgescu). Grupa se ocupa de două probleme: cea muncitorească, în general, și activitatea celulelor și organizațiilor comuniste în special. În fiecare întreprindere industrială exista câte un comandant militar care sesiza forurile competente de toate cazurile ce păreau suspecte pentru regim. În urma semnalărilor, se lua legătura cu comandanții respectivi care indicau și persoanele ce puteau fi recrutate ca informatori. Datele cele mai importante erau sintetizate în note și buletine informative trimise la Președinția Consiliului de Miniștri și la departamentele interesate. Grupa pentru problema comunistă semnala Direcției Generale a Poliției și Inspectoratului General al Jandarmeriei, respectiv Secției a II-a din Marele Stat Major, cazurile de comuniști care trebuia să fie urmăriți sau chiar arestați. Așa de exemplu, în toamna anului 1943 a fost descoperită o organizație comunistă la Universitatea din Sibiu, din care făceau parte și profesorul Barbu Zevedei și poetul Mihai Beniuc. Semnalăm acest caz pentru situația oarecum paradoxală a lui Mihai Beniuc. Astfel, Direcția Generală a Poliției a încheiat cercetările și i-a trimis în judecata tribunalului militar. Pentru scoaterea din cauză a lui Beniuc însă a intervenit... șeful său direct, locotenent-

[1] Secția a II-a contrainformații avea în total opt grupe operative, denumite în funcție de domeniul de activitate: grupa politică, legionară, comunistă, minorități, militară, economică, rezidențe, diverse.

colonelul C. Rădulescu-Şiţa, pentru că poetul lucra ca translator zilier la Secţia a VI-a filaj şi cenzura corespondenţei, în cadrul S.S.I.[1] „Am tratat problema direct cu preşedintele Tribunalului Militar Sibiu, pentru ca Siguranţa Generală să nu mă refuze, în ideea că urmăresc a le micşora importanţa descoperirilor" — spune Traian Borcescu. Mihai Beniuc a continuat să lucreze în acelaşi sector al S.S.I. până la 23 august 1944, în ciuda faptului că Micadru şi Proca au cerut trimiterea lui pe front.

Galaţiul trebuia să fie al doilea Iaşi

În acei ani, Traian Borcescu a cunoscut şi alţi viitori fruntaşi ai vieţii politice româneşti de după 1947. Şi, în scrisori şi memorii trimise din închisoare sau după eliberare, încerca să le reamintească ce a făcut pentru ei. Iată ce scria în *Memoriul* din 1964: „Cunoscând că profesorul Constantinescu-Iaşi avea o situaţie dificilă, nu numai politică fiind expus la noi arestări din partea organelor Ministerului de interne, ci şi una materială, având de înfruntat şi opunerea Secţiei de contraspionaj (lt. col. Proca)[2], am dat totuşi aviz favorabil pentru menţinerea în serviciu a doamnei Constantinescu-Iaşi, justificând că profesorul nu mai desfăşoară nici o activitate şi că soţia sa nu poate fi făcută răspunzătoare pentru actele soţului său". După 23 august, cei doi l-au invitat de câteva ori la masă.

În decembrie 1943 a fost arestat dr. Petru Groza „sub motiv că are organizaţi circa 2 000 de partizani în Munţii Haţegului, cu scopul de a intercepta linia de comunicaţie germană de pe Valea Mureşului şi apoi de a revolta pe moţii din Munţii Apuseni". S-au făcut numeroase intervenţii pentru eliberarea lui — inclusiv de către Veturia Goga —, dar Killinger personal se opunea eliberării. Drept urmare, Traian Borcescu a fost însărcinat să verifice temeinicia acuzaţiilor. A prezentat un referat care le infirma şi în ianuarie 1944 Petru Groza a fost eliberat.

În acelaşi *Memoriu* el mai invoca şi numele lui Ion Gheorghe Maurer — pentru care intervenise la conducerea lagărului Tg. Jiu să i se dea medicamentele expediate de fratele acestuia — şi pe cel al lui Gheorghiu-Dej — despre care a ştiut unde s-a refugiat după evadarea din lagăr, la cel ce avea să devină apoi Patriarh al României, Justinian Marina, dar nu a luat măsuri.

Am lăsat în mod voit la urmă un nume: Emil Bodnăraş. Ne-a reţinut în mod special atenţia o afirmaţie făcută în revista *Totuşi iubirea*, din iunie 1992, de către domnul Horia Brestoiu: „... un redutabil specialist, l-am numit pe Emil Bodnăraş, al cărui rol şi apartenenţă secretă vor rămâne încă deosebit de controversate". În documentele pe care le-am putut consulta nu am găsit elemente în plus, cu excepţia unei afirmaţii că în aprilie 1945 Emil Bodnăraş s-ar fi aflat în spatele unei maşinaţii, în urma căreia Florin Becescu (Georgescu) şi-a pierdut viaţa. Motivul: ştia prea multe despre comunişti. Interesant este şi ce ne spune Traian Borcescu. Germanii au cerut arestarea şi internarea lui Bodnăraş, „ce avea domiciliul obligator la Brăila, dar care umbla prin ţară sub numele de inginer Ceauşu". Întrucât „oficialitatea conta numai pe Lucreţiu Pătrăşcanu", părea dispusă să îl sacrifice pe Bodnăraş. Dar, spune Borcescu, el s-a opus „susţinând teza că poate fi folositor la ieşirea României din război". Apoi „în vara anului 1944, cu ocazia aducerii lui Lucreţiu Pătrăşcanu în str. Armenească nr. 14, la avocatul Torosian, s-a pus din nou problema arestării tov. Emil Bodnăraş, cu care avea contact, arestare la care m-am opus pentru motivul invocat mai înainte cu atât mai mult cu cât ne apropiam de deznodământul culminant de la 23 august". Alte nume invocate de Traian Borcescu: Mihail Ralea, Mihail Ghelmegeanu, salvat cu un domiciliu obligatoriu pe 3 luni la locuinţa sa din Bucureşti, Nicuşor Graur, V.V. Stanciu, Vlădescu-Răcoasa, Aurelian Bentoiu.

Deoarece fusese acuzat şi de antisemitism, Traian Borcescu invoca şi o serie de acţiuni întreprinse pentru protejarea unor evrei. „În timpul războiului am protejat o serie de actori evrei de la Teatrul Baraşeum, ca Agnie Bogoslova, Beate Fredanov, Kiki Marcov etc., fiind eliberaţi din beciurile Prefecturii Poliţiei Capitalei, în urma intervenţiilor mele". Ajunseseră acolo fiind „suspectaţi de comunism". De altfel, într-o conferinţă ţinută la Legaţia germană la 18 ianuarie 1943, Killinger îşi informa colaboratorii cei mai apropiaţi că „Führer-ul a lăsat Mareşalului Antonescu latitudinea de a rezolva problema evreiască după vederile sale proprii şi legăturile economice cu străinătatea să fie de aşa natură ca să convie României". Ministrul Germaniei le cerea însă să urmărească îndeaproape „toate aceste acţiuni". Şi le mai spunea că „ştie cu preciziune că în scurt timp poporul aţâţat de pătura naţionalistă va trece la acţiuni contra evreimii, care se lăfăieşte nestingherită de nimeni, acum când ţara trece prin evenimente destul de grele. Mareşalul Antonescu

---

[1] Această Secţie a luat fiinţă prin Ordinul nr. 549 din iulie 1941 al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri şi avea ca principală misiune: „cercetarea înscrisurilor destinate străinătăţii, asigurând reţinerea celor care prezentau o încălcare a legilor statului român sau care puteau aduce prejudicii din punct de vedere militar, politic sau social".

[2] Secţia a IV-a contraspionaj a luat fiinţă în urma reorganizării S.S.I.-ului, din ianuarie 1942. Până la această dată, problemele de contraspionaj intrau în competenţa unei grupe din cadrul Secţiei a II-a. În perioada ianuarie 1942-august 1944, la conducerea Secţiei a IV-a s-au perindat mai mulţi şefi: locotenent-colonel Victor Siminel, locotenent-colonel Alexandru Proca, maior Bălteanu, dr. Florin Becescu (Georgescu).

nu acționează direct și puternic contra elementului evreesc trăind cu convingerea că lovind în ei lovește în interesele economice și financiare ale țării, însă se înșală... Desigur, evreimea se bucură deoarece știe cu preciziune și din timp că Germania nu se mai amestecă în treburile interne ale României". Dar Germania nu a renunțat chiar așa ușor. „În toamna anului 1943 germanii au cerut evacuarea Galaților de evrei sub pretextul că ei amenință retragerea trupelor germane de pe frontul de est, în trecere prin acest oraș. Am minimalizat ca de obicei acest pericol, însă Berlinul a intervenit stăruitor, cerându-i lui Ion Antonescu să ia măsuri de urgență, întrucât informația este sigură și o deține de la un înalt funcționar polițienesc. *Se urmărea un masacru similar celui de la Iași, în scopul de a ne îngreuna situația internațională*". Sublinierea ultimei fraze am făcut-o pentru că ea constituie încă o infirmare — din anul 1964 — a celor afirmate tot de Traian Borcescu, dar în noiembrie 1945, despre pogromul de la Iași. Și el continuă arătând că a mers la Galați, însoțit de colonelul magistrat Radu Ionescu, „stabilind adevărul și contracarând astfel încercările germane de a comite un nou masacru la Galați".

Să mai amintim și faptul că unul dintre subordonații lui Traian Borcescu, N.D. Stănescu (*Magazin istoric*, nr. 1-6/1991) era căsătorit cu o evreică. Potrivit legilor cu caracter rasial în vigoare în acele vremuri, el trebuia epurat din S.S.I. S-a întrunit o comisie specială, în cadrul căreia și Traian Borcescu și Gh. Cristescu au susținut și impus ca N.D. Stănescu să fie păstrat în Serviciu. După 23 august însă, acesta avea să se declare o victimă a regimului antonescian și îi va urmări cu înverșunare atât pe Borcescu, cât și pe Gh. Cristescu. Atunci când acesta din urmă, după ce fusese înlăturat din S.S.I., i-a solicitat o slujbă lui Max Auschnit, a fost refuzat de teamă „că ar putea supăra pe d-na Pauker, ce este o dușmană crâncenă a lui Eugen Cristescu, iar despre mine aceasta s-a exprimat că mă va transforma din «criminolog» în criminal". Ceea ce s-a și întâmplat de altfel.

Ghici cine deschide ușa

Traian Borcescu nu s-a limitat doar la acțiuni de protejare a potențialilor inamici ai regimului și ai alianței cu Germania. El a intrat în contact cu Intelligence Service cu binecuvântarea lui Eugen Cristescu. Omul de legătură a fost Dan Brătianu, funcționar la Societatea de Telefoane, Direcția comercială. De fapt, este greu de stabilit cine pe cine a recrutat. În vreme ce Traian Borcescu a negat orice legătură neaprobată de șeful său cu serviciul de spionaj englez, Dan Brătianu a fost mult mai darnic în amănunte. El spunea, într-o declarație din septembrie 1954, că a început să furnizeze informații lui Georges Daurant[1] în 1942, dar a aflat că lucra pentru englezi abia la începutul anului 1943; Daurant îi cerea numerele de telefon și indicativele unităților germane, date despre importanța instalațiilor telefonice utilizate de acestea. Aceleași informații i le solicita și Traian Borcescu, mai ales după ce în fruntea Societății de telefoane a venit lt. col. Octav Rădulescu, cu care fusese 18 ani coleg de carieră militară. Toți trei au pus la punct un tabel adus mereu la zi, cu toate legăturile telefonice ale unităților germane, păstrat de Borcescu în fișetul lui de la S.S.I. Deseori, Traian Borcescu discuta cu Dan Brătianu situația politică din România, evoluția tratativelor cu Aliații, ultimul exprimând speranța că anglo-americanii nu ne vor ceda complet rușilor. În luna iulie 1944, Traian Borcescu l-a întrebat cum crede că vor acționa partidele istorice la ora H. Dan Brătianu i-a răspuns că nu știe, dar că era convins că tratativele de la Cairo vor duce la încheierea armistițiului.

De fapt, de o colaborare directă S.S.I. — Intelligence Service se poate vorbi abia din momentul în care Georges Daurant i-a cerut lui Dan Brătianu să intervină pe lângă Traian Borcescu pentru a obține eliberarea profesorului Alexandru Eck și a secretarei acestuia, Margareta Haller, arestați în primăvara lui 1944. Eck era belgian de origine, naturalizat francez, profesor la Sorbona. Din 1938 fusese invitat în România de Nicolae Iorga, să țină cursuri la Universitate. După începerea războiului primise, în plus, și gradul de căpitan în armata engleză. Unele documente fac mențiunea că rețeaua lui Eck lucrase, în Moldova, și pentru sovietici.

Despre rețeaua Eck a scris și Horia Brestoiu, așa că vom oferi cititorilor doar o serie de elemente în plus. Totul a pornit de la o notă informativă trimisă de un soldat direct șefului Biroului statistic militar[2] Odobești. Pe baza ei au fost arestați un sublocotenent și doi soldați, apoi alte persoane, între care Gheorghe Tomaziu, nepot al lui George Enescu, prin intermediul căruia îl și cunoscuse Eck, și profesorul Pierre Gulraud, de la Institutul francez din București. Profesorul belgian și secretara sa au fost arestați la Ciorogârla și transportați la Odobești. La jumătatea lunii iulie, când cercetările erau definitivate și persoanele implicate urmau să fie deferite unui tribunal militar, a sosit ordin de la Președinția Consiliului de Mi-

[1] Venise în România, cu gradul de căpitan, în cadrul misiunii militare franceze conduse de generalul Berthelot. După 1918 rămăsese aici și se împrietenise cu tatăl lui Dan Brătianu. În 1942-1943 era, oficial, reprezentant al unor societăți franceze care achiziționau material petrolier, iar neoficial agent englez.

[2] Compartimentul de contraspionaj al Secției a II-a a Marelui Stat Major.

ništri să fie predaţi S.S.I.-ului. Ştim că Daurant alergase la Dan Brătianu, îi spusese că „Nicolas" — adică Eck, pe care Dan Brătianu îl avusese profesor pe când îşi făcuse studiile la Bruxelles — fusese arestat. Au făcut apel la Borcescu pentru că, spunea Dan Brătianu, acesta îl mai ajutase în mai 1944, obţinându-i un paşaport pentru Istanbul, unde mergea trimis de P.N.L. pentru tratativele de armistiţiu. Borcescu declara, în 1956, că eliberase paşaportul la cererea lui Mihai Antonescu, trimisă prin Emil Costinescu. Traian Borcescu i-a transmis lui Dan Brătianu, după aproximativ o oră, să se prezinte la o adresă din cartierul Cotroceni, în aceeaşi zi. La ora fixată, Dan Brătianu a avut surpriza să constate că i-a deschis uşa chiar Eugen Cristescu. Peste câteva zile, Eck şi secretara sa erau mutaţi la arestul S.S.I. de la Malmaison, unde îşi avea sediul Secţia a VIII-a juridică, şi englezii puteau respira uşuraţi că rezidentul lor „nu mai este în mâna nemţilor". Ulterior, tot Traian Borcescu avea să-i conducă pe Eck şi Margareta Haller şi acasă la Mihai Antonescu, în str. Batiştei.

Nesinceritatea germanilor

Dar poate că majora contribuţie a Secţiei a II-a contrainformaţii din S.S.I., condusă de Traian Borcescu, a fost cea de supraveghere a organelor de informaţii germane din România şi de protejare a tratativelor duse cu Aliaţii în vederea semnării armistiţiului. Nu doar Secţia a II-a contrainformaţii a avut o asemenea sarcină. Chiar şi în cadrul Eşalonului I Operativ, pe front, în cel mai strict secret, s-au adunat date despre trupele germane, deşi ordine exprese interziceau aşa ceva. Mai mult, Comandamentul german interzicea dislocarea elementelor S.S.I. în apropierea unităţilor germane sau accesul acestora în zonă. To-

Ioan Lissievici

tuşi, folosindu-se de diferite pretexte şi sub felurite acoperiri, agenţii S.S.I.-ului au strâns date despre starea de spirit a trupei şi ofiţerilor germani, a populaţiei din zonele ocupate de către aceştia, despre trupele de voluntari (Vlasov, etc.), elementele de dezacord dintre militari şi reprezentanţii partidului naţional-socialist. S-au trimis la Bucureşti şi rapoarte privind incapacitatea germanilor de a mai opune o rezistenţă eficientă ruşilor, după 1943. Toate acestea nu se puteau face fără acordul expres al lui Eugen Cristescu şi, cel puţin tacit, al lui Ion Antonescu.

Dar să vedem pe cine supraveghea Secţia a II-a contrainformaţii. Mai întâi, Grupul Etnic German, iar din 1943 şi V.D.R. (Comunitatea Naţională a Germanilor din România) — o organizaţie a muncitorilor germani cu sediul central la Sibiu şi centre regionale la Timişoara, Braşov, Bucureşti, Cernăuţi. Membrii ei desfăşurau o intensă activitate de spionaj, sub acoperire politico-economică, în Transilvania, Banat, Bucovina şi Vechiul Regat, şi culturală, în Basarabia şi Dobrogea. O altă organizaţie era Secţia din România a Partidului Naţional-Socialist al Muncitorilor germani, cu sediul central la Bucureşti şi alte centre regionale în ţară. De asemenea, pe baza propriilor date şi prin schimb cu colonelul Gheorghe Zamfirescu, şeful Secţiei I din Marele Stat Major, Traian Borcescu dispunea de o evidenţă exactă a dislocării trupelor germane pe teritoriul României şi a potenţialului lor. Pe baza respectivelor situaţii, Borcescu considera că au fost câteva momente favorabile ieşirii României din alianţa cu Germania. În primele zile ale lui martie 1944, Borcescu împreună cu Eugen Cristescu s-au prezentat în faţa lui Antonescu, arătându-i gravitatea situaţiei de pe front, starea de spirit din armată şi din ţară şi faptul că germanii nu dispuneau decât de 68-70 000 militari. Ion Antonescu i-ar fi răspuns lui Borcescu: „Bagă-ţi minţile în cap! Te împuşc! Eu ştiu ce am de făcut. Eşti într-un post ordonat şi deci nu-mi poţi cere plecarea pe front. Te-am scutit de stagiu, e drept că nu te-am avansat ca să nu-mi ceri funcţie sau comandă superioară, să stai acolo, să nu-ţi mai permiţi asemenea rapoarte! Ştiu eu când să ies din război". La 16-17 august 1944, Traian Borcescu prezintă lui Eugen Cristescu un referat pentru mareşal în care arăta că „ţara este în pragul dezastrului general, dacă nu se iese imediat din război. Am arătat nesinceritătile germane şi cum brutalităţile lor se ţineau lanţ. Toate blindatele de pe frontul Moldovei, indicând numărul trenurilor şi al vagoanelor ce le transportau în Polonia, idem parte din forţele armate". Şi spune el că în urma acelui referat, Ion Antonescu a plecat, la 19 august 1944, pe front pentru a se convinge personal care era situaţia.

De altfel, Traian Borcescu mai informase şi în alte rânduri despre nesinceritatea germanilor, ca în cazul propunerilor pe care le-au făcut aceştia de a ocupa Banatul sârbesc (despre care s-a scris în presă), sau al solicitărilor de a se trimite noi efective pe front, în schimbul refacerii, după război, a României Mari (a făcut rost de fotocopii după hărţile oferite bulgarilor şi ungurilor, cu graniţele promise lor după război).

Pisica cu clopoţei

În egală măsură erau supravegheaţi şi cei ce colaborau sau afişau o atitudine progermană făţişă. Aşa cum declara Borcescu în 1956, listele întocmite între 1942-1944 au „constituit baza epurărilor din departamente şi instituţii făcute de guvernul democrat după 23 august 1944". Iar în *Memoriul* din 1964 spunea: „Cererile germane de materii prime, petrol şi cereale în cantităţi mai mari decât cele prevăzute în convenţia economică erau urmărite de mine şi am provocat sancţionarea celor ce o călcau. De exemplu: scoaterea lui Aurel Pană din guvern şi a prof. Alexianu de la guvernământul Transnistriei, care s-au produs în urma unor rapoarte confidenţiale pe care le-au trimis direct lui Ion Antonescu". La „sugestia" lui Eugen Cristescu, Traian Borcescu îi supraveghea şi pe colegii săi din Secţia a III-a G (legătura cu serviciul de informaţii al armatei germane). În sfârşit, el a alcătuit, în iarna 1943-1944, o lucrare *(Infiltrarea germană în economia românească)* în care demonstra că întreprinderile evreieşti nu ajungeau în mâinile românilor, ci ale germanilor[1].

Dar cea mai spectaculoasă penetrare a realizat-o la Legaţia germană. La scurt timp după ce se ţineau conferinţele cele mai secrete ale lui Killinger cu colaboratorii săi, cele discutate ajungeau pe masa lui Traian Borcescu şi de aici mai departe. El putea astfel afla că în decembrie 1942 ministrul german, consilierul Rödel şi locotenent-colonelul Böhme au ajuns la concluzia că „elementul democrat din România este foarte puternic şi extrem de periculos şi în cazul în care guvernul român nu va lua măsuri radicale atunci Germania va fi silită să ia într-o zi măsuri pentru stabilirea soartei acestor elemente, fără a mai ţine seamă că România este un stat independent". Iar la 9 ianuarie 1943 a avut loc la sediul Legaţiei germane conferinţa lunară prezidată de generalul Gerstenberg, unde s-au prezentat măsurile luate de Germania pentru a preîntâmpina orice tulburare în România. „S-a afirmat cu această ocazie că Regimentul 67 SS din Bavaria, care staţionează în prezent în Cehia, va fi trimis în România camuflat în elemente ale organizaţiei «Todt» şi ale căilor ferate germane. De asemenea, şi agenţi ai Gestapoului din Austria, denumiţi «Schwartz Korps», cu sediul la Viena, vor fi trimişi aici". În aprilie 1943, Killinger cerea fişele membrilor guvernului român, ale tuturor demnitarilor statului, căci se bănuia, vroia să-i ceară lui Antonescu schimbări pe motiv că sunt boicotate intersele germane de către anumite persoane. În sfârşit, S.S.I. ştia că „în ziua de 1 august a.c. [1944] ministrul von Killinger a avut largi discuţii cu prof. P.P. Panaitescu şi prof. Dan Rădulescu, pe care i-a rugat să culeagă date complete asupra lotului de profesori universitari în frunte cu Danielopolu, Niculcea, dr. C. Angelescu care au cerut printr-un memoriu scris Mareşalului Conducător să renunţe la conducerea ţării..."

Germanii se arătau foarte îngrijoraţi de acel episod. Şi aveau de ce, pentru că evenimentele intraseră în linie dreaptă. „Aspectul politic era variat, dar cu un scop comun, ieşirea României din război" — ne spune Traian Borcescu, care prezintă şi un tabel sintetic al grupărilor ce acţionau în acest scop: Palatul, cu Sănătescu, Ionescu Emilian, Mocsonyi, Negel, cărora li se ataşează şi generalul Rădescu; P.N.Ţ. cu Iuliu Maniu şi P.N.L. cu Dinu Brătianu, Mihai Antonescu cu o grupă de apropiaţi („se credea un nou Metternich al Europei"); Mihail Ralea şi Mihail Ghelmegeanu, o grupare radical-ţărănistă, ce cocheta cu dr. Petru Groza, acesta din urmă apropiat de P.C.R.; unii militari de la comandamente (colonel Dămăceanu, colonel Nicu Cristea, generalul Vasiliu-Răşcanu, colonel Enescu); grupul de ofiţeri de la Marele Stat Major. Traian Borcescu dă mai multe nume de generali care s-au pronunţat deschis contra continuării războiului alături de Germania şi pe care i-a salvat. Astfel „generalii Sănătescu şi Vasiliu-Răşcanu, în vara anului 1944, pe Valea Prahovei (Sinaia) umblau împreună şi se manifestau că vor înlocui pe Ion Antonescu şi că vor scoate România din război. Ambii au fost ceruţi de nemţi, sau în cel mai rău caz să fie arestaţi şi scoşi din cadrele active ale armatei. Am prezentat lucrurile de aşa manieră, că totul s-a rezolvat fără sancţiuni, numai cu o simplă observaţie a generalului Pantazi — ministrul apărării naţionale din acel timp — făcută lui Sănătescu personal". Despre acesta din urmă, Traian Borcescu nota, cu alt prilej: „Generalul adjutant C. Sănătescu — mareşalul Curţii Regale — deşi nu este un om pregătit politiceşte, totuşi reprezenta Palatul. Astfel se explică de ce i s-a dat preşedenţa guvernului, la 23 august 1944. Contribuţia sa la actul de la 23 august a.c. a fost întocmai ca a unei pisici cu clopoţei, care vrea să prindă şoareci".

Când trebuia să treacă generalul Aldea la sovietici

O activitate mai febrilă au desfăşurat partidele politice începând cu luna februarie 1944, dar mai ales după ce în martie 1944 au constatat că Ion Antonescu n-a profitat de momentul favorabil creat pe front pentru a scoate ţara din război. Atunci, în urma unor conciliabule secrete la Sinaia, Snagov, Bolintin au hotărât că pasul trebuie făcut chiar şi fără voia mareşalului.

[1] Acest aspect fusese sesizat şi de C.I.C. Brătianu, şeful P.N.L. şi prezentat lui Ion Antonescu într-o scrisoare din 18 decembrie 1940.

Se pare că din acel moment Traian Borcescu nu i-a mai raportat chiar totul şefului său, Eugen Cristescu. Sigur nu i-a spus nimic despre invitaţia pe care i-au făcut-o coloneii Comişel Pantelimon şi Gh. Zamfirescu, din Marele Stat Major, care i-au cerut protecţie pentru acţiunea de înlăturare a lui Antonescu, la începutul lunii august 1944 (*Magazin istoric*, nr. 8/1973).

Prezenţa comuniştilor în combinaţiile politice este justificată şi de Traian Borcescu prin situaţia concretă, lucru înţeles de toată lumea. Omul preferat a fost Lucreţiu Pătrăşcanu (*Magazin istoric*, nr. 7/1991-3/1992) „intelectual mai accesibil lor". Mai mult chiar, „în momentul când situaţia era de aşa natură că armatele sovietice se îndreptau vertiginos spre România şi prezenţa trupelor anglo-americane era problematică... Piki Vasiliu şi Eugen Cristescu au recurs la combinaţia cu Pătrăşcanu, aducându-l sub diverse forme de la Poiana Ţapului la Bucureşti". Cei doi i-au propus lui Ion Antonescu să îl întâlnească personal pe fruntaşul comunist, pentru a evita o revoluţie sângeroasă în momentul sosirii trupelor sovietice[1].

Tratativele duse de Cretzeanu, Barbu Ştirbey şi C. Vişoianu la Cairo erau cunoscute de Antonescu. Pentru dezinformarea germanilor şi protejarea secretului, încă de la începutul lui 1944 Traian Borcescu crease în cadrul S.S.I. „grupa inter-Mar", compusă din 8-10 funcţionari de la diferite secţii, remuneraţi lunar, care trebuia să îi semnaleze toate vizitele făcute de germani în birourile S.S.I.-ului şi ce corespondenţă pleca din serviciu spre germani. Rostul acţiunii era că „serveam informaţii cu altă interpretare pentru germani decât cea reală, astfel ca să nu le dăm ocazia unei intervenţii în politica noastră internă". „Totuşi — spune Borcescu — mareşalul a avut de la Hitler o încuviinţare de tatonare în vederea unei ieşiri din război, pentru a vedea punctul de vedere precis al anglo-americanilor, după cum şi germanii, prin von Papen la Ankara, făceau diferite sondagii, sperând încă pe o separaţie între anglo-americani şi Soviete".

Traian Borcescu mai susţine că mareşalul Antonescu ar fi primit înştiinţare de la generalul Wilson, de la Cairo, să nu încheie armistiţiu separat cu U.R.S.S., pe baza tratativelor duse la Stockholm (*Magazin istoric*, nr. 8-10/1991), ci numai şi cu ceilalţi aliaţi. În sfârşit, avem şi explicaţia mandatului încredinţat generalului Aldea şi publicat în *Magazin istoric*, nr. 8/1992. „Maniu ia o serie de informaţii şi de la un grup de militari, luând apoi hotărârea ca generalul Aldea să treacă prin frontul unei mari unităţi din Moldova (general Racoviţă etc.) pentru, a trata cu ruşii armistiţiul fixat în linii generale la Cairo". În *Memoriul* din 1964 adăuga şi numele lui Emilian Ionescu, iar zona de trecere ar fi fost cea a generalului Creţulescu Ilie. Data la care trebuie efectuată operaţiunea ar fi fost 8 sau 9 august, „însă nu s-a efectuat deoarece reîncepuse luptele"[2].

Credem deci că afirmaţia făcută de Lucreţiu Pătrăşcanu, imediat după 23 august 1944, în casa din strada Armenească unde Borcescu îl găzduise — „Bravo Trăienică, ai fost la înălţime!" — are acoperire. ■

(Va urma)

[1] În declaraţiile din timpul anchetei, Traian Borcescu spunea că ar fi auzit că întâlnirea ar fi avut loc. În discuţia pe care am avut-o însă, mi-a confirmat că întâlnirea nu s-a produs (vezi şi *Magazin istoric*, nr. 8/1991).

[2] Ivor Porter confirmă şi el: „Regele l-a acreditat pe generalul Aldea cu această misiune, dar când generalul Sănătescu a efectuat o acţiune de recunoaştere pe front, sub forma unei «inspecţii a forţelor armate», nici el, nici comandanţii locali pe care se putea bizui nu au putut găsi un loc sigur de trecere pentru delegatul român". Iar regretatul istoric Aurică Simion aprecia că întârzierea contactului s-a datorat şi intervenţiei lui Gh. Tătărăscu, care i-a transmis ambasadoarei Kollontay că în afară de B.N.D. erau şi alte forţe politice în ţară care trebuiau consultate, lucru cu care doamna Kollontay s-a declarat de acord.

AUTORI — CITITORII

Etapa B

A DOUA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. În primul număr pe anul 1941 al unei publicaţii orădene refugiate la Bucureşti în urma odiosului dictat de la Viena, Liviu Rebreanu publica o vibrantă declaraţie de dragoste pentru pământul natal. „Pentru noi, Transilvania nu poate exista decât întreagă, trup din trupul nostru. Pentru alţii ea reprezintă doar ambiţii istorice sau cartele feudale zidite din truda generaţiilor de robi români. Pentru noi înseamnă tot: trecut, prezent, viitor, fiinţă sau nefiinţă".

Precizaţi titlul publicaţiei.

Autori: **Mihail IONESCU**, inginer, Bucureşti; **Liviu TUREAN**, electrician, Sebeş-Alba; **Dorel-Eugen GAVRILĂ**, medic veterinar, Deta, jud. Timiş.

2. Cu care floare compara, sugestiv, România, geograful francez Emmanuel de Martonne?

Autor: **Gheorghe BĂTINAŞ**, subofiţer poliţie, Aiud.

3. Când, în 1812, Basarabia a fost cedată Rusiei, valul protestelor românilor de-o parte şi de alta a Prutului a fost mare, dar fără a putea stăvili silnicia săvârşită.

Între cei care şi-au ridicat gla-

Concursul Magazin istoric, ediţia 1993

AUTORI — B — CITITORII

sul împotriva nedreptei despărţiri a fraţilor de acelaşi neam s-au aflat şi doi înalţi prelaţi români, unul protestând în Divanul Moldovei, celălalt adresând plângeri ţarului.

Cunoaşteţi mamele lor?

Autori: **Ioan OLTEAN,** pensionar C.F.R. Ocna Mureş; **Rada ULCICĂ,** profesoară pensionară, Corabia; **Adelina CHIRCU,** elevă, Brăila; **Bianca Leontina HĂNESCU,** elevă, Sighişoara.

4. „Dar dumneata ai rămas bucovineanul. Te-ai coborât la realităţile modeste ale micii dumitale patrii, în care se cuprinde ce a fost mai mare în vechea Moldovă..." Cu aceste cuvinte saluta Nicolae Iorga, în iunie 1916, primirea în rândurile membrilor Academiei Române a unui istoric bucovinean.

Cunoaşteţi numele lui?

Autori; **Gheorghe DELCI,** pensionar, Bucureşti; **Irina TEGLAŞ,** medic, Jibou; **Corneliu MANOLIU,** pensionar, Ploieşti.

5. Între 9 şi 20 octombrie 1944 la Moscova s-au desfăşurat lucrările unei conferinţe între I.V. Stalin şi W. Churchill, fiind luate în discuţie probleme privind situaţia din Balcani, respectiv împărţirea sferelor de influenţă din sud-estul Europei.

Sub ce denumire este cunoscută această conferinţă?

Autor: **Mădălina PASCAL,** elevă, Galaţi.

6. În 1927, a fost descoperită harta Ţării Româneşti alcătuită de Stolnicul Constantin Cantacuzino, „cea dintâi realizare cartografică a unui român privind ţara noastră", după cum o considera prof. C.C. Giurescu.

Unde se afla păstrat acest „adevărat monument al genului"?

Autori: **Octavian BARNUSCHI,** inginer, Iaşi; **Anton DUMITRU,** pensionar militar, Bucureşti; **Mihai POPESCU,** pensionar, Iaşi.

7. Numiţi trei dintre bisericile bucureştene ce au fost demolate în anii dictaturii.

Autor: **Vasile DUŢĂ,** pensionar, Bacău.

8. „Trupul meu întreg poate fi chinuit, dar nu trebuie tulburat statul meu unitar" ar fi spus un personaj istoric ai cărui strămoşi legendari se născuseră dintr-un lup albastru şi o căprioară.

Cunoaşteţi personajul?

Autori: **Victor ANDRONIC,** inginer, pensionar, Landshut, Germania; **Aurel CHEBEDI,** inginer, pensionar, Constanţa; **Florin MITREA,** elev, Brăila; **Gheorghe NICA,** locotenent-colonel (r), Baia Mare.

9. La 25 iunie 1940, s-a constituit o escadrilă sanitară pilotată de aviatoare române, singura unitate de acest fel ce acţiona efectiv în operaţiile războiului mondial.

Cum a fost supranumită această escadrilă?

Autor: **Nicolae ZAHIU,** muncitor, Făurei.

10. Consacrarea înfăptuirii statului unitar român a fost marcată şi de încoronarea regelui Ferdinand I şi a reginei Maria ca suverani ai României Mari în oraşul în care se înfăptuise Marea Unire.

La ce dată a avut loc acest eveniment?

a) 1 decembrie 1918
b) 15 decembrie 1922
c) 27 martie 1923

Autor: **Cristian GIUGLEA,** elev, Braşov.

COPERTELE

①④ Oglindă a istoriei şi deopotrivă a vieţii, afişul reuşeşte — prin funcţia sa narativă imediată şi prin noul raport între imagini şi text — să ne aducă în amintire timpuri de mult apuse. Ca şi acest mare afiş din anii '80 ai secolului trecut, pentru unul dintre cele mai mari magazine pariziene, fondat în 1856 **(O oglindă a istoriei,** p. 39)

② „Coloarea este pentru noi unul din elementele principale ale artei: trăim în coloare şi pentru coloare, simţim coloarea, o dorim, o impunem artistului dacă el nu găseşte într-însul puterea de expresie..." Sunt cuvinte prin care Nicolae Iorga evidenţia valoarea deosebită a miniaturisticii medievale româneşti. **Fecioara şi profeţii,** desprinsă din **Liturghierul din 1616,** avându-l ca autor pe Anastasie Crimca, este numai unul dintre numeroasele exemple **(Manuscrisele robite de cazaci,** p. 5)

PLANSELE

Prin amabilitatea d-lui **Pompiliu Gâlmeanu,** oferim cititorilor noştri un album istoric în imagini consacrat marelui diplomat şi om politic Nicolae Titulescu.

① Maria (născută Urdăreanu) şi Ion Titulescu, părinţii lui N. Titulescu; N. Titulescu, împreună cu mama sa (Craiova, iunie 1925) şi cu regele Carol II (Sinaia, septembrie 1933)

② Conacul de la Tituleşti (1927); Ion Antonescu şi Nicolae Titulescu (1926)

③ La Geneva, în 1930, cu ziarista şi publicista Genevieve Tabouis; **(jos):** doamna Ecaterina Titulescu, împreună cu C. Argetoianu şi D. Cesianu

④ D-na Ecaterina Titulescu; **(jos):** San Remo, 1928: N. Titulescu şi Gustav Stresemann

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

2

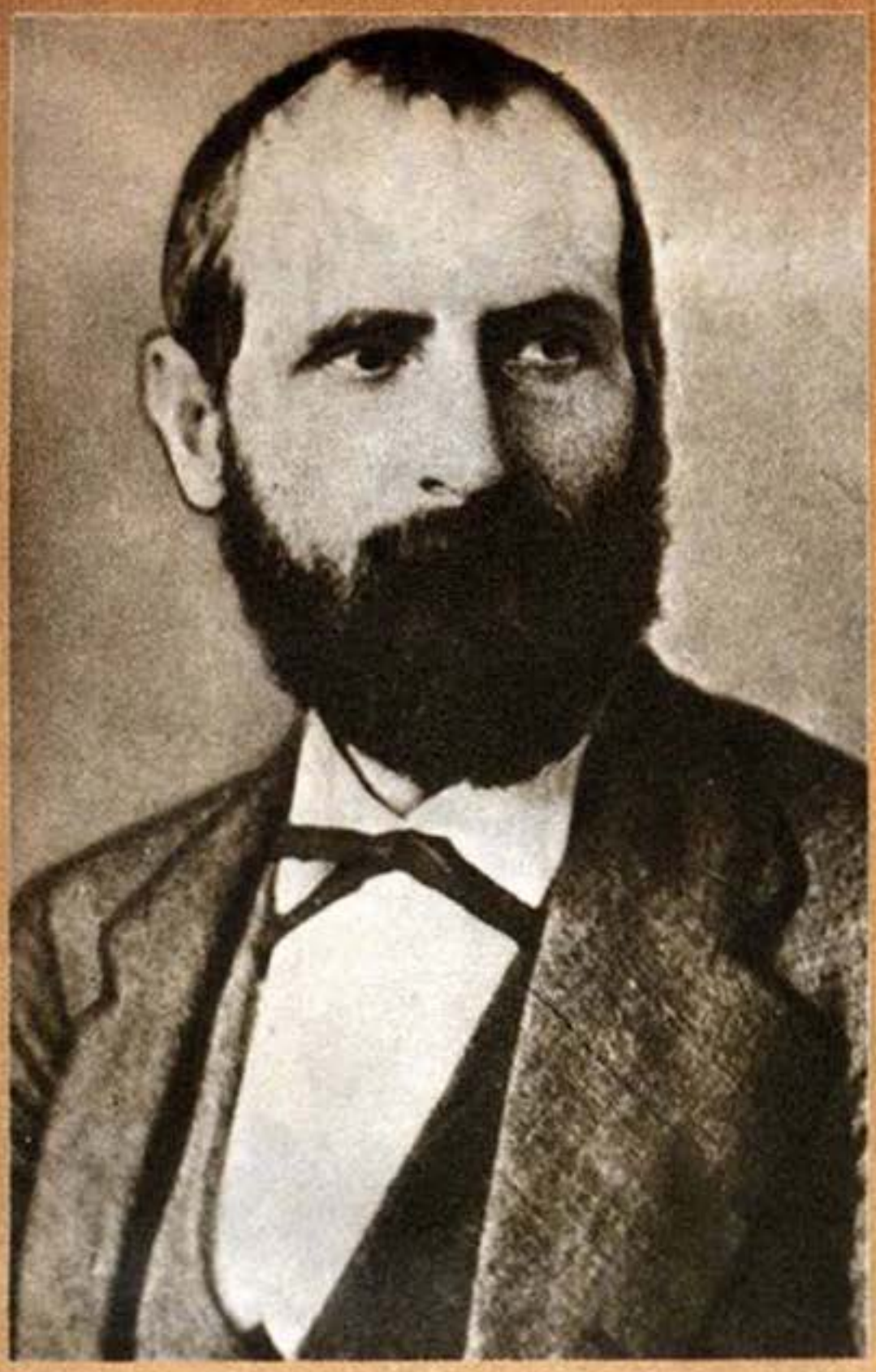

RHÔNE POULENC

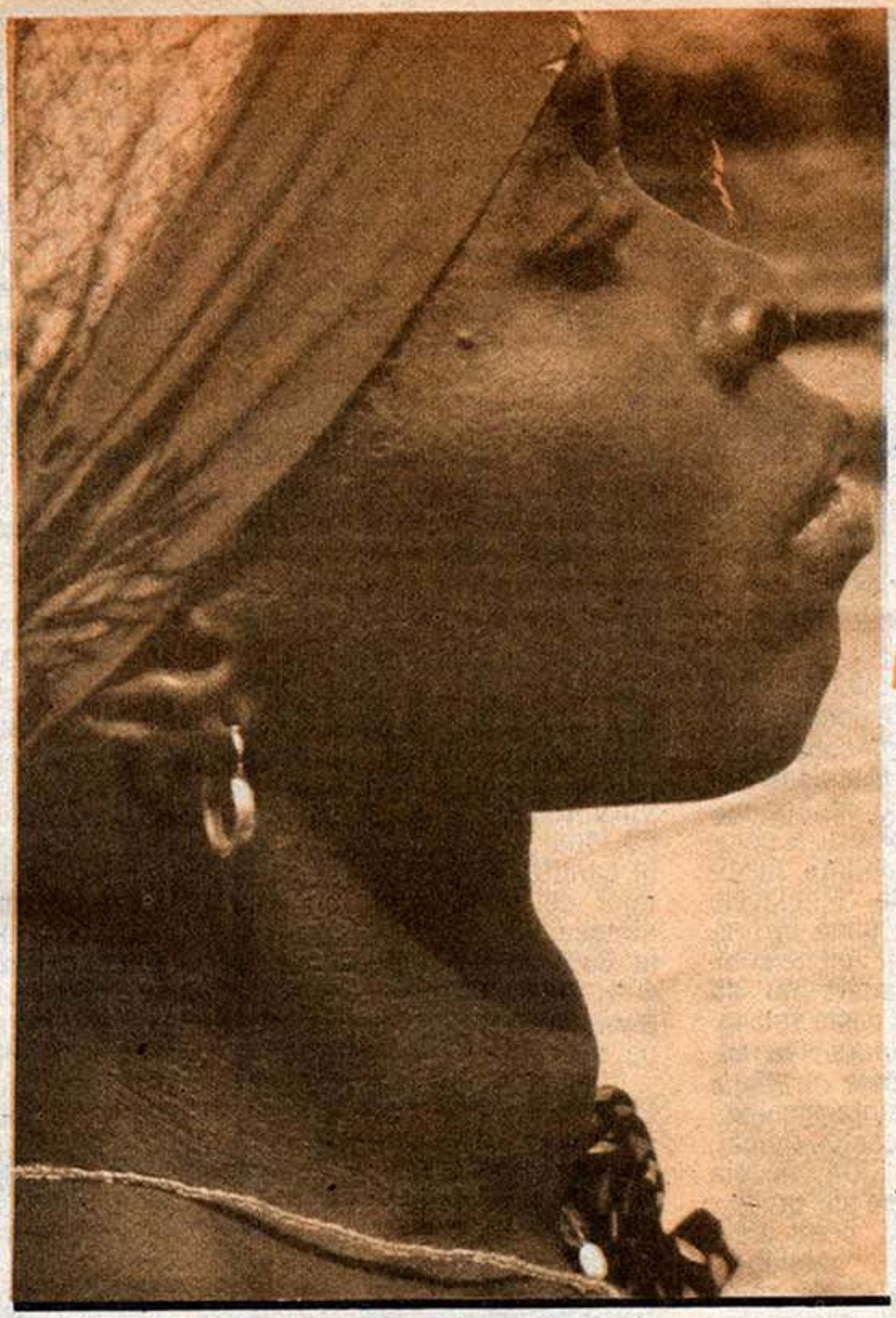

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

În ţările în curs de dezvoltare, 800 milioane de oameni suferă din cauza tulburărilor tiroidiene provocate de lipsa iodului din alimentaţie. Iodul este un oligoelement indispensabil pentru corpul uman. Din el, glanda tiroidă sintetizează hormonul tiroidian absolut necesar pentru buna funcţionare a celulelor ficatului, muşchilor, dar mai ales ale creierului. Carenţa de iod provoacă tulburări importante la femeia gravidă (avort spontan, naştere prematură, moartea fetusului, tulburări în dezvoltarea creierului fetusului), la copil (retard mental, anomalii ale dezvoltării psihomotorii, tulburări de creştere, tulburări musculare, paralizii, tulburări de vorbire şi de auz, cretinism, randament intelectual scăzut). Anumite regiuni din lume, situate la o distanţă mai mare de 400 km de mare sau la altitudine, sunt lipsite de aportul natural de iod. Totuşi, în zonele civilizate produsele mării ajung şi până acolo, compensându-se astfel deficitul natural. Rămân însă teritorii întinse din Africa, America Latină, China sau fosta U.R.S.S. unde acest oligoelement nu este asimilat în cantităţi suficiente în organismul uman.

Mali, țară africană, a fost aleasă pentru testele privind eliminarea carenței de iod

O maladie netratată

Azi, unul din 10 locuitori ai planetei suferă din cauza disfuncționalităților tiroidiene (în special de gușă). O situație suficient de gravă pentru a polariza atenția comunității medicale internaționale. Mijloacele de luptă adoptate până în prezent s-au dovedit ineficiente. Folosirea sării iodate nu dă aceleași rezultate peste tot. Injecțiile intramusculare sau administrarea pe cale orală a uleiului iodat prezintă inconveniente legate de costul ridicat, riscul propagării SIDA, nevoia unor dozaje extrem de precise (un aport de iod prea mare provoacă tulburări patologice de hipertiroidie la fel de grave ca și hipotiroidia).

În 1987, doctorul Alain Fisch, de la Institutul de Sănătate și Dezvoltare al Universității Paris VI, a inițiat un proiect menit să aducă oricărei persoane care are nevoie, doza zilnică de 100 la 150 micrograme de iod necesare sănătății sale. Pentru aceasta, a făcut apel la Fundația *Rhône-Poulenc Santé* și la *Rhône-Poulenc Chimie Silicones*. Vectorul ales pentru a face să ajungă la fiecare individ cantitatea de iod a fost apa. S-a pus la punct un sistem de eliberare controlată a iodului în apă. Este vorba de un coșuleț din polietilenă în care sunt puse niște matrițe din siliconi ce conțin săruri de iod. Coșulețele sunt plasate într-un puț de apă, unde eliberează progresiv, printr-un fenomen de osmoză naturală, cantitatea de iod necesară populației ce folosește acel puț. Testele au fost efectuate în Mali. Analizele făcute ulterior la centru *Rhône-Poulenc Rorer* de la Vitry-Alfortville au demonstrat că iodul a fost difuzat în apă în cantitățile necesare. Procentajul de gușă la femei, care atingea 70% înainte, a scăzut la 33%, iar la bărbați, de la 40%, până la 13%. Acum, se pune problema comercializării pe scară largă a sistemului.

Glanda tiroidă este implicată și în controlul altui oligoelement esențial pentru viață: calciul. Lipsa lui sau prezența în cantități insuficiente provoacă tulburări extrem de supărătoare. Între acestea, se numără și cele ale metabolismului osos. Osteoporoza este o astfel de tulburare, care se instalează mai ales la femei, în perioada post-menopauză. Se consideră că una din trei femei în lume vor suferi de cel puțin o fractură osteoporotică. Numai în S.U.A., numărul femeilor în vârstă de peste 65 ani va crește, până în anul 2 025, de la 50 la 80 milioane; jumătate dintre ele vor suferi cel puțin o fractură. Nenorocirea este că osteoporoza rămâne cel mai adesea nediagnosticată și netratată. Doar 10% dintre bolnavi primesc în mod curent un tratament adecvat acestei boli. Creșterea populației în vârstă, aplicarea unor noi tehnici de diagnosticare, rambursarea tratamentelor de către asigurările sociale, sporirea accentului de prevenire vor conduce totuși la o sporire a pieței medicamentelor de profil, cifrată azi la 1,2 miliarde dolari, la 4,6 miliarde în anul 2000. Este interesant de notat că din cele 1,2 miliarde dolari, cheltuiți acum pentru aceste medicamente, piața europeană deține 54% (600 milioane dolari), cea japoneză 40% (480 milioane), iar cea nord-americană doar 6% (72 milioane). Utilizarea acestor medicamente va spori și datorită dezvoltării terapiei de substituție hormonală, găsirii unor noi forme de administrare a calcitoninei și celei de a treia generații de bifosfonați, cu mai puține efecte nedorite.

Rhône-Poulenc Rorer la Cupa mondială la rugby

Rhône-Poulenc Rorer este bine plasat și în domeniul tratării și prevenirii afecțiunilor legate de metabolismul osos. Produsele de calcitonină se vând în toată lumea. În Italia, de exemplu, sistemul de administrare intranazal *Monodose* este foarte apreciat. În Japonia, vânzările produsului *Salmotonin* - realizat de *Rhône-Poulenc Rorer* împreună cu partenerul Yamanouchi - au sporit de 3 ori. În general, împreună cu partenerii săi, *Rhône-Poulenc Rorer* controlează 30% din piața mondială a produselor de calcitonină.

Unul dintre ultimele produse lansate pe piață este *Calsynar* (calcitonin), un remediu pentru osteoporoza instalată post-menopauză și o alternativă mai bine tolerată și mai sigură pentru estrogen în prevenirea pierderilor de materie osoasă. Alte indicații sunt: osteoporoza provocată de o imobilizare îndelungată, dureri provocate de metastazele osoase, hipercalcemia, boala Paget.

Strategiile pe termen scurt ale Grupului *Rhône-Poulenc Rorer* includ dezvoltarea unor forme noi de administrare, mai ușor de utilizat de către pacienți între care o siringă gata pregătită (introdusă deja în Europa) și formele ne-parenterale, cu eficacitate și toleranță sporite. De asemenea, urmează

să se introducă pe piața din S.U.A. formule cu administrare intranazală.

Clastoban (clodronate) este un bifosfonat din a doua generație, administrabil atât pe cale orală, cât și injectabilă, utilizat - sau care urmează să fie utilizat - în mai multe țări din Europa, Canada și America Latină. Este indicat pentru hipercalcemia malignă (prezența calciului în sânge în exces), osteoliza tumorală și boala Paget. Între avantaje se numără efectul sporit atunci când este administrat oral, față de etidronat. Tot pe termen scurt, eforturile de cercetare sunt îndreptate spre hormonii naturali, precum calcitonina și estrogenii. Se află în faza a III-a a testărilor *Menorest* (17 beta-estradiol). Este un înlocuitor al estrogenului, indicat pentru tratamentul simptomelor specifice menopauzei. Se aplică de două ori pe săptămână pe piele o bandă adezivă, impregnată cu acest produs, și organismul primește 25, 50 sau 100 micrograme de estradiol pe zi, în funcție de nevoi. Noua tehnologie permite o mai ușoară administrare, un nivel constant în sânge, banda are o mai mare adezivitate și se evită iritarea pielii. Se prevede că medicamentul va putea fi prescris și în cazul osteoporozei.

Pe termen mai îndepărtat, *Rhône-Poulenc Rorer* dezvoltă, în colaborare cu Boehringer Mannheim, bifosfonați puternici, din a treia generație, pentru tratamentul hipercalcemiei, osteolizei și osteoporozei provocate de cancer. Iar în colaborare cu OsteoSA, *Rhône-Poulenc Rorer* conduce cercetări pentru identificarea unor noi factori de creștere osoasă și cytokine care controlează activitatea și funcționarea celulelor osoase și pentru tratarea bolilor metabolismului osos. Înțelegerea modului de acțiune și interacțiune al acestor mecanisme cu alți modulatori ai funcționării celulei osoase vor putea conduce la noi abordări terapeutice.

Pe piața analgezicelor și antireumaticelor, *Rhône-Poulenc Rorer* oferă *Profenid* (ketoprofen), un antiinflamator nesteroid, cu proprietăți analgezice și antipiretice. Principalele sale indicații sunt: inflamații ale articulațiilor (artrită reumatoidă), bolile articulare degenerative (osteoartrite), reumatismul abarticular (bursită, entezită), ușurarea durerilor în tulburările acute musculo-scheletale. Un gel *Profanid* a fost lansat în Marea Britanie în 1991, cu ocazia Cupei Mondiale la rugby. Toate echipele competitoare au lăudat produsul, extrem de folositor în tratarea durerilor articulare.

Pe termen scurt, se urmărește dezvoltarea unor noi forme de administrare orală și injectabilă, cu accent pe produsele cu putere redusă, care se pot cumpăra fără prescripție medicală, fiind folosite ca analgezice. Un prim pas l-a constituit introducerea pe piață, în 1991, în Franța, a medicamentului *Toprec* (25 mg ketoprofen).

De altfel, medicamentele care pot fi procurate fără prescripție medicală (OTC, cum se mai numesc), reprezintă 10% din cifra de afaceri a lui *Rhône-Poulenc Rorer*. Cea mai bună realizare a firmei în domeniu o reprezintă medicamentul *Maalox*, cu cea mai mare vânzare între antiacidele existente în lume. Alt produs gastrointestinal este *Perdiem/ Prodiem*, un laxativ.

Încă din 1991, *Rhône-Poulenc Rorer* a dezvoltat o strategie globală în problema OTC-urilor, pornind de la tendința sporită de auto-medicație care se manifestă. Luând în considerare doar acest domeniu, al OTC-urilor, *Rhône-Poulenc Rorer* este liderul pieței europene. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

Medicamentul minune pentru cei care suferă de arsuri la stomac

• 200 prizonieri români într-un vagon — 32 zile pe drumul spre lagăr • Întrunirea de lângă grajdul mănăstirii • Ana Pauker amenință cu tăvălugul istoriei • Cine este contra înrolării? • „Tovarășul Stalin nu va tolera" • Tinerețea — suferință și foamete

Istorie trăită în prizonierat

DIN CREDINȚĂ PENTRU ȚARĂ

NICOLAE FUIOREA

Am fost ofițer activ, promoția 1933. La intrarea țării noastre în cel de-al doilea război mondial, eram locotenent și comandantul companiei 1 din Batalionul 10 vânători de munte. Se știe că vânătorii de munte luptau cot la cot cu cavaleria română și cu unitățile germane. În septembrie 1941, ajunsesem la circa 100 km est de Nipru, în timp ce grosul armatei române lupta la Odessa.

În bătălia de la Malaia Belozórka, am fost încercuiți cu care de luptă. Am rezistat totuși trei zile, dar am fost grav rănit și la 28 septembrie 1941 am căzut în captivitate. Am luat drumul prizonieratului.

Timp de 32 de zile am fost transportați cu trenul, în condiții inimaginabile. Eram 200 de inși într-un vagon, înfometați, însetați și plini de păduchi. În cele din urmă, am ajuns în lagărul de la Aktiubinsk undeva între Marea Caspică și Lacul Aral. De aici am fost mutați la Martuk, într-un lazaret de pe coasta Uralilor Siberieni și, apoi, într-un alt lagăr din Karaganda, la nord de lacul Balcaș, spre granița Mongoliei Exterioare.

În iulie 1942 am fost readuși în Rusia europeană, la Oranki — un sat situat într-un masiv păduros între Moscova și Gorki (astăzi Nijni Novgorod, după vechiul său nume). Lagărul se afla în incinta mănăstirii de aici, celebră prin măiestria cu care a fost zidită și pictată. Se spunea că prin acest sfânt și impunător lăcaș de închinare trecuse și Dimitrie Cantemir, precum și fiica sa, Maria.

Am îndurat calvarul suferințelor și umilințelor alături de miile de prizonieri români. Mulți au căzut seceraţi de foame și de tifos exantematic.

În mai 1943, am primit ajutoare în alimente americane, care ne-au mai pus pe picioare. Prin iulie, același an, au venit în lagăr Ana Pauker, împreună cu locotenent-colonelul Cambrea și colonelul Captaru. Se răspândise zvonul că aceștia veniseră pentru a înființa un „Comitet Național Român". De fapt se urmărea înființarea unei unități militare din prizonierii români (care avea să devină Divizia „Tudor Vladimirescu").

Într-o zi de la sfârșitul lui iulie sau începutul lui august 1943, ofițerii am fost convocați la o întrunire, pe un stadion mare, în fața grajdului mănăstirii. Era instalată o tribună la care se afla Ana Pauker, împreună cu alți câțiva ofițeri români și un colonel rus, Samoilov, care știa românește.

În rândurile prizonierilor, credința în victoria germanilor era împărtită. Prietenul meu, căpitanul Ion Cupșa, din artilerie, la sosirea în lagăr, în noiembrie 1942, îmi mărturisise convingerea sa că Hitler va pierde războiul. El căzuse prizonier după dezastrul de la Don. Mai eram bun prieten cu căpitanul Nicolae Popescu Tudor, din geniu, ofițer de stat major, ca și Ion Cupșa, ambii din Comandamentul Diviziei a 5-a infanterie, precum și cu sublocotenentul (r) Grigore Coban, din com. Sudarca, jud. Soroca, avocat și scriitor.

Indiferent de opiniile privind sfârșitul războiului, pentru noi nu exista vreo justificare în a ne situa pe o poziție contrară idealului național, demnității și onoarei militare. Nu intraserăm în război pentru interesele germanilor și nici împotriva comunismului, ci în primul rând pentru a vindeca rănile provocate în trupul țării în vara lui 1940, când vecinii din Răsărit ne-au răpit Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herței, iar vecinii de la Apus ne-au luat nord-vestul Ardealului.

S-a deschis întrunirea. Au vorbit Ana Pauker și lt. col. Cambrea, care au încercat să ne convingă de fap-

tul că această ședință poate constitui un eveniment important în viața noastră și a țării. Au ținut amândoi să înfiereze intervenția noastră armată în Rusia, socotindu-ne pe toți victime ale lui Antonescu și ni s-au dat garanții că putem să ne manifestăm opiniile fără nici un risc.

Imediat s-a ridicat căpitanul Scarlat, tot ofițer de stat major, ginerele generalului Ciupercă, susținând cu fermitate că noua, fiind militari, legile ne interzic să ne angajăm în acțiuni politice și că este o dezonoare să ne călcăm jurământul față de țară. După el s-a ridicat căpitanul (r) Vasile Laiu Grecu, avocat din Bacău, mutilat pe frontul din Moldova în 1917, voluntar în acest ultim război, în care pierduse un ochi. Și el a apărat aceeași teză, afirmând că noi am vrea să luptăm împotriva germanilor pentru eliberarea Ardealului, dar să fim repatriați și organizați în unități militare sub comandamentul armatei române.

A luat cuvântul apoi căpitanul Nicolae Popescu Tudor, care, de la început, a arătat că are tot respectul pentru „doamna" Ana Pauker, veche militantă comunistă, consecventă cu convingerile și lupta sa, dar nu poate înțelege prezența alături de dânsa a lt. col. Cambrea, ofițer care s-a bucurat de bune aprecieri în armata noastră, dar care a apucat pe un drum cu desăvârșire greșit, pe care vrea să-i abată și pe alții. „Noi nu putem urma calea aceasta, a spus N. Popescu Tudor, pentru că avem o credință, un ideal scump și o țară căreia i-am depus jurământul".

A amintit apoi de tendințele imperialiste ale Rusiei țariste, de Testamentul lui Petru cel Mare, de încercările vecinilor de la Răsărit de a trece de atâtea ori peste teritoriile noastre și de a le anexa. „Am luptat pentru libertatea poporului nostru în trecut și luptăm și astăzi, având conștiința că apărăm o cauză dreaptă, a spus el. Am păstrat și vom păstra convingerea nezdruncinată în izbânda noastră și suntem siguri că vom învinge".

Când N. Popescu Tudor a rostit „vom învinge", colonelul Samoilov s-a ridicat brusc din prezidiu, strigând în gura mare: „Ajunge, bandit fascist, că ați venit cu arma în mână să cuceriți pământ sovietic!" Căpitanul Popescu a fost imediat ridicat dintre noi și dus la Moscova, unde a fost judecat și condamnat la moarte; ulterior i-a fost comutată pedeapsa.

Prezidiul a pus la vot formarea și înscrierea noastră în divizie cu întrebarea: „Cine este pentru?" Din cei aproximativ 1 250 ofițeri români aflați pe acel stadion, nici unul n-a ridicat mâna. Ana Pauker, înfuriată de acest eșec, a intervenit amenințătoare: „Dacă nu veți înțelege semnificația prezentului imperativ istoric, vom trece cu tăvălugul istoriei peste cadavrele voastre".

A urmat o scurtă consfătuire în șoaptă a celor din prezidiu, după care unul dintre ei a spus: „Întrebarea a fost pusă greșit: *Cine este contra?*" De data aceasta au ridicat mâna numai 30-32 de ofițeri. I-am numărat, ținând și eu mâna sus.

După câteva zile am fost cu toți ridicați — împreună cu încă 20 de alți ofițeri denunțați de către copoii lagărului ca primejdioși — și trimiși în Urali, în lagărul de la Ela Buga, un orășel de pe valea râului Kama.

Aici i-am întâlnit pe ofițerii superiori ai mareșalului von Paulus, căzuți la Stalingrad.

Nu înseamnă că ofițerii rămași la Oranki i-au urmat toți pe Ana Pauker și pe Cambrea. Dimpotrivă, partea covârșitoare a lor a rămas statornică în credința față de țară și au dat dovadă de impresionante acte de rezistență și proteste împotriva deținerii lor abuzive în lagăr, peste termenele consfințite de legile internaționale.

De la Ela Buga am fost mutați într-un alt lagăr, lângă Kazan, unde am muncit într-o uzină metalurgică.

Am stat în prizonierat până în 1948, când am fost repatriat. Noi, cei care am fost pedepsiți în lagărele din Rusia Sovietică pentru că nu ne-am înrolat în Divizia „Tudor Vladimirescu", am rămas marcați de suferință pentru tot restul vieții. Ni s-a răpit dreptul de a fi repatriați la timp, după armistițiu, sau măcar după semnarea tratatului de pace, suportând ani de zile toate chinurile captivității.

Ne-am mistuit tinerețea în suferință, în foamete, în munci faraonice, copleșiți de nostalgii sfâșietoare. Nici o corespondență cu țara, cu familia, cu lumea civilizată, nici un semn de la Crucea Roșie română sau internațională.

Am cerut, în mod repetat, să fim repatriați și ajunși în țară să ne înrolăm în unități pe teritoriul patriei, în care să luptăm pentru eliberarea Ardealului, sub comanda regelui. Ni se răspundea stereotip: „Nu vrea să vă primească poporul român".

Într-o discuție cu Ana Pauker, în 1943, aceasta ne-a atras atenția să nu ne facem iluzii că englezii sau americanii ne vor lua sub aripa lor protectoare. „Tovarășul Stalin, spunea ea, nu va tolera așa ceva!"

Și așa a și fost. ■

A apărut și s-a pus în vânzare Primul Caiet Magazin istoric. **În paginile sale — ducumente și fotografii unicat privind cele din urmă zile ale mareșalului Ion Antonescu, „judecarea" și execuția sa.**

De la punctul de difuzare de la redacția noastră, puteți procura Caietul Magazin istoric nr. 1 — Ultimele zile ale mareșalului Ion Antonescu. **Prețul — 75 lei.**

Am primit, de asemenea, un nou stoc de exemplare din Magazin istoric, **nr. 1/1993, număr pe care mulți cititori ne-au scris că nu și l-au putut procura la vremea respectivă.**

19 august 1944

GENERALUL IACOBICI:

„Domnule mareşal, astăzi ţara e la marginea prăpastiei“

În istoriografia română din ultimele decenii s-a acordat suficientă atenţie acţiunilor interne de protest împotriva războiului purtat de România antonesciană, alături de Germania hitleristă, pe Frontul de Est, departe de interiorul U.R.S.S. (1941-1944). Mai cu seamă după ce, în iulie - august 1941, Ion Antonescu a decis trimiterea trupelor sale dincolo de Nistru, s-a pus serios în discuţie rostul prezenţei României în tabăra Axei, pentru ca, după dezastrul de la Stalingrad de la confluenţa anilor 1942-1943 să se fi abordat, cu deplin temei şi cu neliniştе nedisimulată, iminenţa eşecului în Răsărit. În context s-a acordat o atenţie, exagerată, credem noi, diverselor memorii ale intelectualilor prezentate în 1944 mareşalului Antonescu, îndeosebi celui din aprilie 1944, subscris de nu mai puţin de 66 de membri ai Academiei Române şi de iluştri profesori din învăţământul superior românesc (Magazin istoric, **nr 7/1984). Faptele sunt prea bine cunoscute pentru a mai reveni asupra lor. Tot astfel după cum avem cunoştinţă despre demersul** generalului Iosif Iacobici **(1884-1952): cererea prezentată la 17 ianuarie 1942 lui Ion Antonescu de a fi schimbat de la conducerea Marelui Stat Major, dat fiind dezacordul său în privinţa angajării de noi forţe române pe Frontul de Est în cadrul campaniei din 1942** (Magazin istoric, **nr. 2/1967). Reacţia mareşalului a fost, se ştie, violentă — destituirea generalului, în locu-i fiind numit Ilie Şteflea. Ceea ce nu se cunoaşte însă este un alt fapt şi anume că la 19 august 1944 generalul Iacobici s-a adresat personal mareşalului, aducându-i grave acuzaţii pentru modul în care organizase şi condusese războiul României, făcându-l, fără reţinere, responsabil de dezastru. O examinare atentă a documentului denotă că, în demonstraţia sa, generalul Iacobici dovedea suficientă luciditate, fără însă să se fi sustras unor resentimente lesne de înţeles. Reproducem, în anexă, textul** inedit **al scrisorii lui Iacobici, cu menţiunea că l-am descoperit în bogatul fond de documente al Bibliotecii Universităţii din Cluj ajuns, prin nu ştim ce întâmplare, în posesia trupelor sovietice care l-au capturat de la armatele germane şi l-au transmis în 1944 sau 1945 la Moscova, unde se află şi astăzi originalul** (Arhiva Specială, **Fond 495, opis 1, dosar 12, filele 1-2).**

Suntem mai mult decât siguri că scrisoarea generalului Iacobici nu a parvenit **mareşalului Antonescu. Ea a ajuns, potrivit menţiunii de pe plic, la Predeal, la 21 august 1944, după cum indică ştampila aplicată pe timbrul poştal. Potrivit uzanţei, plicul, fiind „confidenţial“ şi „urgent“ pe adresa Conducătorului Statului, după cum a specificat însuşi expeditorul, nu a mai fost cenzurat, lucru pe care-l confirmă menţiunile speciale ştampilate pe faţă ori pe verso, respectiv: „Oprit a se cenzura/ Bucureşti/ 6“ şi „Scutită de cenzură“. Când, cum precizam, la 21 august 1944 scrisoarea ajungea la Predeal, mareşalul era absorbit de evoluţia ostilităţilor pe frontul din Moldova. Revenit de acolo, la Bucureşti, în după-amiaza de 22 august 1944, cu siguranţă că, prins în cursa contra-cronometru a ultimelor 24 de ore ale guvernării sale, mareşalului nu i s-a mai prezentat mesajul lui Iacobici. Mai mult decât atât, faptul că mesajul respectiv a fost depistat în lotul de documente al Bibliotecii Universităţii din Cluj constituie un argument în sensul că scrisoarea lui Iacobici, trimisă la Predeal, a fost reţinută acolo, pentru următoarea vizită la vilă a mareşalului şi care, în condiţiile intervenite la 23 august 1944, nu a mai avut loc. Deducem că rândurile lui Iosif Iacobici n-au mai avut şansa de-a fi fost citite de mareşal.**

Gh. BUZATU

Domnului Mareşal
Antonescu
Confidenţial

19 august 1944

Iubite Domnule Mareşal,

De mai bine de doi ani v-am atras atenţiunea asupra felului cum vedeam că vor decurge evenimentele politice şi asupra consecinţelor nefaste pentru România, a modului cum am participat la războiul ruso-german, a declaraţiei de război către Statele Unite etc.

Spre regretul profund al nostru, evenimentele au urmat cursul lor, în sensul celor prevăzute de noi şi fără ca Dv. să fi tras vreo concluzie logică din toate aceste evenimente.

Aţi refuzat cu îndărătnicie orice sugestie, orice părere, luându-vă *singur* răspunderea actelor Dv. de guvernare şi aducând astăzi Ţara la marginea prăpastiei, cu armata distrusă la Stalingrad, [în] Crimeea, ...cu industria aproape complet distrusă, cu Capitala şi Petrolul în ruină!

Nu vă daţi seama că parti-

dul lui Hitler joacă la dezasperare cartea Germaniei, căci acest partid nu mai poate exista odată războiul terminat? Dv. vă agăţaţi ca un dezasperat nu de Germania ci de Hitler, adică de cei cari şi-au legat persoana lor de reuşita războiului lor. România însă *nu are ce căuta în această coaliţie a morţii!* Dv. personal nu puteţi angaja existenţa a milioane de oameni, a unei Ţări, într-o cestiune de ambiţie personală a Dv. şi a câtorva profitori şi generali din suita Dv.!

Dacă aţi consulta Ţara, astăzi, nu aţi ralia nici a milioana parte din voturi, cu toată laşitatea şi cunoscuta stare de abrutizare a cetăţeanului român, de care, de altfel, aţi profitat spre a lua puterea, fără nici un fel de drept, ci prin complicitatea străinilor ori a legionarilor pe care după puţin timp i-aţi apreciat... [conform originalului — *n.n.]*

Partea gravă este că am ajuns la capătul Calvarului! Dacă ruşii ocupă Muntenia, vor refuza a mai trata şi atunci *vom fi pierduţi din vina unică a Dv.!* Că vă veţi sinucide, nu răscumpără cu nimic crima ce veţi fi comis. *Bulgarii,* tot mai înţelepţi decât noi, s-au hotărât a începe tratative de pace, prin cererea Camerei Deputaţilor (Sobranie)! Nu aţi avut nici *curajul* de a rezolva impasul în care ne găseam, separându-ne de Germania, ceea ce v-ar fi reabilitat în mod considerabil! *Aţi făcut caz de cinste şi onoare: ceea ce faceţi este profund necinstit şi aţi abuzat de încrederea unui popor pe care l-aţi dus la pieirea totală spre a vă menaja o eventuală şansă de succes...* Gândiţi-vă mai bine la ceea ce aţi făptuit!

Singuri *ruşii vă pot fi rescunoscători,* căci aţi pregătit cum nu se poate mai bine starea de spirit, de demoralizare, indignare, mizerie (cei sinistraţi) care să primească comunismul ca ultima scăpare din nenorocirea provocată de Dv.

General Iacobici.

NU VĂ FACEŢI GRIJI

(Urmare din p. 24)

lor tratamente săvârşite împotriva ofiţerilor prizonieri, în timp ce, în cazul în speţă, nefiind vorba decât de simpli soldaţi...

Mărturisesc că atunci când am luat cuvântul în faţa celor 350 de cruci — majoritatea fără nume, conţinând simpla menţiune: „Aici odihneşte un soldat român, mort pentru ţara lui" — am simţit la început o asemenea sufocare, că îmi era pur şi simplu greu să exprim în cuvinte sentimentele de pietate către aceşti morţi şi de indignare împotriva călăilor lor; iar lacrimile de pe obrajii celor care mă înconjurau şi care îmi urmăreau discursul, traduceau în fapt propria-mi emoţie, care se răsfrânsese asupra lor.

Generalul Berthelot, care ne însoţea, ne-a condus, străbătând câmpurile de luptă de la 1870, până la Metz, al cărui guvernator era şi unde ne-a făcut onorurile unei intrări triumfale, cu torţe. Mai târziu, acest general francez, prieten al românilor, avea să fie numit guvernator militar al oraşului Strasbourg. Cetăţean de onoare al României, proprietar al unui castel şi al unei ferme dăruite de guvernul român în Banat, în inima unui sat care-i poartă acum numele şi unde copiii învaţă la şcoală limba franceză, fredonând în perioada culesului viilor refrene burgunde, bravul şi voluminosul general păstra un sentiment statornic, de afecţiune impresionantă la adresa României, astfel încât, în gara din Strasbourg se afla o inscripţie cu următorul conţinut: „Orice călător român care soseşte în acest oraş şi nu găseşte o cameră disponibilă la hotel, să ştie că are oricând la dispoziţie o cameră la reşedinţa guvernatorului militar". ■

Prezentare şi versiune românească
Andrei CĂPUŞAN

O OGLINDĂ A ISTORIEI

În ultima vreme, posterele ne iau cu asalt retina. Sunt pretutindeni. Ne informează sau ne convoacă, ne invită sau ne orientează. Într-un cuvânt, zidurile, vitrinele vorbesc, ne incită la dialog. Şi nu întâmplător, pentru că afişul a fost dintotdeauna o oglindă a vieţii, ceea ce exprimă şi titlul unei lucrări semnate de cunoscutul istoric francez Max Gallo *L'Affiche - miroir de l'histoire, miroir de la vie* (Afişul — oglindă a istoriei, oglindă a vieţii), apărută în editura Robert Laffont. Originile afişului — scrie Gallo — ar putea fi căutate în Egipt, în Roma antică, la Pompei, în blazoanele heraldice sau în stindardele profesiilor din evul mediu. Dar ar fi fals. Afiş înseamnă un anume raport între imagine şi text, desenul fiind preponderent, iar textul un soi de pleonasm. Şi, în acest sens, abia în Revoluţia franceză, cu cei 59 ani de după ea, până la revoluţiile din 1848, trebuie căutate veritabilele începuturi ale posterului.

Desigur că şi China secolului XIII, şi Germania sec. XVI, a Războiului ţărănesc şi a Reformei, şi Anglia Revoluţiei burgheze a sec. XVII, cu afişele sale politice şi caricaturile sale, şi Olanda din acelaşi veac, cu foiţele sale satirice, se înscriu ca locuri de geneză şi de tradiţie ale afişului. Dar abia climatul politic, tensiunea din Parisul revoluţionar, patima din acea perioadă în care o grupare se opunea alteia, în care noţiunile moralei de zi cu zi erau răsturnate — ele aveau să dea naştere posterului ce „spune adevărul" — cum menţionează Max Gallo —, posterului care prin limbajul lui crud, frust — şi tocmai de aceea expresiv — emoţionează.

Diferit de pictura de şevalet şi de grafică, dar aparţinând artelor plastice, afişul se adresează metaforic, emoţional spectatorului, fixându-i atenţia, transmiţându-i un mesaj-cheie. Nu întâmplător, în istoria afişului, Jules Chéret (1836-1932) şi Toulouse-Lautrec (1864-1901), nume marcante, sunt doi pictori, între care primul — asemuit cu Tiepolo sau Watteau, pentru esenţializarea imaginii — executa afişele direct pe piatra litografiată.

Pentru ei, afişele reprezentau un mod de a trăi, pentru noi un pretext de a ne aduce o epocă în amintire.

F.D.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

CINCI ANI ŞI DOUĂ LUNI ÎN PENITENCIARUL DIN SIGHET

CONSTANTIN C. GIURESCU

Profesorul Constantin C. Giurescu a fost arestat la locuinţa sa din strada Berzei 47, Bucureşti[1] în zorii zilei de sâmbătă 6 mai 1950, odată cu lotul foştilor demnitari.

În momentul arestării era cercetător ştiinţific la Institutul de istorie al Academiei R.P.R., transferat acolo în iulie 1948, după ce a fost suspendat de la Facultatea de istorie, unde a fost profesor timp de 22 de ani.

A fost transportat cu o dubă la închisoarea din Sighet, unde a ajuns duminică 7 mai către 6.30 seara. A stat în detenţie până la 5 iulie 1955, când i s-a comunicat „eliberarea", dar cu domiciliu obligatoriu în satul Măzăreni, raionul Brăila, sat constituit numai din bănăţeni deportaţi acolo încă din vara anului 1951. În noiembrie 1955, profesorul a primit „aprobarea" de a reveni în Bucureşti, la familia sa.

Plecarea din Măzăreni a avut loc pe 25 noiembrie.

„Aprobarea" Ministerului de interne fusese dată în urma intervenţiei d-rului Petru Groza (Magazin istoric, **nr.6/1992), preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale şi care fusese solicitat în acest sens de familia profesorului.**

În satul de deportaţi de la Măzăreni, la douăsprezece zile după comunicarea eliberării (17 iulie 1955), Constantin C. Giurescu a început redactarea însemnărilor sale despre detenţia sa la Sighet. Le-a încheiat, în formă prescurtată, la 12 noiembrie. Avea de gând să le extindă, după cum ar rezulta din numeroasele fapte lapidar consemnate în Addenda **(pp. 114-127). N-a mai continuat — după toate probabilităţile — deoarece a fost curând angajat colaborator extern la Institutul de istorie al Academiei R.P.R.**

În 1958 regimul comunist a procedat la noi arestări şi procese politice, odată cu „demascarea" în şedinţe publice, a unor intelectuali învinuiţi de felurite păcate şi abateri de la linia trasată de partid. Am discutat atunci în familie despre „însemnări" întrucât aflarea lor ar fi dus automat la condamnarea autorului la alţi ani de detenţie. Atunci Con-

[1] Casa, o vilă cu demisol, hochparter, etaj şi un pod mansardat, a fost construită de părinţii mei — Constantin C. Giurescu şi Maria Simona Giurescu (Mica, fiica lui Simion S. Mehedinţi şi a Mariei Mehedinţi) — în anii 1926-1929, cu credit de la Casa Corpului Didactic din Bucureşti. Noua construcţie a încorporat şi o parte din casa cumpărată de la bunicul meu, Constantin Giurescu, la începutul acestui secol.

Casa Giurescu a fost naţionalizată în aprilie 1950, deşi nu intra în nici un articol al legii naţionalizării imobilelor.

În decembrie 1973, apartamentul de la parterul vilei a fost redat în proprietatea profesorului Constantin C. Giurescu; celelalte părţi ale clădirii au rămas ale statului. Casa a fost dărâmată în august 1987, odată cu demolarea întregii zone cuprinsă între strada Berzei (la est), Ştirbei Vodă (sud), Calea Plevnei (vest) şi strada Virgiliu (nord), în cadrul „sistematizării urbane" ordonată de regimul comunist. „Sistematizarea" era menită să desfiinţeze locuinţele individuale (ale unei familii) şi să le înlocuiască prin colhozul urban al blocurilor tip.

În imagine: Constantin C. Giurescu (1901-1977) în faţa casei sale din str. Berzei 47, Bucureşti, la 16 iunie 1975 (foto Călin N. Creţu).

stantin C. Giurescu a încredințat manuscrisul unui bun prieten, fostul director de cabinet (din anii 1939-1940), avocatul Nicolae (Nicu) Ionescu Caracaleanu. În zilele rebeliunii legionare, 21-23 ianuarie 1941, avocatul Nicolae Caracaleanu împreună cu fratele său Grigore Ionescu au stat în casa din strada Berzei, împreună cu părinții mei, cu mai multe arme de vânătoare gata încărcate, în cazul când „rebelii" ar fi încercat să intre în casă.

„Manuscrisul Sighet" a fost îngropat de avocatul Nicolae (Nicu) Caracaleanu în grădina casei sale părintești, situată pe Calea Călărași, nu departe de intersecția cu strada Traian.

După moartea profesorului (13 noiembrie 1977), avocatul Caracaleanu mi-a adus înapoi manuscrisul, la cererea mea. În anii '80 am socotit că este preferabil să pun „însemnările" la adăpost. Ele se păstrează acum de profesorul Paul Michelson (Hutington College, Hutington, Indiana, Statele Unite ale Americii).

După sosirea mea și a familiei mele în Statele Unite (12 aprilie 1988), profesorul Paul Michelson mi-a trimis o copie xeroxată a manuscrisului, după care s-a pregătit și ediția de față.

Însemnările profesorului Constantin C. Giurescu sunt un document asupra penitenciarului Sighet, unde, în 1950-1955, au fost întemnițați peste una sută de fruntași ai vieții politice, religioase și culturale: „E un simplu testimoniu care urmează a fi folosit de istoricii viitorului" (p.2). El cuprinde cele văzute sau aflate direct de autor.

Partea întâi — Arestarea — **este înfățișată cronologic: „vizita" securității în strada Berzei nr. 47, popasul la Interne, drumul spre Sighet — singura descriere, după câte cunosc, a transportului acestui lot spre locul de detenție.**

Partea a doua — Penitenciarul din Sighet — **descrie feluritele componente și aspecte ale acestui mecanism de frângere a oamenilor — închisoarea comunistă; încarcerarea propriu-zisă; „adaptarea" la noul mediu; descrierea amănunțită a construcției, cu trei schițe de plan desenate de autor; personalul stabilimentului — director, subdirector, ofițeri de serviciu, gardieni, ofițeri de securitate; aspecte ale vieții cotidiene: „neagra" (o carceră în interiorul închisorii), curățenia spațiilor comune, „conferințele" ținute de cei închiși...**

Partea a treia, Addenda, **include o sumă de informații și detalii. Multe din ele redau, în câteva cuvinte, evoluții tragice.**

Din acest „testimoniu", câteva realități se cuvin a fi relevate.

„Sistemul [comunist — nota D.C.G.], în special în penitenciar, a fost bestial..." (p. 75).

Viața „cotidiană" era permanent dominată de suspiciune și teamă: „Neîncrederea tuturor în toți, spionajul tuturor contra tuturor, acestea erau principiile de bază în raporturile dintre cei ce alcătuiau personalul închisorii. O atmosferă de teroare nu numai în ceea ce privește pe deținuți, dar și pe gardieni. «Aici în pușcărie este cea mai mare nemernicie — mi-a spus, într-o seară, în ianuarie 1951, gardianul Gavrilă Pop din Vișeul de Sus, aducându-mi porția de lemne — că toți tremurăm, nu numai dumneavoastră, dar și noi»" (gardienii, p. 76). Teama și suspiciunea multiplicau, de fapt, realitatea lumii comuniste din exterior.

Ca pretutindeni, regula de bază interzicea orice comunicare între deținuți. Ea era contracarată de ingeniozitatea mereu înnoită a celor vizați.

Dinu C. GIURESCU

„Neagra".

La etajul I și al II-lea era câte o „neagră" (celula 39, ultima pe stânga, la etajul I; celula 69, la etajul al doilea).

Eu am stat de șapte ori singur[1] și o dată cu colegii din colectivul 18. Aici a răcit Cămărășescu; aici a stat Aurelian Bentoiu cu cătușele la mâini, în luna iunie 1955; aici a stat Mihalache *câteva luni*, cu tineta care se schimba numai o dată pe săptămână.

În 1953, după ameliorarea mâncării, s-a desființat „neagra". Totuși, în iunie 1955, a fost dus acolo Bentoiu.

Mai era și „sura": o cameră la etajul doi, care n-avea fereastră directă, ci o mică fereastră sus care da spre culoar, așa încât primea puțină lumină. Aici a stat închis Ilie Lazăr luni de zile. Avea o față emaciată, palidă, cu ochi care luceau ca la un bolnav cu temperatură mare. Se agăța de barele ferestruicii și ne întreba sau ne comunica știri.

Alte pedepse. În afară de „neagra", mai erau și alte pedepse: „broasca", „dropia", statul în genunchi, suprimarea mâncării sau reducerea ei la una sau mai multe mese. Apoi *bătaia* care s-a practicat adesea, în primii ani. Au fost

[1] *Magazin istoric* serie nouă a publicat un număr însemnat de mărturii privitoare la tragediile umane provocate de cruntul regim de teroare pus la cale de sistemul comunist în România, imediat după acapararea puterii. Întreg arsenalul de torturi fizice și morale, precum și aparatul de execuție au fost copii fidele ale „modelelor" impuse de ocupanții sovietici. Teroarea comunistă a lovit toate sferele existenței umane, urmărind lichidarea oricărei rezistențe. Țărani, muncitori, reprezentanți ai diferitelor culte, intelectuali și îndeosebi militari și foști demnitari din perioada interbelică au populat cu zecile de mii închisorile și lagărele organizate pe întreg cuprinsul țării. Între alte numeroase mărturii publicate în ultimii ani de *Magazin istoric* amintim pe cele referitoare la tratamentul administrat de comuniști unor istorici: Gheorghe Brătianu, Radu R. Rosetti, G.T. Kirileanu și I. Hudiță. Iată acum, în avanpremieră, câteva pagini din mărturia unui alt mare istoric român — Constantin C. Giurescu — despre calvarul închisorilor comuniste. Fragmentul a fost extras din lucrarea ce va apare în curând în Editura Fundației Culturale Române — *n.r.*

bătuți V. Slăvescu, Sever Dan, I. Lupaș, M. Romașcanu, A. Bentoiu, Victor Papacostea, C. Zamfirescu și mulți alții.

Comunicațiile și informațiile înlăuntrul închisorii.

N-aveam voie să citim nimic (nici cărți, nici reviste sau jurnale), nici o comunicație cu familia; n-am avut toc, creion și hârtie; nimic care să poată facilita contactul cu exteriorul sau cu codeținuții din Sighet.

Totuși, am putut stabili acest contact întâi cu codeținuții, apoi, prin unii din aceștia, chiar cu exteriorul.

Cu codeținuții am stabilit contactul prin fereastră sau prin ușă, în timpul plimbărilor din curte sau a lucrului și în timpul curățeniei pe săli. Cum procedam eu: legătura cu Cornățeanu, cu [Nicolae] Sibiceanu, Victor Papacostea, [Dumitru] Nistor, Aug. Filip, Zamfirescu etc., prin fereastră. Legătura prin ușă cu preoții, dimineața, l-a maturat, apoi la spălatul pe jos. Comunicările prin bilete lăsate în cenușa de la calorifer sau în bucătărie; eroarea făcută de Zamfirescu: la o percheziție s-au găsit asupra lui însemnări privind conversația cu o santinelă care le da — colectivului 17 — țigări și chiar jurnale; nenorocitul soldat a fost desigur greu pedepsit, poate chiar împușcat. Se pare că, după acest fapt, s-a produs înlocuirea „Mutului" cu „Tebeceul".

Comunicările prin zid constituiau mijlocul clasic de a conversa cu colegii din celulele vecine. Așa am vorbit vreme îndelungată cu Coriolan Băran care sta la 22. Am vorbit tot așa și cu Sibiceanu, care rămăsese în colectivul 17, în timp ce patru inși de acolo fuseseră mutați la 18. Sistemul era simplu: pentru prima literă a alfabetului, „a", o bătaie; pentru „b", două bătăi; pentru „c", trei bătăi și așa mai departe, litera „z" fiind exprimată prin 25 de bătăi. E lesne de înțeles cât dura însă în aceste condiții transmiterea unei propoziții de câteva cuvinte. De aceea, adoptasem și prescurtări. După fiecare cuvânt, două bătăi scurte; aveam apoi semnalul de apel: trei bătăi lungi și una scurtă (litera V în Morse; semnalul la Radio, în timpul războiului!), precum și semnalul de primejdie: trei bătăi surde, cu pumnul, în zid. Mai era un sistem de bătăi, dar nu l-am întrebuințat.

Comunicările aveau loc, de preferință, dimineața, după ce primeam știrile de la bucătari sau imediat după masa de la prânz, când supravegherea era ceva mai slabă. Deseori vorbeam și după raportul de seară, când iarăși gardienii nu mai aveau aceeași vigilență.

Curățenia.

Prilej de corvoadă și de umilință a deținuților. Sisteme diverse la spălatul sălilor și coridoarelor cu dale: „lună și bec"; „să iasă scântei" etc.

În fiecare dimineață se curățau closetele, unele din ele fiind pline de apă care trebuia mai întâi evacuată. În primele zile, n-am avut tinete în celule — noi monocelularii —, ci eram scoși de trei ori pe zi — dimineața, la prânz și seara — la closet, unde eram lăsați un minut sau două. Abia după două săptămâni am obținut o cutie goală de conserve și după alte vreo două săptămâni câte un hârdău sau „tinetă", de stejar.

Curățenia closetelor: cu mâinile prin urină, având drept cârpe, niște zdrențe imunde. Boca avea o adevărată plăcere sadică să ne pună să curățăm closetele.

Haznalele au fost curățite tot de noi. Dumitru Nistor a fost obligat să intre înăuntru și să scoată murdăria cu gălețile pe care apoi colegii lui de cameră le transportau mai departe; când a ieșit din hazna, era plin de murdărie de sus până jos. În ziua de Sf. Constantin 1954, am curățit din nou haznalele; se înfundau adeseori; de data aceasta, am făcut și eu parte din cei care transportau gălețile. A trebuit să vărsăm aceste găleți, cu toată opunerea și protestul nostru, în groapa de gunoi din curte, situată sub miradorul unde păzea santinela. Am atras atenția că în felul acesta se poate infecta locul și propaga, eventual vreo epidemie. Stupidul șef de secție din ziua aceea n-a vrut să înțeleagă și ne-a obligat să le vărsăm acolo. Peste câteva zile constatăm o mare îngrijorare în toată pușcăria; se vorbește de epidemie — febră tifoidă; doctorul lipsește timp de două luni și aflăm că ar fi o gravă epidemie de tifos prin regiune și chiar în restul țării. Spunem că am atras atenția șefului de secție că nu e bine să aruncăm acolo materiile fecale și că el nu a vrut să țină seamă totuși de spusele noastre. Șeful cred că a fost pedepsit; s-au luat măsuri drastice de curățenie și dezinfecție. ■

CLIO ANUNȚĂ

PRIMII ISRAELIȚI

În anul 1205 î.e.n., faraonul egiptean Merenptah pustiia ținutul Canaan. Doi ani mai târziu, analele egiptene înregistrau această victorie, oferindu-ne astfel probabil prima mențiune despre poporul lui Israel. Relatarea faptelor de arme ale lui Merenptah este înscrisă pe un monolit de granit de 2,3 m înălțime și 1 m lățime. Piatra a fost recuperată în 1896 din templul funerar al faraonului și este adăpostită la Muzeul din Cairo.

Într-un articol publicat în *Biblical Archaeology Review*, Frank Yurco, expert în vechile inscripții egiptene de la Chicago's Field Museum of Natural History, anunță că a descoperit reprezentări ale campaniei lui Merenptah sculptate în pietrele templului Karnak din Luxor. Dacă teoria lui Yurco se dovedește corectă, — aflăm din revista *Time* — aceste imagini devansează cu șase secole cele mai vechi reprezentări cunoscute ale israeliților.

Un fruntaş naţional-ţărănist depune mărturie în faţa istoriei

● Rectorul e hotărât să demisioneze, iar ministrul educaţiei se solidarizează ● O rezoluţie pripită nu poate sta în picioare ● „În intimitate", mareşalul nu mai vede posibilă o victorie germană ● Numai din jenă nu demisionez şi sunt hotărât să rămân alături de el ● Două „poveşti" deloc noi: dosarul şi interceptarea convorbirilor telefonice ● Un fel de sabia lui Damocles: lagărul ● Exact ca-n proverbul cu ţara arde şi baba...

IOAN HUDIŢĂ: PAGINI DE JURNAL

Să urmărim în continuare alte fragmente din Jurnalul lui I. Hudiţă fost secretar general adjunct al Partidului Naţional-Ţărănesc. Personajele întâlnite în aceste pagini au fost explicate în numărul trecut. Amintim că întreruperile din textul rezultat în urma selecţiei noastre au fost marcate prin trei puncte, iar acolo unde am introdus anumite cuvinte pentru o mai corectă înţelegere a frazei, le-am semnalat prin paranteze drepte.

1944

Vineri, 21 ianuar. La 9 trec pe la Rectorat şi văd pe Hulubei. Îi restitui adresa Preşedinţiei. El a vorbit, cu câteva minute înainte de sosirea mea, cu Rădulescu de la Preşedinţie şi l-a rugat să-i comunice lui Mihai Antonescu că ar vrea să-l vadă chiar în dimineaţa aceasta în legătură cu chestiunea mea. Aşteaptă acum răspunsul. „Cu cât mă gândesc mai mult la porcăria cu decretul, îmi spune Hulubei, cu atât îmi dau seama mai bine de dezordinea din capul lui Antonescu, afară dacă n-a urmărit prin refuzul de-a semna decretul să dovedească nemţilor că el n-are nici o legătură cu anglofilii, ba îi şi loveşte când are ocazie; însă în cazul acesta, înseamnă că situaţia lui faţă de ei e f. proastă, ca să fie nevoit să recurgă la aşa mijloace". Hulubei pare hotărât să demisioneze dacă mareşalul nu revine. În timp ce şedem de vorbă, i-a telefonat Rădulescu că-l poate vedea pe Ică mâine dimineaţă la 10, astăzi el fiind peste măsură de prins. La plecare, Hulubei m-a autorizat să-i spun lui Petrovici, dacă-l pot vedea astăzi, că el e hotărât să demisioneze pe chestiunea mea dacă mareşalul nu revine asupra hotărârii sale.

La 10.30 am ajuns la minister. Văd pe Capverde şi pe Drăgănescu. Ei îmi arată multă simpatie şi caută să mă convingă că mareşalul va reveni, mai ales dacă Petrovici şi Hulubei vor ameninţa cu demisia faţă de încălcarea autonomiei universitare. Vine Mihăilescu, secretarul general, care a intrat în acest timp în cabinetul lui Drăgănescu, însoţit de Şerban, e sigur că Petrovici nu poate „înghiţi o astfel de ofensă". „Dacă Petrovici îi vorbeşte cu fermitate, zice Şerban, sunt sigur că mareşalul va ceda, chit că după ce-i semnează decretul, îl trimite în lagăr pe amicul nostru".

Pe la 11.30 intru la Petrovici, la care stau o oră încheiată. Îl găsesc cam abătut şi îngrijorat. Nu ştie cum să-şi explice atitudinea mareşalului faţă de mine, „tocmai acum când anglofilii încep a fi la preţ", zice el. „Poate tocmai pentru aceasta a procedat aşa, l-am întrerupt eu, pentru a dovedi nemţilor că el n-are nici o consideraţie faţă de noi şi ne loveşte când poate". „Ştii că la această ex-

plicație nu m-am gândit, mi-a răspuns el râzând; n-ar fi exclus să ai dreptate". După această introducere am intrat în fondul chestiunii, punându-l în curent cu cele hotărâte ieri seară cu Hulubei, care e hotărât să apere autonomia universitară, demisionând, la nevoie, din Rectorat. I-am spus că mâine dimineață, la ora 10, Hulubei va vedea pe Ică pentru a-i explica situația și-a căuta o soluție echitabilă, ca să se evite un proces și demisia lui. „Îmi pare f. bine de ceea ce-mi spui, mi-a răspuns Petrovici, pentru că dacă și Hulubei este dispus să fie ferm în această chestiune, atunci sper să-l convingem pe mareșal să revie asupra hotărârii sale; de altfel, chiar în dimineața aceasta, eu aveam de gând să răspund în scris că numirea d-tale este perfect legală și că ministerul se expune la un proces pe care nu-l poate câștiga. Voiam să-i arăt și eu mareșalului că autonomia universitară este încălcată grav, lucru care mă pune și pe mine personal într-o situație delicată". În continuare, Petrovici găsește soluția adoptată de Hulubei ca cea mai potrivită; va căuta și el să vorbească cu Ică și cu mareșalul și mă roagă să fac și eu același lucru, cerându-le audiență. El va trimite totuși, până la prânz, un răspuns scris Președinției, în sensul celor vorbite. M-a rugat să trec mâine la prânz pe la el să-l pun în curent cu ceea ce va aranja Hulubei cu Ică...

Sâmbătă, 22 ianuar. La ora 11 mă duc la Rectorat să văd ce-a făcut Hulubei la Ică. Au venit și Gr. Popa, Tudor Ionescu și C. Bordeianu, curioși și ei să afle rezultatul întrevederii. Hulubei a sosit la 11.20. De cum a intrat pe ușă, am înțeles după fața lui zâmbitoare, că s-a întors cu rezultat bun. Ică i-a recunoscut fără înconjur că rezoluția mareșalului „a fost pripită și că nu poate sta în picioare, fiind cu totul ilegală". „Așa procedează mareșalul în multe ocazii, i-a spus Ică; ia hotărâri pripite pe care le regretă a doua zi". El i-a promis lui Hulubei că va discuta chestiunea cu el când îl va găsi „într-un moment liniștit" și că până atunci să nu se întreprindă nici o acțiune care ar complica situația. „Spune lui Hudiță să treacă pe la mine ca să aranjez cu el o audiență la mareșal; în felul acesta vom rezolva problema decretului fără zgomot".

Ne-a bucurat pe toți acest rezultat, îndeosebi pe mine, cel interesat în cauză. I-am pus în curent cu cele discutate ieri cu Petrovici și cu răspunsul scris pe care el l-a trimis Președinției în chestiunea mea. Suntem cu toții de acord că soluția la care s-a ajuns este cea mai bună.

I-am lăsat să continue discuția, iar eu m-am dus la minister să văd pe Petrovici. M-a primit imediat și s-a bucurat mult de cele aranjate de Hulubei cu Ică. „În fond, zice Petrovici, rezoluția mareșalului îți face un mare serviciu, în modul cum este motivată, ridicându-ți f.mult acțiunile față de anglo-americani și chiar față de unii membri de partid cari s-au expus mai puțin ca d-ta, în anii din urmă". „Aș fi preferat să rămân fără acest avantaj, i-am răspuns eu, și să văd terminată, odată, titularizarea mea".

Am trecut la politică. „Încep să cred și eu că nemții vor pierde războiul, mi-a spus Petrovici, și că o pace separată, anglo-germană, în care mai speră încă mareșalul, e de domeniul fanteziei; îți mărturisesc sincer că numai din jenă față de mareșal nu demisionez din guvern; nu vreau să mai dau ocazie prietenilor mei să mă acuze de oportunism politic și de aceea sunt hotărât să rămân mai departe alături de el, orice s-ar întâmpla; sper că și el se va convinge să facă desprinderea de nemți pentru a scăpa de-o ocupație bolșevică, căci altfel suntem pierduți; nu-mi mai fac nici o iluzie asupra situației militare de pe front; am de gând să-i vorbesc limpede mareșalului, la prima ocazie când îl voi vedea, și să-l asigur totodată că voi rămâne alături de el până la urmă, orice s-ar întâmpla". La plecare, m-a rugat să păstrez numai pentru mine tot ce mi-a mărturisit. M-a rugat să-l țin în curent cu ceea ce voi aranja cu Ică și cu mareșalul când îi voi vedea...

Seara la 7.30, masă la profesorul Lupu, cu d-rul Lupu, cu fratele său Costache și cu Malaxa. Am fost fără Milica. Problema militară a fost discutată toată seara, toți fiind de acord că ea este disperată pentru nemți. Malaxa spune că și mareșalul „în intimitate" nu mai vede posibilă o victorie germană, afară de cazul unei înțelegeri cu Anglia, lucru care pare din ce în ce mai puțin posibil. La întrebarea lui Lupu, de ce nu are curajul să se desprindă de nemți, dacă vede și el că vor fi înfrânți, Malaxa a răspuns dându-ne câteva informații interesante. Rămâne însă de văzut dacă ele sunt și exacte, lucru f.greu de verificat. El a vorbit cu câțiva militari din anturajul intim al mareșalului, cari cunosc f. bine ce gândește el, părerile lui despre nemți și despre posibilitățile lor de a mai continua războiul și îndoielile lui în ce privește sfârșitul „acestor lupte gigantice" de pe frontul rus; Malaxa n-a voit să dea numele acestor militari, cărora le-a promis discreție absolută. După părerea acestor militari, Antonescu recunoaște că „nemții sunt f. obosiți, demoralizați și aproape în imposibilitate de-a mai face față unui nou front, cu anglo-americanii, dacă aceștia vor debarca undeva în Europa occidentală". Antonescu este în curent apoi cu proporțiile crizei economice din Germania și din țările ocupate de ea; se așteaptă în orice moment la tulburări grave în Germania și e sigur că în momentul debarcării anglo-americane, toate țările ocupate de nemți se vor răscula în contra lor. „Și totuși, spun acești militari, Antonescu nu poate risca o despărțire de nemți pentru că ea ar provoca o baie de sânge în România". Mai întâi, țara e

plină de nemți cari dispun de trupe puternice în toată Valea Prahovei și-n jurul Capitalei; aceștia au la dispoziția lor toată mișcarea legionară, cu care au legături strânse, gata să provoace război civil, cu partizanîi anglo-americanilor. Nemții au la dispoziția lor toată armata bulgară, precum și numeroase trupe ungurești, gata să invadeze țara, la primul lor semnal. „Chiar dacă ar vrea, spun acești militari, Antonescu nu poate face această desprindere, care s-ar termina cu o baie de sânge și cu prăbușirea frontierelor noastre".

După cum povestește, înțeleg că și Malaxa este de aceeași părere. Lupu, eu și soția profesorului Lupu suntem de părere că, indiferent de riscurile la care am fi expuși, e cu mult mai bine pentru țară să fim ocupați de nemți, deși lucrul acesta nu e tocmai atât de sigur, decât să ne găsească victoria Aliaților alături de Hitler. Malaxa crede că războiul va mai ține cel puțin un an, întrucât armata germană e încă puternică, în timp ce anglo-americanii nu sunt pregătiți suficient, în afară de aviație, unde sunt cu totul superiori, de-un an aproape. Se pune chestiunea evacuării populației și administrației din Bucovina și Moldova; toți găsesc măsura lui Antonescu drept o mare greșeală. Lupu e sigur că va reveni, întrucât „este absurdă și irealizabilă". El mă roagă să-i pregătesc un memoriu pentru Antonescu în acest sens, căci este hotărât să-l vadă și să-l convingă să renunțe...

Marți, 25 ianuar. Pe la 9 dimineața îmi telefonează Hulubei că Ică lipsește din Capitală azi și mâine, așă că nu-l voi putea vedea înainte de joi. El e de părere să nu-l aștept și să cer audiență mareșalului, ceea ce și fac, telefonând colonelului Zaharia, șeful său de cabinet. Îmi va comunica ziua când mă va primi...

Miercuri, 26 ianuar. După ora de curs, trec pe la 10.30 la Hulubei să văd dacă mai știe ceva în chestiunea mea.

I. Hudiță (în centrul imaginii), împreună cu Iuliu Maniu (primul din stânga) și dr. N. Lupu (ultimul din dreapta)

I-a telefonat lui Petrovici, anunțându-l că și el a răspuns în scris Președinției că în chestiunea mea este călcată legea autonomiei universitare și că el rămâne ferm pe această poziție. L-am informat că am cerut deja audiență mareșalului, lucru cu care el este perfect de acord. Hulubei e sigur că Antonescu va reveni și va semna decretul, dar se teme că voi fi trimis în lagăr. I-am spus că sunt pregătit sufletește și pentru această lovitură și că am deja valiza pregătită. „Cum rușii se află la câțiva kilometri de Cernăuți, îmi spune Hulubei, e posibil ca mareșalul să renunțe la lagăr, iar dacă totuși te va trimite, ai toate șansele să nu stai prea mult în el". Cam așa gândesc și eu.

Pe la ora două p.m. îmi telefonează Rădulescu de la Președinție să trec pe la el, la ora 6, pentru a-mi face o comunicare. Nu-mi precizează despre ce este vorba și nici eu nu-l întreb. În orice caz, ceva bun nu poate fi. Mă duc la el destul de îngrijorat, spunând Milicăi, la plecare, să vadă ce-mi lipsește din geamantanul pentru lagăr.

Rădulescu m-a primit cu multă căldură și înțelegere, ceea ce m-a liniștit, de la început, dându-mi seama că nu e vorba de trimiterea în lagăr. Foarte politicos și destul de jenat el mi-a explicat pentru ce m-a chemat, spunându-mi de la început că „el personal găsește ilegală rezoluția mareșalului de a nu-mi semna decretul, întrucât învățământul și politica sunt două domenii cu totul deosebite". El e convins că mareșalul va reveni „după ce i se vor da explicațiile necesare" și că el personal va căuta să lămurească, în calitatea lui de jurist, atât pe Ică cât și pe mareșal că „e dreptul meu de a mi se semna decretul. Dacă dl. mareșal, pentru motive care-l privesc, a continuat Rădulescu, va găsi necesar

să vă sancţioneze pentru politica pe care o faceţi, are la dispoziţie alte mijloace, legale; aşa văd eu situaţia şi constat că tot aşa judecă şi Universitatea şi Ministerul învăţământului".

După această introducere, Rădulescu mi-a citit rezoluţia pe care mareşalul a pus-o, în dimineaţa aceasta, pe cererea mea de audienţă, prezentată lui de colonelul Zaharia. Eu îi spusesem colonelului Zaharia, la telefon, că cer audienţă mareşalului pentru a-i explica faptul că asemănarea care se face de el între politica mea şi cea a legionarilor rebeli este o jignire pentru mine. La acest punct face el aluzie în noua sa rezoluţie. Rădulescu mi-a citit-o în întregime, dându-mi şi o copie după ea, bătută la maşină.

Iată textul ei:

„Dl. Hudiţă îmi cere audienţă pentru a dovedi că este calomniat. Să-şi citească dosarul şi atunci va vedea că dacă e calomniat, domnia sa este autorul propriilor sale calomnii".

Rădulescu mă anunţă că Siguranţa Generală a alcătuit pentru mareşal un dosar de peste 400 de pagini, din interceptările mele telefonice, pe ultimii doi ani. „Drept răspuns la intervenţia lui Hulubei şi a lui Petrovici, îmi spune Rădulescu, dl. mareşal a dispus să se trimită câte un exemplar din acest dosar, Universităţii şi Ministerului educaţiei naţionale, drept justificare a hotărârii d-sale de a nu vă semna decretul". Rădulescu recunoaşte cu destul curaj că „acest dosar este cu totul neserios şi că nu conţine nici un fapt concludent pentru trimiterea mea în judecată". El speră să poată aranja lucrurile şi mă sfătuieşte să perseverez în cererea de audienţă la mareşal, după ce voi lua cunoştinţă de conţinutul dosarului. El e de părere să văd neapărat şi pe Ică, de îndată ce va veni la minister. Va vorbi el să fiu primit chiar săptămâna aceasta. I-am mulţumit pentru căldura cu care m-a primit şi pentru spiritul lui de înţelegere. „E de datoria mea, în funcţiunea pe care o ocup, de secretar general, să veghez pentru a nu se face greşeli", mi-a răspuns el. Conducându-mă până la uşă, mi-a spus la despărţire că de îndată ce se va termina „cu bine chestiunea mea" ar fi bucuros să discute cu mine „politica externă a ţării noastre". I-am răspuns că-i stau la dispoziţie oricând, cu plăcere. M-am întors acasă complet liniştit, spre marea bucurie a Milicăi şi a fetelor care se temeau să nu fiu trimis în lagăr chiar în noaptea aceasta.

Am ascultat apoi radio. Pe frontul rus, nemţii sunt ame-

RESTITUIRI: IOAN HUDIŢĂ

Considerând că, atât opera, cât şi istoricul aparţin culturii româneşti, avem obligaţia morală de a scrie adevărul despre această personalitate ştiinţifică ce a reprezentat cu cinste cultura noastră atât în ţară cât şi în străinătate. Este de fapt un act de responsabilitate civică, de dreptate şi demnitate ştiinţifică.

Nu îmi propun să prezint aici o biografie a istoricului şi omului politic I. Hudiţă, voi puncta doar câteva aspecte legate de pregătirea viitorului om de ştiinţă, semnificative însă pentru stabilirea mai exactă a dimensiunilor acestei personalităţi.

Astfel, se ştie că în 1920, după susţinerea examenului de capacitate, pe care l-a trecut cu succes, clasificându-se primul cu distincţie la disciplinele istorie şi drept, a câştigat „prin concurs o bursă pentru Franţa". Cu sprijinul mai multor protectori — G.T. Kirileanu, P.P. Negulescu, prinţul Barbu Ştirbei şi soţia acestuia din urmă, Nadeja Ştirbei, I. Hudiţă a depăşit greutăţile financiare şi în vara 1921 a plecat în Franţa, unde, în toamnă, după ce participase la cursurile de perfecţionare în limba franceză organizate la Sorbona, a început „pregătirea lucrărilor de seminar în calitate de bursier".

Încă din primul an de studii, G.T. Kirileanu (prieten cu tatăl lui I. Hudiţă), Socrat Lalu (prof. universitar la Bucureşti, cu două doctorate în Franţa), Petre Lalu (ataşat comercial la Paris) şi G. Vâlsan s-au preocupat de introducerea tânărului doctorand (fără ştiinţa acestuia) în viaţa spirituală a marii metropole. Astfel, prin intermediul celor amintiţi, I. Hudiţă a făcut cunoştinţă cu fraţii Monod, P. Valery, E. Lavise, Em. de Martonne ş.a., unii dintre ei profesori la Sorbona şi la Collége de France. În 1922, la insistenţele lui G.T. Kirileanu, I-a vizitat pe academicianul G. Vâlsan, internat atunci la Hopital de Vaugirard din Paris, cu care prilej I-a cunoscut pe Em. de Martonne-savantul geograf francez, prieten atât de apropiat al poporului român şi al multor oameni de cultură din ţara noastră: Sextil Puşcariu, V. Bogrea, I. Lupaş, Bogdan-Duică, Al. Lapedatu, P.P. Panaitescu ş.a. Dar poate că e interesant să reproducem aici câteva rânduri dintr-o scrisoare a lui G. Vâlsan, din 5 martie 1922 către G.T. Kirileanu: „În urma scrisorilor d-tale am primit aici [Hopital de Vaugirard — n.n.] vizitele lui Hudiţă... Grăsuţ, alb şi roz, cu o frumoasă blană de astrahan la gât..., pare un băiat cuminte, care-şi vede de treabă. N-am avut prilejul să-l pătrund. S-a nimerit că de două ori a venit când era dl. de Martonne, ceea ce l-a impresionat mult". De fapt, în anii ce-au urmat, cunoscându-se mai bine, I. Hudiţă a legat strânse prietenii cu cei doi.

Am insistat asupra acestui moment pentru că l-am considerat definitoriu pentru formaţia şi afirmarea lui I. Hudiţă ca om de ştiinţă. Dar aceste rânduri s-au dorit şi un fel de prefaţă la cele câteva scrisori pe care le reproduc în continuare şi care, sunt sigur, proiectează, peste ani, noi lumini necesare momentului de restaurare a valorilor autentice ale trecutului nostru cultural, brutal epurate de regimul totalitar comunist din patrimoniul naţional vreme de aproape o jumătate de deceniu. Sunt scrisori semnate de G.T. Kirileanu şi membri ai familiei istoricului I. Hudiţă şi care ne-au fost puse la dispoziţie cu deosebită amabilitate de domnii Decebal şi Todică Kirileanu, din Piatra Neamţ, nepoţii lui G.T. Kirileanu.

C. PRANGATI

nințați de-o catastrofă. Leningradul este ca și eliberat. O întreagă armată germană este încercuită în acest sector, iar în regiunea [de] la sud de Ilmen, rușii sunt pe punctul să intre în țările baltice. Luptele continuă cu aceeași violență pe restul frontului până jos în Crimeea și la Kerci. În aceste condițiuni nu cred să fiu trimis în lagăr ca anglofil, spun eu alor mei care ascultă și ei aceste știri. „Poate tocmai pentru aceasta ai putea fi trimis, îmi răspunde Milica, pentru ca Antonescu să dovedească încrederea lui oarbă în victoria nemților". În fond, nu este exclus așa ceva, dată fiind logica lui cu totul neobișnuită!...

Joi, 27 ianuar. După ora de curs, am ședință la Economatul Universității, cu Bădărău, T. Ionescu și Zaharescu. Mai bine s-ar desființa, căci tot nu servește pe nimeni! Trec săptămâni întregi fără să poată distribui nimic. Nu există zahăr, ulei, făină de grâu sau mălai, nimic. De cafea am uitat și cum arată. Ținem ședința numai de formă, ca să constatăm printr-un proces verbal inutilitatea acestui economat. Mă duc cu Ionescu T. la Hulubei să-i prezentăm o copie de pe acest proces verbal. E sătul și el de câte demersuri a făcut la Ministerul aprovizionării, în zadar.

În timp ce discutam situația economatului, a intrat lanul, secretarul general al Universității, cu adresa Președinției și cu dosarul conversațiilor mele telefonice, despre care-mi vorbise ieri Rădulescu. Din adresă reiese că un dosar asemănător a fost trimis, tot azi, și Ministerului educației.

Înainte de a ne uita în dosar, eu le-am povestit discuția de ieri seară cu Rădulescu și le-am citit rezoluția lui Antonescu, pusă pe cererea mea de audiență. Neputându-ne face o idee precisă despre conținutul dosarului, fără o lectură serioasă, ne înțelegem să-l iau acasă pentru a-l studia serios, în vederea unui memoriu către Antonescu. Ne vom vedea mâine dimineață la 11. „Indiferent de ce conține acest dosar, zice Hulubei, fiind vorba de politică, nu înțeleg ce rost are să fie trimis Universității, care nu are nici o cădere să se amestece în astfel de chestiuni". Ionescu T. și cu mine suntem de aceeași părere. După mine, procedând astfel, Antonescu vrea să dovedească Universității, ca și Ministerului învățământului, că el a avut motive serioase atunci când a călcat legea autonomiei universitare; greșeala lui constă din aceea că el confundă politica cu învățământul. De la ora două

I

București, 12 ianuarie 1956

Dragul nostru Moș Ghiță,

În seara de 21 decembrie 1955, la ora 10, a venit Tata, mult așteptatul și iubitul nostru Tată. Mă grăbesc să vă anunț pentru că știu ce mult o să vă bucurați și Dumneavoastră.

Noi plutim de mulțumire!! E slab, dar sănătos, vesel și fericit să se afle printre noi, după opt Crăciunuri petrecute singur. Dan [Berindei - n.n.] vă trimite trei reviste și se scuză că nu vă scrie, dar are de predat o lucrare - „Aspecte ale problemei agrare la începutul domniei lui Cuza".

Vă urăm din inimă, un mare an sănătos și îmbelșugat.

Cu cele mai frumoase gânduri,

Ioana

II

Câmpulung Muscel, 23 iulie 1956

Dragul nostru Moș Ghiță,

...Nu știu dacă ați aflat că Tata și cu ceilalți profesori, în aceeași situație cu el, au intrat la Institutul de istorie în calitate de colaboratori externi. Când am plecat din București, erau două luni (la 3 iulie) de când nu-și luaseră banii, fondul fiind epuizat. Cred că s-a rezolvat favorabil, căci Andrei Oțetea, noul director al Institutului, se zbătea să le scoată banii. Se pare că era destul de plictisit că tocmai când a venit el director s-a oprit și achitarea colaboratorilor.

Adevărul e că sunt mulți și bani puțini. Pentru ultimele două trimestre fondul s-a aprobat, urmează să rezolve banii pe trecut, pentru care ei au lucrat. Mama e mult mai bine și refăcută de când a sosit Tata. El se simte bine, e dornic de lume căci 8 ani n-a vorbit cu nimeni. La sosire nu prea putea să meargă cum trebuie, tot din lipsa de exercițiu. Acum e complet restabilit. De când a venit, își lucrează împreună cu mama dinții, la Facultatea de stomatologie. Amândoi și-au pierdut o groază de dinți și măsele în timpul arestului.

Eu am rezistat mai bine. Nașterea Ruxandrei m-a dezechilibrat puțin, dar sunt aproape refăcută. Totuși, pe cât de bine mă simțeam anul trecut la Piatra, pe atât de prost îmi merge anul acesta aici...

Dragă Moș Ghiță, noi toți te îmbrățișăm cu multă căldură, și-ți urăm din toată inima multă sănătate.

Ioana

III

București, 20 martie 1957

Mult stimate domnule Kirileanu,

„Mai binele e dușmanul binelui", zice un vechi aforism francez. El mi se aplică mie perfect. Sperând mereu că voi putea face un drum la Piatra și vom putea astfel sta de vorbă pe îndelete, am tot amânat așezarea pe hârtie a atâtor lucruri câte s-au întâmplat în ultimii 12 ani! Nici acum n-am pierdut speranța să putem trage o fugă la vară, pe la Piatra, Tg. Neamț, Bogdănești, unde n-am fost încă de la întoarcerea mea de la pensionat!

Aflu de la dl. Voitinovici că mata împlinești mâine 85 de ani și că el vine la Piatra să vă vadă. Vă trimit deci prin

după masă și până la ora trei din ziuă am citit dosarul din scoarță în scoarță, luând note în vederea memoriului de trimis lui Antonescu. Dosarul a fost trimis Președinției, însoțit, desigur, de un raport al lui Eugen Cristescu, șeful Siguranței; el nu figurează în dosarul de față. Regret că nu-l cunosc, întrucât din el aș fi putut vedea care sunt acuzațiile principale care mi se aduc și pe ce se bazează ele. Aceste acuzații trebuie să le reconstitui eu din lectura dosarului. Pe măsură ce-l citesc, mă conving tot mai mult de lipsa totală de seriozitate a lui Cristescu, care nu face altceva decât să sublinieze cu creionul roș diferite nume de persoane care figurează în conversațiile mele telefonice. Cele care i se par lui suspecte, sunt subliniate mai apăsat, uneori cu două linii, însoțite pe margine de mari semne de întrebare și mirare. De aceste sublinieri speciale, cu semne de întrebare pe marginea foaiei, se bucură trei categorii de persoane: 1. legionarii: Eugen Chirnoagă, P.P. Panaitescu, Nichifor Crainic, d-rul Florescu, C. Damian, Gh. Mănescu, I. Igiroșeanu; 2. comuniștii: Constantinescu-Iași, L. Pătrășcanu, frații Mihăileanu și Gh. Maurer; 3. militarii: gl. Negrei, gl. Șova, gl. Dragalina, gl. H. Cihosky, gl. Ștefan Ionescu, gl. Sichitiu. Mai este subliniat numele lui Ralea, de vreo trei ori. Bineînțeles, sunt la fel de subliniate numele prietenilor mei politici, îndeosebi Maniu, Lupu, Mihalache, Mihai Popovici, Ghiță Pop etc., etc. În tot dosarul nu există un singur fapt care m-ar putea jena sau care ar putea constitui vreo acuzație la adresa mea. Singurele lucruri care ar putea constitui un motiv de supărare sunt aprecierile care le fac uneori, în conversațiile mele telefonice, despre mersul războiului și despre posibilitățile de care dispun beligeranții. Reiese clar din ele că nu cred în victoria nemților și găsesc greșită și plină de primejdii alianța noastră cu ei. Acest lucru însă nu constituie un secret pentru Antonescu, cu care am vorbit de mai multe ori și care cunoaște perfect punctul meu de vedere și al Partidului Național-Țărănesc în această chestiune. Noi ducem lupta pe față și nu conspirăm. Nu văd deci ce l-ar fi putut supăra din aprecierile care le fac asupra evenimentelor externe, în cursul conversațiilor mele telefonice care și așa sunt f. scurte, mie neplăcându-mi să vorbesc la telefon despre astfel de lucruri.

Când am citit ultima pa-

dânsul aceste rânduri. Un număr așa frumos de ani constituie cel mai perfect mijloc de control al disciplinei morale sub care mata ți-ai depănat viața. Nu e de-ajuns sa ai o bună ereditate, meritul părinților, meritul străbunilor; depinde mult și de tine personal, să știi cum să-ți conduci viața ca să poată dura acești frumoși ani: muncă, echilibru, disciplină, sobrietate, adică, într-un cuvânt: înțelepciune. Moș Ghiță Kirileanu dovedește astfel că a fost și este și va rămâne mai departe un înțelept. Constatarea acestui fapt ne umple sufletele de bucurie, al meu și-al celor din jur: soție, fiice, gineri. Toți vă trimitem în scris cele mai frumoase urări de ziua nașterii, până vom avea bucuria să vi le explicăm și verbal, la vară.

Noi o ducem, să zicem, bine. După ce am tânjit atât de mult după libertate, astăzi când o avem, în lumina ei, celelalte lucruri de care depinde viața, mi se par mici, de puțină importanță; dacă reușești să te mulțumești cu puțin în viață, ai pus mâna pe secretul fericirii omului. Am devenit și eu astfel, în ultimii ani, un înțelept, un fericit. Eu am terminat, la Institutul de istorie, unde lucrez de un an de zile lucrarea: „Lovitura de stat a lui Cuza din 2/14 mai 1864". În momentul de față se bate manuscrisul la mașină.

Soția, fiicele, ginerii și cu mine vă urăm încă o dată sănătate cu ani mulți și bucurie.

Cu cea mai adâncă afecțiune,

I. Hudiță

IV

Piatra Neamț, 22 martie 1957

Lui I. Hudiță

Sub greutatea vârstei octogenare și a celor ce-am suferit în ultimii ani, simt cum mă cufund spre neant. De aceea rămân în urmă cu răspunsul la scrisorile care stau teanc lângă patul în care zac, fiind în neputință de a-mi îndeplini datoriile față de vechii și bunii prieteni.

Așa se face că n-am putut răspunde la timp Ioanei și soțului său [Dan Berindei – n.n.]. Și de aceea nu-ți pot scrie nici d-tale decât aceste puține cuvinte, mulțumindu-ți pentru bunele urări la împlinirea celor 85 de ani.

Dorind întregii familii sănătate și urări de bine, bucurându-mă de vestea că veți veni la vară în părțile noastre,

Până atunci frățești îmbrățișări,

G.T. Kirileanu

V

București, 29 mai 1960

Mult stimate domnule Kirileanu

În ultimul timp am avut vești mai multe despre d-voastră de la dl. Strempel. Îmi pare bine că ultimele știri despre sănătatea d-voastră sunt mai bune. Cu venirea verii sper că ele vor fi complet bune.

Eu n-am putut veni să vă văd. Nici azi, după nouă luni, chestiunea cu pensia nu s-a rezolvat. Săptămâna trecută, comisia națională ce m-a audiat de trei ori, mi-a respins-o. Mai am deschisă calea contestației la Comisia centrală, însă și aceasta înseamnă așteptare și ter-

ginã, am respirat ușurat. Nimic din aceste 400 de pagini nu mă poate jena. M-a cuprins un sentiment de compătimire sinceră față de Antonescu, care a putut fi prostit cu astfel de fleacuri, căci de Cristescu am prea proaste păreri despre capacitatea lui, ca să mă mai mir. Mă întreb însă, cu durere, cum de-a putut Antonescu găsi timp să citească un astfel de dosar ridicol, ba să mai scrie și rezoluții atât de jenante. Rușii se apropie de Nistru, iar el găsește timp să se ocupe de astfel de fleacuri. Păcat de el, căci altfel Antonescu nu e lipsit de calități. Mă decid să renunț la memoriu întrucât fleacurile din dosar nu merită să mă ocup de ele. Voi căuta să-i explic mareșalului, la audiență, câteva din ele pentru a-și da seama de valoarea lui Cristescu.

Vineri, 28 ianuar. Telefonez lui Lupu, la 8.30, să treacă un moment pe la noi pentru a-i arăta ceva. Vine pe la 9.30, cu mașina lui Costache. Îl pun în curent cu chestiunea

Soții Hudiță din nou acasă (7 ianuarie 1956)

decretului meu și refuzul mareșalului de a-l semna. Până azi n-am vorbit cu nici unul dintre prietenii mei politici și nici cu Maniu despre acest lucru. I-am arătat dosarul, citindu-i câteva din sublinierile lui Cristescu pe care le găsește și el „mai mult decât stupide". Îi citesc apoi cele două rezoluții ale mareșalului. „E țăcănit de-al binelea, zice Lupu, ca să se ocupe de astfel de nimicuri, în aceste împrejurări tragice pentru biata noastră țară; în realitate, Antonescu îți face un mare serviciu prin aceste rezoluții, deși tu n-aveai nevoie de ele; în locul tău, eu i-aș trimite o simplă scrisoare explicativă despre absurditățile cuprinse în acest dosar și nu i-aș mai cere nici o audiență; dacă vrei, mă pot duce eu să-i trag o săpuneală de să mă pomenească, căci este inadmisibil pentru un conducător de stat să se ocupe de astfel de nimicuri, acum când rușii sunt la doi pași de Nistru!" I-am răspuns lui Lupu că „pentru nimic în lume, nu

giversare și vara e sosită și tare mi-i frică să nu putem nici anul acesta ieși din București.

La Institutul de istorie nu mai lucrez de la 1 septembrie 1959. Lucrările mele (4) privind epoca lui Cuza, deși după aprecierile lor, „sunt foarte interesante și bazate pe documente noi", extrase de mine din arhivele străine, totuși „nu se pot publica", întrucât „sunt redactate într-un spirit obiectivist", iar Institutul nu poate publica decât lucrări „partinice"! Eu sunt mulțumit și mă simt onorat de constatarea că lucrările mele sunt scrise într-un spirit „obiectivist". Așa am învățat eu istoria și metoda istorică. Istoricul trebuie să scrie obiectiv și n-are de luat atitudine în chestiunile pe care le studiază. El nici nu trebuie să apară, lăsând să vorbească documentele cele bune. Rămân mai departe credincios acestei metode științifice.

În momentul de față redactez: „Secularizarea averilor mănăstirești" în timpul domniei lui Cuza, în lumina documentelor culese de mine din arhivele străine și care fac lumină asupra laturii ei externe. Sper s-o termin până în toamnă. După aceasta voi începe studiul tulburărilor din București (15 august 1863) și detronarea lui Cuza. Cu această lucrare care va fi a șasea din epoca 1856-1866, termin toată domnia lui Cuza și voi putea apoi să încerc o lucrare de sinteză asupra domniei lui în lumina tuturor documentelor publicate în ultimii șaptezeci de ani de la lucrarea lui A.D. Xenopol.

Aștept cu mare bucurie ziua în care voi mai avea posibilitatea materială să vin să stăm de vorbă. Până atunci, primiți pe această cale urări de sănătate bunului și valorosului istoric, moș Ghiță Kirileanu.

Cu cele mai frumoase sentimente,
Emilia și I. Hudiță

VI

Piatra Neamț, 3 iulie 1960

Către I. Hudiță,

Iartă-mă că nu ți-am putut răspunde la scrisoarea d-tale din urmă, care s-a rătăcit, în aceste timpuri când am fost transportat la un medic specialist din Bicaz. Te rog deci a-mi scrie din nou ca să știu cele ce mi-ai scris. Cu greaua mea boală din urmă, venită după celelalte de anul trecut, care mi-a paralizat piciorul drept, slăbindu-mă, așa că acum sunt pironit la pat, nemaiputând umbla. Iar sufletește sunt din zi în zi mai distrus și nu mai pot lucra.

Îmi aduc aminte de vorba unei bătrâne din Holda: „Nu-i mult până departe!" Mă bucur că vă țineți tare, apărându-vă principiile științifice cu demnitatea caracteristică unui demn intelectual ce sunteți. Sunt nemulțumit că oamenii în drept aflați la conducerea țării nu apreciază valoarea intelectualilor de azi. Un vizitator mi-a spus că profesorul Andrei Oțetea are misiune culturală la Paris, deși a învățat la Roma. Mă gândesc că în Franța ar fi locul dv., al profesorului I. Hudiță, care nu este cu nimic mai prejos decât Andrei Oțetea!

Cu drag, al dv.
G.T. Kirileanu

pot admite intervenția lui sau a lui Maniu în această chestiune personală, cu atât mai mult cu cât poate acest lucru îl urmărește și el, în momentul de față". Poate ai dreptate, îmi răspunde Lupu, să-l lăsăm în pace, ca să vedem până unde va merge cu zăpăceala lui". L-am rugat să păstreze toată discreția, deoarece eu n-am nici un interes să se facă scandal în jurul acestei chestiuni. Am plecat cu el în oraș, el ducându-se acasă, iar eu rămânând la Universitate.

La 11 am predat dosarul lui Hulubei. Erau prezenți T. Ionescu, C. Bordeianu și Gr. Popa. Le-am făcut o scurtă expunere asupra conținutului acestui dosar care nu conține absolut nimic de seamă în contra mea. Gr. Popa a făcut aceeași observație ca și Lupu, scoțând și el în evidență situația ridicolă în care s-a pus Antonescu ca șef de stat, ocupându-se de astfel de nimicuri într-un moment atât de grav, când suntem amenințați de o invazie rusească și de transformarea țării într-un teatru de război. Pentru Hulubei este o singură explicație: Antonescu nu este un om prost ca să facă așa greșeală; el a urmărit desigur un scop politic, fie să dea o dovadă de loialitate nemților, arătând că el nu se sinchisește de anglofili, fie să profite de această ocazie și să ia contact cu fruntașii național-țărăniști. „În orice caz, procedeul e mai mult decât simplist", subliniază Popa. Toți sunt de părere că trebuie să aștept în liniște, fiind convinși că Antonescu va reveni, semnând decretul.

Mă întorc acasă destul de liniștit. Seara la 6 telefonez lui Rădulescu la Președinție, spunându-i că am citit dosarul în întregime și că voi dovedi mareșalului, la audiență, că nu este absolut nimic serios în el, totul reducându-se la o prostie fără pereche a lui Cristescu. Rădulescu e de aceeași părere. El l-a citit și n-a găsit nimic suspect în conversațiile mele telefonice. În continuare, el îmi explică pentru ce n-a avut timp să discute cu Ică nici ieri și nici azi, chestiunea mea, fiind ocupat tot timpul cu audiențe de diplomați, însă speră să poată face acest lucru mâine dimineață. El e de părere că trebuie să văd neapărat pe Ică, înainte de mareșal. Îmi va da telefon mâine spre prânz, ora când îl pot vedea.

Ascult radio în cursul serii și scriu la Jurnal. Londra transmite un scurt rezumat al declarației făcute de Eden în Camera Comunelor cu privire la așa-zisul conflict sovieto-polon. Mai mulți deputați l-au întrebat care este poziția guvernului englez în chestiunea frontierelor Poloniei, atât de discutate în ultimul timp. Îmi place răspunsul lui Eden pe care-l găsesc f. important în împrejurările de azi. „Pentru Anglia, a declarat el, frontierele Poloniei sunt și azi cele din 1939, înainte de agresiunea Germaniei; cât despre viitor, baza poziției noastre rămâne *Charta Atlanticului*. Acest răspuns este liniștitor nu numai pentru Polonia, dar și pentru noi și pentru toți ceilalți vecini europeni ai Sovietelor. A repeta acest lucru în momentul când rușii sunt pe punctul să pătrundă în țările baltice și-n Polonia, este, după mine, un act de mare curaj din partea guvernului englez, el constituind un adevărat avertisment la adresa Moscovei, cu atât mai mult cu cât o astfel de declarație n-a putut fi publicată fără o prealabilă consultare cu Washingtonul. Declarația lui Eden ușurează mult și poziția țării noastre în discuțiile viitoare cu anglo-americanii și cu Sovietele... ■

(Va urma)

Selecția textului
Dan BERINDEI

CARȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Nicolae Iorga — ISTORIA ROMÂNILOR. VOL. II: OAMENII PĂMÂNTULUI (PÂNĂ LA ANUL 1000)** (text stabilit, note, comentarii, postfață și addenda de **Ion Ioniță, Virgil Mihăilescu-Bârliba, Vasile Chirică**).

Editura Enciclopedică, București, 1992, 414 pp., 300 lei: al doilea volum al celei mai importante sinteze de istoria românilor, reeditat cu foarte utile note ce aduc la zi documentația de către Colectivul de istorie și civilizație europeană de la Institutul de arheologie al Academiei Române - Filiala Iași; ce bine ar fi ca următoarele volume să apară într-un ritm mai rapid.

• **Ioan Slavici — ROMÂNII DE PESTE CARPAȚI** (ediție de **Constantin Mohanu**; prefață de **Dumitru Micu**).

Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, 250 pp., 400 lei: sunt retipărite patru dintre scrierile lui Slavici privind Ardealul și ardelenii.

• **Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătroiu — ANGLIA ȘI ROMÂNIA ÎNTRE ANII 1939-1947.**

Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 1992, 312 pp., 552 lei: rezultat al investigațiilor întreprinse de autori în arhivele românești și străine, lucrarea își propune să lămurească rolul și locul României în contextul raporturilor internaționale în intervalul de timp precizat.

• **Valentin Silvestru — JURNAL DE DRUM AL UNUI CRITIC TEATRAL. 1944-1984. VOL. I.**

Editura Meridiane, București, 1992, 368 pp., 300 lei: un jurnal care nu a putut apărea decât acum, cu sprijinul Fundației „Alexandru Giugaru".

• **Virgil Tănase — APOCALIPSA UNUI ADOLESCENT DE FAMILIE.**

Editura Fundației Culturale Române, București, 1992, 190 pp., 290 lei: viziunea unui scriitor despre anii de început ai regimului comunist în România.

• **Bujor Nedelcovici — ZILE DE NISIP.**

Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, 288 pp., 450 lei: ediția a doua, revizuită și adăugită de cel care, timp de 12 ani, din motive politice, a lucrat în uzine și șantiere, iar din 1987 trăiește la Paris.

Opinii controverse asupra URMELE VICINEI?

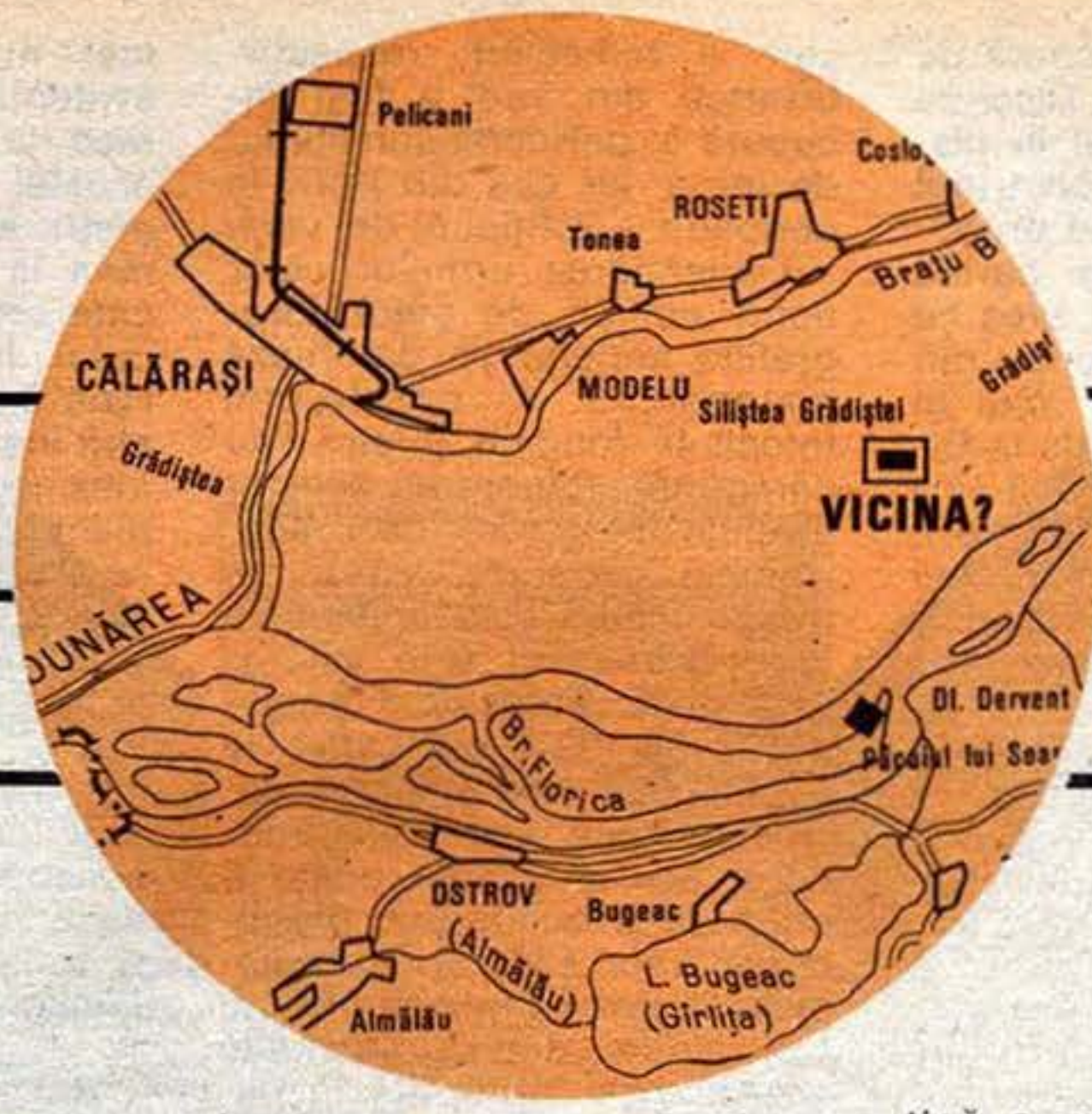

Izvoare literare şi cartografice datând din secolele XI-XV menţionează un important oraş şi port la Dunărea de Jos, numit Vicina. Urmele sale însă nu se cunosc, deşi există preocupări în acest sens. Încercările de a localiza această aşezare s-au soldat cu opinii diferite. Spre exemplu, în chiar paginile revistei *Magazin istoric*, nr. 7/1973, reputatul istoric Dumitru Tudor afirma: „Vicina rămâne până azi una dintre enigmele istoriei noastre medievale. Numele oraşului este de origine românească. Localitatea a avut intense legături cu Moldova şi, tot de aici, Nicolae Alexandru Basarab I-a adus pe Iachint, primul mitropolit al Ţării Româneşti. Oraşul şi portul Vicina sunt menţionate pentru prima dată în lucrarea Annei Comnena, *Alexiada* (sfârşitul sec. XI). Ultima ştire despre acest important centru urban datează din prima jumătate a sec. XV. În acest răstimp, Vicina apare în portulane, în liste eparhiale — ca episcopie sau mitropolie —, în actele notarilor din oraşul Pera, la geograful arab Indrisi etc. Nici una dintre informaţii nu localizează exact oraşul; rezultă doar că Vicina era port la Dunărea Inferioară, pe malul drept al fluviului, poate pe o insulă... Indicaţiile izvoarelor amintite sunt atât de elastice încât Vicina poate fi situată oriunde, de la Calafat până la gurile Dunării".

La rândul său, Constantin C. Giurescu, acordând mai mult credit geografului arab Edrisi/Indrisi, care afirmă că „Vicina se află la o distanţă de opt zile de mers pe Dunăre, de la Dârstor (Silistra) la vale, înainte de vărsarea în mare", localizează oraşul în vecinătatea estică a Isaccei de azi (*Probleme controversate în istoriografia română*, Bucureşti, 1977, pp. 143-152). Această opinie am susţinut-o şi noi (*Thraco-Dacica*, IX, 1-2, 1988, pp. 203-204), aducând ca argument fotografiile aeriene din anul 1979, care, în vecinătatea estică a Isaccei, pun în evidenţă urmele unor trame stradale, indiciu specific aşezărilor urbane. Dar, constatând că în acelaşi loc istoriografia localizează şi alte două aşezări dispărute — Pereiaslavăţ şi Isaccea sec. XIV — am căutat în continuare urmele Vicinei, examinând toate fotografiile aeriene aferente zonei presupuse a deţine vestigiile renumitului oraş medieval.

Perseverenţa a fost benefică, deoarece, de astă dată, sperăm să avem în faţă imaginea fotografică a urmelor Vicinei şi nu ale altei aşezări. În insula din vecinătatea estică a municipiului Călăraşi, formată de Dunăre, braţul Borcea şi braţul Râu (începutul Bălţii Ialomiţei), unde se află urmele la care ne referim — după cunoştinţele noastre — nu este menţionată nici o aşezare dispărută, cu toate că toponimele din insulă ar justifica acest fapt (vezi planul topografic ilustrativ).

Fotografiile aeriene ale teritoriului în discuţie, executate în anul 1966, pun în evidenţă prin tonuri mai deschise fundaţiile a două construcţii şi un contur perfect rotund, asupra căruia nu ne putem pronunţa că ar fi tot fundaţia vreunui edificiu. Într-o experienţă anterioară, un asemenea contur circular s-a dovedit a fi urma unei arii de treierat cereale cu ajutorul cailor sau boilor (prin călcare).

Cele două fundaţii, aflate la 700 metri una faţă de cealaltă, par a fi ale unor edificii de cult creştin ortodox din perioada feudalismului timpuriu. Printr-o analiză comparativă, încercăm să aducem unele argumente în sprijinul acestei afirmaţii. Biserica din sudul teritoriului este un edificiu de plan drept, cu filiaţie tipologică bizantino-balcanică, tip de plan regăsit spre sfârşitul sec. XII şi la biserica-paraclis a cetăţii medievale a Severinului, dar

și la biserica Sân Nicoară de la Curtea de Argeș. Biserica din nordul teritoriului în discuție pare a fi fost construită din două părți, datând probabil din epoci diferite: partea de răsărit, ar fi putut avea fie un plan de tipul bisericii din sud, fie asemănător celui al bisericii din cimitirul de la Dinogeția (cruce greacă înscrisă în grosimea zidurilor); partea de apus a construcției pare a fi ceva mai „nouă", realizată prin întărirea sau extinderea pronaosului cu ziduri susținute de contraforți, procedeu introdus prin a doua jumătate a sec. XIV în goticul moldovenesc (vezi biserica „Sf. Nicolae" din Rădăuți).

Cât privește orientarea axelor est-vest ale celor două edificii, pe care le presupunem a fi de cult ortodox, ele corespund perioadei de trasare a temeliilor, respectiv, biserica din sud a fost începută în perioada solstițiului de iarnă, iar cea din nord în perioada solstițiului de vară.

Evidențierea urmelor celor două edificii de către fotografiile aeriene se datorează materialului de construcție folosit la fundații (piatră sau cărămidă). Reperarea acestor fundații în teren, deși anevoioasă deoarece astăzi întreaga insulă este amenajată în orezărie, nu este însă și imposibilă. Folosind Fotoplanul L-35-139-D-b-2, aflat la I.G.F.C.O.T., identificarea devine posibilă. Dar dovada locuirii acestei insule poate fi obținută și numai prin practicarea unor săpături arheologice în orice punct din zona centrală a insulei. Vestigiile arheologice îngropate în pământ neevidențiate de fotografia aeriană sunt desigur mai numeroase decât cele evidențiate. Numai că adâncimea la care se află urmele acestei așezări depășește 1,5 metri; aceasta este și adâncimea la care au fost identificate vestigii și la cetatea Păcuiul lui Soare, contemporană cu Vicina și aflată într-o altă insulă, mai la sud. Grosimea mare a stratului de pământ acoperitor se datorează revărsării repetate a apelor Dunării, fenomen care, credem, a și dus în cele din urmă la dispariția așezării.

Am fi bucuroși dacă, într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat, ipoteza noastră se va confirma. Și dacă nu va fi Vicina, poate vom descoperi o altă așezare. Poate... ■

M. RADA,
N. COCHINA,
D. MANEA

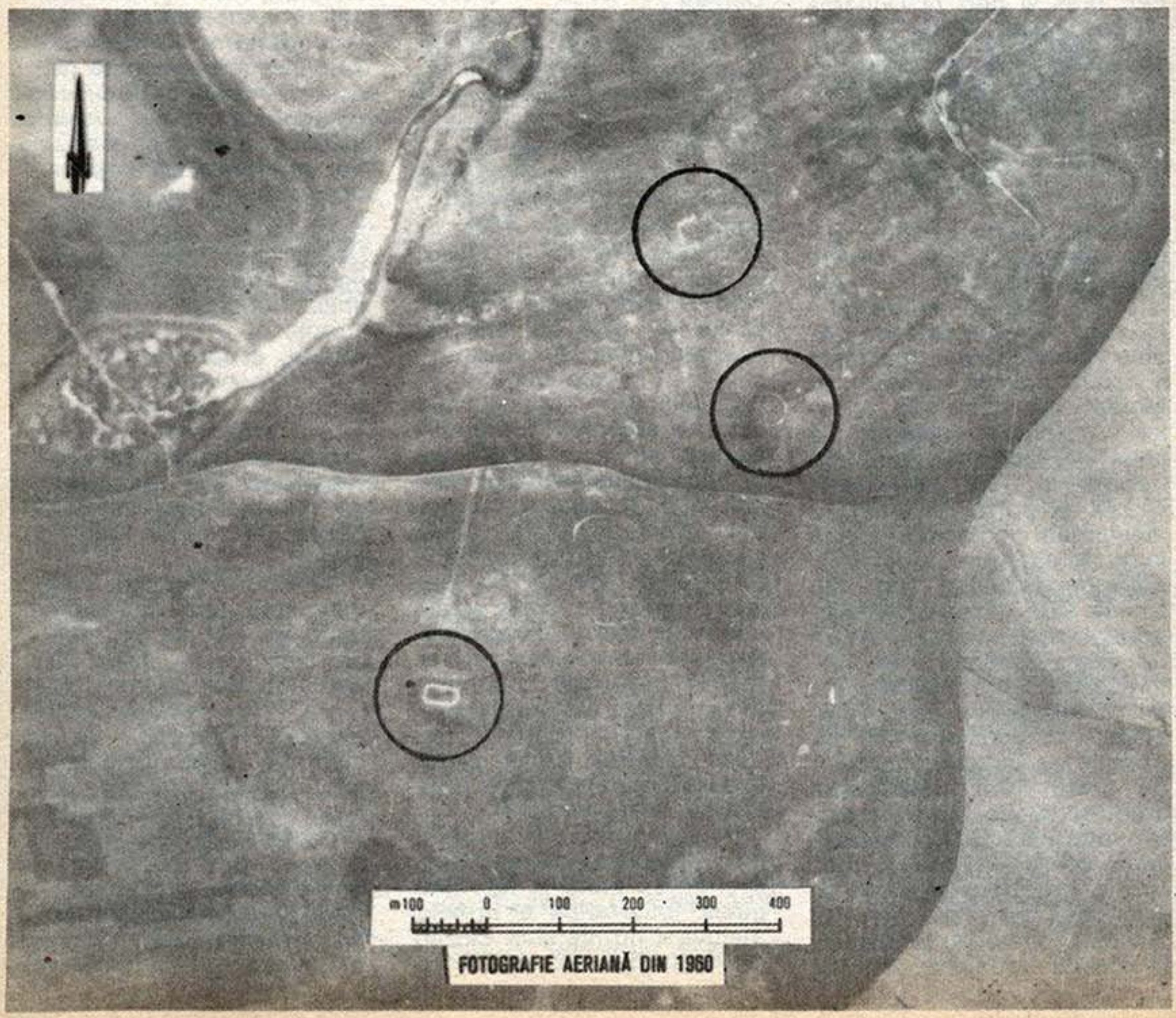

FOTOGRAFIE AERIANĂ DIN 1960

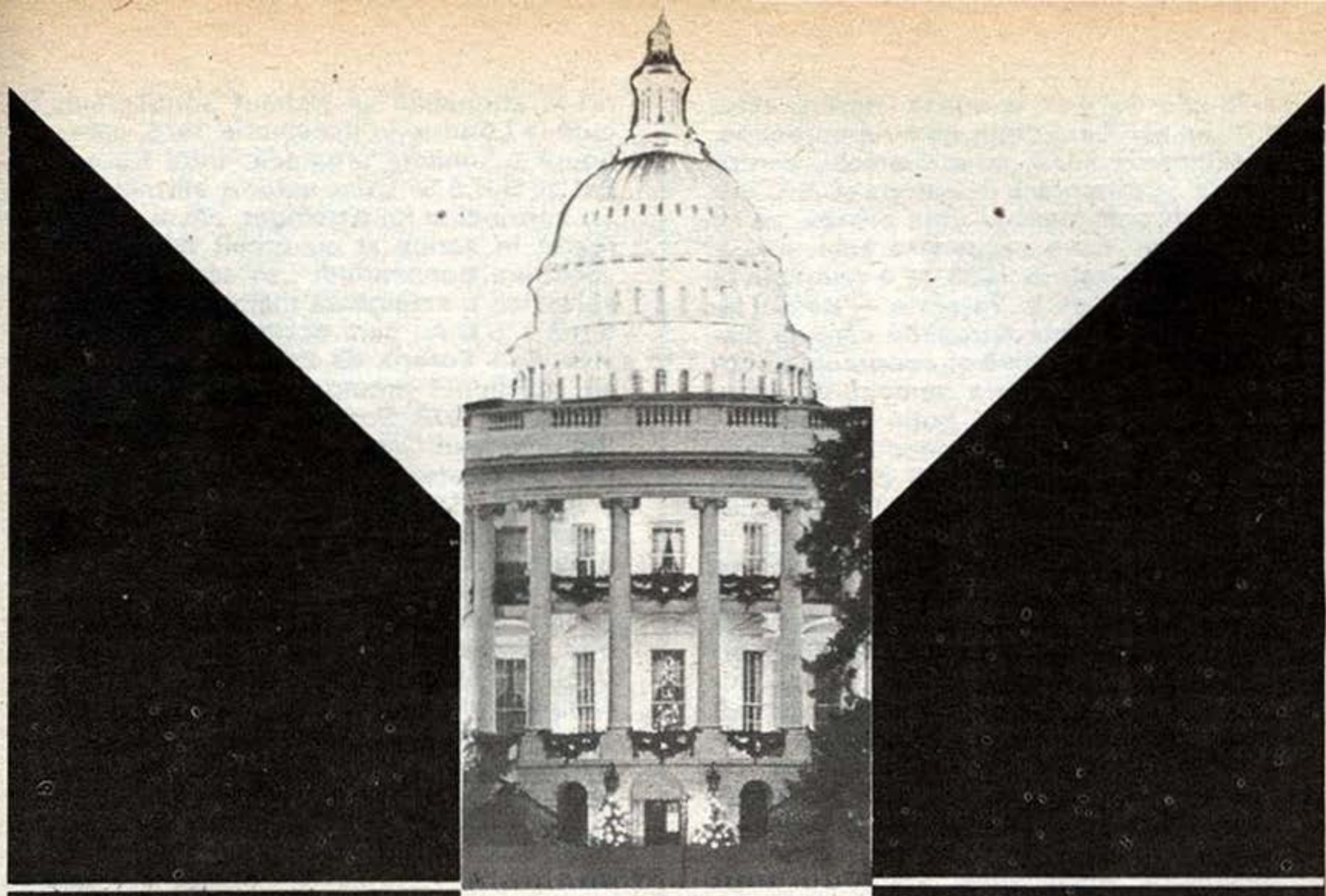

Anii '70

ÎN SPATELE UŞILOR ÎNCHISE, LA BUCUREŞTI ŞI WASHINGTON

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

La 26 iulie 1975 se semna la Helsinki actul final al primei Conferințe general-europene, cu participarea S.U.A. și a Canadei, pentru securitate și cooperare în Europa (C.S.C.E.). Era punctul culminant al unui proces, ce își avea originea într-o propunere sovietică — făcută la București în 1966, la o reuniune la vârf a Tratatului de la Varșovia — pentru ținerea unei conferințe curopene care să discute destinderea politică și cooperarea economică. Documentul era semnat de toate statele europene — mai puțin Albania —, precum și de S.U.A. și Canada. Secțiunea întâia prevedea zece principii care se refereau la realizarea securității militare în Europa. La punctul VII figura cel privitor la drepturile omului. Secțiunea a treia se ocupa exclusiv de drepturile omului, între care și reunirea familiilor și promovarea unor schimburi mai libere de oameni, cultură, educație și informație. S-a spus că Actul final a fost bulgărele de zăpadă care s-a transformat apoi în avalanșa ce avea să mănture regimurile comuniste din Europa de est. Este o viziune eroică și ușor simplistă.

După semnarea acordului de la Helsinki, Ceaușescu a revenit la București, pentru a-l întâmpina pe președintele Ford. Cu acest moment începem noul episod desprins din cartea profesorilor americani — Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations. 1940-1990 **(Ciupindu-i de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române. 1940-1990) — care ne-au acordat dreptul de a o prezenta cititorilor români în exclusivitate. Și vom ajunge până la prima reînnoire a clauzei națiunii celei mai favorizate de către președintele Carter, în vara anului 1977.**

Au fost mai multe momente dificile pentru România în acest interval de timp. Unul dintre ele a fost provocat de publicarea în ziarul Washington Post, **la 22 martie 1976, a unui articol intitulat** O uniune organică a Europei de Est cu U.R.S.S.. **Se făceau referiri la afirmațiile lui Helmut Sonnenfeldt făcute la Londra, în decembrie 1975, care prefigura o „uniune organică" între Europa de Est și U.R.S.S. Cum autorul afirmațiilor era un apropiat al lui Kissinger, ele au fost luate foarte în serios și au primit denumirea de „doctrina Sonnenfeldt". În esență, ea părea să indice o schimbare majoră în politica externă a S.U.A., care acceptau dominația sovietică în Europa de Est. Ceaușescu și Tito au reacționat prompt, cerând explicații. La 12 aprilie 1976, Sonnenfeldt a fost audiat de Subcomitetul Camerei Reprezentanților pentru securitatea internațională și probleme științifice. Sonnenfeldt a deplâns „interpretarea greșită" dată afirmațiilor sale și s-a grăbit să asigure că el a vrut să spună cu totul altceva.**

Dar ambasadorul Corneliu Bogdan era de altă părere. În 1987 le-a declarat autorilor cărții că Sonnenfeldt a dorit „să trimită un semnal cum că Statele Unite erau gata să accepte termenii concreți ai unei sfere de influență sovietică în Europa de Est", iar Moscova, în schimb, să renunțe la eforturile ei de a obține poziții în sfera occidentală. Era răspunsul S.U.A. la tentativa sovietică de a prelua controlul în Portugalia. Poate că documentele din arhivele de la Washington și Moscova — dacă și când vor deveni publice — vor lămuri câtă dreptate a avut Corneliu Bogdan.

Sigur este că războiul din Vietnam, afacerea Watergate și eforturile sovieto-cubaneze de a introduce comunismul în Angola au determinat S.U.A. să adopte o poziție mai conservatoare, cu un accent sporit pe latura moralizatoare. Politica externă americană avea să fie tot mai puternic corelată cu grija față de respectarea drepturilor omului. Iar președintele Carter, instalat la Casa Albă în ianuarie 1977, a devenit campionul acestei orientări.

Dar să ne întoarcem în august 1975 și să le dăm cuvântul celor doi istorici americani.

Cu o enormă cheltuială de timp

Avionul președintelui Ford a aterizat pe aeroportul Otopeni la 2 august 1975. Ceaușescu l-a întâmpinat și l-a condus până în Piața Scânteii, unde primarul Bucureștiului, Gheorghe Cioară, i-a înmânat cheile orașului. Seara, Ceaușescu a oferit un dineu, la care a subliniat că s-au împlinit șase ani de când îl întâmpinase pe primul președinte al S.U.A. care vizitase vreodată România. A doua zi, cei doi conducători s-au reîntâlnit la castelul Peleș și au semnat un comunicat comun prin care intra în vigoare Acordul comercial româno-american. Ceea ce însemna că România devenea eligibilă pentru clauza națiunii celei mai favorizate și putea primi din nou credite Eximbank, suspendate în decembrie 1974.

Potrivit lui Ion Pacepa și fostului ambasador al S.U.A. în România între anii 1981-1985, David Funderburk, acordul permitea lui Ceaușescu să pună în aplicare proiectul „Orizont", o operațiune menită să-i asigure tehnologie occidentală fără a-și limita controlul politic de tip stalinist asupra României. Pacepa era de părere că americanii nu câștigaseră nimic.

Odată tratatul comercial semnat, au urmat mai multe aranjamente între București și Washington. La 3 noiembrie a sosit la Washington Ion Pățan, vice-prim-ministru și ministru al comerțului exterior, în fruntea unei delegații, pentru a participa la lucrările Comisiei economice româno-americane. Americanii au ridicat problema dificultăților pe care le întâmpinau firmele americane la București: taxele erau mari, echipamentele pentru birouri

greu de găsit iar spațiile disponibile în număr limitat. În plus, economia centralizată împiedica un contact direct cu unitățile mai mici de producție. La rândul lor, românii și-au exprimat nemulțumirile în legătură cu întârzierile și refuzurile în acordarea licențelor de export, care stânjeneau realizarea societăților mixte. În timpul ședерii sale la Washington, Pățan s-a întâlnit cu președintele Ford. Ceaușescu dorea ca România să fie inclusă în sistemul de tarife preferențiale acordate de S.U.A. țărilor în curs de dezvoltare. Administrația americană dăduse asemenea asigurări Bucureștiului la începutul anului 1975, iar Ford repetase asigurarea în timpul vizitei din august. Acum, președintele american a promis încă o dată, cu condiția ca România să garanteze o compensare corectă a intereselor americane în cazul naționalizării proprietăților lor. Pățan a garantat pe loc și o săptămână mai târziu, la 10 noiembrie, președintele a desemnat România ca beneficiară a sistemului de tarife preferențiale. Scrisoarea prezidențială trimisă Congresului justifica decizia prin faptul că România aparținea GATT și F.M.I. și ducea o politică externă independentă. De la 1 ianuarie 1974, România devenea efectiv beneficiară a sistemului, ceea ce însemna că putea exporta către S.U.A. produse dintr-o listă de 2 724 obiecte, libere de taxe vamale, în anumite limite: până la 26 milioane dolari pentru un singur produs, sau nu mai mult de 50% din piața americană.

În ianuarie 1976, România semnase 55 acorduri cu firme americane și alte 47 erau în curs de negociere. Dintre cele 55 acorduri, 71% erau încheiate cu mari corporații, pe de o parte pentru că de la acestea putea obține Bucureștiul tehnologia de care avea atâta nevoie și pe de alta pentru că doar ele aveau capacitatea financiară de a suporta cheltuielile inițiale extrem de mari. În România, doar contractele scrise erau valabile și toate detaliile trebuiau să fie consemnate pe hârtie, după lungi discuții. Ceea ce a determinat Departamentul de comerț al S.U.A. să dea publicității, în 1978, un document în care se sublinia enorma cheltuială de timp necesară pentru a finaliza un contract în România.

Noile contracte au însemnat o sporire a importurilor românești. Drept urmare, Bucureștiul s-a străduit din răsputeri să mărească exporturile. În 1975, România a expediat către S.U.A. produse în valoare de 133 milioane dolari, în 1976 valoarea lor a urcat la 198 milioane, iar în 1977 a atins 233 milioane. În consecință și excedentul comercial s-a redus de la 146 milioane dolari în 1974, la 26 milioane în 1977.

Restricții, dar pentru toți

În ciuda avalanșei de negocieri și discuții, adevăratul ritm al relațiilor româno-americane era dat de limbajul amendamentului Jackson-Vanik. Perioada inițială de 18 luni, de la data de 3 ianuarie 1975, când intrase în vigoare tratatul comercial, expira la 3 iulie 1976. Legislația cerea președintelui să supună cererea de suspendare a aplicării Secțiunii 402 a legii comerciale, care implica prelungirea — pe un an de zile, de acum încolo — a clauzei, cu 30 zile mainte de expirarea termenului. Deci, în fiecare an, președintele trebuia să supună cererea la 3 iunie. În primul an, dacă până la 15 octombrie Congresul nu întreprindea vreo acțiune negativă, clauza se reînnoia automat până la 3 iulie. În anii următori, Congresul putea acționa doar până la 1 septembrie. Ca urmare a acestor prevederi legale, emigrările din România au fost supuse unei atente supravegheri din partea Congresului și a Casei Albe, mai ales în lunile februarie-august.

La 19 februarie 1976, Casa Albă a primit o scrisoare de la Ronald Mottl, un congresmen din Ohio, care-și exprima îngrijorarea față de tratamentul discriminator la care erau supuși muncitorii germani și unguri din România. El mai arăta că procesul de reunificare a familiilor se desfășura foarte lent și era stânjenit de guvernul român. Mottl îi cerea președintelui să discute problema direct cu Ceaușescu. Au urmat și alte scrisori asemănătoare. Iar la 25 martie congresmenul Philip Crane, din Illinois, a trimis președintelui o petiție semnată de 60 dintre colegii săi. Potrivit afirmațiilor lui Crane, Ceaușescu nu numai că nu și-a respectat promisiunile inițiale, dar a amenințat să restrângă și mai mult dreptul la reunificare al germanilor și ungurilor.

Opoziție față de reînnoirea clauzei au manifestat și reprezentanții industriei sticlei, care acuzau România de dumping. Ei au depus și o plângere scrisă la Departamentul de Finanțe, în martie. Serviciul vamal a efectuat o investigație, în urma căreia a rezultat că într-adevăr românii vânduseră mai ieftin produsele lor, dar că prin aceasta nu provocaseră pierderi industriei sticlei din S.U.A. Viteza cu care fusese completată plângerea a arătat clar că reînnoirea clauzei avea să întâmpine mereu opoziția unor cercuri de afaceri din Statele Unite.

O săptămână după audierea lui Sonnenfeldt, Comitetul pentru comerțul Est-Vest a trimis președintelui o notă în care îi reamintea că trebuie să supună cererea de reînnoire până la 3 iunie, dacă dorea ca România să mai beneficieze de clauză.

La începutul lunii mai, Departamentul de Stat a pregătit materialul necesar pentru cererea președintelui. Conștient de preocuparea sporită a congresmenilor față de problema emigrării din România, Departamentul a trimis o notă mai multor membri ai Congresului pentru a le domoli temerile. Li se reamintea că, într-adevăr, guvernul român aplica cetățeni-

lor săi restricţii ale libertăţilor civile (precum dreptul de a călători, cel de întrunire), dar o făcea pentru toţi, indiferent de originea etnică. Ţinând cont de trecutul relaţiilor româno-maghiare, orice restricţie impusă era resimţită în mod special de către unguri şi privită ca o măsură discriminatorie.

La 2 iunie, preşedintele Ford a trimis o scrisoare Congresului prin care cerea reînnoirea clauzei pentru România. El reamintea cursul independent al politicii externe române şi faptul că era singura ţară din CAER membră a F.M.I., Băncii Mondiale şi GATT. În plus, fluxul emigrărilor spre Israel şi S.U.A. sporise considerabil: între 1 iulie 1975 şi 30 aprilie 1976 aproape de două ori mai mulţi oameni părăsiseră România decât o făcuseră în aceeaşi perioadă, în ultimii 20 ani. Anul 1976 era un an de alegeri prezidenţiale. Drept urmare, audierile în Congres au început abia în septembrie.

Suporteri — marii industriaşi

Între timp, a sosit la Bucureşti ministrul de finanţe, Simon, care i-a transmis lui Ceauşescu că trebuie să sporească numărul celor ce primeau aprobarea să plece din România, pentru a potoli temerile Congresului. Ceauşescu a răspuns imediat. Numărul emigranţilor spre Israel a sporit de la 51 în aprilie, la 237 în iulie, iar cel spre S.U.A. de la 77 în mai, la 104 în august.

În timpul audierilor din Congres, împotriva reînnoirii clauzei sau pronunţat trei grupuri: sindicatele care se temeau de concurenţa produselor mai ieftine, familiile interesate în realizarea reunificării şi sprijinitorii drepturilor omului. Primul grup era reprezentat de preşedintele Asociaţiei industriilor de încălţăminte din S.U.A., cel de al doilea de reverendul Florian M.Găldău, iar cel de al treilea de Laszlo Hamos, Michael Szaz şi Jacob Birnbaum. Hamos şi Szaz au profitat de audieri pentru a prezenta o litanie de nedreptăţi pe care Bucureştiul le perpetua contra minorităţii maghiare.

În favoarea reînnoirii clauzei naţiunii celei mai favorizate au depus reprezentanţii Administraţiei şi ambasadorul S.U.A. la Bucureşti, Harry Barnes jr. Rabinul Schindler, care reprezenta Conferinţa Preşedinţilor principalelor organizaţii evreieşti americane, a depus şi el o mărturie favorabilă. A arătat că problema evreilor din România era complicată. Din cei 65 000 câţi mai erau în ţară, 50% erau peste 65 ani şi nu doreau să părăsească România. Tinerii, care doreau să emigreze, erau în jur de 25 000. La rata de emigrări existente, toţi cei care doreau să părăsească România o puteau face în următorii 10 ani. Au mai trimis scrisori de sprijin Barbu Niculescu (Fundaţia culturală româno-americană), părintele Mihai Iancu (Comitetul pentru apărarea Transilvaniei româneşti) şi Valeriu Anania (Arhidioceza misionară ortodoxă română din America). Dar cel mai puternic contingent de suporteri au fost marii industriaşi.

Preşedintele Comitetului Camerei pentru relaţii internaţionale, Jonathan Bingham, care vizitase România la 28-29 mai, a arătat că „afirmaţiile privind «un genocid cultural» făcute de grupuri americane" erau „exagerate". Bingham a discutat şi cu ambasadorul S.U.A. la Bucureşti, care l-a lămurit că, într-adevăr, Bucureştiul limita numărul de cărţi şi publicaţii în limba maghiară care puteau intra în ţară, dar o făcea pentru că considera că ele promovau puncte de vedere prosovietice şi încurajau revanşismul. În discuţiile avute cu şef rabinul Rosen, Bingham a aflat că evreii se bucurau de libertăţi culturale, dar Moses Rosen se temea că emigrarea evreilor putea duce la distrugerea comunităţii. În 1918 existau 600 rabini, mai rămăseseră doar 3. În favoarea reînnoirii clauzei a depus şi Charles Vanik, ceea ce i-a dat o greutate deosebită. Cum până la 15 octombrie nici una dintre cele două camere nu au întreprins vreo acţiune contrară, clauza s-a extins automat până la 3 iulie 1977.

Bucureştiul s-a bucurat, dar era clar că relaţiile româno-americane se întemeiau pe o bază fragilă, anuală. În cazul în care preşedintele nu reuşea să obţină, anul următor, suspendarea secţiunii 402, garantând că România respectă obligaţiile asumate în domeniul emigrării, automat clauza nu mai putea fi reînnoită. Acest provizorat l-a determinat pe Ceauşescu să dea dovadă de mai mult pragmatism în relaţiile cu Moscova. În iunie a pus capăt polemicii între istoricii români şi sovietici privind trecutul Basarabiei şi originea etnică a locuitorilor săi, spunând că „anumite probleme moştenite din trecut... nu trebuie să afecteze cooperarea şi solidaritatea" dintre partidele şi popoarele român şi sovietic. În august, Ceauşescu a condus o delegaţie în Crimeea, unde s-a întâlnit cu Brejnev. S-a discutat despre sporirea schimburilor comerciale în următorii trei ani. În noiembrie, Brejnev a vizitat Bucureştiul, pentru prima oară în ultimii 10 ani.

„Dezinformaţi în mod deliberat"

În ianuarie 1977, după opt ani de guvernare republicană, la Casa Albă revenea un preşedinte democrat, Jimmy Carter. Instalarea lui marca victoria partizanilor drepturilor omului. La 20 ianuarie, preşedintele s-a folosit de Discursul de inaugurare pentru a asigura poporul american că Administraţia sa era angajată în garantarea respectării drepturilor omului. Secretarul său de stat, Cyrus Vance, împărtăşea pre-

ocuparea președintelui în acest domeniu. Era adeptul unei „diplomații tăcute", în locul „stridențelor sau a polemicii", pentru a obține îmbunătățirea practicilor unui stat în acest domeniu. Carter l-a numit pe adjunctul secretarului de stat, Warren Christopher, [devenit secretar de stat în Administrația Clinton] să conducă un comitet care să coordoneze programele de ajutor extern cu respectarea drepturilor omului în țările respective. De acum încolo, reînnoirea clauzei pentru România avea să fie condiționată și de acest nou criteriu.

Nicolae Nicolae — îl înlocuise pe Corneliu Bogdan în iunie 1976 — s-a întâlnit în februarie 1977 cu noua titulară a Departamentului de Comerț, Juanita Kreps, pentru a găsi noi metode de sporire a schimburilor comerciale. Noul ambasador a asigurat-o pe doamna Kreps că Bucureștiul sprijină preocuparea președintelui Carter pentru respectarea drepturilor omului. Dar curând, de la București a sosit o infirmare. Un mic grup de disidenți, conduși de Paul Goma, au trimis o scrisoare deschisă Conferinței de la Belgrad, care urma să se întrunească în iunie 1977 pentru a trece în revistă modul de respectare a Actului final de la Helsinki. Scrisoarea critica nerespectarea prevederilor Constituției de atunci în domeniul respectării drepturilor omului. Deși scrisoarea era semnată doar de opt persoane, ea era foarte stânjenitoare pentru Ceaușescu. Goma a fost acuzat că era un trădător și încurajat, ca și ceilalți semnatari, să părăsească România. Ecoul internațional la actul lui Goma a fost temperat de violentul cutremur care a lovit România, la 4 martie. Congresul american a reacționat cu promptitudine. La 14 martie, Senatul a adoptat o rezoluție, inițiată de Edward Kennedy și Jacob Jawits, prin care exprima simpatia poporului american și stabilea că Statele Unite trebuie să facă tot ce este posibil „pentru a acorda ajutor românilor în acele ceasuri grele".

Dar congresmenul Edward Koch a continuat să aducă în fața colegilor problema lui Goma. În primăvară, mai mulți clerici baptiști și penticostali s-au plâns de discriminările la care erau supuși în școli și la locurile de muncă. Apoi a fost arestat Vlad Georgescu, un foarte cunoscut istoric. Acesta predase în mai multe universități americane și era un prieten apropiat al ambasadorului Harry Barnes jr. Anticipând faptul că urma să fie arestat, Vlad Georgescu îi încredințase ambasadorului copii ale scrierilor sale. După arestarea istoricului, poliția română a înconjurat clădirea ambasadei și nu a permis decât accesul funcționarilor acesteia. I s-a notificat lui Barnes jr. că dacă predă articolele lui Vlad Georgescu, acesta avea să fie eliberat, dar ambasadorul a refuzat. Abia după șase săptămâni i s-a dat drumul și a plecat din România. A lucrat ulterior pentru Radio Europa Liberă, la München [a fost șeful secției în limba română].

Deși puține la număr, aceste incidente au alimentat elementele anticomuniste din Congres. Și mai semnificativă a fost scăderea numărului de emigranți din România. În luna mai 1977, Comitetul pentru probleme juridice al Senatului a trimis o delegație în România pentru a se interesa de urmările cutremurului. Printre altele, membrii delegației i-au transmis lui Ceaușescu și preocuparea pe care o stârnea în Congres modul cum erau respectate în România drepturile omului. Conștient de periculozitatea atacurilor lansate de Koch, Ceaușescu a profitat de vizita președintelui Corporației Occidental Petroleum, Armand Hammer, la București pentru a trimite două scrisori — semnate de șef rabinul Moses Rosen — către congresmen și către prietenul acestuia, rabinul Arthur Schneier. Mesajul era similar: li se mulțumea pentru interesul manifestat față de România, dar erau avertizați că au fost „dezinformați în mod deliberat despre situația reală". Rosen își exprima convingerea că, „bun evreu" și „om cinstit", Koch „nu avea să mai continue acțiunea sa care este contrară adevărului și intereselor vitale ale comunității noastre".

O pârghie importantă de control

La 2 iunie, Carter a trimis Congresului scrisoarea prin care solicita derogarea de la Secțiunea 402 pentru România, adică reînnoirea clauzei națiunii celei mai favorizate. Pentru prima oară un președinte american se arăta dispus să reconsidere cererea sa în cazul în care România nu-și respecta obligațiile. Ceaușescu prinsese perfect ritualul și, în fiecare an, între lunile mai și octombrie sporea numărul celor autorizați să părăsească România. În plus, în acel an Ceaușescu a dorit să ofere asigurări suplimentare în problema respectării drepturilor omului. La 17 iunie, cu două zile după ce se deschisese la Belgrad conferința care examina stadiul aplicării Actului final de la Helsinki, România și Ungaria au publicat un comunicat comun. Se recunoștea existența unei probleme a minorităților în fiecare țară, pe care cădeau de acord să o

rezolve făcând apel la normele adoptate de Națiunile Unite.

În cursul audierilor din Congres, adjunctul asistentului secretarului de stat la Comerț, Alan Ride, a pledat pentru acordarea clauzei, arătând că au sporit cumpărăturile efectuate de România din S.U.A. Ceea ce nu a menționat era faptul că cele mai multe se bazau pe credite Eximbank. Și puțini remarcaseră un alt fapt: datoria României față de Statele Unite reprezenta doar o mică parte a datoriei externe generale. În octombrie 1977, Bucureștiul datora FMI 363 milioane dolari, Băncii Mondiale 697 milioane, iar pieței monetare occidentale peste 125 milioane. Între cei care au adresat scrisori pentru susținerea cauzei României apărea, prima oară, și un reprezentant al lumii academice, profesorul Radu Florescu, președintele Societății pentru studii românești [profesor la Boston College, domnia sa este un colaborator permanent al revistei *Magazin istoric*].

Împotrivă au depus puține persoane. Între ele, Laszlo Hamos, de la Comitetul pentru drepturile omului în România. Două persoane, senatorul Jackson și congresmenul Koch, s-au străduit să blocheze inițiativa prezidențială. Ca o ironie a sorții, chiar la începutul lunii august când eforturile lor erau în toi, minerii din Valea Jiului au declarat grevă, cerând condiții de lucru și hrană mai bune. Ceaușescu și-a întrerupt brusc vacanța de pe litoralul Mării Negre și a zburat spre Valea Jiului. S-a întâlnit cu reprezentanții greviștilor la 3 august și le-a făcut promisiuni care au trimis pe mineri înapoi în abataje. Cum nici Congresul nu și-a manifestat opoziția față de reînnoirea clauzei, la 1 septembrie ea a fost prelungită automat pentru încă un an.

Inactivitatea Congresului avea mai multe cauze. Mai întâi, cutremurul provocase o reacție de compasiune mai curând decât o atitudine de pedepsire. Prezența președintelui Carter, un campion declarat al respectării drepturilor omului, dădea mai multă credibilitate asigurărilor Administrației că se vor obține îmbunătățiri ale politicii de emigrare practicată de România. În plus, președintele se angajase să își revadă poziția în caz că România nu își respecta angajamentele. Apoi, comerțul dintre cele două țări cunoștea o continuă creștere. Politica externă a României se opunea eforturilor sovietice de a controla Europa de Est. În sfârșit, faptul că se renegocia anual clauza constituia o pârghie importantă de control asupra Bucureștiului. ■

(Va urma)

Introducere și versiune românească: Cristian POPIȘTEANU și Dorin MATEI

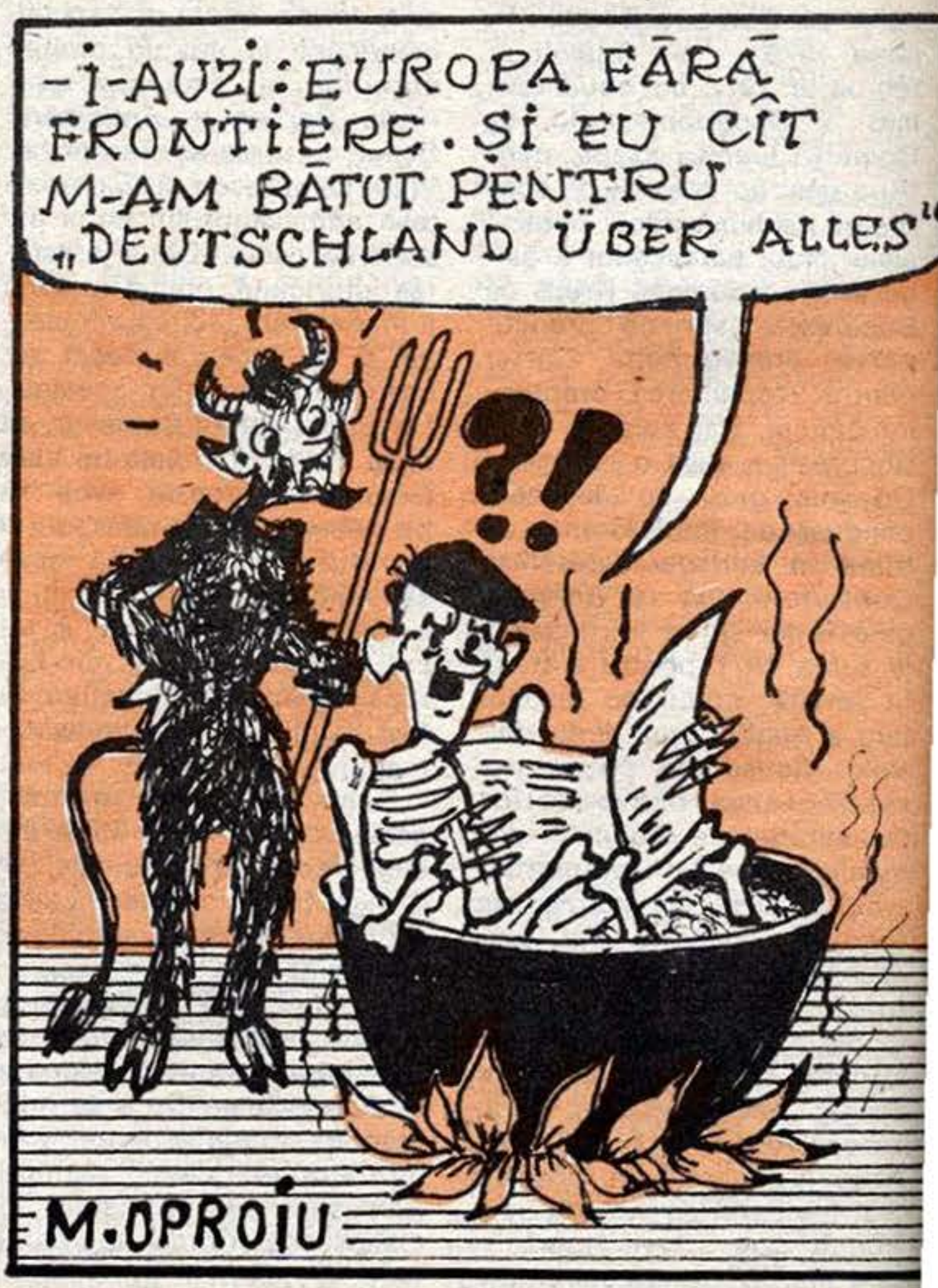

AUGUST 1971.

KGB CONTRA SOLJENIŢÂN

● Filaj în Alimentara ● „Obiectivul“ stă la coadă la dulciuri ● Scrisoare de la victimă ● Otravă, injecţie mortală sau sursă radioactivă? ● În laboratoarele Ministerului de interne ● La Copenhaga după „limbuţel“ ● Suslov şi Andropov ştiu totul ● 105 mape arse în subsolurile Lubiankăi

Douăzeci de ani a păstrat taina locotenent-colonelul KGB (în rezervă) Boris Ivanov. Dezvăluirea ei l-ar fi costat nu numai cariera, ci şi viaţa. Acum, când vremurile s-au schimbat, când „interpreţii“ acelei istorii de demult fie au părăsit scena vieţii, fie au ieşit la pensie, Boris Ivanov din Direcţia regiunii Rostov a KGB s-a hotărât să vorbească. Numai el. Ceilalţi participanţi la atentatul contra lui Soljeniţân tac mai departe. Ce a mărturisit el lui Dmitri Lihanov, autorul unui articol din revista moscovită Soverşenno sekretno **(aprilie 1992)?**

Un „tovarăş“ de la Moscova

„Vocea cunoscută mi-a spus la telefon: «Poftiţi la mine». Convocarea m-a mirat. Conform unei cutume, rarele întâlniri cu numărul 1 al Direcţiei aveau loc numai cu permisiunea şi în prezenţa şefului nemijlocit. Generalul era bine dispus. Alături de el se afla un bărbat, pe care nu-l cunoşteam, îmbrăcat într-un costum gri-deschis, la două rânduri. Şeful m-a invitat să iau loc în faţa «oaspetelui». A făcut apoi prezentările, menţionând funcţia, numele de familie şi gradul oaspetelui. Apoi, invocând indicaţia de la «centru», m-a prevenit asupra caracterului ultrasecret şi ultraconfiden-

Mâna „protectoare“ a lui Iuri Andropov, preşedintele KGB, pe umărul lui Soljeniţân (montaj din revista Soverşenno sekretno)

țial al discuției și a continuat: «În regiunea noastră sosește într-un scop necunoscut scriitorul Aleksandr Soljenițân. Tovarășul este de la Moscova și a venit la noi în această problemă. Dv., Boris Aleksandrovici, cunoașteți bine perioada când Soljenițân a locuit în regiunea Rostov, legăturile lui de aici. Ne-ar fi fost greu să-i găsim tovarășului pe cineva mai potrivit decât dv. Cât privește alte servicii ale Direcției, ele au primit ordinele necesare ca să vă ajute».

Ne-am luat apoi rămas bun de la general, am ieșit în stradă, am decomandat mașina și am pornit pe jos la hotelul «Moskovski», unde oaspetele avea reținută o cameră foarte elegantă. La barul hotelului, l-am văzut pe interlocutorul meu privind — când pe furiș, când insistent — pe un bărbat tuns foarte scurt, făcând parte, mai mult decât sigur, din echipa de filare.

În acest timp, interlocutorul meu venit de la «centru» s-a interesat de biografia mea, pe unde mai lucrasem, dacă mai îndeplinisem *misiuni speciale* și care anume. Nu m-am putut abține să nu-l întreb și eu câte ceva. «De ce ați venit tocmai de la Moscova, pentru o treabă atât de obișnuită? Legăturile obiectivului (A. Soljenițân) în regiune sunt cunoscute demult». Mi-a răspuns că se pot ivi și altele și că de fapt a venit și «cu alt scop».

Ne-am deplasat pentru început la Kamensk, unde filatorii moscoviți au predat ștafeta celor din localitate, apoi am pornit spre Novocerkassk, unde mergea și «obiectivul», împreună cu un prieten al său. A doua zi, aflați în mașină, primeam la cinci-zece minute informări despre mișcările «obiectivului». Cei doi au lăsat mașina, au intrat la un moment dat într-o biserică, au asistat la slujbă, apoi au mers la două adrese, pe care urma să le identificăm, și, în sfârșit, au pornit prin magazine pe o stradă centrală. Am coborât din mașină și am luat-o și noi pe aceeași stradă. «Obiectivul» cu prietenul său au intrat într-un magazin alimentar. Am intrat și noi după ei. L-am văzut atunci pe necunoscutul de la barul hotelului «Moskovski» lipindu-se literalmente de «obiectiv», care purta o cămașă subțire și stătea la coadă la dulciuri. «Oaspetele» l-a acoperit pe necunoscut, iar acesta a început să-și miște mâinile lângă «obiectiv», dar ce făcea concret nu am putut vedea. Într-o mână avea un obiect. Asta îmi amintesc perfect.

Atunci, sub ochii mei, într-un magazin din centrul Novocerkasskului, s-a întâmplat ceva de neînțeles pentru mine. Întreaga operație a durat două-trei minute. Când «necunoscutul» a ieșit din magazin, fața tovarășului meu era total schimbată. Zâmbea fericit. În stradă mi-a spus: «Asta e tot. E pierdut, mult n-o mai duce. La început n-a reușit, dar la a doua încercare a fost OK».

Episodul din Alimentară era finalul unei crime, puse la cale de organele de represiune ale țării, împotriva scriitorului dizident. Ce puteam face eu? N-aveam de ales. Trebuia să tac, pentru a supraviețui, eu și familia mea".

Mărturia doctorului Jukov

Povestea pare neverosimilă. Cu atât mai mult cu cât Boris Ivanov nu operează decât cu „necunoscutul", „oaspetele", nu dă nici un nume, nu a văzut ce mânuia „necunoscutul" lângă „obiectiv" în Alimentara supraaglomerată, nu știa dacă Soljenițân simțise ceva atunci, peste o oră, sau peste mai mult timp...

Totuși, locotenent-colonelul KGB bănuia că ceva se întâmplase: KGB vroise să-l ucidă sau numai să-l sperie pe scriitor? Cine concepuse operația la Moscova? Cine o organizase și o condusese? C.C. P.C.U.S. era în cunoștință de cauză? Greu de răspuns la aceste întrebări. Maiorul (pe atunci) Boris Ivanov fusese numai *martorul*, trebuiau găsiți înainte de toate *participanții*, și, în primul rând, *victima*.

Și victima, aflată din 1976 în S.U.A., statul Vermont, a răspuns extrem de prompt la scrisoarea lui Lihanov. Persoane apropiate scriitorului au afirmat că problema i-a trezit probabil un interes real, pentru că Soljenițân nu mai corespondase de mulți ani cu ziariștii. Redăm fragmentele esențiale ale mesajului scriitorului către Lihanov: „M-a interesat enorm ce mi-ați scris. Îmi explică, în sfârșit, ceea ce atunci n-am putut înțelege: de unde îmi apăruse acel necaz?

Noi am sosit la Novocerkassk la 8 august 1971, în jurul orei 10 dimineața. Mă simțeam excelent. Am fost la biserică, apoi în magazine. Nu-mi amintesc de nici o înțepătură, sau n-am simțit-o, dar brusc, pe la prânz, a început să mă doară foarte tare pielea de pe toată partea stângă a corpului. Spre seară — eram la niște cunoscuți — m-am simțit tot mai rău, iar dimineața m-am trezit pe corp cu multe bășici — cea mai mare cu diametrul de vreo 15 cm —, ca de la o arsură puternică. Am alergat la cel mai apropiat dispensar și, probabil, nu cu rea intenție, ci din neștiință, un medic mi-a spart câteva bășici mai mari, așa că m-am pomenit cu răni deschise. Totuși, am încercat să-mi continui călătoria, dar n-am putut ajunge decât până la stația Tihoreț-kaia, după care prietenul meu m-a îmbarcat urgent într-un tren cu destinația Moscova. În continuare m-au tratat medici particulari; boala a durat vreo 2-3 luni.

Puteți folosi cele ce v-am scris, 24.2.92

Soljenițân"

Lucrurile începeau să se lege. În timpul călătoriei sale în regiunea Rostov, Aleksandr Soljenițân contractase o boală ciudată, cu o cauză neelucidată. Evident, trebuiau „provocați" la amintiri și câțiva medici. De la soția scriitorului, s-au aflat câteva

nume. Unul dintre doctori, Nikolai Jukov, și-a păstrat chiar însemnări de jurnal despre strania boală a scriitorului, căreia nici un unguent nu i-a venit de hac. Iată ce notează el: „Am aflat despre boala lui Soljenițân — care locuia la vila familiei Rostropovici — întâmplător, de la Nadejda Buharina.

Am mers să-l văd. Avea frisoane, seara făcea peste 38° febră, arsuri de gradul doi. I-am recomandat băi calde cu niște substanțe liniștitoare, dar el avea mare încredere într-un unguent, care, de fapt, nu-l ajutase, dar îi fusese recomandat de un medic cu experiență. În orice caz, nu erau nici arsuri provocate de soarele Rostovului, cum au crezut unii, nici alergie".

Cauza bolii a fost un preparat injectat scriitorului — sau aplicat într-un mod oarecare — în magazinul alimentar din Novocerkassk de către agentul „necunoscut". Otravă, injecție mortală, o sursă radioactivă?

Pe baza însemnărilor de jurnal ale doctorului Jukov și cu ajutorul altor medici, s-a întocmit o foaie de anamneză detaliată a bolii, care i-a parvenit apoi dr. Evgheni Lujnikov, specialist reputat în tratamente contra otrăvurilor. Acesta a răspuns prompt: simptomele descrise sunt caracteristice intoxicației cutanate cu otrava ricinină, conținută de ricin. Decesul celui otrăvit se instalează după aproximativ trei miligrame de substanță toxică inoculată.

Deci, cum de a supraviețuit Soljenițân? Sau KGB-ul a vrut doar să-l sperie? Doza se pare că a fost mortală, altfel nu se explică satisfacția „oaspetelui" din povestirea lui Ivanov: „Mult n-o mai duce". Probabil că numai dintr-o pură întâmplare a rămas în viață Soljenițân; fie „necunoscutul" nu și-a îndeplinit corect misiunea, fie „obiectivul" s-a mișcat în timp ce i se aplica preparatul, fie substanța, adusă de la Moscova la Rostov și de acolo la Novocerkassk, lipsită deci de condițiile de laborator, și-a pierdut unele proprietăți.

După 22 ani

Pe scurt, sub pielea lui Soljenițân nu a ajuns, probabil, doza mortală de toxină. Sau, o altă variantă posibilă: organismul a fost atât de puternic (Soljenițân avea atunci 53 de ani), intervenția medicilor extrem de rapidă și eficientă, încât boala nu a avut evoluția dorită de criminali.

Și o ultimă variantă: în aceeași perioadă scriitorul a putut consuma, din întâmplare, un produs ce conținea antidotul ricininei. Greu de spus exact ce s-a întâmplat acum 22 de ani. Dar un lucru este cert: un agent KGB a acționat cu o otravă mortală.

De altfel, această otravă este cunoscută încă din evul mediu, iar după opinia profesorului Lujnikov serviciile speciale foloseau de mult ricinina în scopuri teroriste. Lujnikov consideră că și dizidentul bulgar Markov a căzut, la Londra, victimă tot ricininei. Un cercetător american este și el de aceeași părere: doza mortală fiind foarte mică, este extrem de ușor de administrat și, în plus, efectul nu apare imediat, ci la câteva ore.

Foști colaboratori KGB au declarat că în timpul serviciului lor au folosit deseori așa-numitele *mijloace speciale*, pregătite în laboratoarele ministerului. Un rezident al serviciilor de spionaj extern sovietic la Copenhaga și-a amintit că în timpul vizitei unei delegații în Marea Britanie „centrul" a obținut de la el, din această țară, așa-numitul „limbuțel", un fel de narcotic, care dezlega limbile interlocutorilor importanți. Un ofițer din Secția 5 a Direcției KGB pentru Moscova și regiunea Moscova a afirmat că, la nevoie, în laboratoarele KGB se preparau otrăvăuri ce nu puteau fi identificate prin nici o expertiză medico-legală.

Cine organizase atentatul contra laureatului Premiului Nobel pentru literatură? Astăzi se știe că în anii '60-'70 prigoana împotriva lui Soljenițân a fost dirijată de C.C. al P.C.U.S. Represiunea asupra lui se pare că aparținea — ca idee — lui M.A. Suslov — ideologul stalinist de atunci al partidului. Se mai știe, de asemenea, că șeful suprem al KGB, Iuri Andropov, a jucat un rol hotărâtor în acest caz. În acei ani, la Direcția 5 KGB se crease o subsecție specială operativă, care se ocupa exclusiv cu „prelucrarea" lui Soljenițân.

Evident, s-a ajuns cu investigarea mărturiilor documentare la Ministerul Securității Federației Ruse, de unde s-a primit răspunsul oficial că nu există date despre folosirea de către KGB a unor *mijloace speciale* în cazul Soljenițân.

Dar probele au fost tăinuite atât în epoca lui Brejnev, cât și în cea a lui Gorbaciov, pentru că s-a păstrat în arhive actul de distrugere prin ardere a 105 mape ale Dosarului operativ Soljenițân. Documentele au devenit scrum în subsolurile clădirii din Piața Lubianka, sediul KGB, la 3 iulie 1990.

Acolo, în acele documente, era desigur esențialul despre atentatul din august 1971. ■

F. DOLGHIN

PANOPLIA

CU ARME

(Monoverb: 3—4)

Gh. BRAȘOVEANU

• Generalul Kozlov „nu se are bine cu istoria“ • României i s-ar putea întâmpla ceva mai rău decât în iunie 1940 • Octavian Goga travestit prin Rusia revoluţionară • Guiu se teme de G.P.U. • Singur în compartimentul ţarului • Istoricul I. Nistor răspunde naţionaliştilor ucraineni din Cernăuţi

ARHIVELE ŞI DRAMELE ISTORIEI

În ultimul timp, presa, radioul şi televiziunea au pus în circulaţie un volum mare de informaţii în legătură cu acţiunea de depistare şi recuperare a unor fonduri arhivistice naţionale care, dintr-un motiv sau altul — în special ca urmare a deselor ocupaţii militare ce s-au exercitat asupra teritoriului ţării noastre — se află în arhive de peste hotare. Şi nu întâmplător, un interes aparte a stârnit iniţiativa de a se reintregi fondul nostru arhivistic naţional cu piesele aflate la ora actuală în arhive din Federaţia Rusă. Specialişti de la Arhivele Statului şi numeroşi istorici de la diferite institute din ţară, chemaţi să efectueze această operaţiune, sunt de părere, după primele investigaţii, că recolta va fi deosebit de bogată şi va impune sau va permite rescrierea sau abia scrierea multor capitole de istorie modernă şi contemporană.

Aceasta este părerea generală, dar credem necesară o precizare, menită să elimine anumite confuzii atât în transmiterea unor informaţii, cât şi în receptarea lor. Cum se ştie, anul trecut Arhivele Statului din România au semnat o convenţie cu Comitetul de Stat pentru Arhive din Federaţia Rusă care permite specialiştilor din ţara noastră să studieze în arhivele ruseşti, în vederea depistării acelor documente care se referă la istoria românilor. **În baza acestei convenţii, la cerere, documentele respective pot fi aduse în ţară sub formă de microfilme sau copii xerox. Acesta este deci obiectivul campaniei în curs şi la ora când aşternem pe hârtie rândurile de faţă, primele copii xerox şi microfilme au şi sosit la Bucureşti.**

Fără a minimaliza importanţa acestor documente pentru istoria noastră, fiecare dintre noi se gândeşte, desigur, la recuperarea fondului arhivistic românesc aflat la ora actuală în arhivele din Federaţia Rusă. Sperăm că, într-un viitor cât mai apropiat, se va ajunge şi la semnarea unui acord între guvernele celor două ţări, care să permită restituirea originalelor acestor documente înstrăinate. Deşi rămâne o problemă de viitor, ea are o mare gravitate şi o urgenţă asupra cărora nu trebuie să mai insistăm. Impresia generală, după primele investigaţii în diferite centre din Federaţia Rusă, este aceea că arhivele româneşti n-au căzut pradă ocupantului la întâmplare, ci că, de regulă, a existat o preocupare specială în această privinţă, că s-a acţionat după un plan dinainte întocmit. Scopul urmărit de autorităţile de ocupaţie era acela de a-l lipsi pe cel păgubit de posibilitatea de a-şi revendica dreptul în toate ipostazele lui, începând cu dreptul asupra unor bunuri materiale şi sfârşind cu dreptul istoric. Şi mai presus de toate, ocupantul urmărea să-l spolieze pe cel ocupat de propria istorie.

Referindu-ne strict la situaţia depistată în arhivele din Federaţia Rusă, cei care au avut posibilitatea să cerceteze acolo în ultimii doi-trei ani tind spre concluzia că, cel puţin în anii ocupaţiei sovietice, în România s-a petrecut un adevărat masacru arhivistic. Este cutremurător să constaţi cantitatea şi diversitatea fondului arhivistic jefuit. Au fost sustrase arhivele unor instituţii centrale şi locale, ale unor ministere, organizaţii politice sau culturale, dar şi multe arhive particulare.

În această idee, semnificativă ni s-a părut discuţia cu doi dintre specialiştii care s-au deplasat în Federaţia Rusă, având posibilitatea să cerceteze acolo. Este vorba despre dl. lt. col. ALESANDRU DUŢU, de la Institutul de istorie şi teorie militară şi d-na FLORICA DOBRE de la Arhivele Ministerului apărării naţionale.

— Deşi nu acesta a fost obiectivul prioritar, cum bine subliniaţi, în cursul investigaţiilor pe care le-am efectuat împreună cu colega mea şi d-nii Gh. Buzatu şi I. Chiper, ni s-au impus atenţiei şi documentele de sorginte românească. Impresia este, într-adevăr, copleşitoare — ne spune dl. Alesandru Duţu. Diversitatea de fonduri documentare prăduite te duce cu gândul la un singur lucru: autorităţile sovietice au lucrat metodic, ridicând absolut tot ceea ce le era necesar pentru a-şi asigura un control cât mai riguros asupra ţării şi populaţiei pe care o ocupau. Că este aşa vă vom demon-

stra prin câteva piese de arhivă pe care, deşi eram într-o acută criză de timp, nu ne-am putut abţine să nu le copiem, spre a le avea cu un ceas mai devreme la-ndemână şi, eventual, să le comunicăm publicului larg. Repet, avem aici câteva documente care, în afara valorii lor istorice propriu-zise, ilustrează ceea ce spuneaţi şi dv.: dorinţa şi preocuparea autorităţilor militare sovietice de a şti, dacă se poate, cam ce era şi ce gândea fiecare român. Şi dacă numele acelui român era cât de cât cunoscut, cu atât mai mult.

Dar să dăm câteva exemple. În primul rând, vă rog să reproduceţi raportul întocmit de generalul Constantin Constantin în septembrie 1941, la cererea expresă a mareşalului Ion Antonescu:

„ROMÂNIA
Ministerul economiei naţionale,
Subsecretariatul de stat al aprovizionării
Cabinetul ministrului
Nr. 428 din 1 septembrie 1942

Domnule mareşal,

Pentru executarea ordinului 8265/M. 2/1942, am onoarea a raporta următoarele:

În luna octombrie 1940, găsindu-mă la Odessa, ca delegat al guvernului în Comisiunea pentru tratativele ce aveau loc cu U.R.S.S. privitor la recuperarea materialului de război lăsat în Basarabia, repatrierea românilor din Basarabia etc., etc., am remarcat că preşedintele delegaţiei sovietice, generalul Kozlov, ori de câte ori era în neputinţă să susţină anumite pretenţiuni sau să justifice anumite condiţiuni ce voia să le impună delegaţiunii române, recurgea la aluziuni, mai mult sau mai puţin discrete, asupra armatei române, care n-ar fi fost vrednică să execute retragerea în ordine şi să nu piardă materialul său de război.

De asemenea, generalul Kozlov privea cu oarecare ironie sforţările delegaţiunii române de a susţine drepturile României la gurile Dunării şi asupra Bucovinei de Nord — când venea vorba despre aceasta —, ca şi cum au fi voit să arate [că] pretenţiile noastre erau exagerate şi că în viitor ni s-ar putea întâmpla mult mai rău ca în 1940.

Pentru toate acestea am păstrat generalului Kozlov tot necazul meu şi în seara când s-a dat, la hotel Londra, ultimul dineu pentru delegaţia română, am ţinut să-i spun următoarele:

— Armata română nebătându-se cu armata bolşevică, generalul Kozlov nu avea elementele necesare să aprecieze armata română.

— Dacă retragerea nu s-a făcut în alte condiţiuni, aceasta s-a datorat faptului că comandamentul bolşevic a călcat din prima zi angajamentele luate faţă de România, neţinând seama de liniile fixate pentru capetele coloanelor sovietice în fiecare din cele 4 zile de evacuare convenite şi au recurs la mijloace neloiale pentru descompunerea unităţilor române, îndemnând soldaţii basarabeni să dezerteze.

O asemenea atitudine din partea guvernului şi comandamentului sovietic, care afirmase că ocupând Basarabia înţelege să păstreze relaţiuni pacinice şi de bună vecinătate în România, nu putea să onoreze, atât guvernul cât şi comandamentul sovietic, care s-au dovedit lipsite de cavalerism.

La aceasta, generalul Kozlov mi-a răspuns că guvernul sovietic n-a semnat nici un angajament în privinţa evacuării Basarabiei şi Bucovinei de Nord în 4 zile şi deci nu se poate spune că guvernul sau comandamentul sovietic „şi-au călcat cuvântul"...

Continuând discuţia asupra valorii armatei române, am amintit generalului Kozlov că această armată ar putea fi mai bine cunoscută dacă s-ar ţine seama de modul cum s-a comportat la 1877 şi 1916-1919 (bătălia de la Bucureşti, Mărăşti, Mărăşeşti, campania din Ungaria etc.). La aceasta generalul rus mi-a răspuns că «nu se are bine cu istoria».

Atingând chestiunea viitoarelor relaţiuni de vecinătate «între România — U.R.S.S.», faţă de şicanele ce ni se făceau în Delta Dunării, am spus generalului Kozlov că «nu este exclus ca dată fiind dispoziţia Sovietelor faţă de România şi tendinţele ei [lor] de expansiune în Balcani, să vedem armata română măsurându-se cu formidabila armată sovietică...». Generalul rus mi-a răspuns râzând: «Sunteţi prea puţini...». Am replicat: «Puţini şi buni. Totuşi, dacă este vorba numai de număr s-ar putea ca la un moment dat să ne înmulţim şi noi cu vreun neam mai numeros şi atunci vom avea de partea noastră şi numărul şi calitatea faţă de armata sovietică... Rusia să nu creadă că suntem izolaţi şi să-şi închipuie că Europa se va lăsa cotropită de armata sovietică». Generalul Kozlov mi-a răspuns: «Dacă se va lăsa... vom vedea. Armata sovietică este destul de tare spre a face faţă». Cu aceasta, conversaţiunea s-a terminat.

În actualul război am găsit pe generalul Kozlov în fruntea forţelor ruse din Crimeea (Kerci) şi apoi ca comandant al forţelor ce se retrag astăzi de-a lungul Mării Negre.

Primiţi, vă rog, domnule mareşal, asigurarea neţărmuritului meu devotament,

General C. Constantin".

— Şi, acum, un alt document — intervine d-na Florica Dobre: o scrisoare expediată de un anume Paul către soţii Lucreţia şi Eugen Barbul, familie aflată în relaţii de prietenie cu Octavian Goga. Documentul a fost redactat la 4 iunie 1938, deci după moartea poetului. Ce putea motiva ridicarea unui asemenea document dintr-o arhivă particulară? În primul rând faptul că se vorbea în scrisoare despre un binecunoscut poet şi om politic român ostil regimului totalitar sovietic; în al doilea rând, scrisoarea prezintă date extrem de interesante despre activitatea marelui poet în perioada când se puneau te-

meliile statului unitar național român, acțiune deloc agreată de proaspăta putere sovietică ce se considera, cum s-a dovedit încă din primele clipe ale existenței sale, moștenitoarea de drept a imperiului colonial țarist. Dar să reproducem scrisoarea:

„Dragă Lucreția și Eugen,

...Am vorbit cu Guiu care a însoțit pe dl. Goga prin Rusia până la Moscova, în drumul spre Franța. Nu știu dacă s-a scris în această privință și sunt lucruri care nu trebuiesc uitate.

Îmi spune Guiu că dl. Goga a început să dea un început de informații la unele ziare, dar, la intervenția lui, nu s-a mai continuat. Lui Guiu îi este frică de G.P.U.-ul bolșevic. Se știe că Guiu era în «serviciul» rușilor comuniști, servind însă cauza românească.

În timpul acela Guiu era la Iași trimisul Rusiei. Aici s-a întâlnit cu dl. Goga, care mai era și cu Tilică Ioanid și [Sever] Bocu. Plecând la Chișinău s-au întâlnit și cu Ghibu. În Budachi s-au pregătit să treacă în Rusia pe la Odessa, care era ocupată de nemți. Pericolul era covârșitor, fiindcă dl. Goga era condamnat la moarte cu Lucaciu de austro-ungari. Eventualitatea căderii în mâna nemților era egală cu moartea. De aceea s-a recurs la travestirea d-lui Goga, care și-a întocmit acfele pe numele de Oprescu, comerciant de cereale, lăsându-și și barbă ca să nu fie recunoscut. Pe teritoriul ocupat de nemți trebuiau să apară ca trimiși ai Băncii Naționale, în scop de a merge la Moscova spre a examina tezaurul depozitat de această bancă. Ca să poată ieși mai ușor, aveau înțelegerea ca la Chiev să se întâlnească cu frații Dobrovici de la Banca Națională, care aveau delegații în acest scop. Bocu avea actele întocmite pe numele Bogdan, Guiu-Grigorescu, iar omul de serviciu al lui Guiu, Tătaru, un țăran din o comună din Munții Apuseni, era Rățoiu.

În Budachi, unde se opriseră spre a găsi soluția trecerii în Rusia, au fost descoperiți; adică dl. Goga a fost recunoscut de o doamnă Mavrocordat care era la vânat acolo. I s-a arătat de ce e vorba și cu concursul ei s-a organizat o excursie la Odessa (care era la nemți) pentru ca să se poată ei strecura mai ușor pe teritoriul Rusiei. Cu ajutorul prefectului român Ștef sau Ștef, au primit un vaporaș român și așa au plecat.

La Odessa au pătruns în oraș cu ajutorul ofițerului de serviciu al nemților, un ceh din armata austro-ungară. O primă amenințare s-a ivit când la restaurantul de pe plajă, o doamnă din nobilimea rusă l-a recunoscut pe dl. Goga. Era o doamnă cu care se cunoscuse la Lagația română din Petersburg și care a putut fi derutată. Ulterior s-a stabilit că acea doamnă nu era în serviciul nemților, ci al bolșevicilor. În Odessa oraș, s-a ivit o a doua recunoaștere, de către un frizer, o calfă de fierar, care însă era în serviciul românilor și totul a intrat în normal.

Când au plecat din Odessa, Bocu a rămas de ei, îmbolnăvindu-se. Întâmplarea a făcut să se [re]întâlnească cu el pe străzile Chievului, în timp ce stăteau în acest oraș. La Chiev au fost găzduiți de cunoștințe de-a[le] lui Guiu. Aici s-au întâlnit și cu frații Dobrovici, cu care au continuat drumul.

Până la frontul nemților au călătorit cu un tren de soldați. La locul de trecere făcea serviciu un colonel rus, refugiat din Rusia bolșevică și pe care Guiu îl salvase de la moarte cu familia, chiar în momentul când era dus la execuție. Cu ajutorul acestui colonel au străbătut frontul nemților, îndreptându-se spre frontul rusesc, ce se găsea la 30 km departe de cel nemțesc. Pe acest spațiu, într-o noapte cu lună și cu senzația că plutesc între viață și moarte, au călătorit cu o trăsură până ce au ajuns la liniile rusești. Guiu s-a prezentat la generalul Antonov (executat de Stalin în 1937), comandantul forțelor rusești, prezentând și pe tovarășul Oprescu, Bogdan și ceilalți. Pericolul era la fel de mare dacă ar fi fost descoperiți. Dar situația lui Guiu care prezentase raportul era salvarea lor.

Generalul Antonov le-a atașat un vagon al țarului la trenul de Moscova, în care lui O. Goga i s-a rezervat compartimentul țarului. Bocu a stat în compartimentul țarinei. La Moscova, s-a întocmit pentru dl. Goga pașaport norvegian cu care a călătorit spre Petersburg, fără Guiu, care a rămas la Moscova.

Guiu a trimis un observator care să-l însoțească pe O. Goga spre a comunica orice situație care ar necesita ajutor. Observatorul era un român care, din cauză că intrase în vorbă (în vagon) cu însoțitorii, atrăsese atenția rușilor și numai providența l-a scăpat pe O. Goga, care a putut să treacă frontiera rusească.

Am comunicat în grabă cele ce mi-a spus Guiu.

Sărut mâna și vă sărut,

Paul

Cluj, la 04.VI. 938".

— *Este bine, poate, să subliniem și faptul că acest document, abia acum cunoscut, întregește cu noi amănunte semnificative biografia poetului și omului politic Octavian Goga, într-un moment deosebit al existenței sale...*

— V-aș supune atenției un ultim document — ne spune dl. Alesandru Duțu —, important nu doar pentru că poartă semnătura cunoscutului istoric Ioan Nistor, ci mai ales pentru că problemele abordate sunt teribil de actuale. Documentul respectiv poartă și o rezoluție a mareșalului Ion Antonescu pe care o reproduc întocmai: „1. Se va mulțumi d-lui Nistor. 2. Se va trimite răspunsul atât austriecilor, cât și legațiilor germane și italiene din București, române din Berlin, Romă și Viena. 3. Se va publica în broșură de propa-

gandă. 4. Toată apariția se va face prin Ministerul de externe". Mă simt dator să mai precizez doar un singur lucru: I. Nistor răspundea unui memoriu lansat de naționaliștii ucraineni din Cernăuți la 15 septembrie 1941, la două luni după ce Bucovina reintrase sub administrație românească. Iată pasajele mai importante din textul redactat de I. Nistor la 15 noiembrie 1941:

„Teritoriul dintre râurile Ceremuș, Nistru și Suceava nu este o «prelungire firească a șesului ucrainean», ci dimpotrivă, o continuare firească a regiunii de dealuri și de munți a Moldovei, precum o dovedește mersul apelor și structura geofizică a terenului.

Ucrainenii nu sunt băștinași în Bucovina, ci sunt urmașii bejenarilor ruteni de pe moșiile nobililor polonezi din Galiția și Podolia, care s-au așezat în Bucovina numai în cursul veacului al XVIII-lea.

Numele Bucovina nu provine de la bejenarii ruteni, ci el este pomenit pentru prima dată în documente din 1412 pentru pădurile de fag sau bucovine — *silvae faginales* —, care se întindeau între Ceremuș și Prut până la Cernăuți, numite bucovinele mari — *silvae faginales maiores dictae* — și de la Ceremuș la Hotin — *silvae faginales minores dictae.*

... Că Bucovina ar fi aparținut cândva statului ucrainean în devenire sunt afirmații deșarte, care arată cu câtă ușurință a fost alcătuit memoriul acesta. Aceeași lipsă de seriozitate se evidențiază și din afirmația că limba ucraineană ar fi fost cândva limba oficială a Moldovei. În stat și în biserică s-a introdus și la noi limba slavonă, precum în Apus se instituie limba latină. Dar limba paleo-slavă este una și limba ucrianeană este alta. Confuziuni și inadvertențe de acest fel nu sunt îngăduite nici în manualele școlare primare, necum în memorii politice...

Fondul bisericesc al Bucovinei s-a constituit din averile Episcopiei de Rădăuți și ale mănăstirilor Putna, Sucevița, Dragomirna, Voroneț, Moldovița, Solca, Horcea ș.a., prin înțelepciunea împăratului Iosif al II-lea. Daniile acestea, provenind de la domnii și boierii Moldovei sunt și au rămas o avere românească. Bejenarii ucraineni adăpostiți în Bucovina n-au contribuit cu nimic la înzestrarea acestor așezăminte bisericești. Ba, mai mult chiar, în pribegia lor din Galiția în Bucovina, acești bejenari nici nu erau ortodocși, ci greco-catolici uniți. Așezându-se însă ca mărginași pe moșiile boierești și mănăstirești din Bucovina, ei au trecut pe nesimțite la ortodoxie și au beneficiat de mijloacele fondului bisericesc pentru satisfacerea nevoilor lor de cultură și învățătură. Într-o vreme ei încercaseră să acapareze acest fond însă pentru biserica unită, o tentativă îndrăzneață care a fost însă zădărnicită de românii băștinași ortodocși...

Dar afirmația cea mai deșănțată a memoriului este aceea în care autorii lui încearcă să aducă insinuări calomnioase cărturarilor români bucovineni care [în anii primului război mondial], erau ponegriți de ucraineni la austrieci, iar când reveneau rușii, la ruși, fiind amenințați de a fi deportați în Siberia, cum a fost cazul domnului Nicu Flondor, care a fost deportat în Turkestan. În fața acestei situații, puși între ciocan și nicovală, ce puteau face cărturarii români denunțați în memoriul din 15 septembrie 1941 decât să se refugieze în România, unde puteau găsi scut și adăpost împotriva prigonirilor și calomniilor ucrainene? Legionarii ucraineni de sub comanda tiranului arhiduce Wilhelm de Habsburg, numit Wassyl Wisevan, cneaz Stephanovicz ocupase Bucovina și părți din județele Dorohoi, Fălticeni și Neamț, ajungând până la Broșteni. Pretutindeni ei răspândiră foc și pârjol pe unde treceau. În situația aceasta așa de gravă, Iancu Flondor a cerut intervenția armatei române, care a intervenit în noiembrie 1918. Divizia 8 sub comanda generalului Iacob Zadik a restabilit pacea și ordinea în Bucovina, unde fu făcut prizonier și cneazul Stephanovicz, cu întreg ștabul său.

Sub stăpânirea românească, populația ucraineană s-a bucurat de un tratament drept și omenesc. Măsuri de reprimare s-au luat, dar față de agitatorii ucraineni, care instigau mereu în contra românilor...

Cât de puțin temei se poate pune pe cele cuprinse în memoriul ucrainean din 15 septembrie 1941 rezultă și din afirmația absurdă că românii ar fi primit Basarabia prin Tratatul de la Versailles, iar Bucovina prin Tratatul de la Saint Germain. În realitate, Conferința de pace de la Paris n-a atins chestiunea Basarabiei, iar Austria a renunțat la drepturile ei de suveranitate asupra Bucovinei prin articolul 59 al Tratatului de la Versailles. Elementele turbulente și iredentiste ucrainene nu s-au astâmpărat niciodată".

— *Cred că, deocamdată, ne putem opri aici. Sunt convins însă că, pe măsură ce documentele identificate de dv. și colegii dv. vor începe să sosească în țară – în copii xeroxate sau microfilmate (e bine să precizăm acest lucru) – vom avea și alte surprize. Deocamdată, vă mulțumesc pentru această avanpremiera.*

Convorbire consemnată de Marian ȘTEFAN

Opinii — controverse

DIN NOU DESPRE „MISTERUL" CELEI DE A CINCEA VALIZE A LUI NICOLAE TITULESCU

Apariția în Magazin istoric, **nr. 4/1992 a unui articol semnat de dl. Jacques de Launay și difuzarea în aceeași perioadă a unei emisiuni TV — ambele propunându-și să dezlege (sau să complice) „misterul" celei de a cincea valize cu documente aparținând marelui nostru diplomat — ne-a determinat să o rugăm pe doamna** Mariella Nenișor-Emanoil, **nepoata de soră a lui Nicolae Titulescu, să ne destăinuie cele ce cunoaște pe această temă. Citise articolul din mult-apreciata revistă** Magazin istoric **și ne-a mărturisit dintru început că nu și-a putut abține un zâmbet amar în fața frazei: „Ancheta pe care am făcut-o la București nu mi-a permis să regăsesc urma colonelului Sergiu Nenișor".**

— Cu tot respectul față de dl. Jacques de Launay, pentru strădania îndelungată depusă pentru cercetarea vieții și activității unchiului meu — ne-a mărturisit fiica colonelului Sergiu Nenișor —, cred că „ancheta" întreprinsă de cercetător a fost atât de subțire, ca să nu zic superficială, încât n-a descoperit nici măcar casa unde a locuit tata, casă unde o găsea pe mama, până în 1989, iar eu, la un simplu telefon, aș fi răspuns solicitărilor d-lui Jacques de Launay... Cert, dl. Jacques de Launay face afirmații eronate, sigur a pornit cercetările pe o cale greșită, pe o pistă plină de confuzii, cel puțin în ceea ce-i privește pe părinții mei. Prin cele ce vă spun, aș dori să afirm că, dacă a existat o așa-zisă „a cincea valiză" a lui Titulescu, și ea a dispărut, aceasta ar trebui căutată, în orice caz, fără implicarea numelor părinților mei...

— Stimată doamnă Mariella Nenișor-Emanoil, cu îngăduința dvs. și din dorința de a ne face înțeleși de cititori, voi cita fragmente din articolul d-lui Jacques de Launay referitoare la tatăl dvs.: „După război, doamna Titulescu, refugiată la familia sa aflată la Madrid, a cerut Ambasadei britanice din Lisabona să îi restituie cele cinci valize [trimise de Nicolae Titulescu printr-un curier diplomatic la ambasadorul Marii Britanii din Lisabona, în 1940 — n.n.]. **Ele au fost remise domnului Nenișor, nepot și fost secretar al lui Titulescu. În mâinile văduvei Titulescu, la Madrid, n-au ajuns decât patru... Conținutul celei de a cincea valize a fost luat de soții Nenișor** [subl. ns.]. **Ce s-a întâmplat cu el?** [sic!]. **Colonelul Sergiu Nenișor a dorit să revină în România postbelică. Însoțit de doamna Nenișor, s-a dus la Viena, în 1946, pentru a-și negocia reîntoarcerea. Dar într-o zi, pe una din străzile orașului a fost ră-**

pit de Securitatea română, după cât se pare. Nimeni nu a mai aflat vreodată ceva despre ele [evidentă greşeală de tipar — corect: despre el — n.n.], nici despre hârtiile ce au dispărut tot atunci. Doamna Nenişor s-a reintors la Paris. Am încercat s-o găsesc. A locuit succesiv pe strada Chanez, în arondismentul XVI, apoi în Faubourg St. Honoré. Cu ajutorul poliţiei franceze, am putut stabili că a divorţat de soţul ei, naturalizându-se cetăţeancă franceză la 1 septembrie 1966. A părăsit Parisul la sfârşitul anului 1968 pentru castelul d'Abondant, unde a murit la 17 februarie 1969. N-a lăsat în urma ei nici un fel de hârtii..." — conchide dl. Jacques de Launay.

— D-le Gâlmeanu, povestea aceasta seamănă cu un roman poliţist, nu alta. Cele mai multe afirmaţii ale d-lui Jacques de Launay n-au, din păcate, nici o acoperire reală, iar cele ce ar reflecta cât de cât o realitate n-au nici o legătură cu „cea de a cincea valiză" şi nici cu colonelul Sergiu Nenişor şi soţia acestuia, Gabriela Nenişor, cu părinţii mei... Nimeni nu poate contesta că o fostă doamnă Nenişor a murit la 17 februarie 1969 (cum se afirmă în articol) la un azil de bătrâni, în Franţa. Ce legătură are însă acest fapt cu mama mea, calificată în articol ca *fosta* soţie a colonelului Sergiu Nenişor?!... Dar s-o luăm metodic: aşa cum v-am mai relatat şi anul trecut [este vorba despre un interviu luat d-nei Mariella Nenişor-Emanoil integrat în volumul *Titulescu — Mărturii contemporane*, pregătit pentru tipar — *n.n.*], tata n-a mai rămas lângă Titulescu încă înainte de război. Revenise în ţară prin 1939. La câteva zile înainte de moartea lui Titulescu, d-na Titulescu l-a chemat la Cannes. Antonescu — era în martie 1941 — i-a aranjat rapid un paşaport cu toate vizele. Tata l-a mai prins pe Titulescu în viaţă. A asistat la depunerea corpului neînsufleţit la biserica ortodoxă St.Michel din Cannes... Tata a revenit atunci, în martie 1941, în ţară, a adus actul de deces eliberat de primăria din Cannes, o copie xeroxată — ca să folosim termenul de azi — pe care v-o pun la dispoziţie (sunteţi primul om din afara familiei noastre care dispune de acest document)... şi este de presupus că a adus, atunci, la Bucureşti şi alte documente de-ale lui Titulescu...

— Fratele tatălui dvs., Gheorghe (George) Nenişor, a fost prezent la înmormântarea lui Nicolae Titulescu?

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

DÉPARTEMENT DES ALPES-MARITIMES

ARRONDISSEMENT DE GRASSE

MAIRIE DE CANNES

Extrait du Registre des Décès pour l'année 1941

Le Dix sept Mars mil neuf cent Quarante un. —
à vingt trois heures — est décédé Nicolas Titulesco domicilié à Bucarest (Roumanie) né à Craiova (Roumanie), le dix sept Mars Dix huit cent Quatre vingt sept, ancien Ministre des Affaires Etrangères de Roumanie Grand-Croix de la Légion d'Honneur fils de Jean Titulesco et de Marie Urdarianu, époux décédés. Epoux de Catherine Burca —

Dressé le dix neuf mars mil neuf cent quarante un —
à — Quinze heures — sur la déclaration de Philippe Taddei cinquante six ans Chauffeur domicilié à Cannes. Et a. —

qui, lecture faite, a signé avec Nous Camille Leon Maire de la délégation spéciale —

Officier de l'Etat Civil par délégation du Maire de Cannes.

Suivent les Signatures

Certifié Conforme :

Cannes, le dix huit Avril — mil neuf cent quarante un

LE MAIRE.

FRANÇOIS-MARSAL

En p. 66 *d-na Mariella Nenişor-Emanoil în locuinţa sa din Bucureşti*

Extras din registrul de decese pentru anul 1941 privind moartea la Cannes a lui N. Titulescu

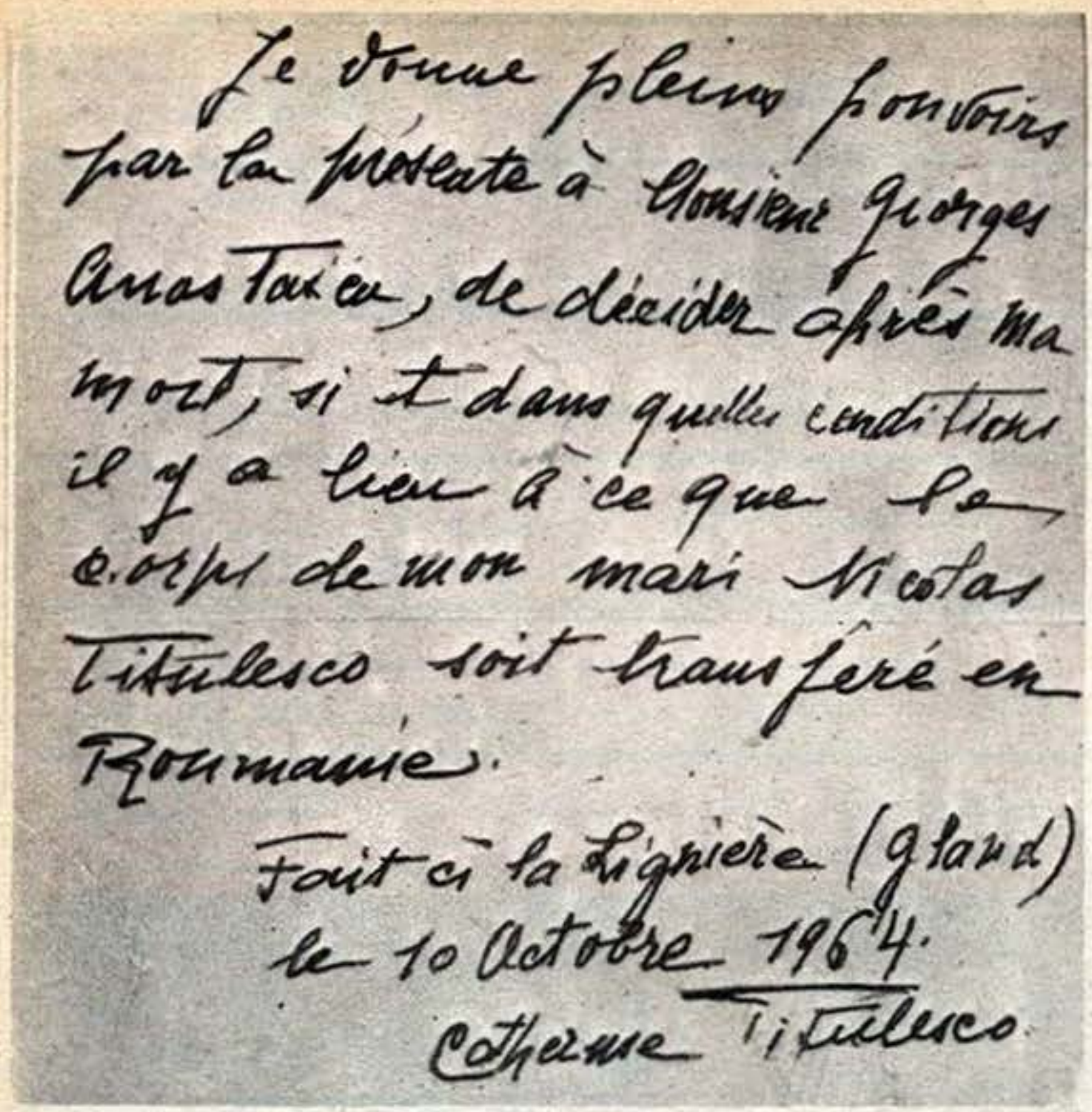

Je donne pleins pouvoirs par la présente à Monsieur Georges Anastasiu, de décider après ma mort, si et dans quelles conditions il y a lieu à ce que le corps de mon mari Nicolas Titulesco soit transféré en Roumanie.

Fait ci-à la Ligniere (Gard) le 10 Octobre 1964.

Catherine Titulesco

Scrisoare prin care Ecaterina Titulescu îl împuternicea pe George Atanasiu ca, după moartea ei, acesta să decidă asupra transferării în România a rămășițelor pământești ale soțului ei

— Cred că a fost, dar nu știu precis. George Nenișor, al treilea copil al Corneliei Nenișor, sora lui Nicolae Titulescu, trăia în Franța, căsătorit cu Marys Iuca. Prin 1940 a fost chemat în țară cu ordin de mobilizare. Cu toate că n-a prea vrut să vină, a părăsit totuși Franța, lăsându-și soția pe Coasta de Azur. În timpul războiului nu a fost pe front, a lucrat ca ziarist. Deși concentrat, nici tatăl meu nu a fost pe front, datorită vârstei înaintate; a lucrat la partea sedentară. După 23 august 1944, poate după un an, mai precis după doi ani, George Nenișor a intrat într-o combinație, să poată să plece în Franța. A reușit să părăsească țara, probabil cu un pașaport fals. La Viena, fiind pe stradă, a fost arestat de organele din zona sovietică de ocupație, acuzat că sub numele din pașaport s-ar ascunde un oarecare Sturdza, Niky Sturdza, probabil, un fost legionar, probabil, căutat de autoritățile române. O confuzie. Anchetatorii l-au ținut pe George Nenișor în beciurile Vienei, cu toate că el le spunea clar că nu este Sturdza, că este Nenișor, George Nenișor... De la Viena l-au trimis, sub stare de arest, la București... Dacă dl. Jacques de Launay a făcut o confuzie între colonelul Sergiu Nenișor, tatăl meu, secretarul particular al lui Nicolae Titulescu, și George (Gheorghe) Nenișor, fratele tatălui meu, trebuia totuși să descopere că arestatul de la Viena n-a dispărut fără urmă, așa cum susține. Se putea afla că lui George Nenișor i s-a intentat în țară un proces pentru trecerea frauduloasă a frontierei și a fost condamnat. Dar, pentru că era la prima infracțiune, a beneficiat de cunoscuta lege Beranger, care exista pe atunci și la noi; a fost scutit de executarea pedepsei și i s-a dat drumul acasă... După câțiva ani, George Nenișor intră într-un alt bucluc: săvârșește, de data aceasta, o tentativă de trecere ilegală a frontierei. A fost prins înainte de a se urca în avion, arestat și judecat cu un lot mai mare de persoane acuzate de aceeași infracțiune și condamnat la 5 ani pușcărie. Ieșit din pușcărie, prin 1953-54, a vrut să se căsătorească cu actrița Marieta Rareș, pe care o cunoscuse înainte de a fi arestat. Nu putea face acest lucru înainte de a fi divorțat de Marys, care, așa cum am mai spus, se afla în Franța, dinainte de război...

— Marys Iuca-Nenișor mai trăia în 1954?

— Cum să nu? Era de aceeași vârstă cu George... Cam atunci George a plecat în Franța, însoțit de Marieta Rareș: Atunci, în 1954, a divorțat de Marys și, întorcându-se la București, s-a căsătorit cu Marieta Rareș. A trăit până în 1976. Marieta Rareș trăiește și astăzi, în vârstă de 93 de ani. Marys Iuca, fosta soție a lui George Nenișor, — deci nu mama mea, Gabriela, soția colonelului Sergiu Nenișor —, a trăit în Franța până în 1969; plecase din Paris și s-a prăpădit în condiții de tragică singurătate. Când George a văzut-o ultima dată, la Paris, în 1954, i-a cerut să-i dea documentele Titulescu pe care eventual le mai avea asupra ei. I-a spus că nu mai are nici un document. I-a pus totuși la dispoziție o ladă în care se aflau niște obiecte personale ce au aparținut lui Nicolae Titulescu, obiecte cu care George a venit în țară — un joben, un frac, un costum de diplomat și alte lucruri pe care le vedem astăzi prin muzee și expoziții organizate cu prilejul unor aniversări sau comemorări consacrate lui Nicolae Titulescu. Dar documentele? — ar fi insistat George. Nu mai am nici un fel de document de la Titulescu — ar fi afirmat ea... Dacă dl. Jacques de Launay ar fi dorit să elucideze până la capăt cazul arestării *unui* Nenișor la Viena, îl avea încă la dispoziție, la București, până în 1976 pe George Nenișor, fratele colonelului Sergiu Nenișor, o

avea la dispoziție, până în 1989, pe soția lui Sergiu Nenișor, mama mea Gabriela Nenișor, o are încă la dispoziție pe Marieta Rareș-Nenișor, a doua soție a lui George Nenișor, mă avea la dispoziție pe mine... Tatăl meu s-a prăpădit în 1961. Dar, așa cum v-am mai spus și anul trecut, el n-a mai ieșit niciodată din țară după 1941, după moartea lui Titulescu...

— Doamnă Mariella, vă rog să mă iertați dacă insist asupra seriozității pe care dl. Jacques de Launay a demonstrat-o în studiile sale despre Nicolae Titulescu și dacă încerc cu tot dinadinsul să găsesc o explicație afirmațiilor sale...

— N-am de ce să vă scuz, mi se pare normal să gândiți așa și vă rog să rețineți că nici eu nu doresc ca discuția noastră să condamne pe cineva. Sper că bunele intenții, dorința de a găsi adevărul ne animă pe fiecare. Însuși domnul Jacques de Launay cred că a plecat la drum cu aceste bune intenții. Altfel nu se apuca de această lucrare...

— Deși pare împotriva evidenței, totuși vă întreb: nu cumva George Nenișor, când a trecut granița, prima dată, ilegal, acuzat că sub numele trecut în pașaport se ascunde Niky Sturdza, sau altcineva, a reușit să o contacteze pe d-na Titulescu, s-a dus la Lisabona, la Ambasada Marii Britanii, pentru a i se remite cele cinci valize, a dat patru valize d-nei Titulescu și cu a cincea, vrând să vină la București, a fost arestat și „devalizat" la Viena? Insist asupra unei astfel de derulări a evenimentelor dincolo de ceea ce s-a scris despre „cea de a cincea valiză". Insist pentru că știu, cunosc — și cred că în primul rând George Nenișor cunoștea — el se afla al doilea, după Ion Christu, nominalizat de Titulescu în testamentul din 5 ianuarie 1940, ca executor. Or, găsindu-se, după război, într-o asemenea postură, cu asemenea drepturi și obligații, George Nenișor — cu știrea sau fără știrea celorlalți moștenitori indicați de Titulescu în testament — probabil, se vedea în stare de orice ca să-și exercite misiunea pentru care a fost ales.

— Imposibil! În primul rând, pentru că știu precis, am stat atunci de vorbă cu el, George Nenișor a făcut drumul *numai până la Viena*. În al doilea rând, d-na Titulescu se afla, în 1946, la Paris. Eu am vizitat-o în acel an acolo, așa cum v-am relatat deja în discuția de anul trecut. Când s-a mutat la Madrid avea în jurul ei persoane destul de influente și nu avea nevoie de un Nenișor care să vină din București ca să-i aducă valizele lui Titulescu depuse la Lisabona! În al treilea rând, relațiile lui George Nenișor cu d-na Titulescu nu erau atât de strânse încât să-i încredințeze o asemenea misiune. Nici în 1954, când George Nenișor a ajuns la Paris, nu s-a văzut cu d-na Titulescu. În al patrulea rând, la Viena, în 1946, a fost arestat pe stradă absolut întâmplător, la o simplă legitimare, pentru că intrase fără să știe în zona de ocupație rusească. Nici vorbă că ar fi avut asupra lui niște documente Titulescu pentru care ar fi fost „vânat". Ar fi însemnat ca aceste documente să le fi luat din țară cu intenția de a le duce în străinătate, ceea ce ar fi o absurditate. Încă de atunci știam și acum susțin același lucru: scopul călătoriei lui a fost să ajungă la Marys luca, la Paris, cu care să discute asupra divorțului.

— Și dl. Jacques de Launay vorbește de un divorț în familia Nenișor. Este clar că avem de-a face cu o confuzie între numele celor doi frați Nenișor.

— Categoric. La vremea aceea, tatăl meu, colonelul Sergiu Nenișor, fostul secretar particular al lui Nicolae Titulescu, era în țară, mama la fel, trăiau în această casă unde ne aflăm noi acum și între ei nu a fost vorba niciodată de vreun divorț.

— Unii dintre interlocutorii mei au afirmat că Marys luca, soția abandonată de George Nenișor în Franța, a fost la căpătâiul lui Titulescu când acesta murea...

— Interlocutorii dvs. spun un oarecare adevăr. Dar să nu exagerăm. La căpătâiul lui Titulescu atunci când acesta a murit se afla mai întâi soția lui, d-na Ecaterina Titulescu, apoi tatăl meu, mama tatălui meu, Cornelia, sora lui Titu-

Mormântul lui N. Titulescu de la Brașov

lescu, şoferul Jack Corley, probabil şi alte persoane. Asta nu exclude posibilitatea ca Titulescu să-i fi încredinţat lui Marys unele documente sau unele obiecte ce i-au aparţinut. Era soţia nepotului său, erau rude apropiate, Marys făcea parte din familie...

— Dacă aşa stau lucrurile, excludeţi totuşi posibilitatea ca Marys să-i fi transmis lui George Nenişor unele documente în 1946?

— Cum să i le fi transmis?

— O posibilitate ar fi fost: când a trecut graniţa în 1946, George Nenişor să fi ajuns totuşi la Marys, la Paris, iar episodul arestării la Viena să se fi petrecut, de fapt, la întoarcerea spre România. Altă posibilitate ar fi fost ca Marys să fi venit la Viena — chemată, să zicem telegrafic sau telefonic, în ziua aceea de George Nenişor — să „negocieze" reintoarcerea ei în patrie sau divorţul, admiţând astfel ceva din afirmaţiile d-lui Jacques de Launay, cu amendamentul că autorul face confuzie între colonelul Sergiu Nenişor şi soţia acestuia, Gabriela şi George Nenişor şi soţia sa, Marys... Astfel George Nenişor ar fi putut intra în posesia unor documente iar organele sovietice ce l-au arestat cât şi Serviciul Special de Informaţii de la Bucureşti (dl. Jacques de Launay zice securitatea română)[1] **care ar fi colaborat la această acţiune, ar fi putut captura documente denumite generic „cea de a cincea valiză", în fapt aşa cum spune şi dl. Jacques de Launay, „documente oficiale originale şi confidenţiale, mai ales privind discuţiile lui Titulescu cu ministrul de externe sovietic Litvinov", privind desigur probleme legate de Basarabia.**

— D-le Gâlmeanu, vă mărturisesc că „scenariul" dvs. îl depăşeşte pe cel al d-lui Jacques de Launay. Ca să vă dau un răspuns definitiv pot să afirm, pe de o parte, că după câte o cunosc eu pe Marys, aceasta n-ar fi fost niciodată în stare de un asemenea efort, ca să zicem aşa, patriotic, iar, pe de altă parte, pentru ca liniştea dvs. să fie pe deplin instaurată, trebuie să vă spun că, în 1946, Marys nu prea mai avea asupra ei documente Titulescu. Cele pe care eventual le-a avut, ori le valorificase pe la străini, ori le dăduse d-nei Titulescu. Aceasta, la rândul ei, împreună cu documentele ce le avea asupra sa, le-a pus la dispoziţia Institutului Hoover din Stanford, aşa cum precizează şi dl. Jacques de Launay... În fine, ca să vă edificaţi definitiv trebuie să repet esenţialul: George Nenişor n-a avut când să o contacteze pe Marys, deoarece *a fost arestat la Viena chiar în ziua în care venise acolo ilegal din România.* El mi-a spus mie personal că autorităţile sovietice l-au arestat pentru că pătrunsese în sectorul controlat de ele în Viena şi pentru că l-au confundat cu acel Sturdza, legionarul, fostul legionar. Că la arestarea lui au cooperat organele speciale ruseşti şi româneşti — n-am de unde să ştiu şi nu mă pricep la aşa ceva. Mai ştiu că George trebuia să fie preluat, la Viena, de cei ce l-au ajutat să treacă graniţa ilegal, să-i înlesnească în continuare, drumul spre Franţa. Acţiunea a eşuat din cauza arestării...

— Totul pare foarte straniu... Cu atât mai mult cu cât în 1954, după ce fusese arestat, făcuse puşcărie 5 ani (1949-1954) pentru tentativă de trecere ilegală a frontierei, primeşte acte în regulă pe numele său pentru a merge la Paris, chiar şi însoţit de Marieta Rareş, care nu-i era decât viitoare soţie, iar în 1946, în loc să meargă în străinătate absolut legal, preferă o trecere ilegală a frontierei, face o combinaţie riscantă. Înseamnă că scopul acestei prime călătorii trebuie să fi avut un mobil secret, să ascundă o acţiune de care nu trebuiau să ia cunoştinţă autorităţile române aflate atunci la putere. Personal nu mă pot sustrage de la o asemenea presupunere, iar dacă confruntăm acest raţionament cu cercetările d-lui Jacques de Launay, am putea admite, cel puţin ca ipoteză, că arestarea lui Nenişor la Viena (cu sau fără rezultatul scontat) a urmărit interceptarea, atât de către organele speciale ruseşti cât şi româneşti, a unor documente aparţinând lui Nicolae Titulescu, care nu trebuiau să devină publice în România, dimpotrivă trebuiau să fie ascunse, poate chiar distruse, pentru că se refereau la dreptul suveran al românilor asupra Basarabiei. Cu o precizare: autorul atribuie în mod eronat episodul Viena tatălui dvs. colonelului Sergiu Nenişor, când, în realitate, „eroul" acestui moment a fost fratele acestuia, George Nenişor...

— De-a dreptul spectaculos! Şi noi toţi aici, în ţară — tatăl meu, mama mea, eu, soţia lui George, George Nenişor însuşi — să nu ştim toate acestea, să purtăm corespondenţă până când a murit, în 1973, cu d-na Titulescu şi ea să nu ne fi şoptit nici un cuvinţel despre toată această istorie, să apară între timp un articol al d-lui Jacques de Launay ca să aflăm astfel şi noi „adevărul" despre fapte pe care le-am trăit şi care s-au desfăşurat în propria noastră familie! Ştiţi că aveţi haz, d-le Gâlmeanu?!

— Vă rog să mă iertaţi şi să reţineţi că este departe de mine intenţia de a confecţiona biografia familiei Nenişor, dar pe

---

[1] Ne întrebăm cum se justifică faptul că „Securitatea română", cum o denumeşte dl. Jacques de Launay, avea legitimitatea de a opera arestări pe teritoriul Austriei, chiar dacă acesta se afla, în parte sub ocupaţia trupelor sovietice? — *n.n.*

tema „celei de a cincea valize" s-au făcut comunicări, s-au scris articole în presă, se fac emisiuni TV, poate se vor scrie și scenarii de film. Subiectul este pasionant, trimiterile în epocă sunt deosebit de savuroase, promițătoare și chiar palpitante. Personal mă împiedic în a pronunța un verdict, pe de o parte cunoscându-vă pe dvs. și crezând orbește în sinceritatea și în memoria dvs. documentară — nu degeaba marele Nicolae Titulescu vă prevedea o carieră diplomatică —, iar pe de altă parte gândindu-mă la faptul că dl. Jacques de Launay lasă să se întrevadă, cel puțin în articolul publicat în revista Magazin istoric, **că a consultat și pe d-na Titulescu în această problemă.**

— Eu exclud posibilitatea ca d-na Titulescu să fi fost în cunoștință de afirmațiile ce se fac acum în legătură cu această așa zisă „cea de a cincea valiză", așa cum exclud de la bun început amestecul numelui tatălui meu în această afacere. Afirmațiile d-lui Jacques de Launay că „cele cinci valize au fost remise domnului Nenișor, nepot și fost secretar al lui Titulescu", că „în mâinile văduvei Titulescu la Madrid n-au ajuns însă decât patru" și că „conținutul celei de a cincea valize a fost luat de soții Nenișor" sunt inacceptabile, ca să nu spun mai mult. Afirmația că părinții mei au divorțat, că mama mea s-a naturalizat cetățeancă franceză, că s-a prăpădit într-un castel din Franța etc., etc., n-au nici o legătură cu adevărul. De dragul publicității se pot imagina tot felul de „scenarii", care de care mai năstrușnice... Adevărul este că tatăl meu — cum v-am mai spus — n-a mai părăsit țara din martie 1941. După 23 august 1944 a scris niște amintiri despre Nicolae Titulescu în ziarul *Ultima oră*. Până la naționalizare a fost director la „Adriatica". Apoi și-a deschis un birou la „Loto-Pronosport" împreună cu încă cineva. Acolo era când l-au arestat, în 1950... Au venit în casa asta niște gealați, care i-au spus: Ești nepotul lui Titulescu! Ai cunoscut mulți străini, ai legături cu străinătatea! Tatăl meu nu avea atunci nici o legătură cu nici un străin. Ne spunea chiar că situația este de așa natură că nu vrea să mai știe de nimic. Nu s-a găsit la el nici o scrisoare din străinătate, în afară de cele de la d-na Titulescu, cu care corespondam în mod curent. Au ridicat saci întregi de documente pe care tatăl meu le avea de dinainte de război — documente Titulescu și chiar ale familiei noastre. N-au putut să-l condamne pentru că n-au putut să-l acuze de nimic. I s-a dat o pedeapsă așa-zis „administrativă". A fost foarte bolnav și, după doi ani la Jilava, i s-a dat domiciliu obligatoriu în Bărăgan. Mergeam în fiecare săptămână la el cu gaz, cu mâncare, prin 1954-1955, lângă Ciulnița, la Dropia. Străbăteam, iarna-vara, șase kilometri pe jos, prin câmp... Încă din 1949 fusese arestat unchiul meu, vărul primar al tatălui meu, Ion Christu, care fusese primul președinte al Comisiei de armistițiu după 23 august 1944. După trei luni demisionase pentru că nu mai putea suporta nedreptățile, ilegalitățile și abuzurile la adresa României. A murit în lagărul de la Sighet. Tatăl meu scăpase atunci. Când l-au arestat, după vreun an, nu făcea parte din vreun lot anume de arestați. Când a scăpat de la Dropia, mi-a relatat că încă din prima zi au stat de vorbă cu el ore întregi. Tata credea că face cu ei un fel de cozerie diplomatică. Toți anchetatorii veneau să asculte uimiți ceea ce cunoștea el despre evenimentele dintre cele două războaie mondiale. Tata credea că după astfel de discuții îi vor da drumul. Dar l-au reținut... După cinci ani îmi zicea: Nici azi nu înțeleg de ce am fost arestat! Că știam prea multe, că eram nepotul lui Titulescu, pentru că cunoscusem lumea în care acesta își desfășurase activitatea?

— Tatăl dvs. era mai tânăr decât Titulescu...

— Păi, dacă mama mai trăia ar fi avut acuma 89 de ani. El era mai mare ca mama cu 10 ani. Se născuse în 1893...

— Deci, Sergiu Nenișor era cu 10-11 ani mai tânăr decât Titulescu...

— Așa ceva. A murit în 1961. După ce s-a întors de la Dropia nu s-a mai putut mișca din pat. Chiar în certificatul de deces scrie că a murit „în casă", adică la domiciliu. A fost înmormântat la Cimitirul Bellu. Figura 5. Cum intri în cimitir, a doua alee pe dreapta, al treilea mormânt. Acolo se află înmormântat și un alt frate de-al lui, Ionel Nenișor, tatăl Sandei Argeșeanu, precum și tatăl lui, bunicul meu, Gheorghe Nenișor, soțul Corneliei Nenișor, sora lui Nicolae Titulescu. Pe mama am incinerat-o. Am să îngrop urna lângă tatăl meu...

Cred că sunt destule dovezi că tatăl meu n-a dispărut fără urmă, în 1946, pe străzile Vienei, iar mama mea n-a murit într-un azil de bătrâni în Franța!...

— Și că nu ei au risipit conținutul „celei de a cincea valize" a lui Nicolae Titulescu!

Interviu realizat de:
Pompiliu GÂLMEANU

PANOPLIA CU ARME

(Monoverb: 3—6)

Gh. BRAȘOVEANU

IULIE 1943

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Conform **dispozițiilor art. 12 din Legea impozitului pe lux și cifra de afaceri, cofetăriile mici urmează să plătească o taxă proporțională de 40 la sută din prețul de achiziție al zahărului cumpărat pentru fabricarea de prăjituri.**

Impozitul pe cifra de afaceri cuvenit pentru prăjiturile fabricate de restauratori va însuma 30 la sută din prețul de achiziție al zahărului utilizat în amintitul scop.

• Ziarele **din Capitală primesc spre publicare următorul comunicat: „Prefectura Poliției Capitalei aduce la cunoștință că în conformitate cu dispozițiunile Decretului lege nr. 3117 din 23 octombrie 1942, publicate în** Monitorul oficial **nr. 248, toți cei care se vor face vinovați de: tâlhărie, furt calificat, violare de domiciliu, incendiu, înlesnirea evadării și evadarea arestaților pe timpul camuflajului total al luminilor, vor fi pedepsiți cu moartea.**

Până în prezent au fost condamnați la moarte pentru aceste fapte un număr de 56 indivizi".

• Asistând **în mai multe comune la serviciul divin oficiat duminică și în zilele de sărbători și constatând lipsa reprezentanților autorităților locale, generalul de corp de armată Popescu C. Dumitru, ministrul afacerilor interne, decide sancționarea tuturor celor vinovați de încălcarea ordinelor date în acest sens.**

• În comuna **Șapte Sate-Lăpușna și la Buhuși —**

Luna iulie se înscrie în istoria celui de-al doilea război mondial prin trei evenimente cu capitale repercusiuni asupra desfășurării marii conflagrații. Este vorba mai întâi, de debarcarea aliată în Sicilia, la 10 iulie, apoi — la 25 iulie — de înlăturarea lui Mussolini și, în fine, de grava înfrângere suferită de armatele germane pe frontul din răsărit, în zona Kursk-Orel-Belgorod (12 iulie-23 august).

În ce privește cel dintâi eveniment, la începutul lunii, comunicatele oficiale germane și italiene se mărginesc să vorbească doar de „o tentativă de debarcare"[1]. Apoi, treptat, recunosc existența unor „lupte violente", dar încercând să acrediteze și ideea că „adevărata luptă din Sicilia se va da de-acum încolo", pentru ca la sfârșitul lunii să admită că „terenul este foarte viu disputat" și că „fiecare palmă de teren" este câștigată de anglo-americani cu prețul unor „jertfe dureroase".

Despre brusca schimbare de regim din Italia, presa bucureșteană începe să relateze la 27 iulie. Ziarele nu pot pomeni, însă, nimic despre arestarea dictatorului fascist. De altfel, ele se mulțumesc să reproducă comunicatele agenției oficiale de presă italiene „Ștefani": „M. Regele a acceptat demisia din funcția de șef al guvernului, prim-ministru și secretar de stat ce i-a fost prezentată de Excelența Sa Cavalerul Benito Mussolini și a numit ca șef al guvernului, prim-ministru și secretar de stat pe Excelența Sa Cavalerul Mareșal al Italiei Pietro Badoglio". Mai mult, la 30 iulie, toate ziarele bucureștene reproduc o așa-zisă corespondență din Roma a agenției de presă germane „D.N.B." ce încearcă să convingă opinia publică din Reich și din restul Europei că ceea ce s-a întâmplat în Italia denotă doar că: „poporul italian s-a strâns în jurul regelui cu singurul scop de a continua războiul".

La fel ascunderea adevăratei situații de pe frontul de răsărit. La 3 iulie se mai anunță, „din sursă competentă" că înfruntarea are în continuare „caracterul liniștit" din ultimele săptămâni. La 8 iulie, comunicatele încep, însă, brusc să vestească că „trupele germane au trecut la ofensivă în regiunea Belgorod și la sud de Orel" și că „au reușit să pătrundă adânc în pozițiile inamicului". Duminică, 11 iulie, tonul devine deodată mai reținut. Cititorii pot afla: „Vineri, în a cincea zi de luptă, bătălia de la Kursk a devenit și mai îndârjită, căci ambii adversari și-au angajat rezervele". La 14 iulie, ei sunt informați: „La Nord și Sud de Orel, sovieticii au dezlănțuit puternice atacuri împotriva formațiunilor germane care

[1] Pentru a ușura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Nu-i așa că e frumoasă... plaja?

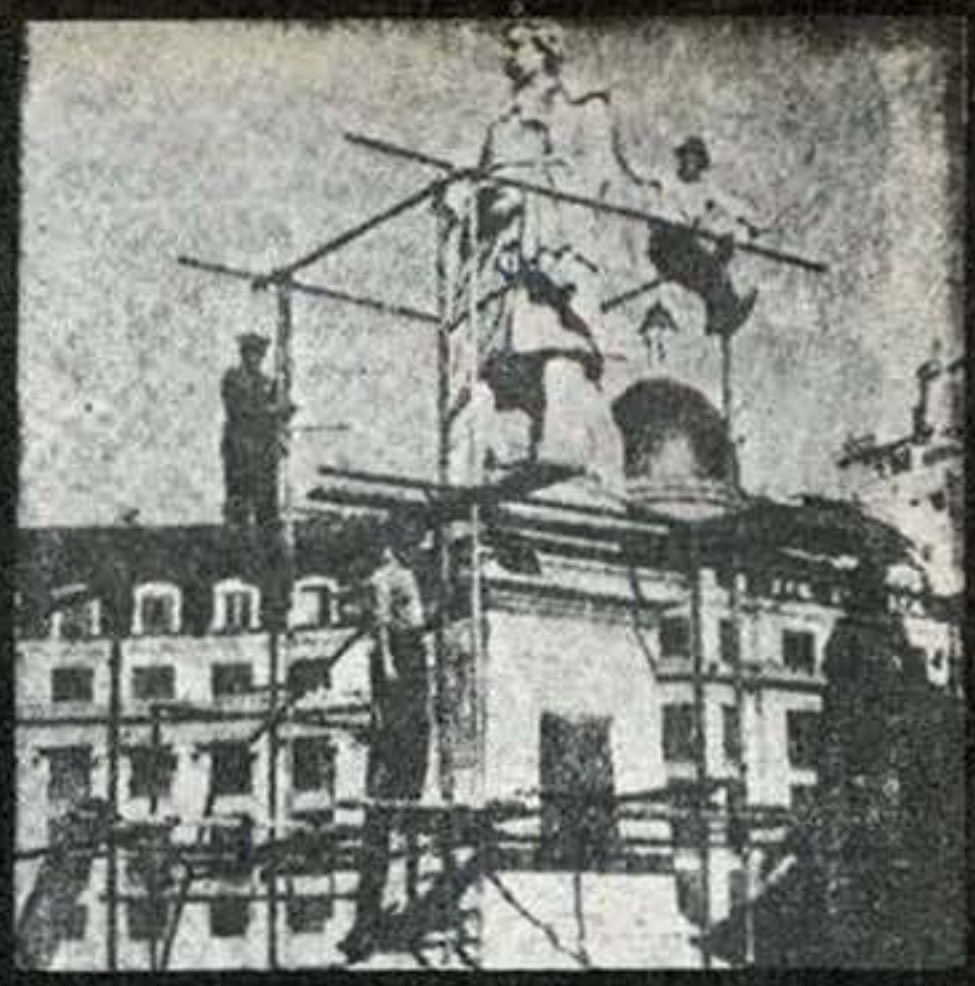

Statuia lui Gh. Lazăr își face toaleta...

se află în defensivă". Pentru ca, la 22 iulie să li se relateze despre „grele lupte defensive la răsărit și la nord de Orel".

Într-un documentat articol intitulat *Mici întregiri la o carte mare*, apărut în *Timpul* din 9 iulie, istoricul Zenovie Pâclișanu relevă o sumă de elemente importante în lucrarea lui Karl Muehlmann: *Oberste Heeresleitung und Balkan in Weltkrieg 1914-1918* (Comandamentul suprem și Balcanii în războiul mondial 1914-1918), publicată sub auspiciile Serviciului istoric al armatei germane.

„Autorul berlinez — scrie astfel Zenovie Pâclișanu — arată în cartea sa importanța pe care comandamentul suprem și guvernul german au atribuit-o României la începutul primului război mondial. Dânsul relevă chiar că ajutorul militar al ei ar fi grăbit victoria asupra rușilor și situația din Balcani ar fi evoluat în favoarea Puterilor Centrale, ceea ce ar fi creat perspective mai favorabile și pentru războiul din Vest.

De aceea, în septembrie 1914, secretarul de stat Jagow stăruia la Viena și la Budapesta ca să fie câștigat cu orice preț, «chiar cu cele mai extreme sacrificii», ajutorul României. În același timp, generalul Falkenhayn atrăgea și dânsul atențiunea generalului Conrad von Hötzendorf, șeful Statului Major al armatei austro-ungare, asupra importanței ajutorului militar al României pentru câștigarea căruia Austro-Ungaria trebuia să satisfacă în cea mai largă măsură dorințele României și anume cedarea sudului Bucovinei și drepturi pentru românii din Transilvania. În februarie 1915, șeful Marelui Stat Major german apelează din nou la cumințenia monarhiei austro-ungare, arătându-i că trecerea României de partea dușmanilor ar face problematică terminarea victorioasă a războiului. Cheia situației se găsea, cum bănuiesc cititorii din cele de mai sus, în mâna Ungariei unde stăpânea, în acei viforoși ani grei, contele Ștefan Tisza, un calvin înalt, țeapăn, dârz și miop la propriu și la figurat, care purta ochelari negri". În încheiere, Pâclișanu remarca: „În timp ce conducătorii civili și militari ai Reich-ului priveau realitatea în față și făceau toate eforturile de care vorbește cartea apărută acum la Berlin ca să evite noi complicațiuni, contele Tisza făcea «politică subțire» negând existența problemelor pe care nu dorea să le soluționeze, înșelându-se pe sine și înșelându-și aliații".

În ziarul *Acțiunea* din 20 iulie 1943 este recenzat volumuul *Plugarii condeieri din Banat* de Gabriel Țepelea. Corneliu Albu, el însuși bun cunoscător al vieții și istoriei românilor transilvăneni, semnalează între altele că lucrarea i-a pricinuit o

Cronică măruntă

anunță ziarul Timpul **din 7 iulie — s-au găsit stilouri încărcate cu exploziv și s-au înregistrat două victime omenești. Cetățenii sunt avertizați să nu se atingă de obiectele găsite și să anunțe autorităților prezența lor.**

● Monitorul oficial **din 9 iulie publică un decret-lege ce interzice exercitarea unui cult religios sectant sau propagarea de doctrine religioase altele decât aceea a bisericii ortodoxe sau a cultelor istorice precizate prin art. 21 din Legea nr. 54 privitoare la regimul general al cultelor, din 12 aprilie 1928.**

● Pălărierii **din București îl sărbătoresc pe „cel mai vârstnic și mai vrednic" dintre ei. Plecat de tânăr în Franța și apoi în Anglia și Belgia, Ștefan Bașturescu devine, odată întors în țară, „unul din pionii comerțului cu pălării și este recunoscut ca cel mai bun meșter din țară". Sărbătorindu-i meritele, confrații din Capitală îl onorează cu ocazia împlinirii a jumătate de veac de muncă neîntreruptă, printr-o inimoasă agapă colegială, proclamându-l membru de onoare al asociației lor.**

● Comandamentul **Apărării Pasive recomandă cetățenilor, printre măsurile de prevedere cerute de eventualitatea unor bombardamente aeriene, pregătirea unei valize cu lucruri de primă necesitate (rufărie de corp, de pat etc.), în așa fel ca, în cazul unei nenorociri, „să avem strictul necesar". Și tot în același scop, se recomandă cetățeni-**

IULIE 1943

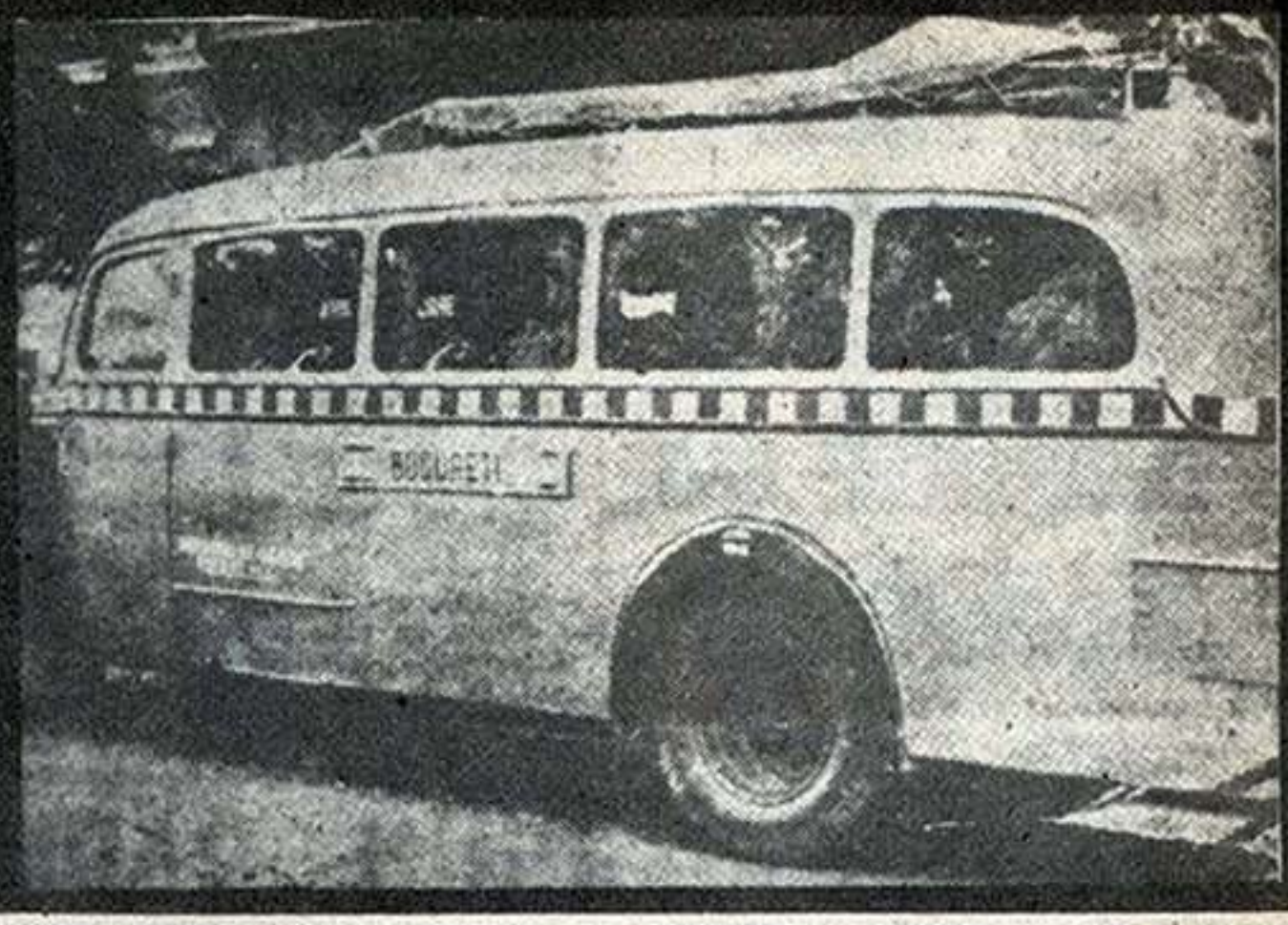

Autobuzul estival de Snagov

Cronică măruntă

lor „să-şi facă din vreme rezerve de apă, pe cel puţin 2 zile, în butoaie, băi, damigene şi vase de tot felul şi având grija de a reîmprospăta această apă cât mai des".

● Pentru **personalul casnic de serviciu din Bucureşti sunt fixate norme de salarizare minime şi maxime. O „fată în casă" trebuie plătită între 1 500 şi 3 000 lei pe lună; o „femeie la toate" între 2 500 şi 3 500; la fel o „sufragioaică"; o „îngrijitoare de copii fără cunoştinţe de limbi străine" între 3 000 şi 5 000; o femeie „la curăţenie ziua" între 200 şi 300 etc. „Pentru persoanele în vârstă mai mică de 18 ani se precizează că limitele minime şi maxime mai sus amintite sunt reduse cu 30 la sută".**

● Teatrul **de revistă „Alhambra" anunţă ultimele 6 spectacole cu „cel mai triumfal succes al tuturor timpurilor"**, Gioconda iubeşte, **după care compania va pleca „într-un triumfal turneu prin ţară cu cel mai formidabil ansamblu de vedete din România" — printre care Maria Tănase.**

● Cu începere **de la 26 iulie, meseriaşii şi lucrătorii în căutare de lucru nu mai au dreptul de „a staţiona" în Piaţa Naţiunii sau pe străzile învecinate. În înţelegere cu Ministerul muncii, primăria le-a fixat ca loc de staţionare curtea imobilului din strada Azilul de noapte nr. 1, unde-şi are sediul Biroul de plasare al respectivului minister.**

agreabilă surpriză, întrucât abordează o temă prea puţin tratata până atunci, anume aceea a scriitorilor ţărani rămaşi la plug.

„În ceea ce priveşte pe plugarii condeieri, el mai relevă încă o chestiune puţin cunoscută până acum. Este vorba de influenţa binefăcătoare pe care o exercită asupra sătenilor din Ardeal şi Banat lectura gazetelor populare scrise după graiul lor şi pentru rosturile lor. Or, se ştie că, în acea parte a ţării, analfabetismul este mai redus ca în oricare altă parte; că s-a mers cu cititul până acolo, încât din abonaţii publicaţiilor, ţăranii au ajuns de foarte multe ori colaboratori, nu ocazionali, ci permanenţi.

Este cazul «foilor» conduse de Valeriu Goldiş şi Sebastian Bornemisa sau chiar de revista sociologică de înaltă ţinută ştiinţifică *Societatea de mâine* a d-lui Ion Clopoţel.

Cu această lucrare a d-sale, care are meritul a fi cap de serie şi care a fost primită pe alocurea cu nejustificate ironii, d. Gabriel Ţepelea a dovedit încă o dată, fără putinţă de a fi desminţit, că «Banatu-i fruncea»".

La jumătatea lunii iulie, cultura română încearcă o grea şi ireparabilă pierdere prin moartea criticului, istoricului literar şi romancierului Eugen Lovinescu. Sub impresia durerosului eveniment, tânărul critic Virgil Ierunca îi aduce dispărutului un cald omagiu în ziarul *Timpul* din 17 iulie: „Un doliu general, permanent, mare. Peste vicisitudinile oamenilor, momentelor şi limitelor, pierderea lui E. Lovinescu se resimte unanim de dureroasă, de prematură.

E. Lovinescu era făcut să răspundă vieţii şi spiritului un categoric şi creator «prezent». Fatalitatea nu numai că nu-l iartă, dar îl grăbeşte în misterul şi penumbra ei.

Cei patruzeci de ani de oficiu permanent, cinstit şi demn al criticului Lovinescu în literatura noastră, cei patruzeci de ani în care criticul n-a cunoscut decât onoarea şi truda de a servi nu pot să nu ne dirijeze într-un fel stilul nostru grăbit şi circumstanţial. E. Lovinescu e prea mare, prea actual, e prea folositor pentru ca omagiul nostru tânăr să nu survină smerit şi definitiv.

Pentru cultura noastră, pentru cultura noastră românească mai ales, E. Lovinescu rămâne un îndrumător pentru care epitetele de recunoştinţă urcă până acolo unde exagerarea chiar nu stăruie decât ca infimă manieră. E. Lovinescu a fost mai întâi un mare pasionat al literaturii într-o vreme şi într-un loc unde pasiunile nici nu există prin ele însăşi şi chiar când există numai literare nu sunt. E Lovinescu şi-a permis — cu toată puterea lui de viaţă — acest lux al spiritului, această experienţă a inimii. Pasiunea lui E. Lovinescu pentru literatură — în limitele noastre de gând şi acţiune — apare uriaşă prin eforturile şi dinamismul ei.

Decanul de vârstă al ziariștilor români, Timoleon Pisani, a incetat din viață

La inaugurarea Rotondei scriitorilor din Cișmigiu

E. Lovinescu este printre puținii care au conoscut ceea ce înseamnă «viciul lecturii», ceea ce înseamnă litera în toată semnificația ei gravă, autentică și responsabilă. Un mare cititor, un pasionat al tiparului. E Lovinescu a trecut din postura aceasta nobilă, dar pasivă, la aceea de a exista prin creație, prin activitate. Pasionatul de literatură a sfârșit prin a servi el însuși literatura. Scriitor, critic și memorialist în același timp, E. Lovinescu împlinește una din imaginile cele mai vii și mai complete în istoria ideilor și literelor moderne românești".

În încheiere, alte câteva știri care reținatenția cititorului în iulie 1943 • La moartea gazetarului Timoleon Pisani, ziarul *Timpul* îi consacră, sub semnătura lui A. Corteanu, editorialul său din 11 iulie, din care spicuim: „Multe generații de tineri și intelectuali atrași spre gazetărie au învățat de la Pisani principiile de bază ale profesiunii și mulți au ajuns, numai grație școalei lui, oameni cu suprafață în lumea ziariștilor. Pisani nu înceta să repete: gazetarii au stricat limba. Gazetarii trebuie s-o dreagă și pot s-o dreagă, numai trebuie învățați cum s-o facă. El s-a ridicat ca apărător al limbii și pentru a reacționa împotriva abuzului gazetăresc de neologisme și de construcții gramaticale nerom ânești, imitate din limbi străine. Curentul de opinie publică pornit de Pisani pentru curățenia limbii scrise va rămâne viu și își va produce, fără îndoială, în mijlocul marelui public, efectele sănătoase dorite de cel dispărut. Noi, gazetarii, vom rămâne, însă, fără cenzorul și îndrumătorul nostru". • În ziua de 4 iulie are loc adunarea generală anuală a Asociației generale a presei române. După citirea raportului prezentat de președintele Asociației, a dării de seamă înfățișate de Comisia de cenzori și a unor discuții, se procedează la alegerea noului comitet de conducere. Acesta are următoarea componență: Demostene Botez, președinte; George Macovescu, secretar general; Viorel Vișoiu și Nicolae Caragiali, membri; Ion Muche, casier. În juriul de onoare sunt aleși: Emil Ciucianu, Theodorescu-Valahu și Ion Pas, iar ca cenzori: Alexandru Talex și Ion Anastasiu. • *Timpul* din 22 iulie anunță că Bucureștiul s-a înfrumusețat „cu o nouă podoabă". Ea poate fi descoperită chiar în centrul Capitalei, și anume, în Cișmigiu, unde: „Din grija d-lui prof. Ion Petrovici, ministrul culturii naționale și a d-lui general I. Răscanu, primarul general, doisprezece din scriitorii noștri cei mai reprezentativi din ultimul veac, au astăzi în cocheta grădină Cișmigiu statui făurite de sculptori de seamă". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

• Ziarele **din 30 iulie informează că în urma bombardamentelor executate de aviația anglo-americană asupra unor „centre aglomerate" din țară s-a putut constata că aceasta utilizează bombe incendiare cu fosfor sau bidoane cu fosfor care, în cursul arderii emană un fum înecăcios și otrăvitor.**

În vederea protecției impotriva acestor bombe sunt recomandate măștile de gaze sau, în lipsa lor, tampoane îmbibate cu oțet și aplicate pe gură și nas.

• Vremea **publică câteva date despre istoria... sârmei ghimpate. Aflăm astfel că, la 11 februarie 1868, americanul Michael Kelly a obținut un brevet pentru un tip special de sârmă, prevăzută cu ghimpi și destinată pentru împrejmuiri spre a împiedica fuga animalelor de casă. El nu-și imagina, desigur, că invenția va fi utilizată ulterior mai ales pe câmpurile de luptă.**

Pentru prima oară, ea a căpătat o asemenea utilizare în războiul anglo-bur. În cursul primului război mondial, n-a mai fost câmp de bătălie fără rețele de sârmă ghimpată. Conform unei statistici germane, în 1915 soseau pe front, săptămânal, circa 2000 tone de sârmă ghimpată, iar în timpul bătăliei de pe Somme au fost aduse în avanposturi chiar 7 000 tone.

SE ŞTIE CINE A TRAS

În articolul *6 luni şi 15 zile*, publicat în revista *Magazin istoric*, nr. 2 (311)/1993, sub semnătura d-lui profesor Dinu C. Giurescu, se spune, acolo unde se vorbeşte despre incidentele de la Uzinele „Malaxa" din zilele de 19 şi 20 februarie 1945, când muncitorii încercaseră să aleagă, prin vot secret, un comitet sindical care să nu fie condus de activişti P.C.R.: „În încăierările care au urmat, Gheorghe Apostol, preşedintele Confederaţiei Generale a Muncii, *a fost rănit de un glonte tras de nu se ştie cine*" (subl. ns.).

Mărturisesc că îmi este greu să admit o asemenea afirmaţie făcută de dl. profesor Dinu C. Giurescu, mai ales că, la vremea respectivă, cei ce au participat la acele evenimente cunosc exact ceea ce s-a întâmplat. Pentru informarea corectă a tuturor românilor care doresc să afle un adevăr ascuns timp de 48 de ani, cei care au tras în timpul încăierărilor care au avut loc la cantina uzinelor *au fost ostaşii sovietici*, care supravegheau demontarea Laminorului de 14 ţoli de la Fabrica de ţevi din cadrul complexului Malaxa, utilaj cedat U.R.S.S. în cadrul Convenţiei de armistiţiu.

Dar iată, pe scurt, cum s-au petrecut faptele, aşa cum mi-au fost relatate în anul 1957 de către muncitorii metalurgişti de la Uzinele Republica (fosta Fabrică de ţevi Malaxa), când eu, tânăr inginer stagiar, am ajuns aici.

În timpul discuţiilor care au avut loc în ziua de 19 februarie 1945, un grup de comunişti au voit să impună un comitet sindical compus exclusiv din membri ai partidului comunist, iar o parte a muncitorilor care erau social-democraţi s-au opus şi au cerut vot secret. Văzând că n-au nici o şansă să-şi impună reprezentanţii lor în noul comitet sindical, comuniştii n-au mai supus lista la nici un fel de vot, nici deschis, nici secret, anunţând amânarea alegerii pentru a doua zi, 20 februarie.

A doua zi, însă, mare surpriză: la şedinţă a apărut Gh. Apostol, aureolat de funcţia sa de preşedinte al Confederaţiei Generale a Muncii, care a condus lucrările, iar în final a propus alegerea noului comitet având însă aceeaşi componenţă exclusiv comunistă şi anunţând lista ca fiind aleasă, fără a o mai supune la vot.

Imediat un grup de muncitori au urcat la tribună (era o scenă instalată la unul din capetele sălii-cantină) şi au anunţat că nu recunosc comitetul impus de Gh. Apostol. Acesta a fost momentul în care s-au produs îmbrânceli (declanşate de comuniştii din prezidiu), urmate imediat de o încăierare, cu schimburi de lovituri de o parte şi de cealaltă. Toată scena a fost cuprinsă de învălmăşeală, că nu se mai ştia cine în cine loveşte. Apoi încăierarea a coborât în sală, creându-se un spectacol greu de descris. Trebuie subliniat însă că nu s-au folosit corpuri contondente.

Deodată, ca din pământ, au apărut camioane încărcate cu muncitori de la S.T.B., unde se ştie că Ana Pauker se bucura de o trecere deosebită. Se pare că aceşti muncitori setebişti fuseseră pregătiţi de cu seara să intervină la nevoie în sprijinul comuniştilor de la Malaxa, pentru că în clipa în care şi-au făcut apariţia, aveau la-ndemână şi obiecte cu care să lovească. În aceste condiţii, metalurgiştii de la turnătoria de oţel şi de la ţevărie, secţiile cele mai apropiate, au dat fuga la cantină, unde bătaia luase proporţii, extinzându-se şi în afara cantinei. Superioritatea numerică a celor de la Malaxa era tot mai evidentă, căci între timp începuseră să sosească şi muncitorii din alte secţii — locomotive, vagoane etc. Speriaţi, câţiva comunişti au dat fuga la corpul de pază al ostaşilor sovietici, aflaţi într-o baracă special amenajată. Aceştia au luat armele (erau singurele forţe care aveau arme în dotare) şi au venit la cantină, unde muncitorii de la Malaxa se răfuiau cu comuniştii şi ajutoarele lor sosite de la S.T.B. Ostaşii sovietici au tras o rafală înspre ferestre şi tavanul sălii, spre a-i potoli pe cei încăieraţi. Geamurile au căzut cu un zgomot asurzitor, iar un glonte ricoşat din rama metalică a unei ferestre l-a lovit în braţ pe Gh. Apostol, rănindu-l.

Efectul rafalelor a fost imediat, muncitorii retrăgându-se în secţiile de unde veniseră, iar comuniştii şi-au ales comitetul sindical dorit...

Aşa a fost rănit Gh. Apostol în ziua de 20 februarie 1945, întâmplare pe care o parte a presei din acea vreme a pus-o pe seama „forţelor reacţionare înarmate, care nu văd cu ochi buni transformările sociale revoluţionare etc., etc."...

Cu privire la soarta Laminorului de 14 ţoli, transferat în U.R.S.S., la Uzinele Rustavi din Gruzia, unde lucrează şi astăzi, trebuie spus că era cel mai mare şi mai modern agregat de acest fel din sud-estul Europei, asemenea istalaţii neexistând la acea vreme în ţări ca Polonia, Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia sau Turcia... Ulterior, în U.R.S.S., laminorul nostru a fost copiat şi s-au efectuat mai multe astfel de utilaje.

N. IORDACHE-VĂLEANU
Bucureşti

21 IANUARIE 1793

TREBUIA OMORÂT LUDOVIC XVI?

FRANÇOIS FURET, MONA OZOUF

• O execuție pașnică • Femeile rămân acasă • Azi Piața Revoluției, ieri Piața Ludovic XV • Cade cortina, cade cuțitul • Pe pielea evenimentelor • Documentul-măciucă • Cromwell — un precedent • O singură vină: a fost rege • Apărători din vârful buzelor • 39 de ani și o barbă de 4 zile • Între ridicol și tragic • 720 deputați la bară • Ludovic Capet moare, reînvie Ludovic XVI • Ceremonie de căință?

Completul de judecată nu-l iartă pe regele, vinovat pentru a fi fost rege

21 ianuarie 1793, ora 10.22. Cetățeanul Ludovic Capet este ghilotinat în Piața Revoluției. „Zi fatală" pentru unii, „sărbătoare revoluționară" pentru alții. Cine a avut dreptate? Se discută încă și astăzi. Cum a votat Convenția moartea? Putea Revoluția franceză să se dispenseze de această execuție? După 200 de ani, Françoise Furet și Mona Ozouf, marii istorici ai Revoluției, au reconstituit — în revista Le Nouvel Observateur — **procesul ultimului rege al vechiului regim. Care au fost partizanii și care adversarii regicidului? Fuseseră oare stabilite dovezile culpabilității regelui? Cine era, la urma urmei, Ludovic XVI? Un dosar la care apare un colaborator neașteptat: Jean Jaurès...**

„La ora 10.20, Ludovic Capet, ajuns la poalele eșafodului, a coborât din căruță. La ora 10.22, a urcat pe eșafod. Execuția s-a efectuat imediat și capul său a fost arătat poporului și am semnat". Iată ce notează, pe 21 ianuarie 1793, funcționari laconici, însărcinați să întocmească procesul-verbal al execuției lui Ludovic XVI. Două minute au fost suficiente deci, pentru a sfârși cu „moștenitorul a 13 secole de regalitate", cum spun chiar revoluționarii. Zece zile mai târziu, relatând scena, Robespierre scrie că a fost o „execuție pașnică".

Nici un țipăt, nici un glas

Pașnică, așa a vrut-o Convenția. Ea îi stabilise cu minuțiozitate spațiul și ritualul. Se temea de surprize din partea ulicioarelor pariziene. De la Temple, unde, după mișcarea din 10 august 1792[1], Comuna [Administrația revoluționară din Paris, după 14 iulie 1789] întemnițase familia regală, cortegiul funebru a fost îndreptat pe marile bulevarde. Cât despre ghilotină, care se ridica din 21 august în strâmta Piață Carousel, înghesuită între casele unui cartier încă medieval, ea a fost instalată, pentru această ocazie, în Piața Revoluției, ieri Piața Ludovic XV, mâine Place de la Concorde. Un teren imens fără contururi, în care se pierde emoția maselor, un teren încă gol, de când a fost răsturnată statuia ecvestră a lui Ludovic XV. Lugubru, în zăpada ce se topește, a lui ianuarie, acum că lasă să se vadă înspre Champs-Elysées geometria înaltă a mașinii de decapitat.

În acest spațiu, încă de la ora 1 noaptea, se desfășuraseră în jurul eșafodului trupele federațiilor, pentru a ține publicul la o distanță respectabilă. Tobele trebuiau să acopere, cu răpăitul lor, orice zgomot intempestiv, se poruncise închiderea ferestrelor și a ușilor, femeile trebuiau să rămână acasă. Precauțiuni eficace. De la Temple la eșafod, în timpul celor două ore de mers — zăpada acoperea străzile, îngreunând circulația — nici un țipăt, nici un glas care să implore îndurare. Victima însăși își aduce contribuția la calmul straniu al scenei: „cu un aer gânditor, dar nu abătut, Ludovic XVI de-abia dacă schițează o mișcare — ezitare, tremur, revoltă? — când vor să-i lege mâinile, să-i descopere gâtul; de-abia dacă încearcă o ultimă declarație, din care doar trei cuvinte — Dumnezeu, Franța, sânge — reușesc să învingă răpăitul tobelor. Chiar călăul, „pentru a aduce un omagiu adevărului", afișează un sânge rece regal.

Deci cu greu este un spectacol: cu mașina modernă, nimic sau atât de puțin de văzut, cortina cade în același moment cu cuțitul. Nici un coșmar: nimeni nu-și imaginează că placida victimă ar putea să revină, să bântuie locurile ca o fantomă tragică. Și deloc o zi revoluționară: execuția nu înflăcărează pavajul Parisului. Pe această canava săracă ziarele regaliste sau iacobine se vor strădui să brodeze un feston. Liniștea regelui, sfânta fermitate, pentru unii, va deveni, pentru ceilalți, o copleșitoare năuceală. În băltoacele de sânge unii au văzut cu ochii lor — jură ei — un adolescent bulversat, udând o „foarte frumoasă batistă albă", relicvă de-acum înainte sfântă. Alții, voluntari sălbatici, înmuindu-și lama săbiei, armă de-acum înainte invincibilă. Virtutea sângelui pur contra virtuții sângelui impur. Acolo devoțiune mișcătoare, dincolo hotărâre eroică. Între versiunile contradictorii, elaborate de comentariul retrospectiv, istoricul ezită.

Cel mai cuminte pentru el este să se țină cât mai aproape de eveniment, de legăturile imediate, de acele povestiri plate care fac din 21 ianuarie o zi obișnuită: vânzătorii de pateuri calde își strigă marfa, ca de obicei, parizienii pălăvrăgesc familiar, revenind de la execuție, nici o izbucnire, nici o disperare sau nefericire nu se simt. De altfel, până la producțiile literare cele mai puțin favorabile revoluționarilor, moartea regelui păstrează un caracter ireal. Ea nu smulge nici o indignare specială. Ca și spectatorii scenei, literatura s-a ținut la distanță de subiect.

Această atitudine este extrem de ciudată. Lumea pare să fi uitat cine este omul împins de ajutoarele călăului, pe care îl leagă de o scândură și căruia i se acoperă vocea. Cine, în jurul eșafodului, are încă în memorie itinerarul neobișnuit care l-a adus pe fiul Sfântului Ludovic sub triunghiul negru al ghilotinei? Cinci luni înaintea acestei dimineți de ianuarie, când Ludovic XVI, după ce se refugiase la Manej cu familia sa, a fost întemnițat la Temple, soarta lui era totuși departe de a fi hotărâtă. Secțiile pariziene aplaudaseră, desigur, suspendarea regelui, apoi decretul de abolire a regalității, dar de Ludovic nu se îngrijiseră deloc. Învinsă, persoana regală nu se mai afla în centrul luptei politice.

[1] O cronologie a Revoluției franceze am publicat în nr. 6 și 7/1989 ale revistei noastre.

De ce un proces?

Ideea unui proces n-a venit Convenţiei decât pe 1 octombrie 1792. Şi încă într-un mod alambicat. Deputaţii doreau să recupereze hârtiile găsite la Tuileries şi deţinute de Comună. Dar încredinţând unei Comisii parlamentare sarcina de a stabili învinuirile de reţinut împotriva prizonierului din Temple, ei s-au amestecat în mecanismul procesului, purtaţi mai mult de forţa lucrurilor, decât de o hotărâre deliberată.

Raportul Comisiei din 6 noiembrie este atât de mediocru, încât ilustrează prin chiar aceasta că problema „probelor" nu este în centrul luptei. Munca de despuiere s-a efectuat în grabă, descusut. Raportorul nu citează decât o aglomerare de detalii secundare, scoase mai ales din examenul cheltuielilor de pe „lista civilă" şi supralicitează, fără demonstraţie, responsabilitatea lui Ludovic XVI în „masacrele" din 10 august[1]. Şi, pentru că suntem la părţile oficiale ale procesului, să spunem imediat şi că nici una din cele care vor fi produse nu va fi suficientă, ca să probeze trădarea regelui. Chiar şi descoperirea întâmplătoare a unui dulăpior secret — celebrul dulap de fier, aşezat într-un perete al Palatului Tuileries —, la 20 noiembrie, nu va produce documetul-măciucă. Membrii Convenţiei l-ar fi găsit în corespondenţa cuplului regal cu împăratul Austriei, dar nu se putea avea cunoştinţă de asta. Cel puţin probele duplicităţii regelui şi ale trădărilor sale succesive erau suficiente.

Căci problema nu era de a şti dacă Ludovic XVI era vinovat. Toţi membrii Convenţiei, chiar şi cei mai moderaţi, erau convinşi de asta. Şi, de altfel, cei care din întâmplare n-ar fi fost nu puteau s-o spună. Atât erau de puternice presiunea cluburilor şi a ziarelor şi supravegherea fiecăruia de către fiecare. Ca şi cele două adunări ce fuseseră înaintea ei, Convenţia deliberase sub presiunea tribunelor. Dar chiar această ipoteză, a unei constrângeri externe, nu este fără îndoială necesară pentru a explica unanimitatea deputaţilor asupra vinovăţiei lui Ludovic XVI. Fuga la Varennes nu era aşa de departe [încercarea eşuată a lui Ludovic XVI şi a familiei sale de a fugi în străinătate se consumase pe 20-21 iunie 1791]. Şi aceşti reprezentanţi ai poporului au fost aleşi peste tot de către învingătorii din 10 august, sau în numele lor.

Totuşi, în alte privinţe, problema consecinţelor lui 10 august îi desparte deja. Dreapta Convenţiei este formată din stânga Adunării Legislative, semn al precipitării evenimentelor. Aceia care vor fi numiţi „girondini" nu formează, mai mult decât adversarii lor „montagnarzii", un partid organizat de tip modern. Dar Brissot şi prietenii săi, Vergniaud, Roland, Buzot, Barbaroux constituie un pol de opinie, mai mult decât reticent în faţa specimenului de primă dictatură teroristă, pe care a exercitat-o Comuna la Paris, între 10 august şi 20 septembrie 1792 [în acea zi a avut loc bătălia de la Valmy, în care trupele revoluţionare, conduse de generalul Dumouriez, au înfrânt forţele prusace].

La celălalt capăt, Robespierre, Marat, Danton, Camille Desmoulins adună, în jurul aleşilor Parisului, stânga din Adunarea Naţională. Între aceste grupări, care se disprefuiesc reciproc şi în multe cazuri se detestă, un centru larg, ce nu trebuie luat drept centrist, pentru că se va numi „Câmpia" sau „Mlaştina"; aceste câteva sute de burghezi sunt fii ai Revoluţiei, în sensul în care ei găsesc în ea

[1] După cum se ştie, în acea zi, a avut loc la Paris o insurecţie naţională, o „a doua revoluţie". Masele populare au cucerit Palatul Tuileries şi au arestat familia regală, internată sub pază severă în turnul Temple. Adunarea Legislativă a proclamat atunci suspendarea monarhiei şi a hotărât convocarea Convenţiei naţionale. Începea astfel ceea ce s-a numit de istoriografie faza democratică a Revoluţiei.

LUDOVIC XVI REJUDECAT!

Recent, revista Paris Match **a reunit în jurul unei „mese rotunde — sub acest titlu — patru prinţi de sânge, toţi înrudiţi cu monarhul francez şi, potenţial, avocaţi în procesul său. Este vorba despre contele Henri de Clermont, ducele Jacques d'Orléans, prinţul Mihai de Grecia şi prinţul Victor-Emmanuel de Savoia, „tribunalul" aflându-se sub preşedinţia a doi cunoscători în materie: Arthur Conte, autorul lucrării** Sire, ils ont voté la mort **(Sire, au votat moartea), şi Paul Lombard, semnatarul cărţii, recent apărute,** Le procès du roi **(Procesul regelui), lucrare ce a prilejuit, de altfel, interesante dezbateri.**

Cartea lui Paul Lombard a aprofundat considerabil personalitatea monarhului decapitat, oferind, totodată, o abordare originală a caracterului juridic al procesului şi luminând zone de umbră ale unui eveniment realmente unic în istoria mondială, premeditat structurat pentru a da o lecţie Europei — susţin participanţii la masa rotundă. Procesul lui Ludovic XVI a fost un proces de represiune politică, deci condamnabil. S-a vrut eliminarea şi prăbuşirea monarhiei, deci regulile dreptului nu au mai fost respectate, se afirmă în Paris Match.

Şi totuşi, regele a avut o şansă pentru a-şi salva pielea, dar el s-a apărat prost, n-a ştiut să speculeze carenţele instrucţiei. „Ludovic XVI a avut, în faţa evenimentelor, cea mai dezastruoasă dintre atitudinile posibile, cea de a nu spune nici da, nici nu. A fost o fiinţă slabă, deşi cu accese de mare fermitate, ca de pildă rezistenţa lui la ideea unei alianţe franco-austriece, în pofida presiunilor Mariei Antoaneta — afirmă Mihai de Grecia. Dacă ar fi avut o atitudine mai demnă, mai fermă, când a compărut în faţa Adunării Naţionale, s-ar fi putut salva, pentru că, la început, cel puţin, chiar montagnarzii, chiar Robespierre ezitau să-l judece pe rege".

Cele două secole scurse de la aceste evenimente cruciale din istoria omenirii nu par deci să fi scos din actualitate cazul Ludovic XVI. Procesul lui poate reîncepe oricând.

Marţi 25 mai 1993, seara, a avut loc un dineu la restaurantul „La Coupole" pe bulevardul Montparnasse, consacrat unei dezbateri organizate de ziarul Le Figaro **în care domnii Emmanuel Le Roy Ladurie şi Roger Planchon au discutat despre Ludovic XVI: istorie şi ficţiune.**

Iată deci că regii Franţei preocupă intens pe istoricii de azi ai Republicii Franceze.

deopotrivă experiența lor, pasiunile și intersele lor. Sieyès, de pildă. Ora lui a trecut, el așteaptă ca ea să revină[1]. Dar fostul abate detestă aristocrația tot atât ca în 1789 și nu are nici un sentiment special față de rege. A aștepta nu înseamnă a uita.

Dacă procesul regelui a devenit deci inevitabil, printr-o înlănțuire naturală a evenimentelor, și dacă vinovăția nu face obiectul îndoielii pentru Convenție, în schimb procedura constituie prima miză a dezbaterilor, în noiembrie. Ce texte se puteau invoca? Ce fel de tribunal trebuia constituit? Și, pe deasupra, care Ludovic XVI trebuia judecat?

Regele sau Capet?

Ludovic XVI fusese regele Franței de la urcarea lui pe tron, în 1774, până în 1789. Rege al Franței ca bunicul său, Ludovic XV, ca strămoșii săi, rege al ceea ce devenise în '89 „vechiul regim". Oamenii Revoluției trebuiseră să-l reinventeze într-un nou rol, mai modest, pentru a-l boteza rege al francezilor. El nu mai era, sub acest titlu, decât primul funcționar public, investit cu dreptul unui veto de suspendare asupra legilor votate de reprezentarea poporului, în fapt incapabil de a se opune, fără a-și risca astfel tronul fragil. Dar el depusese jurământ pe Constituție. În sfârșit, după 10 august 1792, se ivise un al treilea personaj: decăzut, privat de funcția sa, întemnițat, desemnat, prin numele său de familie, Ludovic Capet. Cine trebuia judecat, regele Franței, regele francezilor sau Capet?

Regele Franței? Nici un text nu ar fi permis să fie atins, fără a încălca principiul non-retroactivității legilor și a anula ceea ce se făcuse între 1789 și 1792. Ludovic Capet? Dar nu redevenise astfel decât la 10 august, odată descărcat de capacitatea regală. Rămânea regele francezilor, care prestase jurământ pe Constituție, chiar dacă își trădase neîncetat obligațiile. Dar această Constituție îi garantase, ca și deputaților, inviolabilitatea — argument care îl salvase deja după Varennes. Fuseseră prevăzute numai trei cazuri de suspendare a acestei garanții: dacă regele abandona regatul, dacă se punea în fruntea unei armate străine, dacă refuza jurământul de credință față de Constituție. Nici unul nu era invocabil în noiembrie '92, în ceea ce privește piesele dosarului.

De aici, prima dezbatere, care ocupă întreaga lună, asupra posibilității de a fi judecat regele. Dezbatere un pic ireală, pentru că litera legii o așază în afara ei, atâta timp cât el este în închisoare, chiar înainte de a deveni, din punct de vedere formal, inculpat. Dar deputații au în cap, ca de altfel și Ludovic XVI, precedentul englez din 1649. Ei ar vrea să evite prostul exemplu dat de Cromwell, de ilegalitate deschisă și de proces simulacru, al unei curți pe măsură. Totuși, dezbaterea juridică asupra inviolabilității este punctată, ici și colo, de reaparițiile fantomei absolutismului. Pe 13 noiembrie, un tânăr deputat din Aisne, Saint-Just, cunoscut până atunci prin publicarea în anul precedent a unei lucrări mai degrabă moderată asupra Constituției din 1791, pledează pentru incompatibilitatea radicală a monarhiei cu suveranitatea națiunii. El denunță nulitatea contractului din 1791, neagă existența unui raport juridic între un rege și un popor, repune în chestiune posibilitatea însăși a unei judecăți: Ludovic XVI este vinovat de un singur lucru, că a fost rege. Argument ce va fi reluat puțin mai târziu de Robespierre, sub o formă mai politică: dacă regele este judecabil în forme judiciare, dacă el poate fi prezumtiv inocent, ce sens poate fi dat insurecției de la 10 august?

Dar imensa majoritate refuză această justiție expeditivă și se ține de discutarea formelor. Soluția pe care ea o găsește acestui impas juridic — că Ludovic, redevenit cetățean, este pasibil de a fi acuzat — nu este faimoasă, dar ea acoperă cu un „maxim de legalitate", după formula unui specialist american, Michael Walzer, o decizie ce nu este fondată în dreptul constituțional. Același lucru în ceea ce privește tribunalul. Convenția decide la începutul lui decembrie de a fi chiar ea acest tribunal, ceea ce îi ridică lui Ludovic XVI garanțiile legale în materie de instrucție (aceasta va fi „dată rasol" din lipsă de timp) și, mai general, de procedură (nu mai există distincție între o instanță de acuzare și o instanță de judecare).

Dar aurei care se alătură unei decizii de justiție luată de reprezentanții poporului, in corpore, îi e potrivit să se facă uitat faptul că Ludovic XVI este în realitate privat de drepturile sale de cetățean. Convenția i-a acordat — tardiv, de altfel, și din vârful buzelor — apărători. Unul dintre ei, academicianul Target, ex-constituant, s-a eschivat. Tronchet, și el ex-constituant, și el somitate a baroului vechiului regim, acceptă. Bătrânul Malesherbes (72 ani), veteran al bătăliilor parlamentelor împotriva absolutismului, aleargă, în numele amintirilor, în serviciul regelui său: „Am fost convocat de două ori la Consiliu de cel care mi-a fost stăpân, într-o vreme când această funcție era râvnită de toată lumea; eu îi datorez același serviciu, când aceasta este o funcție pe care mulți oameni o găsesc periculoasă". Ambii veterani vor apela la un coleg mai tânăr, de Sèze, când vor vedea că dosarul se îngroașă și va trebui citit în două săptămâni!

---

[1] Unul dintre conducătorii girondinilor, abatele Emmanuel Joseph Sieyès, cunoscut mai ales prin broșura *Ce este starea a treia...* (1789), a organizat mai târziu, împreună cu Napoleon Bonaparte, lovitura de stat de la 18 brumar (9 noiembrie 1799), devenind consul.

Înfățișarea din 11 decembrie

În decembrie, Convenția trece deci la judecarea propriu-zisă. Marea scenă este cea a înfățișării regelui, pe 11 decembrie. Ea va dura o după-amiază întreagă. În Adunare, în tribunele cu mai mare autoritate, cea mai mare parte dintre cei prezenți nu l-au văzut niciodată pe Ludovic XVI. „Tiranul", ponegrit de Marat în fiecare număr din *L'Ami du peuple*, este un personaj la fel de abstract ca și răul pe care-l încarnează. Iată că acum se va întrupa. Moment de o intensă curiozitate și de o liniște ieșită din comun: Ludovic XVI înaintează spre bara în spatele căreia i-a fost pregătit un fotoliu. „Un om ca atâția alții, comentează Michelet, părea un burghez, un rentier, un tată de familie, cu un aer simplu, puțin miop, cu un ten albit de închisoare, un om care mirosea deja a moarte". Într-o haină simplă albastră, prizonierul de la Temple, în vârstă de 39 ani, n-a avut niciodată mărețul aer regal. Este îmbătrânit de captivitate și de o barbă de patru zile; îndeamnă inimile mai mult la milă decât la ură. Președintele Convenției i se adresează numindu-l „Ludovic": compromisul în jurul unui prenume, care evocă la fel de bine pe rege și pe acuzat.

Ludovic XVI n-a știut niciodată să vorbească. Despre el, în mod special, n-a spus niciodată un singur cuvânt. Foarte răspândită la oameni, această paralizie a fost la el la început ridicolă, înainte ca evenimentele să o facă tragică, ca în acea zi. La 11 decembrie, trebuie să răspundă. Și să răspundă de ceea ce a făcut și de ceea ce a vrut. A ales (dar a ales oare?) să fie laconic, ca de obicei. Referirea la Constituția din 1791, ștergând ceea ce se întâmplase înainte, ea oferă un refugiu caracterului său taciturn natural și, în același timp, un mijloc de a scurta lista capetelor de acuzare. Ea îi interzice în schimb să pledeze vechimea căsătoriei familiei sale cu națiunea. Fără îndoială, timpul nu era propice pentru așa ceva. Dar renunțând la povestea sa, el luptă pe un teren străin.

El, care cunoaște bine precedentul englez, cum n-a înțeles că forța lui Carol I, care își depășise judecătorii, îi venea din credința sa în tradiția constituțională engleză? Cum putea el să apere ceea ce este și ceea ce crede, pornind de la o constituție stabilită ca un act de lichidare a „vechiului regim"? Este ca și absent în aceste patru ore de confruntare cu judecătorii săi, retras în spatele miniștrilor săi sau în amintirile sale; el neagă chiar că ar fi luat parte la hotărârile pe care le-a semnat. Avocații săi, sau mai degrabă de Sèze pentru toți trei, vor pleda puțin pe același registru strâmt, atât de prudent, încât Jaurès a rescris discursurile lor, apărător neașteptat al vechii monarhii franceze. Este unul din pasajele cele mai tulburătoare din *Histoire socialiste de la Révolution française*, prin care omul Internaționalei socialiste își oferă mărturia monarhiei căzute (publicată tot în acest număr).

PLEDOARIA LUI JAURÈS

Uluit de mediocritatea apărării regelui, Jaurès a imaginat un Ludovic XVI care ar fi spus judecătorilor săi aceste cuvinte salvatoare.

„Voi vreți să mă judecați și, fără îndoială, mâine mă veți ucide. Nu mă tem de moarte și nu vreau să vă smulg capul meu. Istoria m-a învățat că moartea regilor pare pentru popor soluția crizelor teribile. Nu vă voi contesta deci dreptul de a mă judeca. Voi sunteți forța; voi, stăpânii de astăzi, așa cum eu eram stăpânul de ieri; și, dacă poporul pe care îl reprezentați a avut dreptul să invadeze Tuileries în 20 iunie și în 10 august, dacă a avut dreptul să suspende funcția mea de rege, să abolească regalitatea, să proclame republica și să mă întemnițeze la Temple, are și dreptul de a-mi curma viața și de a da execuției capitale, pe care o pregătește, o aparență de judecată. Dar de ce sunt eu aici? Și de unde vine conflictul care mă aduce pe mine, regele de ieri, în fața reprezentanților revoluționari ai națiunii? Mă acuzați pe mine, doar pe mine, doar mie și celor pe care le numiți trădările mele atribuiți voi responsabilitatea tulburărilor de care suferă Franța. Și asupra capului unui singur om faceți să apese greutatea unor evenimente cruciale. Luați seamă, voi, care vă credeți republicani! A gândi astfel înseamnă a fi încă monarhist, căci dacă este adevărat că un singur om hotărăște, în bine sau în rău, mersul istoriei, dreptul regalității este fondat. Națiunea acuzatoare, pe de o parte, și un individ acuzat, de cealaltă parte: este monarhia răsturnată, dar este încă monarhie. Și eu, care ar trebui să fi avut despre puterea regilor o imagine mai înaltă decât cea pe care o aveți voi, vă spun că rezumând pe capul unui singur om responsabilitatea unei crize atât de vaste și a unui conflict atât de profund, voi cedați, mai mult decât este rezonabil, prestigiului secular al regalității" (**Jean Jaurès**, Histoire socialiste de la Révolution française).

Partida morții

Întâlnire ratată. Convenția poate aproape să uite persoana regelui. Nimeni nu uită în schimb miza esențială a procesului, lupta între Gironde și Montagne. Căci dacă Brissot și prietenii săi, care au făcut atâta pentru a distruge tronul, vor să-l cruțe pe rege de la pedeapsa capitală, ei o fac în mică măsură din omenie și în mare măsură din rațiuni politice. Se tem de o extindere a războiului, ei, care l-au declanșat cu atâta imprudență. Mai ales vor să distrugă puterea Comunei din Paris și să-i învingă pe montagnarzi, aliații săi din Adunare. Ideea care îi reunește în decembrie este aceea de a supune judecata finală a Convenției adunărilor primare, deci poporului: manieră oblică de combatere a

Parisului de către departamente și de încetinire a supralicitării revoluționare, care se va naște din execuția regelui.

Veniseră, în sfârșit, după atâtea amânări, zilele în care trebuia votat. Cu atât mai dramatice, cu cât soluția era îndoielnică. Dramatizate încă de către istorici, care au subliniat cu plăcere că soarta regelui nu a ținut decât de acest fir: o singură voce, a majorității. Confuzia fusese atât de mare, în timpul numărării voturilor, încât puricarea retrospectivă a punctelor lor permite chiar să se susțină că, interpretată convenabil, această voce decisivă ar fi trebuit pusă în talerul clemenței. Înseamnă totuși a se acorda prea mult capriciului destinului. Partida morții nu încetase, în realitate, să câștige teren. Prima sa victorie a fost alegerea, împotriva buletinului secret, a apelului nominal: controlul încruntat al tribunelor îi obliga pe deputați la o severitate „romană". A doua victorie a fost ordinea voturilor: contrar voinței Girondei, la început s-a supus la vot culpabilitatea. Și aceasta o dată cucerită — oricine știa că va fi cucerită cu o majoritate zdrobitoare. Cum ar fi putut Convenția suverană să repună în discuție evaluarea unei alte domnii? Viclenia girondină a „consultării poporului" a fost deci logic respinsă.

Rămânea al treilea vot, cel mai dramatic, asupra pedepsei. Timp de 24 ore incandescente, 720 de deputați au venit să se explice la bară: laconicii, care lăsau doar să cadă cele două silabe în formă de cuțit „moartea"; ventrilocii, ca Barère: „Legea spune moartea, eu nu sunt aici decât organul său"; filosofii, ca Manuel: „Dreptul la moarte nu aparține decât naturii"; făcătorii de sentințe, ca Danton: „Regii nu se lovesc decât în cap"; scrupuloșii, ca acel obscur deputat de Vosges, care s-a recuzat chiar pe măsura aversiunii sale: „Judecătorii au o bandă înghețată pe frunte și ura lui Ludovic ne arde și ne devorează"; în sfârșit, vărul Orléans, care s-a întrecut pe sine: „Preocupat numai de datoria mea, votez moartea".

Dar erau și spirite încețoșate, căci dacă 361 deputați au votat moartea, au mai fost încă 46 care și-au asortat verdictul lor de severitate cu considerații confuze, din care 26 pentru a imita un deputat din Haute-Garonne, campion al ambiguității. Acest Mailhe a bâiguit că el optează pentru moarte și luarea în considerare a unei amânări, dar fără să spună clar dacă făcea să depindă primul său vot de al doilea. Această încurcătură a făcut necesar un al patrulea scrutin asupra amânării — Convenția epuizată nu a permis să se răspundă decât prin da sau nu —, care a văzut răzgândindu-se jumătate din cei care l-au urmat pe Mailhe și a stabilit, fără discuție, de această dată, că majoritatea în Adunare era pentru moarte: era dimineața zilei de 20 ianuarie.

Ludovic nu mai avea decât o zi de trăit: destul pentru a observa că dacă o educație princiară nu-i dăduse rudimentele unui proces politic, în schimb îl învățase să moară. Testamentul cu accent suveran pe care-l lasă fiului lui, fermitatea de suflet pe care o opune ghilotinei îndepărtează din scenă umbra stearsă a lui Ludovic Capet: iată că reapare Ludovic XVI, în plină măreție, pentru a-i învăța pe francezi ce este un rege foarte creștin. Prea târziu. Toată virtutea regelui nu va servi ca hrană pentru regalitate. Mai întâi pentru că, așa cum scrie Jaurès, poporul „a căpătat cu monarhia obiceiuri teribile de familiaritate și pe care nimic nu le va șterge". Apoi, pentru că jumătatea de secol care urmează înșiră un lanț de trei regi, fără să reanimeze religiozitatea regală. De Provence și Artois, „frații", francezii uitaseră până și numele: cel mai strălucitor fidel al lor, Chateaubriand, va fi de asemenea martorul cel mai feroce al domniilor lor crepusculare. Și nimic nu arată mai bine pașnica indiferență a francezilor față de natură și măreția dinastiei ca accesul la tron, în 1830, sub numele de Ludovic Filip, al fiului vărului ghilotinat.

Nu o dată exactă

Și iată de ce ziua de 21 ianuarie nu este o dată exactă. Nu se află în istoria Revoluției. Nu este nici un 14 iulie, nici un 10 August, nici un 9 Thermidor. Ea nu ființează, orice ar fi, în memoria francezilor. Oamenii Revoluției au încercat mult să facă din ea o celebrare antrenantă. Dar „sărbătoarea din 2 pluviôse" nu a reunit niciodată decât un pumn de funcționari, tropăind în jurul arborelui libertății, jurând ură regalității. Oamenii Restaurației au visat, la rândul lor, să transforme aniversarea nenorocirilor lor într-o grandioasă ceremonie de căință. Dar „partida plângăreață" nu a reușit niciodată decât să facă să pâlpâie de viață o devoțiune palidă pentru o bandă legitimistă în agonie. Antagoniste, cele două comemorări au avut o soartă identică: și una și cealaltă au rejucat moartea regelui fără a face să reizvorască nici oroarea, nici iubirea față de regalitate.

Toate comitetele pentru memoria lui 21 ianuarie nu pot face nimic. Breviarul nenorocirii regilor în sec. XIX este „memorialul de pe Sfânta Elena". Ziua care reunește tot Parisul în jurul unui sicriu este întoarcerea cenușii lui Napoleon la 1840. Dinastia căzută, căreia poporul francez îi păstrează mult timp amintirea, este aceea, efemeră totuși, a lui Bonaparte. Căci dacă francezii detestă vechiul regim, ei nu detestă monarhia, tocmai pentru simplul fapt că este aceea a Revoluției. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

O ZI LA HIPODROMUL DIN BIZANŢ

RENÉ GUERDAN

Un motiv de curiozitate pentru străinul care se afla în Bizanţ erau cursele de care trase de doi şi patru cai, desfăşurate pe hipodrom, unde „inima Bizanţului — cum scrie autorul articolului care urmează — a bătut întotdeauna cel mai tare, mai tare decât pe câmpurie de luptă din Asia sau sub cupolele catedralei «Sfânta Sofia»". În Bizanţ, arată Nicolae Iorga, „cursele de care au eliminat treptat celelalte divertismente. Se încheiau pariuri pentru vizitiii şi caii cunoscuţi pe nume, aşa cum se pariază astăzi pentru caii de curse şi pentru jochei... Mari interese erau angajate în aceste întreceri şi asistenţii fremătau de nerăbdare şi de sete de câştig... Marii «sportivi», vizitiii eroici pe acei aurigae, **erau tot atât de iubiţi, preţuiţi, adoraţi, ca învingătorii luptelor cu tauri din Spania..."**

„Hipodromul Capitalei era un imens edificiu — scrie marele nostru istoric în lucrarea sa Istoria vieţii bizantine **— bogat împodobit cu statui, unde roiau în zilele de curse toţi locuitorii, la a căror desfătare părea că prezida însuşi împăratul, pe jeţul său de marmură, având pe cap coroana, în afară de cazul vreunui doliu pentru vreo nenorocire publică".**

Hipodromul reprezenta însă în viaţa Bizanţului mult mai mult decât un simplu divertisment, o simplă întrecere sportivă. „Suporterii" celor patru culori — albastru, verde, alb şi roşu —, care se întreceau pe pista hipodromului (culori restrânse la două: verzi şi albaştri, întrucât conducătorii celorlalte două culori erau doar simpli secondanţi) grupau două partide politice, ce vedeau în victoria culorii favorite triumful propriului partid. Acest aspect al vieţii hipodromului a reieşit limpede cu prilejul marii răscoale Nika, din 11-18 ianuarie 532

Referindu-se la semnificaţia culorilor, Charles Diehl, unul dintre cei mai buni cunoscători ai istoriei Bizanţului, nota: „Oamenii cei mai serioşi nu se dădeau în lături să discute despre originea jocurilor şi a culorilor pe care le purtau vizitiii, să caute în asta

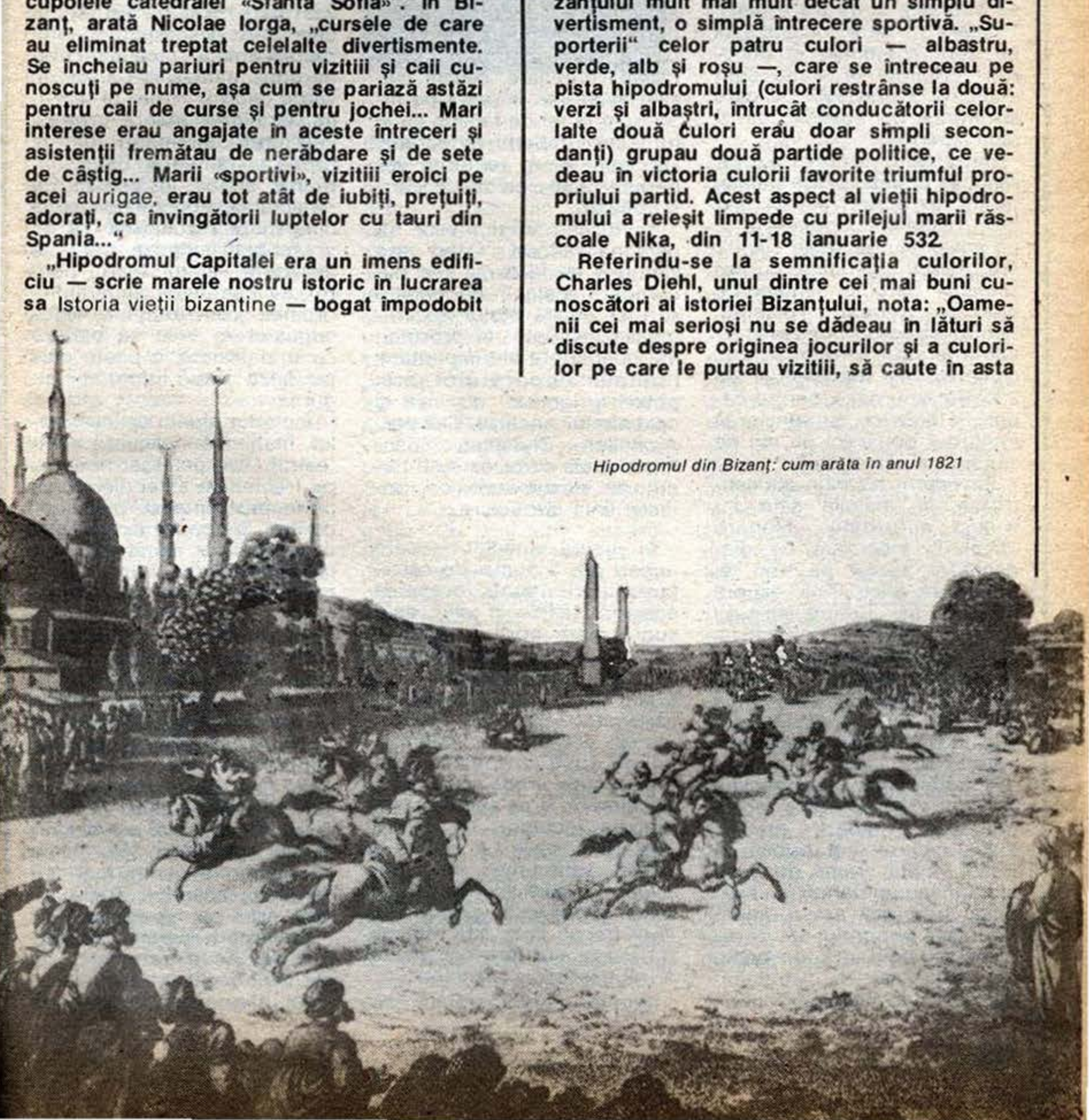

Hipodromul din Bizanţ: cum arăta în anul 1821

un sens simbolic și să determine semnificația profetică pe care o avea victoria fiecărui partid. Toți știau că verdele simbolizează pământul, triumful acestei culori prevestea deci un an fertil; albastrul, simbolizând marea, succesul acestei culori anunța navigații liniștite; și, firește, agricultorii țineau cu verzii, marinarii cu albaștrii". Cu timpul, îndeosebi în timpul domniei lui Justinian, albaștrii au devenit sinonimi cu reprezentanții aristocrației, verzii cu cei ai maselor populare.

Articolul ce urmează, reprodus într-o formă prescurtată, cu subtitlurile redacției noastre din revista franceză Historia, **ne introduce în atmosfera fierbinte a unei zile de curse pe hipodromul din Bizanț.**

F.D.

Împăratul nu, vizitiul da

Imperiul bizantin poate fi considerat scena imensă a unui spectacol grandios, gen mister și pasiune, un spectacol cu un singur protagonist: împăratul. Acest împărat nu se îmbracă; el se travestește. Palatele în care locuiește el nu sunt reședințe, ci decoruri. Primirile la el nu sunt audiențe, ci revelații, la care suveranul nu sosește, ci își face apariția.

Împăratul locuiește, pe rând, în douăsprezece palate, de un lux orbitor. Palatul sacru, reședința principală, e un ansamblu de șapte clădiri, are grădini splendide, cu pavilioane, pergole, fântâni cu apă de trandafir, piscine. Pentru sălile de concerte, încăperile de înfrumusețare, camerele de audiențe și de întâlniri amoroase, pentru capele și biserici, nu sunt prea mulți cei douăzeci de mii de slujitori ai împăratului.

Suveranul bizantin concentrează în mâinile sale întreaga autoritate. „Monarh absolut", încoronat cu diademă și așezat pe tron, el domnește aristocratic asupra sclavilor săi. Deține întreaga putere: executivă, legislativă, judiciară, religioasă. Numește și destituie dregătorii, fixează taxele și impozitele, comandă armatele, face și desface legile, desemnează și destituie patriarhul.

Împăratul nu mai consultă poporul. Reprezentanții acestuia verzi și albaștri, nu mai joacă nici un rol public. A trecut multă vreme de când ei numeau împărații și zguduiau tronurile. Astăzi, împăratul lasă poporului său o supapă de siguranță, un câmp de desfășurare a disputelor: hipodromul. Pentru bizantini, hipodromul este, înainte de toate, locul unde se strigă, se urlă, se arată pumnul, un loc unde fierbi de furie, mai ales în zilele de curse.

Dincolo de teren de curse, hipodromul este o arenă politică, locul de desfășurare, prin excelență, a vieții publice. Două partide, verzii și albaștrii — denumiți astfel după culorile pe care le arborează, reprezentând, unii, masele populare, ceilalți clasele avute, se înfruntă pe hipodrom la fel de fanatic ca în tot acest imperiu autocratic. De fapt, întreg teritoriul imperiului este scindat în verzi și albaștri.

În Bizanț, vizitiul este un personaj adorat. Când iese victorios de la curse i se decernează insigne de onoare și i se înalță statui cu frumoase inscripții. În provinciile îndepărtate ale imperiului, numele împăratului mai poate fi ignorat, nu însă și cele ale lui Anchise, Calliope, Anatellon, Olympius, Epaphrodite, ale căror care au trecut de nenumărate ori primele linia de sosire.

În ajunul curselor — care uneori pot fi numai de cai — fanionul ce anunța începerea acestora fâlfâie în vânt, deasupra marii porți a circului. Un slujbaș al hipodromului, așa-numitul *thessarios*, l-a primit de la marele eunuc însărcinat cu această misiune, marele dregător al împăratului, și, după ce a binecuvântat succesiv arena, tribuna judecătorilor și pe cea a președintelui jocurilor, l-a predat portarului, care l-a înălțat în vârful edificiului. În „diippion", o curticică interioară care înconjură grajdurile, sunt trecuți în revistă toți caii de curse, sub privirea atentă a rândașilor și vizitiilor.

Slujitorii hipodromului, însoțiți de reprezentanții curții, verifică pista, soliditatea barierelor și funcționarea mecanismului care, la semnalul de start, va deschide cele patru porți ale boxelor, de unde vor țâșni cele patru care rivale. În sfârșit, în tribuna președintelui jocurilor are loc tragerea la sorți. Slujbașii au adus un vas mare fixat pe un ax. În cele patru despărțituri ale lui, reprezentanții facțiunilor au introdus patru bile: albastră, verde, albă și roșie. Și, într-o liniște impresionantă, urna dă verdictul, începând de la prima bilă care cade. În grabă, scribii însărcinați cu redactarea programelor iau la cunoștință rezultatele. La fel și scribul imperial, care va alerga la Palatul sacru, pentru a-i comunica împăratului ordinea concurenților. Daca augustul ar vrea să parieze cu o zi înainte, o poate face pe baza unor informații sigure.

Încă din ajunul spectacolului, mulțimea invadează amfiteatrul. Își petrece noaptea pe trepte. De altfel nici nu se pune problema să pierzi jocurile. Și apoi, există mai mare bucurie decât să asiști la ultimele pregătiri, la verificarea barierelor, a soliditații carelor, la nivelarea arenei cu nisip proaspăt și pulbere de cedru, să-i împingi de la spate pe slujitorii circului, întotdeauna prea înceți, cum li se par mulțimii? Ca altădată la Roma, așteptarea este mai confortabilă pe perne umplute cu frunze de stuf, pe care le vând slujbași ai hipodromului. Cei mai prevăzători dintre spectatori vin și cu mici umbrele, pentru a se feri de arșița soarelui. Toată lumea este pe hipodrom.

Câțiva privilegiați, beneficiind de locuri rezervate, nu vor veni decât în ultimul moment. Demnitarii de la curte

și ambasadorii străini se vor așeza nu departe de împărat, aproape de marea pânză de mătase care fâlfâie sub briza Bosforului, iar membrii cluburilor — pe treptele cele mai apropiate de arenă. Albaștrii în hemiciclul din dreapta, verzii în cel din stânga.

Noaptea se lasă încet, dar toată lumea rămâne în amfiteatru. De teamă să nu-și piardă locul.

Flaute, talgere, orgi

Se ivesc zorile. În afara hipodromului totul este mort în oraș, atelierele, magazinele, șantierele portului, toate sunt închise. Deodată se aude o rumoare puternică. Răsună cântece și aclamații. Sosesc cu mare pompă membrii cluburilor și își ocupă locurile, de o parte și de alta a lojii imperiale. Apoi, dintr-o dată, începe delirul. În vârful treptelor, prin poarta care îi aparține, irumpe șeful fiecărei facțiuni. Își binecuvântează clubul și mii de voci aclamă cadențat: „Fie ca pentru totdeauna această zi să fie pentru tine o zi bună!" Sunete ascuțite străbat văzduhul. O orchestră de flaute și talgere scoate sunete stridente, în timp ce orgile intonează refrenul de bun venit. Și, în timp ce fiecare facțiune își omagiază astfel șeful, terasa care se întinde puțin mai jos de loja imperială se acoperă de trupe cu platoșe strălucitoare și stindarde multicolore. Toată lumea se află la locuri. Nu mai lipsesc decât împăratul și curtea sa. Ce fac? Ce fac oare?

Încet, cu întreg ceremonialul, marii demnitari sunt și ei pregătiți. Treziți cu mult înainte de răsăritul soarelui, s-au prezentat în fața porții de unde au fost conduși spre hipodromul așa-zis „acoperit", pentru a se schimba. Cum să apară în fața împăratului în ținuta de oraș sau cum să profaneze vestimentația de la curte, îmbrăcându-se la ei acasă! Odată schimbați, ei așteaptă cu răb-

Secvențe dintr-o cursă de care

dare apariția împăratului, care, și el, s-a trezit devreme și, așa cum o cere ceremonialul, a ieșit din pavilionul său de aur, pentru a merge să-și facă rugăciunea într-unul din pavilioanele palatului „Daphné", construit de Constantin cel Mare. Apoi urcă treptele scării secrete în spirală, care l-a condus la palatul său din hipodrom: de acolo, din marea galerie aflată la cel de al doilea etaj, va supraveghea, bine ascuns privirilor, ultimele pregătiri. Sosește în fine marele dregător: „Auguste, totul este pregătit!" Cu pași lenți, împăratul intră în marile sale apartamente de la primul etaj, unde mai mulți demnitari, introduși pe grupuri de către *ostiar* (portarul) de serviciu, i se închină prin plecăciuni adânci. Apoi el poruncește să fie deschisă marea poartă interioară dinspre *Cathisma* (palatul său din hipodrom) și, trecând pragul lojii imperiale, își face apariția în fața miilor de spectatori.

O liniște ciudată pune stăpânire pe amfiteatru. În picioare, suveranul binecuvântează mulțimea. Îndată izbucnesc uralele, cântecele facțiunilor se ridică spre cer. Aclamațiile sunt îndelungate. Apoi brusc, fără vreo altă trecere, se lasă din nou liniștea. A sosit momentul hotărâtor: acela al semnalului.

Și el este dat. Sub tribuna de la parter se deschid patru porți, se ridică patru bariere și patru care își iau avânt. Conducătorii carelor, în picioare, par gata să-și ia zborul. Înainte de a trece linia de sosire, aceste care ușoare, pe două roți, vor face de șapte ori ocolul celor 370 metri care împart arena în două piste. Există și momente când lumea își ține respirația: la întoarceri, unde sunt dese „naufragiile". Caii se prăbușesc, carele ieșite în afara pistei se sfărâmă, iar cele ce le urmează se răstoarnă.

Un măcel în toată legea

În timp ce, crispați de încordare, vizitiii se ajung din urmă și se depășesc în tornade de nisip, în timp ce armăsarii țâșnesc înainte loviți de bici, cluburile își fac auzite cântecele, strigătele, implorările.

Fiecare cursă durează aproximativ o jumătate de oră. Ele se succed într-un ritm accelerat, lăsând între ele doar timpul necesar încoronării învingătorului. După cea de a patra cursă urmează pauza, moment de divertisment. Este timpul să râzi: clovni fac saltimbăncării, pitici exagerează comic mersul legănat, crocodili sunt plimbați în lesă, prestidigitatorii călăresc struți pictați în mov, comedianții mimează bufoneriile.

Un aventurier italian cunoaște un succes deosebit, prezentând un câine, capabil să desemneze într-un grup de persoane pe cei mai avari, pe cei mai vicioși, pe cei mai generoși. Spectatorii coboară adesea în arenă și călăresc. Speranța că ar putea asista la un accident îi face pe spectatori să aprecieze în mod deosebit numerele de dansatori pe sârmă. Cu o voluptate deosebită, ei asistă într-o zi la urcarea unui acrobat până în

(Continuare în p. 91)

„MALTA TREBUIE APĂRATĂ!“...

Acestea au fost cuvintele regelui Spaniei Filip II când, în mai 1565, i s-a adus vestea că o puternică oştire otomană a debarcat pe insula Malta şi asediază cetatea cavalerilor...

Moştenire a cruciadelor, Ordinul religios şi militar al cavalerilor Sfântului Ioan fusese izgonit de Soliman Magnificul în zorii domniei sale (1522) din cetatea Rodos. Împăratul Carol Quintul, „Majestate Catolică“, atribuise atunci Ordinului, printr-un act dat la Castelfranco Bolognese, în martie 1526, insulele Malta, Gozzo şi cetatea Tripoli. Tripoli fusese cucerită de Islam în 1551 dar în Malta, pe ţărmul unui adânc golf natural, cavalerii aveau să-şi dureze o cetate puternică. Şi în următorii 40 de ani, Ordinul, subzistând din comerţul de tranzit şi din războiul permanent împotriva Barbareştilor, avea să rămână o stavilă în calea expediţiilor navale ale flotei sultanului înspre Mediterana apuseană...

În mai 1565, capudan paşa Piali, cu 130 galere, plecate din Bosfor, a debarcat astfel pe coasta de sud a insulei 20 000 oameni. Marele Maestru Jean Parisot de la Valette, care aşteptase atacul, s-a apărat vitejeşte împotriva ostaşilor lui Lala Mustafa. Numele său avea, de altfel, să fie dat mai târziu cetăţii şi portului. La 23 iunie 1565 turcii cuceriră — după lupte grele — castelul Sant'Elmo, cheie a dispozitivului de apărare, sub zidurile căruia a fost răpus vestitul corsar african Dragut. Dar, la 8 septembrie, sosirea unor numeroase trupe spaniole şi italiene de ajutor a grăbit reîmbarcarea oştilor otomane, definitiv respinse. Şi, ca urmare, păstrarea Maltei avea să asigure nestingherita concentrare la Messina a flotei creştine, ce avea să dobândească în 1571 răsunătoarea izbândă de la Lepanto.

Anii au trecut. La sfârşitul veacului XVIII, stăpânirea Ordinului devenise anacronică, într-o lume ce se schimba. În 1798 expediţia generalului Bonaparte, în drum spre Egipt, a primit capitularea Marelui Maestru Ferdinand de Hompesch, ale cărui puţine trupe şi galere nu erau în măsură să lupte împotriva forţelor franceze. Dar nici francezii, după distrugerea flotei lor de către englezi în Egipt, la Abukir (1 august 1798), nu au putut păstra Malta. La 5 septembrie 1800, după un asediu mai lung, Anglia a luat în stăpânire cetatea La Valetta şi, o dată cu ea, şi întreaga insulă. Avea să o păstreze, în ciuda clauzei tratatului de la Amiens (1802), care prevedea restituirea ei către Franţa.

Aşezată în centrul Mediteranei, Malta constituia de altfel o fericită compensaţie pentru pierderea Minorcei (1783)[1], asigurând un foarte necesar punct de escală şi tranzit traficului englez cu Orientul.

În 1869, inaugurarea Canalului Suez a creat însă un nou şi mult mai scurt drum pe mare spre India. Imperiul britanic nu se putea lipsi de un astfel de drum. În 1878 Congresul de la Berlin a recunoscut Angliei posesiunea Ciprului, iar în 1882, după bombardarea Alexandriei, şi Egiptul trecea sub administraţie britanică; cât despre portul Aden, la capătul sudic al Mării Roşii, el fusese luat în stăpânire încă din 1839.

Gibraltar, Malta, Suez... drumul Indiilor devenea jalonat de pavilioane britanice, iar „Mediteranean Fleet“ — flota din Mediterană, cu baza la La Valetta — avea să-şi poată trimite după cerinţe navele militare şi la Navarino (1827), şi în Marea Neagră (1854), şi în Dardanele (1878), şi în Marea Adriatică (1915-1918).

Începutul celui de-al doilea război mondial a găsit schimbate condiţiile luptei pe mare în bazinul Mediteranei.

Niculae KOSLINSKI

[1] Insula Minorca din Baleare, cucerită de Anglia în 1709 în cadrul războiului de succesiune la tronul Spaniei, fusese recucerită de spanioli în 1782, în cadrul războiului de independenţă al statelor nord-americane.

„UN PORTAVION DE NESCUFUNDAT“

FRANÇOIS PERNOT

Situată la o răscruce strategică, insula Malta a stârnit de multe ori, în timpul celui de-al doilea război mondial, pofta de cucerire, manifestată în violente atacuri ale armatelor germane și italiene[1]. Susținută de armata britanică cu prețul unor pierderi sângeroase, insula a primit cea mai mare recompensă: capitularea dușmanului în septembrie 1943.

În carnetele sale, mareșalul Rommel scria că „Malta avea pe conștiință moartea . mai multor mii de soldați italieni și germani“. Din 1940 până în 1943, insula și convoaiele navale care au aprovizionat-o au fost supuse unor crâncene atacuri aeriene din partea autorităților italiene și germane din Sicilia. Importanța strategică a Maltei constă în principal în faptul că ea se găsește la răspântia a două căi de aprovizionare: una, britanică, mergând din Gibraltar la Alexandria și furnizând cea mai mare parte a aprovizionării Armatei 8 britanice; cealaltă, italiană și germană, asigurând aprovizionarea forțelor Axei în Africa, în special în Libia, această rută fiind, de altfel, serios amenințată de atacurile aeriene venind din Malta.

Cu ce preț

Insula reprezintă astfel o poziție-cheie pentru deplasările de trupe în Marea Mediterană și pentru controlul Tripolitaniei. Totuși, în ajunul celui de-al doilea război mondial, acest zăvor strategic a fost pe punctul de a fi abandonat de RAF și de armata britanică, ce considera Malta prea apropiată de bazele lui *Regia Aeronautica* din Sicilia. Împărtășit de Chamberlain, acest punct de vedere s-a lovit de împotrivirea lui Royal Navy de a păstra insula și abia după venirea la putere a lui Churchill, în mai 1940 — dar era deja târziu — Malta a putut, în sfârșit, să-și întărească capacitatea ofensivă. Pentru a face față asalturilor aeriene italiene, insula nu dispunea, până la sfârșitul lui iunie 1940, decât de vreo 40 tunuri antiaeriene, două terenuri pentru aviație, un radar și... trei Glostere „Sea Gladiator“, avioane biplan vechi, care au făcut totuși minuni și au forțat *Regia Aeronautica* să treacă la raiduri de noapte.

Din vara lui 1940, insula este aprovizionată cu carburant și muniții și mai ales primește câteva grupuri de avioane de vânătoare „Hurricane“ ca și bombardiere „Maryland“ și „Wellington“ și hidroavioane de bombardament „Sunderland“. De la un rol defensiv, Malta poate trece astfel la un rol ofensiv și bombardierele britanice încep să atace intens porturile italiene și convoaiele de aprovizionare cu destinația Libia. La sfârșitul anului 1940, deruta italiană în Libia antrenează intervenția forțelor germane. Rommel trimite două divizii în Africa, iar Fliegerkorps 10 este stabilit în Italia de Sud și în Sicilia. Din ianuarie 1941 acesta din urmă, care cuprinde 138 bombardiere, cu sprijinul a 250 avioane italiene, poate începe să atace Malta și convoaiele britanice, mergând de-a lungul coastelor Africii de Nord și îndreptându-se spre Egipt.

Luna iunie 1941 și începutul războiului în Răsărit marchează un nou răgaz pentru insula Malta. Britanicii profită pentru a-și întări fortificațiile, construind noi aerodromuri, locuri pentru dispunerea aparatelor de zbor, aducându-și stocuri de muniții și de carburant. Apărarea antiaeriană este sporită, sunt instalate noi radare și celor vreo șaizeci de avioane de vânătoare, cu baza pe insulă, li se adaugă șapte „Maryland“ de recunoaștere, cincisprezece „Wellington“ destinate bombardării bazelor italiene și vreo 30 de „Blenheim“ și „Swordfish“, utilizate pentru

[1] Reproducem acest articol — cu subtitlurile redacției noastre — din revista *Armées d'aujourd'hui* (nr. 169/aprilie 1992).

Un „Spitfire“ al RAF-ului și-a făcut datoria. Este așezat în hangar, pentru o viitoare misiune

atacarea convoaielor germane și italiene. Eficacitatea aviatorilor britanici se va dovedi redutabilă, dar cu ce preț! Într-adevăr, perioada de supraviețuire a echipajului unui „Blenheim" este evaluată la o lună. Totuși, din iunie 1941 până la sfârșitul anului pierderile forțelor Axei nu încetează să crească, sub acțiunea conjugată a RAF, Fleet Air Arm și Royal Navy.

În decembrie 1941, importanța acestor pierderi îl face pe Hitler să trimită în Italia de Sud pe mareșalul Kesselring, la comanda Luftflotte II, ce are 500 aparate. În numai o lună, Kesselring reușește, așa cum i-a ordonat Hitler în Directiva nr. 38, din 2 decembrie 1941, să cucerească supremația în aer în Mediterana centrală, să asigure protecția convoaielor Axei și să neutralizeze Malta. Din ianuarie până în mai-iunie 1942, bombardierele germane și italiene nu încetează să lovească intens insula cu bombe clasice, dar și cu bombe cu efect întârziat și proiectil-capcană. Malta primește astfel 1 000 tone exploziv în februarie, 2 000 în martie, 6 700 în aprilie.

Aceste bombardamente au loc și ziua și noaptea și vizează în principal instalațiile portuare, bateriile de protecție antiaeriene și aerodromurile Takali, Safert și Halfar. Totuși, britanicii rezistă, populația civilă se refugiază în interiorul insulei sau se adăpostește în pivnițele, subteranele și grotele din cele trei principale orașe ale Maltei: La Valetta, Floriana și Trois-Cités.

Generalul Dobbie cedează nervos

În iulie 1942 și în ciuda condițiilor îngrozitoare de supraviețuire, RAF aliniază în Malta 200 aparate, din care vreo 100 de vânătoare. Totuși, munițiile, alimentele și mai ales carburantul încep să lipsească.

În februarie și martie 1942, două convoaie britanice încearcă să aprovizioneze Malta, fără mare succes. Pe insulă totul este raționalizat. Foametea amenință, moralul scade și populația se răzbună, din cauza bombardamentelor pe care le îndură, pe piloții Luftwaffei, prăbușiți, care sar cu parașuta deasupra Maltei. La sfârșitul lunii aprilie 1942, Hitler și Mussolini plănuiesc să efectueze, în iulie-august, o gigantică operațiune aeropurtată asupra Maltei, Operațiunea „Hercule". Dar Hitler are rețineri, cu atât mai mult cu cât, în mai, Rommel iese victorios în Libia. Kesselring își dublează atunci eforturile pentru a tăia Maltei orice aprovizionare și a o constrânge să capituleze. Insula este astfel foarte aproape de a cădea în mâna forțelor Axei.

În iunie 1942, guvernatorul Maltei, generalul Dobbie, care cedează nervos, este înlocuit cu generalul Gort, căruia Churchill îi dă să înțeleagă că așteaptă de la el, eventual mai târziu, capitularea insulei. La mijlocul lui iunie, Amiralitatea britanică declanșează Operațiunea „Vigourous": două convoaie pleacă simultan din Gibraltar și din Alexandria pentru a aproviziona Malta. Doar două cargouri, venind din Gibraltar, reușesc să ajungă în Malta, îndepărtând puțin spectrul predării. În august 1942, britanicii încearcă o ultimă operațiune, pornind din Gibraltar: convoiul „Pedestal", care are 14 cargouri, două cuirasate, patru portavioane, șapte crucișătoare și 31 distrugătoare.

În ciuda pierderilor foarte mari, mai multe nave ajung în portul La Valetta, asigurând astfel aprovizionarea insulei cu carburant și muniții pentru trei luni.

Până în luna septembrie 1942, germanii își continuă bombardamentele, dar avioanele de vânătoare britanice, în cea mai mare parte „Spitfire", sunt din nou complet operaționale. Începând cu luna octombrie 1942, Luftwaffe, care are multe de făcut pe Frontul de Est și în Africa de Nord, își rărește atacurile. Bombardierele și avioanele torpiloare „Wellington", „Beaufort", „Beaufighyter", „Albacore" și „Swordfish" pot pleca din nou la asaltul convoaielor germane și italiene și insula își merită astfel din plin numele de „portavion de nescufundat". După victoria engleză de la El-Alamein[1] și reușita operațiunii „Torch"[2], Malta joacă încă un rol decisiv în succesul debarcărilor aliate în Sicilia și Italia.

Dacă astăzi istoricii consideră că Malta a contribuit esențial la victoria în Mediterana, trebuie să știm că ea a plătit-o scump: insula a primit 14 000 tone bombe, 568 avioane britanice au fost doborâte, 1 490 civili au fost uciși și 35 000 imobile au fost distruse sau avariate. În mai 1942, Malta a primit „Saint George Cross", apoi, la Conferința de la Teheran, Citația prezidențială a lui Roosevelt. Dar cea mai mare recompensă pentru locuitorii săi a fost în septembrie 1943, când au asistat la predarea flotei de război italiene, ce a intrat în portul Grand Harbour, după ce înălțase pavilionul alb al capitulării. ■

În românește de Florentina DOLGHIN

* * *

Odată cu întâlnirea Bush-Gorbaciov din decembrie 1989 de la Malta, numele insulei a intrat în actualitate, fiind asociat înțelegerilor secrete dintre cei doi lideri, înțelegeri privind încetarea războiului rece și eliminarea regimurilor comuniste din sfera de influență sovietică, din centrul și răsăritul Europei. Înțelegerilor venite de la Malta li se atribuie și implicațiile privind înlăturarea lui Nicolae Ceaușescu.

---

[1] El-Alamein (aflat cam la 100 km de Alexandria, în Egipt), a reprezentat ultima poziție înaintea orașului și punctul maxim atins de ofensiva lui Rommel, la 30 iunie 1942, apoi bază de plecare pentru ofensiva Armatei 8 britanice a lui Montgomery, declanșată la 23 octombrie 1942, dată de la care s-au sărbătorit recent 50 ani.

[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1974.

GUVERNE ŞI GUVERNANŢI

ION C. BRĂTIANU. Fiul stolnicului Constantin (Dincă) Brătianu şi al Anastasiei Tigveanu, s-a născut la Piteşti la 2 iunie 1821. După terminarea şcolii lui D. Simonide din Piteşti, la numai 14 ani, a intrat ca iuncăr în armată, fiind înaintat în 1838 la gradul de praporcic. În 1841, Ion C. Brătianu a fost trimis la Paris, unde a studiat la Şcoala politehnică şi a audiat prelegerile lui Jules Michelet şi Edgar Quinet de la Collège de France. A luat parte la activitatea Societăţii studenţilor români de la Paris (decembrie 1845) şi a contribuit la crearea Societăţii în vederea înfiinţării de şcoale în Principate („Insocierea Lazariană" — noiembrie 1847). A făcut parte din lojile francmasonice „l'Athénée des Etrangers" şi „La Rose du parfait silence" în care a ajuns la gradul de maestru (vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1992) şi a luat parte la evenimentele revoluţionare de la Paris din februarie 1848.

Reîntors în ţară în aprilie 1848, I.C. Brătianu a devenit membru al Comitetului revoluţionar din Ţara Românească (10 mai 1848), iar după declanşarea revoluţiei a fost numit secretar al Guvernului provizoriu, apoi şef al Poliţiei Capitalei, distingându-se ca un fruntaş de seamă al revoluţiei române. Proscris, s-a refugiat în Franţa. Amestecat în conspiraţiile vizându-l pe Ludovic Napoleon Bonaparte, împărat al Franţei sub numele de Napoleon III, a fost implicat în procese (1853-1854), fiind în cele din urmă internat în casa de sănătate a dr. Blanche din Paris (până în iulie 1856). Caută să câştige simpatia cercurilor politice franceze pentru cauza românilor, în care scop publică lucrările *Mémoire sur l'Empire d'Autriche dans la question d'Orient*, 1855 şi *Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le Traité de Paris*, 1857.

I.C. Brătianu a revenit în ţară în iulie 1857. Ales deputat în Divanul ad-hoc (1857) şi în Adunarea electivă muntenă (ianuarie 1859), a susţinut dubla alegere a lui Al. I. Cuza. Ministru de finanţe în guvernul Ţării Româneşti (28 mai-5 iulie 1860), după care s-a remarcat ca lider al coaliţiei politice ce a înfăptuit actul de la 11 februarie 1866 şi a contribuit în mod decisiv la aducerea în ţară a principelui Carol de Hohenzollern. A fost ales în Adunarea Constituantă din 1866.

A fost numit ministru de finanţe (11 mai-13 iulie 1866); ministru de interne (1 martie-29 iulie 1867); ministru de finanţe (27 octombrie 1867-29 aprilie 1868; ad-interim 13 noiembrie 1867-29 aprilie 1868) şi de interne (13 noiembrie 1867-29 aprilie 1868); ministru de interne şi ad-interim la finanţe (1 mai-12 august 1868), precum şi titular la război (12 august-16 noiembrie 1868).

Lider al grupării liberal-radicale, I.C. Brătianu a condus mişcarea antidinastică de la începutul deceniului opt. Arestat şi adus în faţa Curţii cu juri din Târgovişte pentru complicitate la încercarea lui Al. Candiano-Popescu de a detrona pe principele Carol prin revolta de la Ploieşti din august 1870, a fost achitat. După triumful Germaniei în războiul franco-prusian, s-a orientat spre susţinerea dinastiei străine la tronul României. La 1875 a pus bazele Partidului Naţional Liberal, al cărui şef a fost până la sfârşitul vieţii (până la 1882-1883 împreună cu C.A. Rosetti).

Din nou ministru de finanţe (27 aprilie-23 iulie 1876), apoi a condus ţara timp de 12 ani, perioadă în care s-au dobândit succese importante pe drumul edificării societăţii româneşti moderne: preşedinte al Consiliului de Miniştri (24 iulie 1876-24 noiembrie 1878), ministru de finanţe (24 iulie 1876-27 ianuarie 1877 şi ad-interim 21 februarie-19 august 1877), de interne (27 ianuarie 1877-25 mai 1878), ad-interim la război (20 august 1877-16 martie 1878), ministru al lucrărilor publice (26 martie-24 noiembrie 1878) şi ad-interim la culte şi instrucţiune publică (31 octombrie-24 noiembrie 1878); preşedinte al Consiliului de Miniştri şi titular la interne (25 noiembrie 1878-10 iulie 1879), ad-interim la război (25 noiembrie 1878-7 ianuarie 1879); preşedinte al Consiliului de Miniştri (11 iulie 1879-9 aprilie 1881), ministru al lucrărilor publice (11 iulie 1879-23 octombrie 1880), ad-interim la finanţe (16-24 februarie 1880), ad-interim la interne (17 aprilie-14 iulie

1880) și ministru de finanțe (ad-interim 15-28 iulie 1880 și titular 29 iulie 1880-9 aprilie 1881); președinte al Consiliului de Miniștri (9 iunie 1881-20 martie 1888), ministru de finanțe (9 iunie-30 noiembrie 1881), ministru de război (1 decembrie 1881-24 ianuarie 1882 și 1 august 1882-22 iunie 1884, ad-interim 13 ianuarie-20 februarie 1886 și 5 noiembrie 1887-20 martie 1888), ministru de interne (25 ianuarie-31 iulie 1882 și 23 iunie 1884-28 aprilie 1887), ad-interim la afacerile străine (28 octombrie-15 decembrie 1885) și ad-interim la agricultură, industrie, comerț și domenii (17 octombrie 1886-28 aprilie 1887). La 2 decembrie 1880 și 3 septembrie 1886 a fost ținta unor atentate.

Deputat și senator, membru de onoare al Academiei Române. A încetat din viață la 4 mai 1891, la Florica (jud. Argeș).

„Ion C. Brătianu — scria I.G. Duca — a dominat și epoca și pe contemporanii săi prin minunatul complex al însușirilor lui... El era totdeodată idealist și realist, cumpătat și îndrăzneț, autoritar și seducător, modest când era vorba de el, mândru și intransigent, când era vorba de țara lui".

DUMITRU C. BRĂTIANU. Fratele mai mare al lui Ion C. Brătianu, Dumitru s-a născut în 1818, la Pitești. După instrucția elementară la Pitești, din 1831 a urmat cursurile Colegiului „Sf. Sava" din București, iar în 1835 a fost trimis la Paris, unde și-a susținut bacalaureatul, a urmat un an cursurile Facultății de medicină și apoi Facultatea de drept, pe care a terminat-o în 1841. Concomitent, a audiat prelegerile lui Jules Michelet și Edgar Quinet de la Collège de France. Împreună cu Ion Ghica și Al. G. Golescu, a inițiat constituirea Societății pentru învățătura poporului român (august 1839). A activat în cadrul Societății studenților români de la Paris (decembrie 1845) și a contribuit la crearea Societății în vederea înființării de școale în principate („Însocierea Lazariană" — noiembrie 1847); de asemenea, a făcut parte din lojile francmasonice „l'Athénée des Etrangers" și „La Rose du parfait silence" în care a ajuns la gradul de maestru și a participat la evenimentele revoluționare de la Paris din februarie 1848.

D. Brătianu s-a întors în țară în aprilie 1848, fiind integrat — la 10 mai — în Comitetul revoluționar din Țara Românească. A fost trimis la Pesta, apoi, după declanșarea revoluției, acreditat de guvernul revoluționar de la București ca agent diplomatic pe lângă guvernele din Austria și Ungaria, iar din septembrie 1848 acreditat pe lângă „diversele puteri prietene din Europa". După înăbușirea revoluției, s-a remarcat ca unul dintre cei mai activi membri ai exilului românesc, semnând articole în favoarea deziderateloor naționale, reprezentându-i pe românii exilați în Comitetul central democratic european cu sediul la Londra (1851), adresând memorii explicative asupra revoluției române, stabilind contacte și relații importante cu cercuri politice britanice și franceze. După izbucnirea războiului Crimeei, a îmbrățișat și susținut ideea creării unei legiuni românești care să lupte alături de forțele coalizate împotriva trupelor ruse care ocupaseră Principatele române.

Întors în țară în iulie 1857, D. Brătianu a fost ales deputat (și secretar) în Divanul ad-hoc (1857) și în Adunarea electivă din București (1859); numit ministru al afacerilor străine (26 ianuarie-27 martie 1859) și ministru de interne (28 mai-5 iulie 1860) în guverne ale Țării Românești; emisar diplomatic în Occident cu misiunea de a obține recunoașterea și consolidarea dublei alegeri. De pe pozițiile grupării liberal-radicale, s-a manifestat ca un membru activ al coaliției politice care a acționat pentru înlăturarea lui Al.I. Cuza.

Primar al Capitalei (martie 1866-februarie 1867), deputat în Constituanta din 1866, D. Brătianu a îndeplinit importante misiuni diplomatice în anii ce au urmat. A fost ministru la culte și instrucțiune publică și ad-interim la lucrări publice (1 martie-5 august 1867) și ministru al lucrărilor publice (19 august-13 noiembrie 1867). Membru în Comitetul executiv al Partidului Național Liberal (1875); deputat și senator, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Constantinopol (octombrie 1878-aprilie 1881); președinte al Consiliului de Miniștri și titular la afacerile străine (10 aprilie-8 iunie 1881).

Era de o mare probitate în viața publică. Așa cum scria colegul său de partid Emil Costinescu, „voia și avea dreptul să-ți pretindă să fii sincer, corect și cinstit. Încăpățânat și îndărătnic ca un copil când era vorba de hatâruri și transigențe..., cumpătat în viața privată..., modest până la nebunie".

În divergență cu fratele său, I.C. Brătianu, Dumitru a alcătuit disidența „liberalilor puri", susținută de ziarul *Națiunea*. În noiembrie 1885 a pus bazele unui nou partid național liberal care s-a coalizat cu Partidul Liberal Conservator și alte forțe opoziționiste („Opoziția unită"), ale căror acțiuni, în 1888, s-au soldat cu înlăturarea guvernului condus de Ion C. Brătianu. După doi ani, în 26 martie 1890, D. Brătianu a revenit în rândurile Partidului Național Liberal, fiind proclamat, după moartea fratelui său, ca președinte al acestuia

(21 mai 1891).

A încetat din viaţă la Bucureşti, în ziua de 8 iunie 1892.

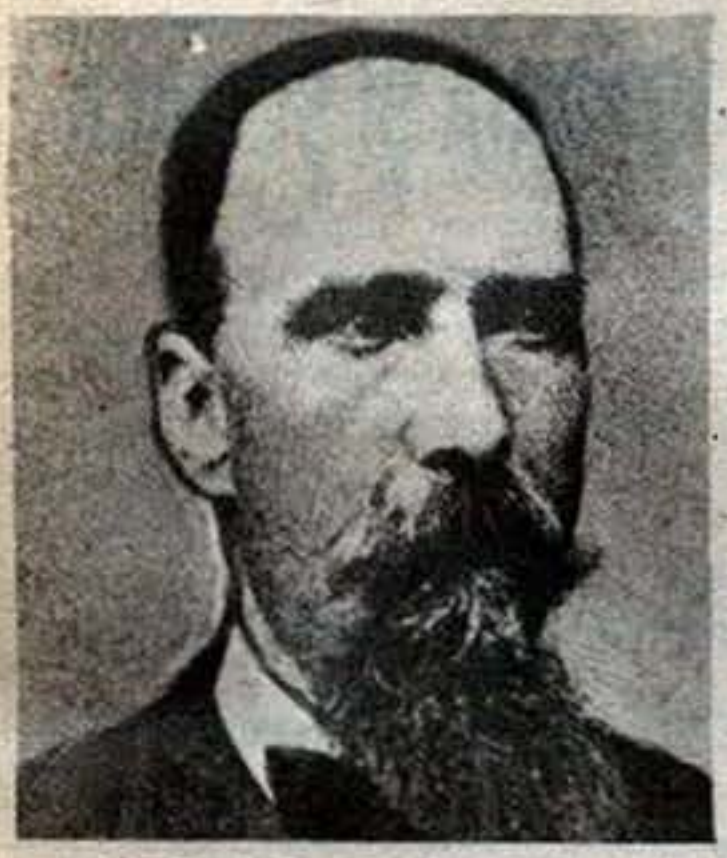

THEODOR ROSETTI. Născut la Iaşi, într-o veche familie boierească, era fiul postelnicului George Rosetti şi al Caterinei Sturdza, fiind botezat la 5 mai 1837. A învăţat în casă cu dascăli germani, iar mai apoi a urmat liceul la Lemberg şi Viena; a făcut studii juridice la Universitatea din Viena, pe care le-a încheiat în 1859, obţinând licenţa în drept la Paris, prin echivalarea studiilor.

În timpul domniei lui Al.I. Cuza, al cărui cumnat era, a deţinut funcţii în magistratură şi administraţie, dobândind şi dreptul de practicare a avocaturii; a fost membru al Curţii de Apel Iaşi (1861-1863), prefect al judeţului Vaslui (martie 1864-11 februarie 1866); ales în Constituanta din 1866.

Th. Rosetti s-a numărat printre fondatorii Societăţii „Junimea" (dându-i chiar şi numele), a cărei ideologie a susţinut-o printr-o suită de eseuri, şi ai grupării politice junimiste; de pe aceste temeiuri s-a aflat între cei care au pus bazele Partidului Conservator (1880); deputat şi senator în mai multe rânduri.

A fost numit agent diplomatic al României la Berlin (mai 1872-decembrie 1873), apoi consilier la Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie (până în ianuarie 1875); ministru al lucrărilor publice (7 ianuarie 1875-30 martie 1876) şi din nou la Casaţie, unde ajunge preşedinte de secţie (până în 1888). Acţionează pentru întărirea grupării junimiste în sânul conservatorilor, ceea ce a dus la constituirea, în 1891, a Partidului Constituţional (junimist), care va reveni în cele din urmă la matcă în 1907. A fost numit preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de interne (23 martie-11 noiembrie 1888); din nou preşedinte al Consiliului de Miniştri (12 noiembrie 1888-22 martie 1889); ministru de justiţie şi ad-interim la culte şi instrucţiune publică (5 noiembrie 1889-15 noiembrie 1890); guvernator al Băncii Naţionale a României (1890-1895); ministru de finanţe (28 martie-14 octombrie 1892); membru al Curţii permanente de arbitraj internaţional de la Haga (din octombrie 1912). A fost membru de onoare al Academiei Române (1891). Cel care a încetat din viaţă la Bucureşti, în ziua de 17 iulie 1923, „a fost — scria Nicolae Iorga — poate ultimul boier al ţării noastre. Boier de rasă în ţesătura uriaşă a corpului său, boier de rasă în chibzuiala perfectă a acţiunilor sale, dar mai ales în ceea ce a caracterizat această spiţă, azi dispărută, în exemplarele ei cele mai bune: cea mai mare demnitate personală unită cu cea mai desăvârşită simplicitate".

Documentar realizat de
dr. Ion MAMINA

O ZI LA...

(Urmare din p. 85)

vârful marelui obelisc, pentru ca apoi, dezechilibrându-se, acesta să cadă de la înălţime şi, în cădere, să se afunde în nisip. Întâmplări de acest fel sunt frecvente. Înainte de a ajunge la Constantinopol, ca punct terminus al unui turneu, o trupă de acrobaţi pierduse o jumătate din efective.

Odată cu pauza, concursurile de dimineaţă iau sfârşit. Dar nu şi spectacolul. Cursele vor fi reluate după-amiază.

Între timp, spectatorii trebuie să mănânce. Dar nici nu se gândesc să părăsească hipodromul. Fiecare îşi despachetează proviziile pe trepte. Uneori, oferă mâncare împăratul şi toţi se precipită în jurul bucatelor.

Dar la hipodrom nu ai venit să te hrăneşti. De altfel, mulţimea, care îşi ia repede gustarea, consideră deseori că împăratul întârzie prea mult la masă şi îl recheamă prin strigăte din ce în ce mai puţin respectuoase. Phocas (care a domnit între anii 602-610), de pildă, nu va suporta „impolitetea". Ar fi fost şi greu. După invocaţiile pline de respect: „Trezeşte-te, o, tu, soare imperial, scoală-te, arată-te", spectatorii au început să strige: „Ai băut prea mult, privirea ţi-e deja tulbure!" Suveranul va da mână liberă gărzii, care va tăia capete, nasuri şi urechi. Un măcel în toată legea. Câţiva ani mai târziu, acelaşi popor va avea satisfacţia să-l vadă pe Phocas ars de viu de către succesorul său Herakleios (610-641)[1]...

Ce se mai păstrează astăzi din acest hipodrom, ai cărui patru cai de bronz aurit din pavilionul imperial au împodobit multă vreme galeria de la primul etaj al Basilicii San Marco din Veneţia *(Magazin istoric,* nr.10/1985), unde timp de secole, au răsunat strigătele spectatorilor? Doar puţine vestigii. ■

În româneşte de
Martha ŞTEFĂNESCU

[1] În anul 608, Herakleios, exarhul Cartaginei, s-a răsculat împotriva regimului de teroare instituit de Phocas şi a trimis contra Bizanţului o flotă comandată de fiul şi omonimul său; Phocas a fost detronat (3 octombrie 610) şi executat, iar Herakleios a devenit împărat, încoronat la 5 octombrie 610, şi a întemeiat dinastia Heraclizilor, prima dinastie bizantină, în sensul propriu al cuvântului.

ISTORIA ȘI ȘCOALA

A început, deci, vacanța, stimați prieteni din școli! V-o dorim cât mai frumoasă, cu zile de neuitat, cu multe bucurii și... plăcute surprize.

Așa cum v-am anunțat și din numărul anterior, rubrica noastră și a voastră nu ia însă vacanță. Vom publica alte relatări primite de la voi, alte știri despre activitatea voastră de pasionați ai istoriei, despre îndeletnicirile voastre din vacanță puse sub semnul Muzei Clio.

Așteptăm să ne scrieți, așadar, despre întâlnirile voastre cu istoria pe drumurile vacanței, despre monumente și obiective istorice vizitate, despre muzee și colecții deosebite și, de ce nu, despre propriile voastre investigații documentare.

Așteptăm, de asemenea, să ne relatați despre difuzarea revistei în locurile pe unde vă poartă pașii vacanței, despre cei care contribuie la răspândirea și popularizarea ei, despre inițiative privind mai buna difuzare a Magazinului istoric — esențiale pentru existența îndrăgitei voastre cărți de istorie, pentru ritmicitatea apariției ei.

ISTORIA ȘI ȘCOALA

DINTR-UN MANUAL

Punerea la dispoziția elevilor și profesorilor a unei pagini din atât de cunoscuta și prestigioasa revistă *Magazin istoric* mi se pare deosebit de oportună și de natură a înlesni realizarea feed-backului între cei ce scriu sau editează lucrări de istorie și cei ce învață ori citesc istoria. În această pagină și-ar avea locul, cred eu, și unele observații referitoare la manualele de istorie.

Fără a incrimina pe autori sau editori („errare humanum est") voi semnala existența unor erori în manualul de *Istoria universală antică și medie*, clasa a IX-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1991.

Astfel, la pagina 5 se spune: „Antropogeneza, știința despre originea omului, urmărește desprinderea acestuia din regnul animal și evoluția sa". Se știe însă că știința „care se ocupă cu studiul originii, evoluției și variabilității biologice a omului" este *antropologia* (vezi *Micul dicționar enciclopedic*), iar antropogeneza nu este o știință, ci doar „procesul apariției și dezvoltării omului, speciei umane" *(M.D.E.)*.

Peste câteva pagini (p. 10) se vorbește despre „idolii confecționați din argilă", ca de exemplu statueta feminină de la Willendorf (Austria) a cărei imagine este redată la p. 6. Statueta respectivă este realizată însă din calcar eolitic (vezi Elie Faure, *Istoria artei*, București, 1970, p. 68).

La p. 23, luptele plebeilor din Roma antică pentru drepturi sunt datate (494-300 î.e.n.) precizându-se că plebeii au reușit, prin acțiunile lor, „să-și asigure drepturi egale cu patricienii și să abroge sclavia din datorii". Este cunoscut că interzicerea vânzării debitorului insolvabil ca sclav s-a hotărât la Roma prin Lex Poetelia Papiria din anul 326 î.e.n. (A. Oțetea ș.a. *Istoria lumii în date*, București, 1965, p. 37) data corectă la care trebuie să plasăm și sfârșitul luptei plebeilor dacă nu vom prefera anul 287 î.e.n. Anul 300 î.e.n. marchează doar obținerea egalității religioase de către plebei, pe când în 287 î.e.n. se recunoștea deplina egalitate în drepturi a plebeilor cu patricienii, în statul roman (A. Oțetea, *op. cit.*, p. 37).

La p. 33, criza politică și militară prin care a trecut statul roman între 235-284 este prezentată ca o perioadă de „monarhie militară", când de fapt este vorba de „anarhie militară". Probabil, tot datorită unor erori de transcriere și tipărire, în manual apar formele incorecte de „vaisaja" în loc de „vaisya" (p. 20) și „keredium" în loc de „heredium" (p. 17).

Enumerându-se coloniile întemeiate de greci în diferite zone ale lumii antice, autorii menționează, pe țărmul dobrogean, așezările Histria și Istros (p. 15). Or cele două denumiri se referă la aceeași colonie (vezi *M.D.E.*).

În ceea ce privește durata domniei împăratului Chinei, Qin-Shi-Huang-di (p. 28) manualul indică anii 221-205 î.e.n., în timp ce alte surse (A. Oțetea, *opt. cit.*, p. 21) arată că Qin-Shi-Huang-di a murit în anul 210 î.e.n., anul 205 î.e.n. marchează sfârșitul dinastiei Qin și începutul dinastiei Han.

Rostul acestor semnalări este acela de a evita imprimarea erorilor respective în memoria elevilor (poate și a părinților) neavizați și de a contribui la îmbunătățirea ediției viitoare a manualului. (Drept pentru care le și publicăm — *n.r.*)

Prof. Traian D. LAZĂR,
Liceul „I. L. Caragiale", Ploiești

HENRI COANDĂ —

TRADIȚII ISTORICE

Dl. prof. *IOAN R. POPA*, de la *Liceul teoretic „Henri Coandă"*, din *Craiova*, ne trimite câteva date referitoare la familia savantului român de talie mondială al cărui nume îl poartă acest așezământ școlar craiovean:

„Henri Coandă (1886-1972) — creatorul primului avion cu reacție în 1910 și autor al «Efectului Coandă» în 1934 — descinde dintr-o veche familie care a sălășluit pe meleagurile Olteniei, cu numeroase implicații în istoria țării noastre.

Tatăl său, generalul Constantin Coandă, născut la Craiova la 6 martie 1856, a făcut studii strălucite în țară și străinătate. În Războiul de independență a primit «Virtutea Militară», la care avea să adauge încă cincizeci și șapte decorații în lunga sa carieră militară. În viața publică, generalul Constantin Coandă a fost președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe în perioada desăvârșirii statului național unitar român, apoi președinte al Senatului (1920—1921 și 1926-1927), ministru al industriei și însărcinat cu interimatul președinției (1926-1927), după ce, spre sfârșitul secolului trecut, fusese atașat militar la Viena, Paris și Bruxelles.

Mihalache Coandă — tatăl generalului și bunicul savantului — descindea, prin tatăl său Costăchiță Coandă, din boierii Craiovești, părtași la crearea Băniei și care aveau strânse raporturi cu voievozi ai Transilvaniei, Moldovei, ai Serbiei, cu negustorii din Raguza, cu biserica ortodoxă de peste Dunăre, iar prin mama sa din boierii Cezieni din zona Romanațiului.

Costăchiță Coandă era vărul lui Tudor Vladimirescu, prin intermediul căruia s-a împrietenit cu iluministul Petrache Poenaru, după sfaturile căruia și-a crescut copiii, atât el cât și Mihalache, și care și-au pus amprenta și asupra personalității savantului. În arhiva lui Costăchiță au fost găsite documente care vorbesc și despre alți Coandă: Vlădoianu, aflat pe la 1630 la Strehaia; Matei, din care se trăgea Iancu Jianu; frații Marin și Ioan, panduri care, după bătălia de la Drăgășani, s-au stabilit lângă Mănăstirea Ștefănești-Olt. Din cauza legăturilor sale cu Tudor Vladimirescu, Costăchiță și-a pierdut întreaga avere. De aceea, Mihalache Coandă a fost nevoit să devină arendaș pe pământurile statului. Principala moșie se afla la Perișor-Dolj, unde avea curte cu slujbași și unde și-a petrecut o parte a copilăriei savantul Henri Coandă. Dispunea, însă, de proprietăți imobiliare la Calafat și Craiova.

În memoria marelui savant, un liceu teoretic din Craiova l-a adoptat patron spiritual, purtându-i numele, i-a dedicat o sală omagială și i-a înălțat un monument la intrare, în timp ce Primăria municipală a hotărât ca strada ce trece prin fața liceului să poarte numele de Henri Coandă. De asemenea, prin grija autorităților județene, la Perișor va fi amenajată Casa memorială «Henri Coandă»".

MONOGRAFIE

Dl. prof. *PAUL UNGUREANU*, din *Botoșani*, ne semnalează o apariție editorială datorată profesorilor botoșăneni *ORTANSA* și *ARISTOTEL V. CRÂȘMARU* — monografia *Drăgușeni, un semn al permanenței*, publicată de Casa editorială „Glasul Bucovinei", în cadrul colecției „Istorie și civilizație".

„Cartea a fost scrisă de doi pasionați profesori pentru știință, despre oamenii și locurile pe care le-au păstorit, pe baza documentelor de arhivă scotocite la Botoșani, Iași și București, a celor arheologice și etnografice. Ea oferă o istorie a acestui colț de țară, satul Drăgușeni, jud. Botoșani, care și-a sărbătorit 500 de ani de la prima atestare documentară cuprinsă într-un uric din 15 octombrie 1491 (6999) scris în limba slavonă, pe pergament, în cancelaria voievodului Ștefan cel Mare de la Suceava și care se află în Arhivele Statului din București.

În cuvântul către cititor, autorii se adresează astfel: «Osteneala noastră de informare și documentare acoperă cel puțin zece ani de frământări, iar dorul cel mai viu din acest răstimp era să fim sănătoși și vrednici de a săvârși ceea ce am început, înainte de a trece pe celălalt mal al Styxului, înainte de a se prăznui jumătate de mileniu de la atestarea satului Drăgușeni de care ne-am legat cu peste șase decenii de viață iubirea noastră cea mai sfântă».

O altă faptă a celor doi autori ce merită a fi consemnată este că imediat după revoluția din Decembrie 1989 au pus bazele primei fundații culturale din mediul rural din țara noastră, fundație care a contribuit la apariția acestei monografii și care are în plan, în viitorul apropiat, ridicarea unui monument dedicat eroilor neamului românesc".

CIFRE ÎNCRUCIŞATE

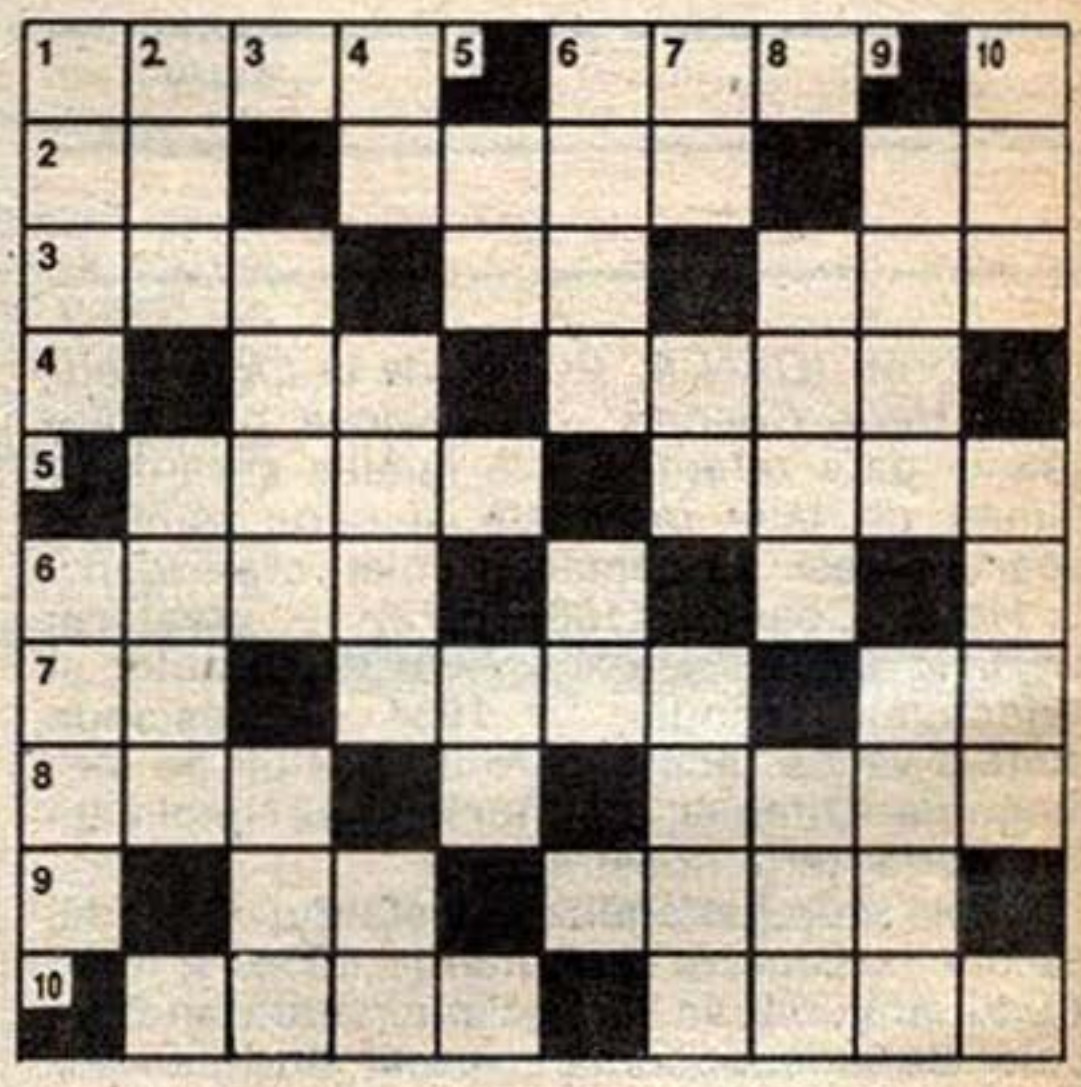

ORIZONTAL: 1) Anul eliberării ultimului teritoriu românesc de sub ocupaţia horthystă - Sfârşitul independenţei Macedoniei elenistice (î.e.n.) - Număr prim. 2) Nerva devine împărat al Romei - Mihai Viteazul se suie pe tronul Ţării Româneşti - Nota perfecţiunii. 3) Se termină prima fază a războiului peloponesiac (î.e.n) - Anul legii lui Livius Drusus pentru încetăţenirea aliaţilor imperiului roman - Înfrângerea răscoalei Ligii aheene marchează sfârşitul independenţei Greciei. 4) Numărul mistic al adepţilor lui Pitagora - Inaugurarea Arcului de Triumf al lui Titus la Roma - Mihai Viteazul înfăptuieşte pentru prima dată unirea sub acelaşi stindard a provinciilor româneşti. 5) Răscoala de la Bobâlna - Mihai Viteazul cade răpus de o mână mişelească pe Câmpia Turzii. 6) Henric al VII-lea îşi începe domnia - Nota minimă pentru promovarea unui elev - Număr pe care elevii lui Pitagora îl considerau simbolul justiţiei - Număr popularizat de Pitagora ca simbolul perfecţiunii. 7) Domiţian se proclamă cenzor pe viaţă cu dreptul de a completa compoziţia Senatului - Arderea Ioanei d'Arc pe rug la Rouen - Număr cu ghinion pentru superstiţioşi. 8) În acest an moare împăratul bizantin Constantin al V-lea - Cu el nu promovezi - Mircea cel Bătrân îşi începe glorioasa sa domnie. 9) La vechii greci şi la goţi, această cifră e reprezentată prin litera „Z" - Siria devine provincie romană (î.e.n.) - Frederic Barbarossa se urcă pe tron. 10) Unirea Principatelor Române - Visul cel mare al neamului nostru, care consfinţeşte în mod definitiv unirea tuturor provinciilor româneşti, se împlinea în acel an.

VERTICAL: 1) Regele Mihai I al României e silit să abdice - România îşi proclama, la 9 mai al acelui an, deplina sa independenţă. 2) Otto I este încoronat la Roma ca împărat - Ştefan cel Mare începe domnia celor 47 de ani glorioşi - Începutul erei noastre (al 31-lea an al domniei împăratului roman Adrian). 3) Notă cu care nu se poate promova - În Europa este un an revoluţionar - Cucerirea Italiei nordice de către longobarzi. 4) Caligula este asasinat de o conspiraţie a pretorienilor - În Ungaria şi Transilvania se introduce „nona" (a noua parte din recoltă) plătită de toţi agricultorii şi cultivatorii de vii - Lua sfârşit războiul civil dintre oştile lui Cezar şi Pompei, Cezar fiind învingător. 5) Cezar era ales consul, adoptând o legislaţie favorabilă intereselor triumvirilor (î.e.n.) - Numărul colinelor oraşelor Roma şi Tulcea - Cezar e asasinat la 15 martie în Senat (î.e.n.) - Bătălia din Pădurea Teutoburgică. Cheruscii în frunte cu Arminius, nimicesc cele trei legiuni ale lui P. Quintilius Varus, guvernatorul Germaniei. 6) Războiul italo-turc - Crassus este înfrânt şi ucis de parţi în bătălia de la Carrhae (î.e.n.) - Număr pe care filosoful antic Plotin, îl consideră „Inteligenţa universului". 7) Conspiraţia lui Catilina îndreptată împotriva autorităţii Senatului - la sfârşit răscoala antiromană a triburilor icenilor din Britania, condusă de regina Budicca - Prima menţiune documentară a unui principe al Transilvaniei, Mercurius. 8) Poetul roman Ovidiu e silit să ia calea exilului spre Dacia, în oraşul Tomis - Cucerirea Angliei de Wilhelm Cuceritorul - Invazia regelui sasanid Shapur II în Mesopotamia. 9) Începutul domniei lui Alexandru cel Bun, domnul Moldovei - Tudor Vladimirescu dă semnalul răscoalei. 10) Dacia devine provincie romană, în urma celui de al doilea război dintre daci şi romani - Începe domnia lui Pedro IV, rege al Aragonului - Moare Caius Maecenus, protector al artelor (î.e.n.).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									

Oprică PREDA

Soluţia careului *Mirajul coloniilor: ELDORADO - GAG - TIMP - TJ - ZECE - IB - SALAMANCA - OII - CA - OMOR - PARK - NA - BVAC - I - ERITREEA - O - ACA - SIRAZ - SR - OLMEDO - INCA - GL - URA - B - ALB - RUINE - BIJBAI - AMAD - DAR - AVE - IBRISIN - ZBIR*

Soluţia jocului Pinacoteca: **Despina; Stanca; Ralu; Chiajna; Irina; Oltea; Maria.**

DIALOG CU CITITORII

MONUMENT BICENTENAR

DI. GEORGE GEORGESCU, din com. Şuici, jud. Argeş, **vechi şi statornic colaborator al revistei noastre, ne trimite alăturata fotografie a unui monument istoric intrat în cel de-al treilea secol de existenţă — biserica Sf. Nicolae, din Şuici-Argeş. A fost ctitorită în 1792 de către Ene Brătianu, lângă temeliile unei alte biserici vechi, de piatră, a lui Drăghici portarul, fiul lui Slaica vornicul, îngropat aici la 1542. Biserica anterioară fusese ruinată la 17 iulie 1789, în cursul bătăliei de la Şuici, dintre oştirile otomane şi austriece.**

Trei ani mai târziu, Ene Brătianu — venit din satul Brătieni şi stabilit în Şuici prin căsătorie — a ctitorit acest lăcaş care dăinuie până astăzi.

CERTIFICAT DE VETERAN

Cititorul nostru ALEXANDRU VIOREANU din com. Tudor Vladimirescu, jud. Brăila, **ne-a scris solicitându-ne ajutorul pentru clarificarea unor date privind situaţia sa militară. Cum acestea nu sunt de competenţa noastră, am transmis scrisoarea corespondentului nostru Ministerului Apărării Naţionale.**

Sub semnătura d-lui locotenent-colonel Gheorghe Duduş, **şeful Biroului informaţii cu publicul, am primit următorul răspuns:**

La nr. 248/22.02.1993, prin care se solicita certificarea unor date privind situaţia militară a domnului Vioreanu Alexandru din comuna Tudor Vladimirescu, judeţul Brăila.

Vă comunicăm că aspectele prezentate au fost analizate cu multă atenţie şi au rezultat următoarele:

Se confirmă că petiţionarul s-a adresat U.M. 02405 Piteşti cu mai multe memorii, dar având în vedere numărul foarte mare de solicitări de acest gen, efortul depus pentru fiecare identificare în documentele de arhivă a datelor necesare, precum şi măsurile stabilite de comun acord cu Asociaţia naţională a veteranilor de Război ca cererile să fie soluţionate în ordinea în care au fost adresate, pe data de 01.02.1993 i s-a eliberat domnului Vioreanu Alexandru certificatul cu nr. 148613, din care rezultă că în perioada 01.04.1944-22.07.1944 a fost pe front, iar pe data de 22.07.1944 a fost rănit în luptă. Cu privire la memoriul petiţionarului adresat dumneavoastră, menţionăm că este posibil ca demersul acestuia să fi fost făcut înainte de a primi certificatul solicitat.

Mulţumirilor cititorului nostru, le adăugăm şi pe ale noastre pentru solicitudinea şi promptitudinea cu care i-a fost analizată şi rezolvată solicitarea. Maniera este de altfel proprie tuturor sesizărilor trimise la cabinetul ministrului apărării naţionale.

DIFUZORII REVISTEI

Statornicul nostru cititor şi colaborator, dl. ing. NICOLAE BOGLUŢ, din com. Ucuriş, jud. Bihor, **ne trimite veşti bune privind difuzarea revistei noastre pe meleagurile bihorene.**

În rândurile de faţă doresc să aduc cuvinte de laudă la cei chemaţi s-o distribuie, deci la cei de la poştă.

În această ordine de idei, trebuie să-i amintesc pe poştaşii Gheorghe Borza, sat Olcea, Floarea Floruncuţiu, sat Ucuriş, şi Teodor Haidu, sat Călacea, alături de Mariana Hoduţ, şefă de difuzarea presei din cadrul Oficiului poştal Tinca, al cărui şef este Oancea Nicolae. Această echipă ajută cu regularitate să ajungă la noi, la cititori, lună de lună revista **Magazin istoric.**

Iată de ce în comuna noastră ne putem mândri cu cititori ca: Nistor Statnic (82 ani) care are colecţia completă şi, datorită acestora, Ioan Pantea, Teodor Goron şi Nicolae Ciucea sunt o parte din cititorii revistei **Magazin istoric.** Constat că acolo unde există preocupare, conştiinciozitate în serviciu se poate face ca revista să ajungă la destinaţie şi să nu se piardă pe drum, aşa cum, cu regret, ne este dat a constata, lucru aflat prin intermediul revistei. Mulţumesc tuturor.

Mulţumim şi noi, la rându-ne, vrednicilor poştaşi din Bihor pentru strădaniile depuse în difuzarea revistei şi aşteptăm noi veşti din partea d-lor. Şi, de ce nu, să-i vedem pe lista câştigătorilor premiilor acordate de Fundaţia Culturală Magazin Istoric factorilor oficiilor poştale care se evidenţiază în sporirea numărului de abonamente la Magazin istoric, **conform celor anunţate în nr. 2 şi 3/1993.**

CERERI ŞI OFERTE

TOADER SUŞTIC, str. General Mociulschi, nr. 4, Sighetul Marmaţiei, **solicită: nr. 5,12/1991; 7/1992; 1/1993; oferă: nr. 6/1986; 4/1987; 2,4,6,7/1988.**

COSTACHE PINTILIE, cartier Cocorasca, com. Matca, jud. Tecuci: **oferă numere din anii 1967-1992.**

STELACHE MALEŞ, bd. 1 Decembrie 1918, nr. 27 C, bl. PM 75, ap. 54, Bucureşti, **oferă numere disparate din anii 1967-1972; 1975-1979; 1981-1985; 1992; colecţiile complete 1986-1991.**

DORINA VÂRSTA, str. Sportul Popular, nr. 29, Sighetu Marmaţiei, **solicită: nr. 1-4, 6/1990.**

TIBERIU VÂRBĂNESCU, bd. 1 Mai, nr. 69, bl. 4M, ap. 8, Constanţa, **solicită: nr. 11/1971; 11/1972; 1/1990; 10/1992.**

NOROCEL NICOLAE N. POPA, Aleea Parcului, bl. 11A, sc. B, ap. 35, Breaza, jud. Prahova, **solicită: nr. 4/1992; oferă: nr. 5,8/1975; 2,3,5,6,10/1976; 8/1977; 2,6,9,10,12/1981; 7/1982; 11/1986; 4,11/1989; 1,2/1990.**

ALECU TRANDAFIR, com. Cumpăna, jud. Constanţa, **solicită: nr. 1/1967; 5,11/1989; oferă: nr. 5/1973; 2/1981; 4/1983; 9/1985; 1,8/1987; 2/1988.**

CONTENTS (Romanian History) **D. Stăniloae** Romanian Equilibrium • **Şt. S. Gorovei** The Truth beneath The Ashes of History • **E. Turdeanu** Manuscripts abducted by Cossacks • **P. Cernovodeanu** Glimpses from the Phanariote Morals and Manners (III) • **D. Preda** Romania and the Balkan Wars • **D. Ghica** 1919. Recollections about the Paris Peace Conference • **Gh. Buzatu** General Iacobici writes to Marshall Antonescu • **N. Fuiorea** POW in Russia • **C. Troncotă** From the Special Intelligence Service History: Traian Borcescu (II) • **I. Hudiţă** 1944. Excerpts from His Diary (II) • **C.C. Giurescu** At the Sighet Penitentiary • **C. Prangati** Correspondence between G.T. Kirileanu and Hudiţă Family • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** The Seventies. Bucharest-Washington Behind Closed Doors (VII) • **M. Ştefan** The Archives and The Dramas of History • **P. Gilmeanu** Once more about Titulescu's Archive • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **D. Stăniloae** L'equilibre roumain • **Şt. S. Gorovei** La verité sous la cendre de l'histoire • **E. Turdeanu** Manuscrits subjugués par les cosaques • **P. Cernovodeanu** La chronique des moeurs phanariotes (III) • **D. Preda** La Roumanie et les guerres balcaniques • **D. Ghica** Souvenirs sur la Conférence de paix de Paris (1919) • **Gh. Buzatu** Le général Iacobici au maréchal Antonescu • **N. Fuiorea** Prisonnier des Russes • **C. Troncotă** Pages de l'histoire des Services de Renseignement: Traian Borcescu (II) • **I. Hudiţă** 1944. Pages de journal (II) • **C.C. Giurescu** Dans le pénitencier de Sighet • **C. Prangati** G.T. Kirileanu — la famille Hudiţa en correspondance • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Les années 70. Bucarest-Washington. Derrière les portes closes (VII) • **M. Ştefan** Les archives et les drames de l'histoire • **P. Gilmeanu** Encore une fois sur l'archive Titulescu • A Bucarest,il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Д. Стэнилоае** Румынское равновесие • **Шт. С. Горовей** Истина из-под пепеля истории • **Е. Турдяну** Рукописи, поробощённые казаками • **П. Черноводяну** Летопись фанариотских нравов (III) • **Д. Преда** Румыния и балканские войны • **Д. Гика** Воспоминания о мирной парижской конференции (1919) • **І. Бузату** Генерал Якобич к маршалу Антонеску • **Н. Фуйоря** Быть в плену у русских • **К. Тронкотэ** Из истории спецслужб: Трайан Борческу (II) • **И. Худицэ** 1944. Дневниковые записи (II) • **К. К. Джуреску** В тюрьме в Сигете • **К. Прангати** Переписка Г. Т Кириляну — семья Худицэ • **Дж. Ф. Хэррингтэн, Б. Дж. Кэртней** 70-ые годы. Бухарест-Вашингтэн. Позади закрытых дверей (VII) • **М. Штефан** Архивы и драмы истории • **П. Гылмяну** Eusë раз об архивах Титулеску • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **D. Stăniloáe** Die rumänische Ausgeglichenheit • **Şt. S. Gorovei** Die Warheit unter die Asche der Geschichte • **E. Turdeanu** Manuskripte in der Knechtschaft der Kosaken • **P. Cernovodeanu** Aus der Chronik der phanariotischen Sitten (III) • **D. Preda** Rumänien und die Balkankriege • **D. Ghica** Erinnerungen über die Pariser Friedenskonferenz (1919) • **Gh. Buzatu** General Iacobici an Marshall Antonescu • **N. Fuiorea** In der Russischen Gefangenschaft • **C. Troncotă** Aus der Geschichte des Rumänischen Geheimdienst: Traian Borcescu (II) • **I. Hudiţă** 1944. Tagebuch (II) • **C.C. Giurescu** In den Sigheter Kerker • **C. Prangati** Schriftwechsel G.T. Kirileanu — Familie Hudiţă • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Die 70-er Jahre. Bukarest-Washington. Hinter den geschlossenen Türen (VII) • **M. Ştefan** Die Archiven und die Dramen der Geschichte • **P. Gilmeanu** Nochmals über N. Titulescu-Archiv • In Bukarest,vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) **D. Stăniloae** El equilibrio rumano • **Şt. S. Gorovei** La verdad bajo la ceniza de la historia • **E. Turdeanu** Manuscritos robatos por los cosacos • **P. Cernovodeanu** De la crónica de los costumbres fanariotas (III) • **D. Preda** Rumanía y las guerras balcánicas • **D. Ghica** Recuerdos sobre la Conferencia de paz de Paris de 1919 • **Gh. Buzatu** El general Iacobici se dirige al mariscal Antonescu • **N. Fuiorea** Prisionero de los rusos • **C. Troncotă** De la historia del Servicio Secreto de Informaciones: Traian Borcescu (II) • **I. Hudiţă** 1944. Páginas de diario (II) • **C.C. Giurescu** En el penitenciario de Sighet • **C. Prangati** G.T. Kirileanu carteado con la familia Hudiţă • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Los años '70. Bucarest-Washington. Detrás de las puertas cerradas (VII) • **M. Ştefan** Los archivos y los dramas de la historia • **P. Gilmeanu** Otra vez sobre el archivo de Nicolae Titulescu • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1,
sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-88IX **Lei 175**

Cu *KB Jardin* dispuneți de toate produsele și sfaturile necesare pentru a vă crea, în mod sigur, grădina la care visați. Indiferent câtă experiență ați avea, puteți da frâu liber imaginației.

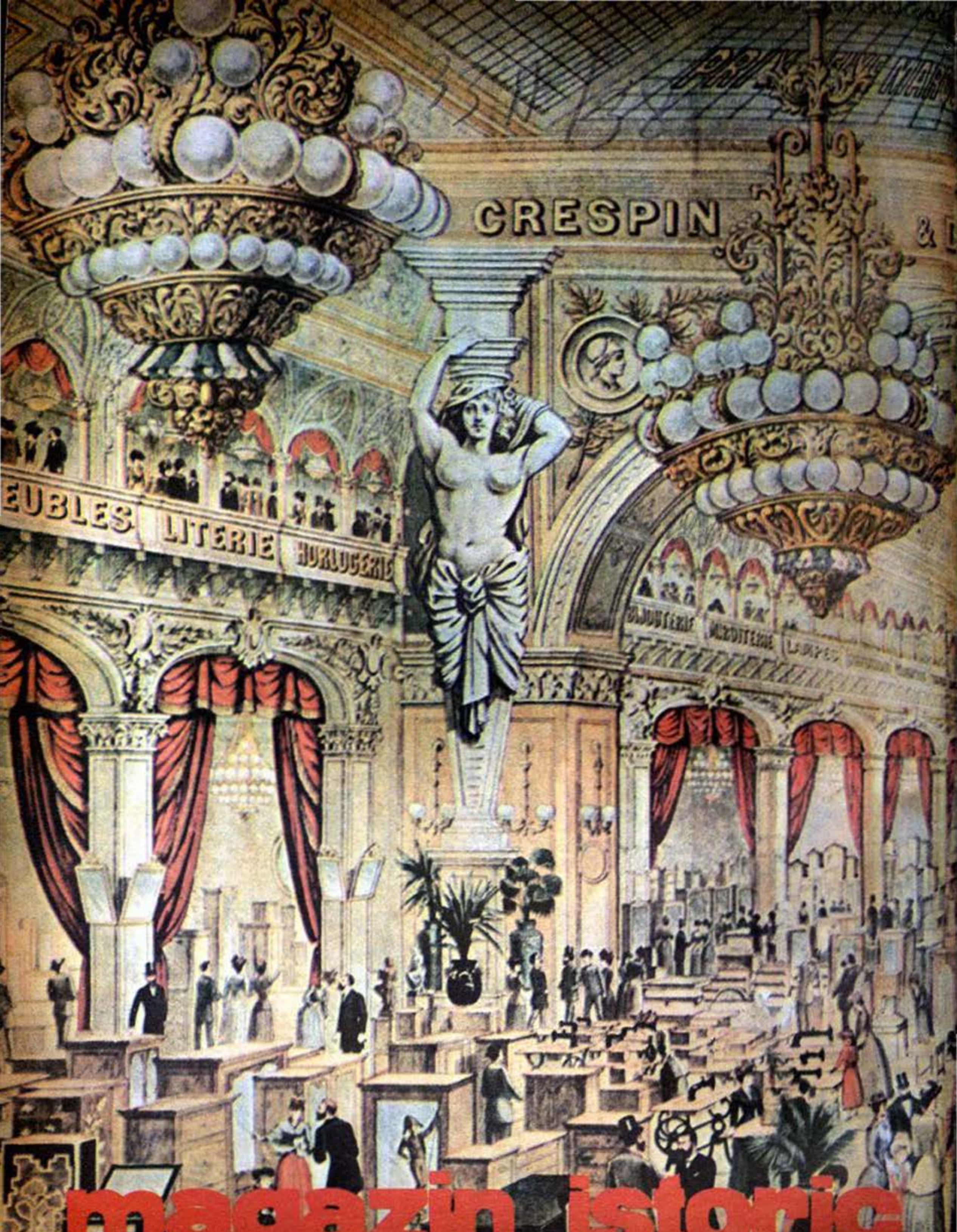
CRESPIN
EUBLES
LITERIE
magazin istoric